

**ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ**

**ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ**

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια κ. Μπέλλου Φωτεινή

Διπλωματική Εργασία

Προγράμματα Μεταρρυθμίσεων του Τομέα Ασφάλειας (SSR)
σε μετασυγκρουσιακές περιοχές:

Μια συγκριτική ανάλυση στις επιχειρήσεις της Αφρικής

του Βασιλείου Τσαντήλα

Θεσσαλονίκη, Δεκέμβριος 2022

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία.

Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου».

Βασίλειος Τσαντήλας

Οφείλω σε ΣΕΝΑ που με υπομένεις, με ενθαρρύνεις και με υποστηρίζεις θυσιαστικά σε ότι κι αν κάνω.

Ευγνωμονούμε ΕΣΑΣ που είστε η ευτυχία, ο αίνος και το κλέος της βιωτής μας και σας ευχόμαστε:

«Φτάστε όπου ΔΕΝ μπορείτε!»

Εκφράζω το σεβασμό και τις ευχαριστίες μου προς την επιβλέπουσα Καθηγήτρια κ. Μπέλλου Φωτεινή για την υποστήριξη, την καθοδήγηση και τις συμβουλές της κατά τη διάρκεια της συγγραφής της παρούσας εργασίας.

Οφείλω να αποτίσω φόρο τιμής και ευχαριστήριο μνημόσυνο στον αείμνηστο Καθηγητή Κουσκουβέλη, του οποίου η αγάπη προς τους μαθητές του της Σχολής Ικάρων δεν έσβησε ποτέ όλες αυτές τις δεκαετίες που μεσολάβησαν. Ο Καθηγητής Κουσκουβέλης μάς αγκάλιασε και συγκινήθηκε απευθυνόμενος σε μας μέχρι και την τελευταία του διάλεξη λίγο πριν την εκδημία του.

Ευπατρίδη Δάσκαλε, ΑΙΩΝΙΑ ΣΟΥ Η ΜΝΗΜΗ!

ΣΥΝΟΨΗ

Η πιο συχνή και ευρεία εφαρμογή του εργαλείου οικοδόμησης της ειρήνης και οικοδόμησης του κράτους που ονομάζεται Security Sector Reform, έχει γίνει στα πάμπολλα μετασυγκρουσιακά περιβάλλοντα της Αφρικής. Η παρούσα εργασία κάνει μια συγκριτική ανάλυση των προγραμμάτων SSR που πραγματοποιήθηκαν σε αφρικανικές χώρες προκειμένου να αξιολογηθεί η δράση των χορηγών ώστε να εντοπιστούν τα αίτια των καλών και των κακών πρακτικών. Η εργασία φιλοδοξεί να δώσει απαντήσεις στο «πώς-πού-πότε-γιατί» οι εν λόγω πρακτικές ήταν αποτελεσματικές ή αναποτελεσματικές κατηγοριοποιώντας σε οκτώ μεγάλες ομάδες τα «πρέπει» που πρέπει να εφαρμόσουν οι «doers» των δράσεων SSR. Πρώτο είναι ο καθορισμός του κανονιστικού πλαισίου σχεδίασης του προγράμματος SSR, δεύτερο είναι η καθοριστική συμβολή της «Entry Force», τρίτο, η συνεκτική οικοδόμηση δυνατοτήτων των τοπικών δρώντων, τέταρτο, η συμπερίληψη των μη κρατικών τοπικών δρώντων στο πρόγραμμα, πέμπτο, η ύπαρξη κοινού οράματος σε όλο το φάσμα των τάξεων της κοινωνίας των πολιτών, έκτο, η περιοχική οπτική του προγράμματος, έβδομο, ο καθορισμός των κριτηρίων και διαδικασιών αξιολόγησης ενόσω εξελίσσεται το πρόγραμμα και όγδοο, η μακροπρόθεσμη χρονική κλίμακα εφαρμογής. Με το πόνημα αυτό προστίθεται στην επιστημονική βιβλιογραφία μια ολιστική ανάλυση που διαφοροποιείται από τις άλλες στην κατηγοριοποίηση, προσδοκώντας να φανεί χρήσιμη κατά τη σχεδίαση των προγραμμάτων SSR.

ABSTRACT

The most frequent and widespread application of the peacebuilding and state-building tool called Security Sector Reform has been made in Africa's numerous post-conflict environments. This paper makes a comparative analysis of SSR programmes carried out in African countries in order to evaluate donors' action and to identify the causes of good and bad practices. The paper aspires to provide answers to the "how-where-when-why" these practices have been effective or ineffective by categorizing into eight large groups the "musts" to be implemented by the doers of SSR actions. First, the drawing of the normative planning framework of the SSR programme, second, the decisive contribution of the 'Entry Force', third, the coherent capacity building of local actors, fourth, the inclusion of non-state local actors in the programme, fifth, the fostering of a shared vision across the spectrum of civil society, sixth, the regional perspective of the programme, seventh, the definition of evaluation criteria and procedures as the programme progresses, and eighth, the long-term timescale of implementation. This work adds to the scientific literature a holistic analysis that differs from the others in categorization, expecting to provide useful building-blocks when designing SSR programs.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΣΥΝΟΨΗ -----	iv
ABSTRACT -----	v
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ -----	vi
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ -----	ix
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ -----	ix
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ -----	x
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ -----	x
ΕΙΣΑΓΩΓΗ-----	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο -----	9
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ-----	9
ΕΝΝΟΙΑ «SECURITY SECTOR REFORM» -----	9
ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΤΙΚΗ ΨΕΥΔΑΙΣΘΗΣΗ ΚΑΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΠΑΡΑΝΟΗΣΗ -----	9
Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ «ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ» -----	11
Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΟΡΟΥ «SECURITY SECTOR REFORM»-----	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο -----	21
Η ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΜΤΑ (SSR) ΣΤΙΣ ΔΙΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ-----	21
Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΜΤΑ (SSR) ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ-----	21
Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΜΤΑ (SSR) ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ -----	26
ΧΟΡΗΓΟΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΜΤΑ (SSR) ΣΤΗΝ ΑΦΡΙΚΗ -----	32
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο -----	35
Η ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΤΗ ΜΤΑ (SSR) ΚΑΙ ΟΙ ΔΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΑΦΡΙΚΗ -----	35
ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΤΗ ΜΤΑ (SSR) -----	35
ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ (ΟΟΣΑ) – ORGANIZATION OF ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT (OECD) -----	38
ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ (ΟΗΕ) – UNITED NATIONS (UN) -----	39
ΑΦΡΙΚΑΝΙΚΗ ΕΝΩΣΗ – AFRICAN UNION (AU)-----	41

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΔΥΤΙΚΩΝ ΑΦΡΙΚΑΝΙΚΩΝ ΚΡΑΤΩΝ – ECONOMIC COMMUNITY OF WEST AFRICAN STATES (ECOWAS) -----	45
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΈΝΩΣΗ (ΕΕ) – EUROPEAN UNION (EU)-----	47
ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΚΑΙ ΤΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ (ΟΑΣΕ) – ORGANIZATION FOR SECURITY AND COOPERATION IN EUROPE (OSCE)-----	50
Παγκόσμια Τράπεζα (World Bank -WB) -----	53
ΗΝΩΜΕΝΕΣ ΠΟΛΙΤΕΙΕΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ (ΗΠΑ)-----	58
ΚΙΝΑ-----	62
ΡΩΣΙΑ -----	65
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο -----	71
Η ΑΝΑΓΚΗ ΤΗΣ ΑΦΡΙΚΗΣ ΓΙΑ ΜΤΑ (SSR)-----	71
ΓΙΑΤΙ ΣΤΗΝ ΑΦΡΙΚΗ; -----	71
ΠΟΣΟΤΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΑΣΤΑΘΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΦΡΙΚΗ -----	77
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο -----	83
ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΜΤΑ (SSR) ΤΗΣ ΣΙΕΡΡΑ ΛΕΟΝΕ: ΕΠΙΤΥΧΙΑ ή ΑΠΟΤΥΧΙΑ;-----	83
Η ΕΛΠΙΔΑ ΤΗΣ «ΚΑΙΝΟΤΟΜΟΥ» ΕΝΝΟΙΑΣ «SSR» ΔΙΑΨΕΥΔΕΤΑΙ ΝΩΡΙΣ -----	83
ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΣΙΕΡΡΑ ΛΕΟΝΕ-----	84
ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ -----	89
ΜΕΤΑΣΥΓΚΡΟΥΣΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ -----	90
Η ΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ-----	91
Economic Community of Western African States (ECOWAS)-----	91
Ηνωμένο Βασίλειο (United Kingdom -UK) -----	93
Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) -----	97
Λοιποί Χορηγοί-----	100
ΕΠΙΤΥΧΙΑ ή ΑΠΟΤΥΧΙΑ; -----	104
6ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ -----	107
ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΤΙΣ ΔΡΑΣΕΙΣ SSR-----	107
ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΤΙΣ ΔΡΑΣΕΙΣ ΜΤΑ (SSR) -----	107
Σχεδίαση Προγραμμάτων SSR και Συντονισμός των Χορηγών -----	107
Η Έκβαση της Διαδικασίας DDR -----	109
Επιλεκτική ή Ολιστική Προσέγγιση -----	112

Αποκλεισμός μη Κυβερνητικών Τοπικών Δρώντων που Μετέχουν στον Τομέα Ασφαλείας -----	114
Η Σημασία της Πολιτικής Συναίνεσης -----	116
7 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ -----	121
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ -----	121
ΤΟ ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΣΧΕΔΙΑΣΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ SSR-----	123
Η ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΤΗΣ «ENTRY FORCE» ΠΡΙΝ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ SSR -----	124
Η ΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΩΝ-----	125
ΣΥΜΠΕΡΙΛΗΨΗ ΟΛΩΝ ΟΣΩΝ ΜΕΤΕΧΟΥΝ ΣΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΑΣ --	126
Η ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΥΠΑΡΕΞ ΚΟΙΝΟΥ ΟΡΑΜΑΤΟΣ -----	127
Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΔΡΑΣΕΩΝ SSR ΣΕ ΠΕΡΙΟΧΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ-----	128
Η ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΔΡΑΣΕΩΝ SSR-----	128
Ο ΧΡΟΝΙΚΟΣ ΟΡΙΖΟΝΤΑΣ -----	129
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ -----	130
ΕΠΙΛΟΓΟΣ -----	133
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ -----	137

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1	9
Εικόνα 2	10
Εικόνα 3	80
Εικόνα 4	85
Εικόνα 5	86
Εικόνα 6	87
Εικόνα 7	87
Εικόνα 8	88
Εικόνα 9	88
Εικόνα 10	89

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ

Σχήμα 1	14
Σχήμα 2	14

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

Γράφημα 1-----	21
Γράφημα 2-----	22
Γράφημα 3-----	78
Γράφημα 4-----	78
Γράφημα 5-----	81

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1-----	18
Πίνακας 2-----	27
Πίνακας 3-----	41
Πίνακας 4-----	44
Πίνακας 5-----	47
Πίνακας 6-----	49
Πίνακας 7-----	56
Πίνακας 8-----	63
Πίνακας 9-----	65
Πίνακας 10-----	69
Πίνακας 11-----	73
Πίνακας 12-----	102
Πίνακας 13-----	103

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μια από τις έννοιες για τις οποίες δύσκολα μπορεί να δοθεί ένας κοινά αποδεκτός ορισμός είναι αυτός της ασφάλειας. Η φιλολογική απόδοση εμπεριέχει ως κεντρικές έννοιες, αυτές του «κινδύνου» και της «απειλής» και τις συνδυάζει είτε με την κατάσταση απουσίας τους είτε με την κατάσταση αποτροπής ή εξασφάλισης από αυτές (Μπαμπινιώτης 2007, 305). Στη διεθνή βιβλιογραφία της «οιονεί επιστήμης»¹ των Διεθνών Σχέσεων είναι καταγεγραμμένες πλείστες όσες εννοιολογικές προσεγγίσεις και μεθοδολογικοί ατραποί που επιχειρούν να αποδώσουν πληρέστερα την έννοιά της. Στο ερώτημα «τι είναι ασφάλεια» ο D. J. Brooks σε δημοσίευση στο Security Journal κάνει μια ενδιαφέρουσα ερευνητική επισκόπηση αλλά καταλήγει ότι ο εννοιολογικός της μανδύας εξαρτάται από το πλαίσιο εντός του οποίου εξετάζεται (Brooks 2010, 13).

Η προφανής σύνδεση του οντολογικού προσδιορισμού της ασφάλειας με το πλαίσιο εντός του οποίου οριοθετείται, προσδίδει στον όρο διεθνής ασφάλεια μια νοηματοδότηση για την οποία οι παραδοσιακές αλλά και οι σύγχρονες σχολές σκέψης των Διεθνών Σχέσεων δεν έχουν κοινή απάντηση. Οι ιδεαλιστές, οι φιλελεύθεροι, οι ρεαλιστές, οι νεορεαλιστές, οι κονστρουκτιβιστές, οι μεταθετικιστές, οι μεταδομιστές έχουν μικρές ή μεγάλες διαφορές ανάλογα με τη θεώρηση που χρησιμοποιούν τόσο ως προς το τι εννοούν με τον όρο ασφάλεια όσο – κυρίως – στο πώς επιτυγχάνεται.

Όλα τα προαναφερόμενα έρχονται να συνδυαστούν με το κοινό γνώρισμα που συναντάται τόσο σε πολιτικό όσο και σε ακαδημαϊκό επίπεδο, σε όλους όσους εμπλέκονται στον κύκλο των δρώντων στη μεταρρύθμιση του τομέα ασφάλειας (MTA) – Security Sector Reform (SSR)²: είναι η ανάγκη προσδιορισμού του εννοιολογικού πλαισίου. Αν εστιάσουμε στον πυρήνα της MTA (SSR) τότε θα πρέπει να αναζητήσουμε αφενός μεν τη λειτουργική της σκοπιμότητα, αφετέρου δε το υποκείμενο στο οποίο προορίζεται να εφαρμοστεί. Εξαρχής λοιπόν θα πρέπει να αποσαφηνιστεί ότι οι μετέχοντες στην ασφάλεια ενός κράτους είναι το υποκείμενο στο οποίο εφαρμόζεται η

¹ Στο πρώτο Κεφάλαιο του βιβλίου «Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις» του αιμνήστου Καθηγητή Ηλ. Κουσκουβέλη παρατίθεται σχετική ανάλυση η οποία περιλαμβάνει και τις προσεγγίσεις των συγγενών προς την επιστήμη των Διεθνών Σχέσεων κλάδων (Κουσκουβέλης 2007, 19-56).

² Η μετάφραση στα ελληνικά του αγγλικού όρου «reform» σε «μεταρρύθμιση» υιοθετήθηκε ως δόκιμη έχοντας ως βιβλιογραφική αναφορά την επίσημη σελίδα του Περιφερειακού Κέντρου Πληροφόρησης του ΟΗΕ στα ελληνικά (Λαζαρίδου 2020).

ΜΤΑ (SSR) καθότι ο τομέας ασφάλειας τελεί υπό την «κυριότητα» του κράτους. Κάθε κυρίαρχο κράτος οφείλει να παρέχει εγγύηση ασφάλειας εντός της επικράτειάς του με αποδοτικό και αποτελεσματικό τρόπο στο δημοκρατικό πλαίσιο ενάσκησης των επιταγών της πλειοψηφίας των πολιτών. Αλλά ακόμα και με αυτόν τον ευρύ ορισμό της πυρηνικής νοηματοδότησης της μεταρρύθμισης του τομέα ασφάλειας (SSR), εξακολουθεί να ελλείπει στο σύνολό του ο προσδιορισμός του όρου «ασφάλεια». Και επανέρχεται το αρχικώς τεθέν ερώτημα: τι ορίζεται τελικά ως «ασφάλεια»;

Πρόκειται για ένα πάντα επίκαιρο και δύσκολο ερώτημα στο οποίο όμως δεν θα μπορούσε να δοθεί μια σταθερή απάντηση, που να έχει το κύρος μιας αντικειμενικής και παγκόσμιας «σταθεράς». Η έννοια της ασφάλειας προσλαμβάνεται, νοηματοδοτείται και ενέχει ένα λειτουργικό ρόλο που διαφοροποιείται κατά περίπτωση, καθότι όπως προαναφέρθηκε, διασυνδέεται ευθέως ανάλογα με το ιστορικο-κοινωνικο-πολιτικό πλαίσιο εντός του οποίου οριοθετείται. Κάθε κράτος έχει διαφορετική ιστορική πορεία και εξέλιξη, κάτι που προφανώς διαφοροποιεί τις «ζώνες» γύρω από τις οποίες αναπτύσσεται ο τομέας της ασφάλειας. Για παράδειγμα, για κάποια κράτη που έχουν ισχυρή εσωτερική συνοχή, η ασφάλεια αφορά μόνο στην εδαφική ακεραιότητα και στην επιβίωση από εξωτερικές απειλές. Από την άλλη πλευρά, για άλλα κράτη που έχουν μια «ελαστική» εσωτερική συνοχή, η ασφάλεια αφορά πρωτίστως στην κοινωνική συνοχή και στην ανθρωπιστική υποστήριξη τόσο σε ευάλωτες περιοχές της εδαφικής επικράτειας του κράτους, όσο και σε ευάλωτες ομάδες πολιτών που μπορεί να αποτελούν «ηχηρές» μειονότητες με βάση εθνικά, οικονομικά, πολιτιστικά, κοινωνικά, θρησκευτικά, πολιτικά και φυλετικά κριτήρια.

Αν σε όλα αυτά προστεθούν και τα συμφέροντα ή οι επιδιώξεις διεθνών δρώντων (Μεγάλων Δυνάμεων, Διεθνών Οργανισμών, Διεθνών Ιδρυμάτων, Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων, πολυεθνικών εμπορικών επιχειρήσεων κλπ.), τότε ο ορισμός της έννοιας της ασφάλειας είναι μια πολυπαραγοντική συνάρτηση που αναλόγως των τιμών του πεδίου ορισμού μάς δίνει διαφορετικά αποτελέσματα. Μάλιστα παρατηρείται τα τελευταία περίπου τριάντα χρόνια στο επιστημονικό πεδίο των Διεθνών Σχέσεων ότι, η εν λόγω πολυπαραγοντική συνάρτηση παρουσιάζει μια αμφίδρομη σχέση μεταξύ αποτελέσματος και πεδίου ορισμού: σε κάποιες περιπτώσεις το αποτέλεσμα προκύπτει από το πεδίο ορισμού, ενώ σε κάποιες άλλες το πεδίο ορισμού προκύπτει από το επιθυμητό αποτέλεσμα. Έτσι στη δεύτερη περίπτωση έχουμε τη θεωρία της

ασφαλειοποίησης (securitization) της Σχολής της Κοπεγχάγης, που προσέδωσε συμπληρωματικά νέες πτυχές στον τρόπο προσδιορισμού της έννοιας της ασφάλειας³.

Κρατώντας στο κέντρο της προσοχής μας το πραγματευόμενο ζήτημα της παρούσας εργασίας το οποίο αφορά στη συγκριτική ανάλυση των προγραμμάτων MTA (SSR) σε μετασυγκρουσιακές περιοχές στην Αφρική, και έχοντας προσδιορίσει ότι οι μετέχοντες στην ασφάλεια είναι αυτοί που υπόκεινται στη διαδικασία της MTA (SSR), ας εξετάσουμε σε αφαιρετικό επίπεδο το «γιατί» και «πότε» εφαρμόζεται.

Ο όρος «μετασυγκρουσιακές» χρωματίζει εξ αρχής τον καμβά στον οποίο θα απεικονιστεί το ερευνητικό πεδίο σε ότι αφορά στις πολιτικές, πολιτιστικές, κοινωνικές – κοινωνιακές⁴, οικονομικές και ανθρωπιστικές πτυχές. Πρόκειται για το ερευνητικό πεδίο της οικοδόμησης της ειρήνης διότι αυτό είναι που ορίζει αιτιοκρατικά την εφαρμογή προγραμμάτων MTA (SSR).

Η οικοδόμηση της ειρήνης είναι μια θεματική των Διεθνών Σχέσεων για την οποία οι Oliver P. Richmond και Gëzim Visoka στο βιβλίο τους «The Oxford Handbook of Peacebuilding, Statebuilding, and Peace Formation» αναφέρουν ότι συμπλέκεται με τις διαδικασίες οικοδόμησης κράτους και διαμόρφωσης ειρήνης. Έτσι εντοπίζουν σαφή επιρροή τόσο του φιλελεύθερου διεθνισμού των αρχών του 20^{ου} αιώνα όσο και του (μετέπειτα) φιλελεύθερου θεσμιτισμού (institutionalism)⁵ μέσω της δράσης των Διεθνών στον τομέα αυτό, ενώ δεν λείπει και η κονστρουκτιβιστική επίδραση μέσω της προβολής ανάγκης ύπαρξης κανόνων, θεσμών και νορμών⁶. Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα προαναφερθέντα που σκιαγραφούν ένα γενικό και εισαγωγικό προσανατολισμό

³ Οι Barry Buzan, Ole Wæver και Jaap de Wilde στο βιβλίο τους «Security, A New Framework for Analysis», σημειώνουν: «Η «ασφάλεια» λοιπόν είναι μια αυτοαναφορική πρακτική, γιατί σε αυτή την πρακτική ένα ζήτημα γίνεται ζήτημα ασφάλειας, όχι απαραίτητα επειδή υπάρχει μια πραγματική υπαρξιακή απειλή, αλλά επειδή το εν λόγω ζήτημα παρουσιάζεται ως μια τέτοια απειλή» (Buzan, Wæver and Wilde, Security, A New Framework for Analysis 1998, 24).

⁴ Υπό τη συζυγή έννοια των αγγλικών όρων social – societal.

⁵ Η μετάφραση του αγγλικού όρου υιοθετήθηκε από το βιβλίο «Βασικές έννοιες της Πολιτικής Επιστήμης και των Διεθνών Σχέσεων» (Κοτσύφου 2015, 2η Έκδοση, 100), που αποτελεί μετάφραση του έργου του Andrew Heywood «Key Concepts In Politics and International Relations».

⁶ «Η σύγχρονη προσέγγιση των Διεθνών στην οικοδόμηση ειρήνης εδράζεται σε νόρμες, νόμους και θεσμούς του φιλελευθερισμού που ανάγονται τόσο στον φιλελεύθερο διεθνισμό των αρχών του 20^{ου} αιώνα όσο και στον μεταγενέστερο φιλελεύθερο θεσμιτισμό, ο οποίος αναδύθηκε μέσω του ΟΗΕ, των ανθρωπιστών, των χορηγών, και άλλων διεθνών υπηρεσιών. Η οικοδόμηση κράτους, ενώ είχε αρχικά συνδεθεί με τον εθνικισμό (nationalism), και με την οπτική των αυτοκρατοριών για τη διεθνή τάξη, επαναπροσδιορίστηκε στα τέλη του 20^{ου} αιώνα κατά την εποχή του νεοφιλελευθερισμού. Όμως και ο κονστρουκτιβισμός εμφανίζει κυρίαρχες επιρροές στην οικοδόμηση ειρήνης και κράτους: είναι επιβεβλημένη η καθιέρωση κανόνων και θεσμών που θα επιτρέψουν τη δημιουργία νέων ταυτοτήτων και προτεραιοτήτων μεταξύ των πλευρών που είναι σε σύγκρουση, ώστε να δημιουργηθεί μια συναινετική αντίληψη για την ειρήνη» (Richmond and Visoka 2021, 3-4).

του υπό εξέταση ζητήματος, θα επιχειρηθεί να παρουσιαστεί μια συγκριτική ανάλυση των προγραμμάτων MTA (SSR) που εφαρμόστηκαν ή εφαρμόζονται σε αφρικανικές χώρες, προκειμένου να αναδειχθούν:

- α. Καλές πρακτικές που είχαν ευεργετικές συνέπειες.
- β. Δράσεις που δεν απέδωσαν τα αναμενόμενα αποτελέσματα.
- γ. Προγράμματα που τελικά επέφεραν χειρότερες επιδράσεις σε σχέση με τις αρχικές συνθήκες κάτω από τις οποίες εφαρμόστηκαν.

Η επίτευξη της ανωτέρω στοχοθεσίας υπόκειται σε δύο περιορισμούς: ένα χρονικό και ένα γλωσσικό. Ο μεν πρώτος συνδέεται με το χρονικό όριο περάτωσης της συλλογής στοιχείων ενώ ο, δε, δεύτερος με τη χρησιμοποιούμενη ορολογία.

Ο πρώτος περιορισμός θα πρέπει να συνδυαστεί με το γεγονός ότι η αφρικανική ήπειρος μετά το τέλος των απελευθερωτικών πολέμων κατά τον 20^ο αιώνα πέρασε στη μετα-αποικιακή εποχή, έχοντας όμως «αγκυλώσεις», «πληγές», προβλήματα και πληθώρα συγκρουσιακών καταστάσεων. Όπως αναφέρει η Annie Barbara Chikwanha στο African Security Review, μια εκ των βασικών αιτών είναι ότι «οι μηχανισμοί εθνικής ασφάλειας στην περιοχή παραμένουν πηγή τόσο αστάθειας όσο και ανασφάλειας για πολλές αφρικανικές χώρες» (Chikwanha 2021, 1). Καθότι οι εστίες αποσταθεροποίησης υφίστανται ακόμα και σήμερα, ενώ παράλληλα τελούν σε εξέλιξη προγράμματα MTA (SSR), η ερευνητική προσπάθεια της παρούσας εργασίας έχει περιοριστεί χρονικά και περιλαμβάνει στοιχεία και δεδομένα μέχρι και τον Σεπτέμβριο του 2022.

Σε ότι αφορά στο δεύτερο περιορισμό θα πρέπει να αναδειχθεί μια πολύ σημαντική διάσταση που συνίσταται στην «αναγκαστική» χρήση αγγλικών όρων και στην ενδεχόμενη τάση «απαξίωσης» χρήσης μεταφρασμένων όρων. Το γεγονός ότι οι βιβλιογραφικές πηγές είναι στη συντριπτική πλειοψηφία αγγλόφωνες, έχει ως αποτέλεσμα να υφίσταται μια ευρέως «αναγκαστική» επιβολή χρήσης των συναφών όρων στα αγγλικά. Παράλληλα, η έλλειψη επιστημονικών δημοσιεύσεων στα ελληνικά τείνει να αποβάλλει το «κύρος» της χρήσης μεταφρασμένων όρων κάτι που όμως δεν «απομειώνει» την εγκυρότητα των συγγραμμάτων που δεν χρησιμοποιούν τους αγγλικούς όρους. Προς τούτο στην εργασία γίνεται χρήση ελληνικών όρων οι οποίοι συνοδεύονται με αγγλόφωνους, προκειμένου να υπάρχει μια όσο το δυνατόν πιο ολοκληρωμένη προσέγγιση που θα προσφέρει τη βάση πάνω στην οποία θα μπορεί να νοηματοδοτηθούν οι χρησιμοποιούμενοι όροι.

Η χρήση των αγγλικών όρων όμως δεν συνεπάγεται ότι οι ξενόγλωσσες πηγές που χρησιμοποιήθηκαν προβάλλουν μόνο την οπτική των Διεθνών για την Αφρική χωρίς την οπτική των ίδιων των Αφρικανών για την Αφρική. Γι' αυτό το λόγο δόθηκε ιδιαίτερη βαρύτητα κατά τη διάρκεια της συλλογής στοιχείων να μην αποτελέσουν παράγοντες επιρροής κάποια στερεότυπα που υπάρχουν για την Αφρική. Ο Κενυάτης συγγραφέας και δημοσιογράφος Binyavanga Wainaina είχε γράψει το 2005 στο βρετανικό λογοτεχνικό περιοδικό «Granta 92» ένα εμπνευσμένο άρθρο για το «Πώς να γράψεις για την Αφρική» (Wainaina 2005), το οποίο παρατίθεται άνευ μετάφρασης προκειμένου να αποδοθεί πιστά το εκφραστικό πνεύμα που το χαρακτηρίζει:

«...In your text, treat Africa as if it were one country. It is hot and dusty with rolling grasslands and huge herds of animals and tall, thin people who are starving. Or it is hot and steamy with very short people who eat primates. Don't get bogged down with precise descriptions. Africa is big: fifty-four countries, 900 million people who are too busy starving and dying and warring and emigrating to read your book. The continent is full of deserts, jungles, highlands, savannahs and many other things, but your reader doesn't care about all that, so keep your descriptions romantic and evocative and unparticular [...]. Your African characters may include naked warriors, loyal servants, diviners and seers, ancient wise men living in hermitic splendour. Or corrupt politicians, inept polygamous travel-guides, and prostitutes you have slept with. The Loyal Servant always behaves like a seven-year-old and needs a firm hand; he is scared of snakes, good with children, and always involving you in his complex domestic dramas. The Ancient Wise Man always comes from a noble tribe (not the money-grubbing tribes like the Gikuyu, the Igbo or the Shona). He has rheumy eyes and is close to the Earth. The Modern African is a fat man who steals and works in the visa office, refusing to give work permits to qualified Westerners who really care about Africa. He is an enemy of development, always using his government job to make it difficult for pragmatic and good-hearted expats to set up NGOs or Legal Conservation Areas. Or he is an Oxford-educated intellectual turned serial-killing politician in a Savile Row suit. He is a cannibal who likes Cristal champagne, and his mother is a rich witch-doctor who really runs the country».

Η καθηλωτική περιγραφή των στερεοτύπων που περιγράφει ο Wainaina επέβαλε κατά τη μελέτη και συλλογή των πηγών να εξεταστεί η Ιστορία της Αφρικής από τον

7^ο μ.Χ. αι.⁷ (3^{ος} τόμος) μέχρι και τον 20^ο αι. (8^{ος} τόμος) μέσα από τις εκδόσεις της UNESCO⁸. Το αποστακτήριο της Ιστορίας και η κριτική ανασκόπηση των δευτερογενών βιβλιογραφικών πηγών σε αναγνωρισμένα ακαδημαϊκά περιοδικά και συγγράμματα, προσφέρουν τον «χώρο» και το υπόβαθρο για τα ερωτήματα που επιχειρεί να απαντήσει η παρούσα εργασία:

α. Ποιοι είναι οι κύριοι δρώντες στα προγράμματα MTA (SSR) στην Αφρική και ποιες είναι οι δράσεις που αναπτύσσουν;

β. Υπάρχουν επιτυχημένα προγράμματα MTA (SSR) σε χώρες της Αφρικής; Αν ναι, γιατί πέτυχαν;

γ. Υπάρχουν αποτυχημένα προγράμματα MTA (SSR) σε χώρες της Αφρικής; Αν ναι, γιατί απέτυχαν;

δ. Υπάρχουν προγράμματα MTA (SSR) που έχουν εργαλειοποιηθεί υπό την επίφαση της ανάπτυξης ώστε να επιτευχθούν σκοποί ξένοι προς το αξιακό σύστημα του ΟΗΕ; Αν ναι, ποιοι είναι οι παράγοντες που διαμόρφωσαν αυτήν την «παρέκκλιση»;

Για να αναλυθούν τα παραπάνω, η παρούσα εργασία δομείται ως εξής:

Στο 1^ο κεφάλαιο αναφέρονται κάποιες εισαγωγικές έννοιες αναφορικά με τον όρο «security sector reform», οι οποίες θα προσφέρουν τη βάση πάνω στην οποία θα δομηθεί η ανάλυση που θα ακολουθήσει επί του εξεταζόμενου θέματος.

Ακολουθεί το 2^ο κεφάλαιο όπου αρχικά περιγράφεται η έννοια της MTA (SSR) μέσα από το θεωρητικό υπόβαθρο της «οιονεί» επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων. Έπειτα σκιαγραφείται η εξελικτική πορεία της MTA (SSR) στο ακαδημαϊκό πεδίο, αρχής γενομένης από το τέλος του διπολικού διεθνούς συστήματος μέχρι τις μέρες μας. Το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την αναφορά στις κατηγορίες των χορηγών προγραμμάτων MTA (SSR) στην Αφρική, οι οποίοι προσδιορίζονται με βάση το θεωρητικό πλαίσιο που προηγήθηκε κι έτσι γεφυρώνεται η «ακαδημαϊκή αίθουσα» με το «πεδίο δράσης».

⁷ Ο λόγος που επιλέχθηκε ως χρονικό σημείο εκκίνησης ο 7^{ος} μ.Χ. αι. είναι η εμφάνιση του μουσουλμανισμού στην αραβική χερσόνησο. Η νέα θρησκεία σταδιακά πέρασε αρχικά στην ανατολική Αφρική και στη συνέχεια εξαπλώθηκε στην υπόλοιπη ήπειρο, διαδραματίζοντας σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη των κοινωνιών.

⁸ Η εκπόνηση του έργου που τιτλοφορείται «General History of Africa» διήρκεσε 35 χρόνια και πραγματοποιήθηκε από 230 ιστορικούς και άλλους εξειδικευμένους επιστήμονες οι οποίοι επιβλέπονταν από Διεθνή Επιστημονική Επιτροπή. Η σύνθεση της επιβλέπουσας Επιτροπής ήταν κατά τα 2/3 Αφρικανοί ακαδημαϊκοί.

Στη συνέχεια, στο 3^ο κεφάλαιο αναλύεται διεξοδικά το πώς οι Διεθνείς αντιλαμβάνονται τη ΜΤΑ (SSR) και τελικά πώς υλοποιούν τις συναφείς δράσεις τους στην Αφρική. Η εν λόγω ανάλυση χρησιμεύει ως υπόβαθρο του 4^{ου} κεφαλαίου, στο οποίο τεκμηριώνεται αν και κατά πόσο έχει ανάγκη η αφρικανική ήπειρος από SSR δράσεις. Παρουσιάζονται ποσοτικά και ποιοτικά δεδομένα που δίνουν πειστική απάντηση στο ερώτημα «Γιατί στην Αφρική;».

Με βάση την τεκμηρίωση του 4^{ου} κεφαλαίου ακολουθεί στο 5^ο κεφάλαιο η ανάλυση της περιπτωσιολογικής μελέτης ΜΤΑ (SSR) της Σιέρρα Λεόνε. Πρόκειται για μια περίπτωση που έχει εγείρει πολλά ερωτηματικά στην ακαδημαϊκή κοινότητα ως προς την επιτυχία ή αποτυχία των εφαρμοσθέντων SSR δράσεων στις οποίες πρωτοστάτησαν όλοι οι βασικοί χορηγοί παγκοσμίου εμβέλειας.

Στο 6^ο κεφάλαιο αναφέρεται η κριτική στην SSR σε συνδυασμό με τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει και τέλος στο 7^ο κεφάλαιο εκπορεύονται τα σχετικά συμπεράσματα προκειμένου να απαντηθούν τα τεθέντα ερευνητικά ερωτήματα που δηλώθηκαν προηγουμένως.

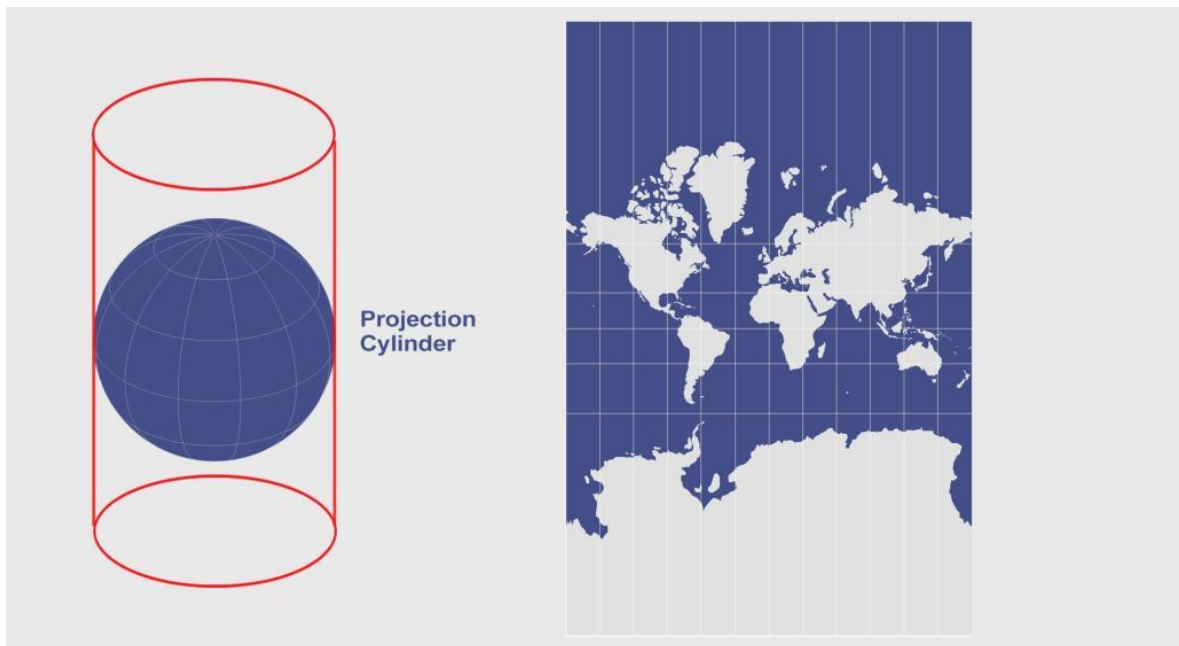
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ

ΕΝΝΟΙΑ «SECURITY SECTOR REFORM»

ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΤΙΚΗ ΨΕΥΔΑΙΣΘΗΣΗ ΚΑΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΠΑΡΑΝΟΗΣΗ

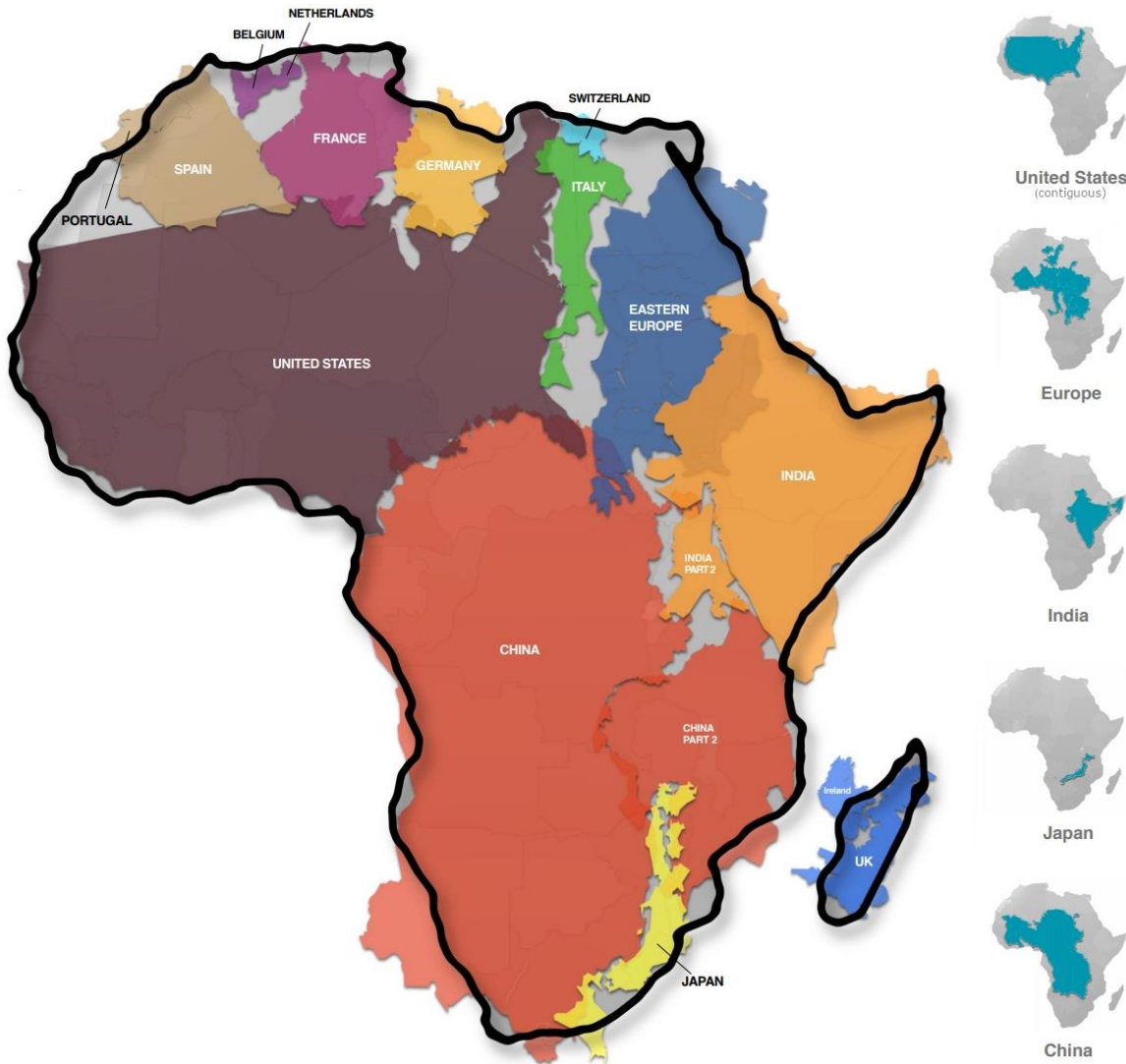
Η συντριπτική πλειοψηφία των παγκόσμιων χαρτών που χρησιμοποιούνται στα γραπτά κείμενα αλλά και στα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας είναι μερκατορικής προβολής, δηλαδή απεικονίζουν σε δισδιάστατο επίπεδο την τρισδιάστατη σφαιρική μορφή της Γης. Για την ακρίβεια, με τη μερκατορική προβολή η σφαιρική μορφή της Γης τίθεται σε έναν κύλινδρο την επιφάνεια του οποίου την «ξετυλίγουμε» ώστε να έχουμε μπροστά μας σε έναν χάρτη δύο διαστάσεων ολόκληρη τη Γη (Εικόνα 1).

Εικόνα 1: Μερκατορική προβολή του παγκόσμιου χάρτη (Desjardins 2020).

Η συμβατική αυτή απεικόνιση αποδίδει ρεαλιστικά τις περιοχές που είναι κοντά στον ισημερινό, αλλά επιμηκύνει τις περιοχές κοντά στους πόλους «παραμορφώνοντας» την εικόνα τους. Έτσι ενώ η Αφρική αποδίδεται σε σχεδόν πραγματικό μέγεθος, οι ευρωπαϊκές χώρες, η βόρειος (και η νότιος) Αμερική, η βόρειος Ασία (και η

Αυστραλία) παραμορφώνονται. Καθότι η δύναμη της εικόνας κατέχει καθοριστικό ρόλο στην ανθρώπινη εγκεφαλική λειτουργία, παρατηρείται ότι υπάρχει μια γενικευμένη παρανόηση για το μέγεθος κάποιων γεωγραφικών περιοχών.

Εικόνα 2: Το πραγματικό γεωγραφικό μέγεθος της Αφρικής.⁹

Συχνά δεν γίνεται αντιληπτό, σε συγκριτικό επίπεδο, ποιο είναι το μέγεθος και το «ειδικό βάρος» της Αφρικής σε παγκόσμιο επίπεδο. Η Αφρική σήμερα συγκροτείται από 54 κράτη, δηλαδή αποτελεί σχεδόν το 1/4 των χωρών του ΟΗΕ και έχει τη γεωγραφική δυναμική που φαίνεται στην Εικόνα 2. Επιπλέον, ο πληθυσμός της είναι σχεδόν 1,4 δισεκατομμύρια (UN Statistics Division 2021) και ως το 2050 θα έχει διπλασιαστεί, σύμφωνα με τα στοιχεία της πρόσφατης έκθεσης για τις προοπτικές του παγκόσμιου

⁹ Ο χάρτης δημιουργήθηκε από τον Kai Krause (Desjardins 2020).

πληθυσμού του ΟΗΕ (UN Department of Economic and Social Affairs 2022), διαφοροποιούμενος σε εκθετικό βαθμό σε σχέση με την ανθρωπογεωγραφία που είχε καταγράψει ο S. Eisenstadt πριν από σχεδόν 60 χρόνια (Eisenstadt 1954).

Τα παραπάνω δεδομένα σε συνδυασμό με την άμεση γεωγραφική εγγύτητα της Αφρικής με την Ευρώπη και το σύνθετο περιβάλλον πολλαπλών απειλών και προκλήσεων που αντιμετωπίζει η Ευρώπη, ειδικά την τελευταία δεκαετία, επιβάλλουν μια ενδελεχή επισκόπηση της έννοιας «Security Sector Reform» ειδικά στο πεδίο της μαύρης ηπείρου.

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ «ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ»

Στο ερώτημα «τι είναι ασφάλεια» μπορεί να επιχειρηθεί να δοθεί μια πλάγια και αρκετά εκτεταμένη και περιφραστική απάντηση, περιγράφοντας τι «**δεν**» είναι ασφάλεια. Το 2021 υπήρχαν τουλάχιστον 18 κράτη της υποσαχάριας Αφρικής (επί συνόλου 49) στα οποία υπήρχαν ενεργές ένοπλες συγκρούσεις. Από αυτά τα 18 κράτη, τα 12¹⁰ ήταν σε υψηλής έντασης επιπέδου ένοπλων συγκρούσεων όπου αφορούσε έναν πληθυσμό τάξης μεγέθους 625.000.000 και εκτεινόταν σε μια έκταση περίπου 12.000.000 km², ενώ τα υπόλοιπα 6 κράτη¹¹ ήταν σε χαμηλής έντασης επιπέδου ένοπλων συγκρούσεων όπου αφορούσε έναν πληθυσμό τάξης μεγέθους 170.000.000 και εκτεινόταν σε μια έκταση περίπου 3.000.000 km²¹². Η συνολική κατάσταση των ένοπλων συγκρούσεων για το 2021 μόνο στην υποσαχάρια Αφρική αφορούσε ένα πληθυσμό διπλάσιο από αυτόν της ΕΕ και μια έκταση που είναι κατά 33% μεγαλύτερη από αυτήν της ΕΕ.

Ενισχύοντας περαιτέρω την εννοιολογική προσέγγιση του τι «**δεν**» είναι ασφάλεια, αξίζει να αναφερθούν τα ακόλουθα στοιχεία όπως παρατίθενται στο SIPRI

¹⁰ Για το 2021 οι 12 χώρες που είχαν εμπλοκή σε υψηλής έντασης ένοπλες συγκρούσεις ήταν: Μπουρκίνα Φάσο, Καμερούν, Κεντρική Αφρικανική Δημοκρατία, Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό, Αιθιοπία, Μάλι, Μοζαμβίκη, Νίγηρας, Νιγηρία, Σομαλία, Νότιο Σουδάν, Σουδάν (SIPRI, Yearbook 2022: Armaments, Disarmament and International Security 2022b, 7).

¹¹ Για το 2021 οι 6 χώρες που είχαν εμπλοκή σε χαμηλής έντασης ένοπλες συγκρούσεις ήταν: Μπενίν, Μπουρούντι, Τσαντ, Κένυα, Μαδαγασκάρη, Ουγκάντα (SIPRI, Yearbook 2022: Armaments, Disarmament and International Security 2022b, 7).

¹² Τα στοιχεία που αφορούν στον πληθυσμό και την έκταση αντλήθηκαν από τη βάση δεδομένων της Παγκόσμιας Τράπεζας που είναι επικαιροποιημένα το 2021 (World Bank, The WB Data 2022a) και (World Bank, The WB Data 2022b).

Yearbook 2022: Armaments, Disarmament and International Security (SIPRI, Yearbook 2022: Armaments, Disarmament and International Security 2022b, 8):

α. Στην εν λόγω περιοχή οι θάνατοι εξαιτίας των συγκρούσεων αυξήθηκαν κατά 19% σε σχέση με το 2020. Σχεδόν όλες οι ένοπλες συγκρούσεις ήταν διεθνοποιημένες λόγω της ανάμειξης εξωτερικών κρατικών δρώντων και /ή διεθνικών δραστηριοτήτων ένοπλων ομάδων και εγκληματικών δικτύων.

β. Η δυναμική των συγκρούσεων, οι εθνικές αλλά και θρησκευτικές εντάσεις, συχνά οφείλονταν συνδυαστικά στην κρατική ανεπάρκεια, στη διαφθορά, στην αναποτελεσματική παροχή βασικών υπηρεσιών, στον ανταγωνισμό εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων, στην ανισότητα και στην τάση περιθωριοποίησης.

γ. Σημειώθηκαν 4 επιτυχημένα πραξικοπήματα (στη Γουινέα, στο Μάλι, στο Σουδάν και στο Τσαντ) σε σχέση με 1 πραξικόπημα που σημειώθηκε το 2020 στο Μάλι. Δεν υπήρξε κάποια ουσιαστική πρόοδος σε οποιαδήποτε ειρηνευτική διαδικασία στην εξεταζόμενη περιοχή, παρόλο που είχαν αναπτυχθεί οι περισσότερες πολυμερείς ειρηνευτικές επιχειρήσεις (22) απ' όλο τον κόσμο.

Η ζοφερή αυτή πραγματικότητα προφέρει μια – κατ' αρχήν – κοινή γνωσιακή προσέγγιση στο πεδίο των Διεθνών Σχέσεων για την έννοια της ασφάλειας. Θα μπορούσαμε να υιοθετήσουμε τον γενικό ορισμό που δίνει ο Barry Buzan, όπου τη σχετίζει με την επιβίωση και με την απειλή που δρα υπονομευτικά σε αυτήν (Buzan, Wæver and Wilde, Security, A New Framework for Analysis 1998)¹³. Βέβαια αυτή η γενική οπτική, διαφοροποιείται όταν εισερχόμαστε στις επιμέρους θεωρήσεις των Διεθνών Σχέσεων. Κάθε θεώρηση έχει τα δικά της αξιώματα για το θέμα της ασφάλειας με κύριο πεδίο διαφοροποίησης το πώς επιτυγχάνεται και αυτό το «πώς» είναι που οδήγησε στη γέννηση του όρου «Μεταρρύθμιση του Τομέα Ασφάλειας».

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΟΡΟΥ «SECURITY SECTOR REFORM»

Όπως είναι φυσικό, οι διαφορετικές προσεγγίσεις στο ερώτημα που εισαγωγικά τέθηκε «τι είναι ασφάλεια» επιφέρουν και διαφορετικές οπτικές στο «τι είναι MTA (SSR)». Ο όρος MTA (SSR) δεν εμπεριέχει μόνο την έννοια της ασφάλειας αλλά και την

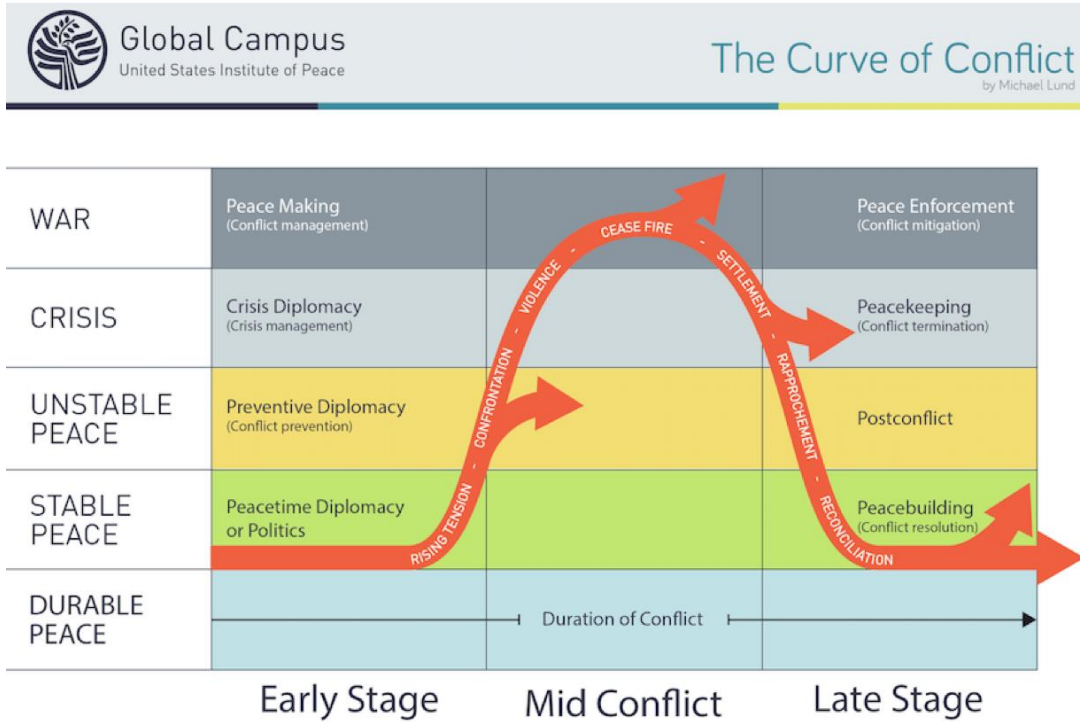
¹³ «Η έννοια της ασφάλειας στις Διεθνείς Σχέσεις σχετίζεται με την επιβίωση, με την απειλή έναντι της υπαρξιακής υπόστασης ενός “αντικειμένου” (που παραδοσιακά, αλλά όχι αναγκαστικά, είναι το κράτος και οι ενσωματωμένες σε αυτό έννοιες της κυβέρνησης, της εδαφικής ακεραιότητας και της κοινωνίας)» (Buzan, Wæver and Wilde, Security, A New Framework for Analysis 1998, 21).

έννοια της μεταρρύθμισης. Έτσι προκύπτουν μια σειρά από διαδοχικά ερωτήματα κατ' αναλογία με αυτά που τίθενται για τον προσδιορισμό της έννοιας της ασφάλειας. Τι σημαίνει μεταρρύθμιση του τομέα ασφάλειας; Σε ποιες περιπτώσεις χρειάζεται να γίνει μεταρρύθμιση του τομέα ασφαλείας και γιατί; Πότε απαιτείται μεταρρύθμιση και πότε απαιτείται μετασχηματισμός του τομέα ασφάλειας;

Η «οιονεί» επιστήμη των Διεθνών Σχέσεων έχει θέσει ένα αρχικό σημείο αναφοράς για όλα αυτά τα ερωτήματα: το ξέσπασμα των συγκρούσεων. Η MTA (SSR) είναι η διαδικασία που εφαρμόζεται σε μετασυγκρουσιακά περιβάλλοντα ώστε να αποφευχθούν μελλοντικές επαναλήψεις αυτών. Όμως κατά την πάροδο των ετών το αρχικά καθορισθέν πεδίο εφαρμογής των MTA (SSR) που ήταν τα μετασυγκρουσιακά περιβάλλοντα, τροποποιήθηκε ώστε να μπορεί να ενταχθεί και στη ζώνη της πρόληψης των συγκρούσεων. Και πάλι όμως η επέκταση αυτή έχει ως κέντρο την έννοια της «σύγκρουσης». Γι' αυτό θα επιχειρηθεί ακολούθως να εντοπιστεί η λειτουργική σκοπιμότητα της MTA (SSR) και η συναφής (επιβεβλημένη) χρησιμότητά της.

Στο σχήμα 1 απεικονίζεται η καμπύλη του κύκλου «ζωής» των συγκρούσεων όπως την εισήγαγε το 1996 ο Michael S. Lund και δημοσιεύθηκε από το United States Institute for Peace (USIP). Θα μπορούσε να παραφραστεί η ιδέα του Michael S. Lund και αντί να επιγράφεται «η καμπύλη του κύκλου ζωής των συγκρούσεων», να φέρει τον τίτλο «το πεδίο εφαρμογής της MTA (SSR)».

Πράγματι, στο σχήμα 2 απεικονίζεται η προβολή της MTA (SSR) σε όλο τον κύκλο «ζωής» των συγκρούσεων, όπως την παρουσίασε το 2015 η Thammy Evans ως υποδιευθύντρια του International Security Sector Advisory Team (ISSAT) του Διεθνούς ΜΚΟ DCAF -Geneva Centre for Security Sector Governance. Από τη σχηματική απεικόνιση προκύπτει αβίαστα το – προφανές – συμπέρασμα ότι η παρουσία του τομέα ασφάλειας είναι διαρκής πριν το ξέσπασμα των συγκρούσεων, κατά την εξέλιξη των συγκρούσεων και μετά το πέρας αυτών.

Σχήμα 1: Η καμπύλη των συγκρούσεων (Lund 1996).

Σχήμα 2: Η προβολή της MTA (SSR) στην καμπύλη των συγκρούσεων (Evans 2015).

Ταυτόχρονα όμως αναφέρεται η αυτονομία αναγκαία και ικανή συνθήκη της πλαισίωσης από ένα αποτελεσματικό μεταρρυθμιστικό μοντέλο, που να μπορεί να εφαρμοζείται σε όλες τις φάσεις εξέλιξης ενός συγκρουσιακού περιβάλλοντος.

Όλοι οι απεικονιζόμενοι όροι και στα δύο σχήματα συμπλέκονται με άλλους που προέρχονται από τα πεδία της οικονομίας, της πολιτικής, της νομικής, της κοινωνιολογίας και όλων όσων πεδίων σχετίζονται με τον κεντρικό πυρήνα της «ασφάλειας». Ενδεικτικά, τέτοιοι όροι είναι οι: «ανάπτυξη» (development), «ανθρώπινα δικαιώματα» (human rights), «χρηστή διακυβέρνηση» (good governance), «δημοκρατία» (democracy), «κοινωνία των πολιτών» (civil society), «οικοδόμηση κράτους» (state building).

Η γόνιμη συμπλοκή όλων των προαναφερόμενων όρων και το εύρος των επιστημονικών πεδίων που σχετίζονται με τη ΜΤΑ (SSR) πηγάζουν κυρίως από τον όρο «ανάπτυξη». Αυτό τεκμαίρεται από το γεγονός ότι το σημαίνον του όρου «μεταρρύθμιση» υποδηλώνει την αλλαγή ενός υπάρχοντος συστήματος ενώ το σημαϊνόμενο καταδεικνύει την ανάγκη ανάπτυξης (development) των συνθηκών εκείνων που θα οδηγήσουν στην επίτευξη του σημαϊνοντος. Η συζυγία σημαϊνοντος και σημαϊνόμενου της εννοιολογικής ταυτότητας της ΜΤΑ (SSR) είχε εντοπιστεί στην πρώιμη μορφή της στη δεκαετία του 1990, μέσα από τις πολλές προσλαμβάνουσες που είχε η διεθνής κοινότητα από τη Νότιο Αφρική, την Ινδονησία και τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης.

Ιδιαίτερα με τη διάλυση της ΕΣΣΔ έγινε ίσως περισσότερο από ποτέ έκδηλο στη διεθνή κοινότητα ότι η ανάγκη εκδημοκρατισμού των κρατών της Ανατολικής Ευρώπης έπρεπε να ξεκινήσει από την αποδόμηση των απολυταρχικών καθεστώτων μέσω της αναθεώρησης των πολιτικών και στρατιωτικών συσχετισμών. Το οικοδόμημα εκδημοκρατισμού περιλάμβανε ως βασικό πυλώνα την αλλαγή του ρόλου των Ενόπλων Δυνάμεων. Ο ρόλος τους ως ο κατεξοχήν πάροχος και εγγυητής ασφάλειας των κρατικών δομών, έπρεπε να ασκείται μόνο εναντίον εξωτερικών εχθρών και απειλών και όχι εναντίον (και) όσων θεωρούνταν ως εσωτερικές απειλές που αμφισβητούσαν το πολιτικό σύστημα.

Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου ευνόησε την εμφάνιση της έννοιας της ΜΤΑ (SSR) για δύο ακόμα λόγους. Πρώτον, διότι προκάλεσε μια αλλαγή στο το τι θεωρούσαν απειλή τα δυτικά κράτη. Πλέον, τα αδύναμα, αποτυχημένα και πληγέντα από συγκρούσεις κράτη στη διεθνή σκηνή έφτασαν να θεωρούνται ως η ύψιστη απειλή για τον δυτικό καπιταλιστικό πυρήνα (Rotberg 2002). Ο δεύτερος παράγοντας ήταν το

γεγονός ότι οι Διεθνείς επαναπροσδιόρισαν τις έννοιες της ανάπτυξης και της ασφάλειας στη δεκαετία του 1990, λόγω των κοσμοϊστορικών αλλαγών του Διεθνούς Συστήματος. Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου πυροδότησε μια θεμελιακή αλλαγή στον τομέα της ασφάλειας. Οι μέχρι τότε προσεγγίσεις είχαν στο κέντρο τους την ασφάλεια της κρατικής υπόστασης. Αυτό άλλαξε και οι προσεγγίσεις του τομέα ασφάλειας έγιναν ανθρωποκεντρικές ενώ ταυτόχρονα υπήρξε ευρεία αναγνώριση και αποδοχή της συμβιωτικής σύνδεσης μεταξύ ασφάλειας και ανάπτυξης.

Φτάσαμε έτσι στο τέλος της δεκαετίας του 1990, και πιο συγκεκριμένα το 1999, όπου η Βρετανίδα Υπουργός, με χαρτοφυλάκιο τη Διεθνή Ανάπτυξη, Clare Short εισήγαγε για πρώτη φορά (Sedra, Security Sector Reform in Conflict- Affected Countries, The evolution of a model 2017, 52) τον καινοφανή για την εποχή όρο «Security Sector Reform» κατά τη διάρκεια ομιλίας που έδωσε στο King's College. Στην ομιλία της η Clare Short συνέδεσε με τον όρο «τομέα ασφάλειας», *«...όλους όσους εμπλέκονται έχοντας την ευθύνη, ή που θα έπρεπε να έχουν την ευθύνη για την προστασία του κράτους και των κοινοτήτων που διαβιούν σε αυτό...»* (Short, ClareShort.org 1999)¹⁴. Η ομιλία της Clare Short έβγαλε το θέμα της MTA (SSR) από την ατζέντα των μεμονωμένων κρατικών πολιτικών που δρούσαν ως «χορηγοί» θεμάτων ασφαλείας σε άλλα κράτη και το έβαλε στην ατζέντα της διεθνούς πολιτικής.

Στο διεθνές σύστημα διαμορφώθηκε η αντίληψη ότι, το μέσο για την καταπολέμηση του προβλήματος της απειλής που συνιστούσαν τα «εύθραυστα» κράτη είναι η οικοδόμηση του κράτους (state building), στον πυρήνα του οποίου βρίσκεται η MTA (SSR). Στο κέντρο, δε, του πυρήνα της MTA (SSR) εδράζεται το δομικό στοιχείο της κρατικής υπόστασης που περιέγραψε ο Max Weber: η αποκλειστική κατοχή *«του μονοπωλίου της νόμιμης χρήσης φυσικής βίας»* (Weber 1947, 154). Αυτό το «προνόμιο» επιτρέπει στα κράτη να ασκήσουν την κυριαρχία τους στην εθνική τους επικράτεια και να αποτρέψουν τη διάχυση της αστάθειας πέρα από τα σύνορά τους, επιλύοντας τα όποια προβλήματα εντός των συνόρων τους.

Με βάση αυτήν τη θεμελιακή αρχή, τα δυτικά κράτη αρχικά, και οι Διεθνείς στη συνέχεια, υποστηρίζουν τοπικούς δρώντες ώστε να τους βοηθήσουν να ανακτήσουν ή να εμπεδώσουν – κατά περίπτωση – την κρατική κυριαρχία με τον διττό σκοπό να περιορίσουν την αστάθεια που μεταδίδουν τα αδύναμα κράτη στο διεθνές σύστημα,

¹⁴ Η ομιλία πραγματοποιήθηκε στις 9 Μαρτίου 1999 στο «Centre of Defence Studies» του King's College.

αλλά και να αποφύγουν τη μακροχρόνια στρατιωτική εμπλοκή. Έτσι η ΜΤΑ (SSR) είναι το βασικό εργαλείο που χρησιμοποιούν οι Διεθνείς για να προάγουν την ασφάλεια και τη σταθερότητα στο διεθνές σύστημα. Οι ενστάσεις και οι συζητήσεις για το τι είναι «σταθερότητα στο διεθνές σύστημα» συνοδεύεται με την ερώτηση: με ποια κριτήρια επιτυγχάνεται η «σταθερότητα του διεθνούς συστήματος»; Σύμφωνα με τα συμφέροντα των χορηγών ασφάλειας ή / και με τα συμφέροντα των υποστηριζόμενων κρατών;

Στο χείρον αυτό ερώτημα δεν απαντά ευθέως ούτε η έννοια της ΜΤΑ (SSR) αλλά ούτε και μια άλλη που προστέθηκε στο λεξιλόγιο των δρώντων στη ΜΤΑ (SSR): Μεταρρύθμιση της Διακυβέρνησης του Τομέα Ασφάλειας (ΜΔΤΑ, Security Sector Governance Reform – SSG/R). Η ΜΔΤΑ (SSG/R) αφορά στη μεταρρύθμιση του συστήματος διακυβέρνησης των πυλώνων της ασφάλειας σε συγκρουσιακά και μετασυγκρουσιακά περιβάλλοντα ώστε να επιτυγχάνεται βιώσιμη ανθρώπινη ανάπτυξη¹⁵, που με τη σειρά της «έλκει» την ασφάλεια. Ο διεθνής ΜΚΟ DCAF προσδιορίζει την έννοια της ΜΔΤΑ (SSG/R) ως μια έννοια που προσφέρει αξία στην αναλυτική μελέτη του ζητήματος: *«Η ΜΔΤΑ (SSG/R) είναι μια αναλυτική έννοια: δεν αξιολογεί κατά πόσον ο τομέας της ασφάλειας λειτουργεί σύμφωνα με τις αρχές της χρηστής διακυβέρνησης ή της δημοκρατίας και δεν βασίζεται σε δέσμευση για συγκεκριμένες νόρμες ή αξίες. Η ΜΔΤΑ (SSG/R) περιγράφει απλώς την άσκηση ισχύος και εξουσίας στο πλαίσιο ενός συγκεκριμένου τομέα εθνικής ασφάλειας»*¹⁶. Υφίσταται μια λεπτή γραμμή διάκρισης μεταξύ των όρων που συναντώνται στη βιβλιογραφία αναφορικά με τη ΜΔΤΑ (SSG/R). Στον πίνακα 1 που ακολουθεί, παρατίθενται συνοπτικά οι διαφορές μεταξύ διακυβέρνησης ασφάλειας (security governance), ΜΔΤΑ (SSG/R) και χρηστής ΜΔΤΑ (SSG/R).

¹⁵ Ο όρος «ανθρώπινη ανάπτυξη» είναι ο αντίστοιχος που συναντάται στην αγγλόφωνη βιβλιογραφία ως «human development» και υιοθετήθηκε ως δόκιμος με βιβλιογραφική αναφορά την επίσημη σελίδα του Περιφερειακού Κέντρου Πληροφόρησης του ΟΗΕ στα ελληνικά που αναφέρεται στην Έκθεση ανθρώπινης ανάπτυξης 2022 (Κέντρο Πληροφόρησης ΟΗΕ 2022).

¹⁶ (DCAF Geneva Centre for Security Sector Governance, SSR Backunder Series 2015, 4).

Security governance	Security sector governance	Good security sector governance
More general		More specific
Type of concept		
Analytical concept: Describes who uses force, how, and for what purpose at local, national or international levels.	Analytical concept: Describes rules, structures and processes of state security provision, management and oversight in a national setting.	Normative concept: Prescribes the principles and good practices of a well-governed security sector within a national setting.
Focus of analysis		
How and why force is used and controlled by any actor, whether formal or informal, state or non-state, public, private or commercial.	How and why a country's security sector uses and controls force within a national context, including public, private and commercial actors.	Degree of democratic civilian control, rule of law and respect for the human rights of individuals and communities by state and non-state security sector actors within a national setting.
Type of security		
May focus on any type of security at international, national or local levels.	Focuses on state and human security in a national context.	Focuses on improving human and state security by strengthening democratic civilian control, rule of law and respect for human rights for all individuals and communities.

Πίνακας 1: Η διαφορά μεταξύ διακυβέρνησης ασφάλειας (security governance), ΜΔΤΑ (SSG/R) και χρηστής ΔΤΑ (good SSG).¹⁷

Μετά την αναγκαία διάκριση των ανωτέρω όρων θα πρέπει να γίνει μια πιο εξειδικευμένη προσέγγιση των όρων ΜΤΑ (SSR) και ΜΔΤΑ (SSG/R) στο πεδίο εφαρμογής τους στην Αφρική. Το εγχειρίδιο «SSG in Africa» των Ball, Fayemi et al που αποτέλεσε ένα συνεργατικό project ινστιτούτων της Νιγηρίας, της Νοτίου Αφρικής, των ΗΠΑ, του Καναδά και του Ηνωμένου Βασιλείου, προσφέρει μια πιο εστιασμένη οπτική των όρων αυτών στην Αφρική, αναφέροντας ότι για την περίπτωση της Αφρικής είναι το πλέον δόκιμο να αναφερόμαστε στην επιδίωξη οικοδόμησης της ειρήνης (peacebuilding) και όχι στην επίτευξη της ανθρώπινης ασφάλειας (human security) (Ball, Fayemi, et al. 2004, 2-4). Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η ανθρώπινη ασφάλεια μπορεί να

¹⁷ Ibid., p.4.

υποστηρίζει την εθνική ασφάλεια ενός ή περισσότερων κρατών, ενώ η οικοδόμηση της ειρήνης υποστηρίζει την εθνική ασφάλεια όλων των κρατών μιας ευρύτερης περιοχής στην οποία είναι ενταγμένα τα κράτη αυτά. Επιπλέον υποστηρίζουν ότι για την Αφρική δεν θα πρέπει να μιλάμε για μεταρρύθμιση του τομέα ασφάλειας αλλά για μετασχηματισμό του τομέα ασφάλειας και συνακόλουθα η βελτίωση της διακυβέρνησης του τομέα ασφάλειας (Security Sector Governance) στην Αφρική, δεν μπορεί να επιτευχθεί μέσω μεταρρύθμισης (reform) αλλά μέσω μετασχηματισμού (transformation)¹⁸.

Η ανεπάρκεια της μεταρρύθμισης οφείλεται σε δύο κύριους παράγοντες: πρώτον στο γεγονός ότι υφίστανται σημαντικές θεσμικές αδυναμίες στις αφρικανικές κρατικές δομές και δεύτερον στο ότι ο όρος «μεταρρύθμιση» έχει αρνητικό πολιτικό αντίκτυπο στις τοπικές κοινωνίες. Στο debate μεταξύ της χρήσης του ορθού όρου «μεταρρύθμιση» ή «μετασχηματισμός» η απάντηση είναι απλή: πρέπει να γίνει ότι απαιτείται ώστε να αλλάξει το «αύριο» των τοπικών κοινωνιών και κατ' επέκταση το μέλλον των κρατών που χρειάζονται υποστήριξη. Αν αυτό που απαιτείται είναι εκ θεμελίων οικοδόμηση ή απλώς ανοικοδόμηση, θα πρέπει να σχεδιασθεί κατάλληλα και να υλοποιηθεί.

Οι υπέρμαχοι του «μετασχηματισμού» αναγνωρίζουν ότι από τη μια πλευρά οι θεσμικές αδυναμίες των κρατικών δομών δεν μπορούν να υποστηρίξουν το μέγεθος των αλλαγών που επιχειρεί να επιτύχει η ΜΤΑ (SSR) και κατ' επέκταση η ΜΔΤΑ (SSG/R). Από την άλλη πλευρά, πολλές μεταρρυθμιστικές προσπάθειες που έχουν λάβει χώρα στην Αφρική, έχουν πραγματοποιηθεί για να νομιμοποιήσουν καθεστώτα ενάντια στις κοινωνίες. Έτσι καταλήγουν ότι η ανοικοδόμηση των τομέων ασφάλειας πολλών αφρικανικών χωρών, ιδίως εκείνων που προσπαθούν να αναδυθούν είτε από ένα αυταρχικό είτε από ένα βίαιο παρελθόν, απαιτεί όραμα και ολοκληρωμένη στρατηγική μετασχηματισμού ικανή να διασφαλίσει ότι οι θεσμοί ασφαλείας της χώρας δεν θα οπισθοδρομήσουν σε προηγούμενα πρότυπα συμπεριφοράς. Στην πράξη, η μετατόπιση των πολιτικών προτεραιοτήτων, οι περιορισμένοι πόροι, η έλλειψη δεξιοτήτων, η αδύναμη ηγεσία και η λοξοδρόμηση από τους στόχους, πλήττουν τέτοιες πρωτοβουλίες¹⁹.

¹⁸ Ibid., pp.4-6.

¹⁹ Ibid., p.5.

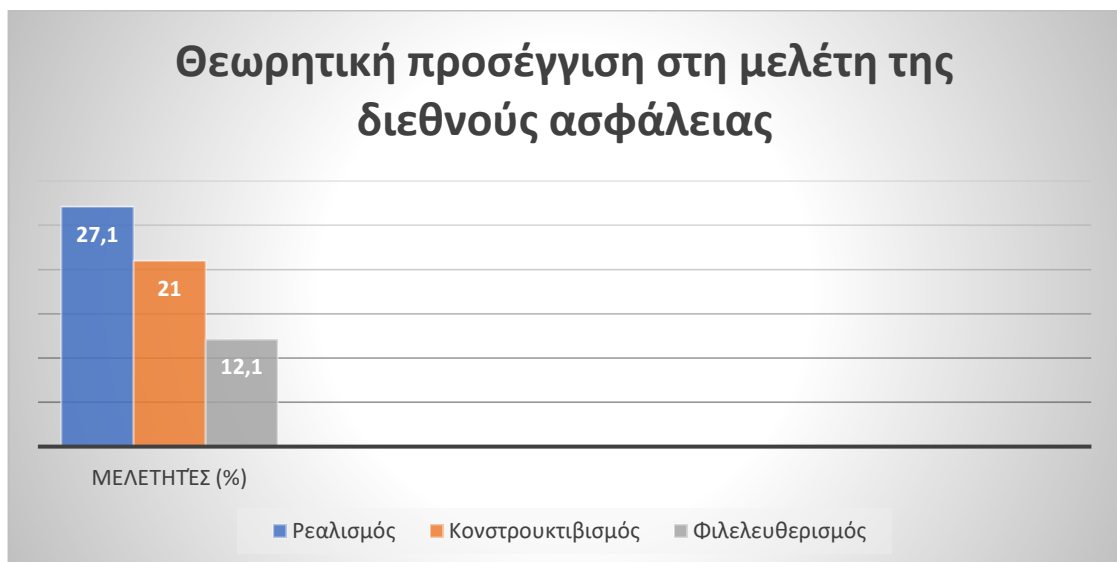
Με βάση όλα τα παραπάνω εισαγωγικά στοιχεία επιχειρήθηκε αρχικά να παρουσιαστεί το πραγματικό «μέρισμα» της Αφρικής στον παγκόσμιο χάρτη με βάση τη γεωγραφική της έκταση και την πληθυσμιακή της δυναμική, ώστε να καταδειχθεί ότι τα προβλήματα ασφάλειας που βιώνει αφορούν ένα πολύ μεγάλο μέρος του πλανήτη και κατά συνέπεια οι επιπτώσεις έχουν ευρύτατη προβολή που ξεπερνάει τα γεωγραφικά όρια της ηπείρου. Στη συνέχεια αναπτύχθηκαν κάποιες εισαγωγικές έννοιες σχετικά με τους όρους «ασφάλεια» και «μεταρρύθμιση του τομέα ασφάλειας», προκειμένου να οριοθετηθεί το πεδίο πάνω στο οποίο θα ακολουθήσει η ανάλυση του επόμενου κεφαλαίου που αναφέρεται στο θεωρητικό υπόβαθρο της επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων του υπό εξέταση ζητήματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Η ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΜΤΑ (SSR) ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΜΤΑ (SSR) ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

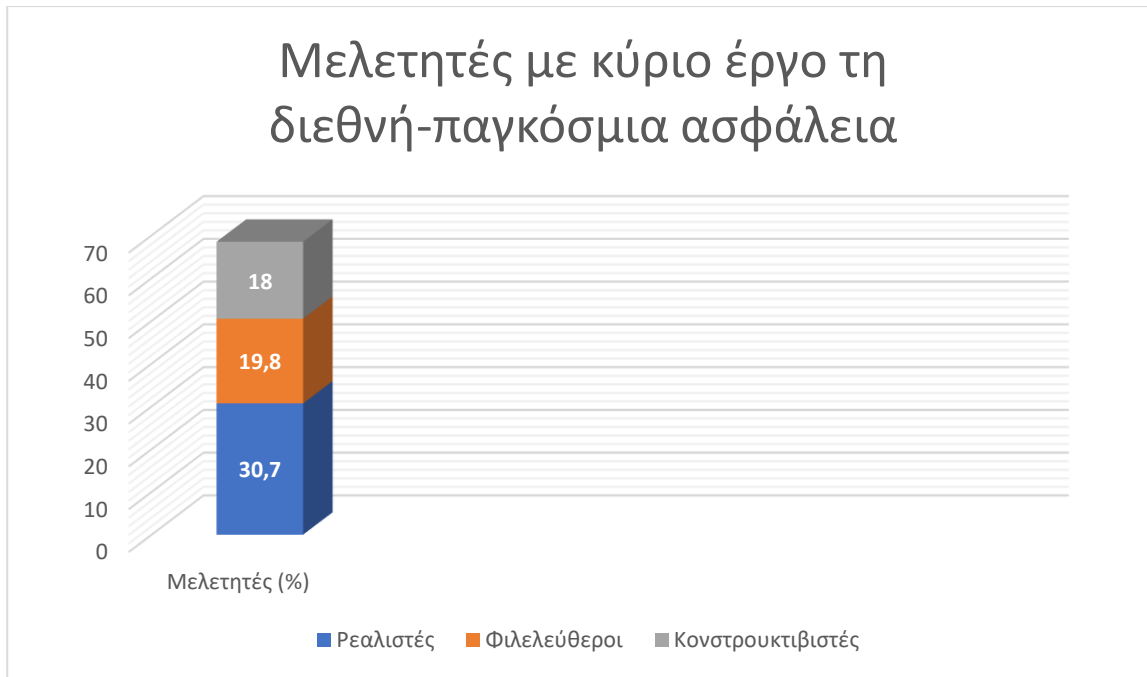
Αν και από τα έως τώρα «Great Debates» των Διεθνών Σχέσεων δεν έχει λείψει το θέμα της ασφάλειας, είτε άμεσα είτε έμμεσα, θεωρείται μια έννοια που «αντιπροσωπεύεται» καλύτερα από τον ρεαλισμό. Οι Jack Hoagland et al. διεξήγαγαν μια ποσοτική έρευνα που εξέτασε το σύνολο των επιστημονικών ερευνών με θέμα τη διεθνή ασφάλεια σε μια βάση δεδομένων αποτελούμενη από 8.710 άρθρα μεταξύ των 12 πιο αναγνωρισμένων επιστημονικών περιοδικών των Διεθνών Σχέσεων από το 1980 έως και το 2017 αλλά και μεταξύ πανεπιστημιακών ιδρυμάτων 36 χωρών από το 2004 έως το 2017²⁰. Κατέληξαν ότι ο ρεαλισμός αν και δεν κυριαρχεί στο πεδίο των Διεθνών Σχέσεων στο σύνολό του, ωστόσο, έχει εξέχουσα θέση στο υποπεδίο της ασφάλειας.

Γράφημα 1: Ποσοτώσεις μελετητών διεθνούς ασφάλειας.

²⁰ (Hoagland, et al. 2020, 408).

Όπως απεικονίζεται στο Γράφημα 1, ο ρεαλισμός είναι η πιο κοινή θεωρητική πρωταρχική προσέγγιση στη μελέτη της διεθνούς ασφάλειας (27,1%), ενώ πρέπει να υπογραμμιστεί ότι μόνο το 18,2% όλων των μελετητών των Διεθνών Σχέσεων είναι αυτοχαρακτηριζόμενοι ως ρεαλιστές.

Γράφημα 2: Κατηγορίες Μελετητών των οποίων ο κύριος τομέας αναφέρεται στη διεθνή – παγκόσμια ασφάλεια

Από το Γράφημα 2 προκύπτει ότι, σχεδόν το ένα τρίτο (30,7%) των μελετητών που περιγράφουν το έργο τους ως ρεαλιστικό λένε ότι ο κύριος τομέας τους είναι η διεθνής / παγκόσμια ασφάλεια, καθιστώντας την μακράν τη μεγαλύτερη θεματική περιοχή που μελετήθηκε από ρεαλιστές. Συγκριτικά, μόνο το ένα πέμπτο (19,8%) των φιλελεύθερων μελετητών και άλλο τόσο (18%) των κονστρουκτιβιστών μελετούν κυρίως την ασφάλεια. *«Μετρούμενη από την άποψη του ποσοστού των μελετητών που περιγράφουν το έργο τους ως ρεαλιστικό, η κοινή πεποίθηση είναι σωστή: ο ρεαλισμός υπερεκπροσωπείται στην ασφάλεια σε σύγκριση με τα άλλα υποπεδία των Διεθνών Σχέσεων»²¹.*

Με βάση τα ανωτέρω ποσοτικά δεδομένα θα ανέμενε κανείς ότι και η έννοια της MTA (SSR) ανήκει στον «δικαιωματικά» προνομιακό χώρο του ρεαλισμού. Όμως αυτή

²¹ Ibid., p.408.

η φαινομενικά «αυταπόδεικτη» αναλογία δεν υφίσταται. Η βάση πάνω στην οποία θεμελιώνεται όλο το οικοδόμημα της ιδέας «MTA (SSR)» είναι κατά βάση ο φιλελευθερισμός. Είναι ένα «liberal peace project» που διατρέχει όλα τα αξιώματα του φιλελευθερισμού όπως τα κωδικοποίησε ο Καθηγητής Κουσκουβέλης (Κουσκουβέλης 2007, 75), με κύρια σημεία έμφασης τη δομή του διεθνούς συστήματος, τον ρόλο των διεθνών οργανισμών σε αυτό, τον ρόλο του διεθνούς δικαίου, τον τρόπο προσδιορισμού της έννοιας του κρατικού συμφέροντος και τον τρόπο επίτευξης της ασφάλειας του κράτους.

Εκτός όμως από τη θεμελιακή σχέση του φιλελευθερισμού με την ιδέα της MTA (SSR), υπάρχουν κι άλλες σχολές σκέψης των Διεθνών Σχέσεων που έχουν προσφέρει γόνιμες διαφοροποιήσεις. Τόσο ο νεοφιλελευθερισμός, όσο η αγγλική σχολή αλλά και η σχολή της Κοπεγχάγης κατέχουν σημαντικό συμπληρωματικό ρόλο στη θεωρητική προσέγγιση της MTA (SSR)²².

Στη θεματική της ασφάλειας ο νεοφιλελευθερισμός διαφοροποιείται από τον φιλελευθερισμό σε δύο κύρια σημεία. Το πρώτο είναι στο πώς διαχωρίζει την άσκηση της κρατικής κυριαρχίας από την ασφάλεια και το δεύτερο είναι πώς αναλύει τις προθέσεις των διεθνών θεσμών.

Για το μεν πρώτο, ο νεοφιλελευθερισμός θεωρεί ότι η πειθαρχία των πολιτών δεν πρέπει να γίνεται «ιδιότητα» της ασφάλειας, όπως αναφέρει σχετικά ο Καθηγητής Henrik Paul Bang στο βιβλίο του «Foucault's Political Challenge – From Hegemony to Truth». «Όταν συμβαίνει αυτό τότε η πειθαρχία δεν λειτουργεί μόνο ως μέρος του καταναγκαστικού ελέγχου της κυβέρνησης, αλλά γίνεται και μια πτυχή της ασφαλειοποίησης» (Bang 2015, 197). Στη νεοφιλελεύθερη σκέψη η ασφαλειοποίηση έχει οικονομικό «πρόσημο» και συνίσταται στο να παρέχεται στους πολίτες το περιβάλλον εκείνο που θα τους επιτρέψει την ελεύθερη διακίνηση αλλά και την ελευθερία που απαιτείται για τη διαφύλαξη και τη βελτίωση των παραγωγικών και ανταγωνιστικών τους ικανοτήτων²³.

²² Όλες οι σχολές σκέψης των Διεθνών Σχέσεων έχουν εντάξει στην ατζέντα τους το θέμα της ασφάλειας και επομένως έχουν η καθεμιά τη δική τους προσέγγιση για τη MTA (SSR). Στην παρούσα εργασία που δεν έχει σκοπό τη συγκριτική ανάλυση των σχολών σκέψης επί της MTA (SSR), περιορίζεται η αναφορά μόνο σε αυτές που έχουν την κυρίαρχη θέση στο υπό εξέταση ζήτημα.

²³ Στο πεδίο αυτό εισέρχονται και οι αναπτυξιακές σπουδές (development studies), οι οποίες αποδίδουν κυρίαρχο, πρωταρχικό και θεμελιακό ρόλο στην ανάπτυξη σε ότι αφορά στην οικοδόμηση ειρήνης και κράτους.

Για το, δε, δεύτερο ο νεοφιλελευθερισμός αναγνωρίζει όπως και ο φιλελευθερισμός ότι οι διεθνείς θεσμοί μπορούν να διαδραματίσουν έναν σημαντικό ρόλο στην επίλυση των συγκρούσεων. Όμως, όπως γράφει ο Robert Jarvis, ο νεοφιλελευθερισμός διαφοροποιείται με τον φιλελευθερισμό, διότι προσθέτει ότι οι διεθνείς θεσμοί «έχουν τη δική τους ζωή και δεν περιορίζονται μόνο στο να δεσμεύουν τα κράτη κατά τον τρόπο που οραματίστηκαν οι ιδρυτές τους, [...] αλλά σχηματοποιούνται ανάλογα με τα επικρατούντα συμφέροντα. Στην περίπτωση αυτή οι άνθρωποι είναι τα όργανα των θεσμών και όχι το ανάποδο» (Jarvis 1999, 59).

Η συγκεκριμένη συνοπτική ανάλυση για τη θεωρητική οπτική του νεοφιλελευθερισμού, έχει έναν διαφορετικό προσανατολισμό σε σχέση τον αντίστοιχο της αγγλικής σχολής. Η διαφορά τους μάλιστα εντοπίζεται σε δομικό επίπεδο, διότι η αγγλική σχολή διέρχεται μέσα από τη διάκριση μεταξύ διεθνούς συστήματος, διεθνούς κοινωνίας και παγκόσμιας κοινωνίας και αυτό μας δίνει το πλαίσιο εντός του οποίου θεωρεί τις σπουδές ασφάλειας. Είναι σημαντικό να διευκρινιστεί ότι η διεθνής κοινωνία θεωρείται ως κοινωνική δομή των πρωτογενών θεσμών (όπως είναι για παράδειγμα το κράτος, η οικογένεια, η αγορά). Όπως αναφέρει ο Barry Buzan σε δημοσίευση στο περιοδικό Security Dialogue²⁴, το γενικό πλαίσιο της αγγλικής σχολής για τις σπουδές ασφάλειας είναι σε μεγάλο βαθμό κρατικοκεντρικό, δεν απορρίπτει τις τακτικές του εξαναγκασμού και του υπολογισμού κερδών και μέσω του ενδιαφέροντός της για την παγκόσμια κοινωνία, αναφέρεται στις κριτικές θεωρίες και στην ανθρώπινη ασφάλεια (human security).

Η αγγλική σχολή «δίνει έμφαση στις κοινές αξίες ως βάση των πρωτογενών θεσμών, [...] μοιράζεται κοινό έδαφος με τον κονστρουκτιβισμό και τον μεταδομισμό [...] και υποστηρίζει μια σειρά πιθανών τύπων διεθνούς κοινωνίας όπου [...] διαφορετικά μείγματα πρωτογενών θεσμών παράγουν διαφορετικούς τύπους διεθνούς κοινωνίας, οι οποίοι με τη σειρά τους δημιουργούν και υποστηρίζουν διαφορετικές λογικές αναρχίας και (αν)ασφάλειας»²⁵.

Για την προσέγγιση της αγγλικής σχολής είναι προφανές ότι ο κυρίαρχος τύπος της διεθνούς κοινωνίας έχει τεράστιες συνέπειες για το πώς θα μοιάζει η ατζέντα της διεθνούς ασφάλειας. Αυτή η οπτική επεκτάθηκε έτι περαιτέρω με τη συνεισφορά της σχολής της Κοπεγχάγης, η οποία προσέφερε ένα νέο πεδίο διαλόγου ως προς τη

²⁴ (Buzan, The English School: A neglected approach to International Security Studies 2015, 4).

²⁵ Ibid., p.4.

διάκριση ή τη σχέση που έχει η εθνική με τη διεθνή και την παγκόσμια ασφάλεια. Η επιστημονική παρέμβαση του Barry Buzan με το έργο του «People, States and Fear» (1983) επεξέτεινε την οπτική της ταυτότητας που προσδιδόταν στην ασφάλεια: σε αυτήν θα έπρεπε να προστεθούν εκτός από την κλασσική στρατιωτική πτυχή και αυτές της πολιτικής, περιβαλλοντικής, οικονομικής και κοινωνικής. Ο λόγος που απαιτείται να γίνει η εννοιολογική αυτή επέκταση είναι «η διαδικασία της ασφαλειοποίησης (δηλαδή οι κοινωνικές διαδικασίες με τις οποίες ομάδες ανθρώπων κατασκευάζουν κάτι ως απειλή), κι έτσι προσφέρει μια βαθιά κονστρουκτιβιστική αντίστιξη στην υλιστική μελέτη της απειλής που κάνουν οι παραδοσιακές σπουδές ασφάλειας και ο ρεαλισμός»²⁶.

Από τον συνδυασμό της ανωτέρω συνοπτικής θεωρητικής προσέγγισης της ασφάλειας μέσα από τους φακούς του φιλελευθερισμού, του νεοφιλελευθερισμού, της αγγλικής σχολής και της σχολής της Κοπεγχάγης, γίνεται προφανές ότι το εφαρμοστικό πεδίο της MTA (SSR) έχει «αποχρώσεις» απ' όλα αυτά τα ρεύματα. Ο κοινός τόπος των τάσεων αυτών, τέμνεται στα ακόλουθα κύρια σημεία:

- α. Στο ρυθμιστικό ρόλο των διεθνών θεσμών σε θέματα ασφάλειας.
- β. Στην ύπαρξη μορφών συνεργασιών εντός του διεθνούς συστήματος με στόχο την εμπέδωση ασφαλούς περιβάλλοντος.
- γ. Στην στερεοτυπική επίδραση των κανόνων διεθνούς δικαίου στο διεθνές σύστημα σε βαθμό που να θεωρούνται η «Λυδία λίθος» των συμπεριφορών των κρατών.
- δ. Στο δομικό ρόλο της οντολογικής ταυτότητας της ασφάλειας όπως την προσδιορίζουν (πρωτίστως) οι διεθνείς χορηγοί ασφάλειας και (δευτερευόντως) τα κράτη που είναι λήπτες των προγραμμάτων MTA (SSR).
- ε. Στον κεντρικό ρόλο της ανθρώπινης ασφάλειας (human security) ως έναν βασικό κρίκο στην αλυσίδα της συλλογικής και κατ' επέκταση της διεθνούς ασφάλειας.

Στη βάση των ανωτέρω εντάσσονται οι δράσεις της MTA (SSR) οι οποίες ενσωματώνονται στο πλαίσιο της οικοδόμησης της ειρήνης (peacebuilding), της οικοδόμησης δυνατοτήτων (capacity building) και της οικοδόμησης κράτους (statebuilding) με σκοπό την επίτευξη της ατομικής ασφάλειας των ανθρώπων (human security), ώστε

²⁶ Ibid., p.4.

επαγωγικά να στηρίζεται η συλλογική ασφάλεια, η οποία με τη σειρά της αποτελεί μια εκ των βασικών προϋποθέσεων για τη διεθνή ασφάλεια.

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΜΤΑ (SSR) ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Στην ιστοριογραφία των Διεθνών Σχέσεων έχει καταγραφεί ευρέως ότι το έτος «γέννησής» της είναι το 1919, όταν δηλαδή δημιουργήθηκε η πρώτη έδρα Διεθνών Σχέσεων στο Aberystwyth της Ουαλίας²⁷. Αν και αυτό το χρονικό σημείο αναφοράς συνοδεύεται από κριτική και θεωρητικές αντιπαραθέσεις, είναι γενικά αποδεκτό ότι εκείνη την περίοδο σημειώθηκε ένα γνωσιολογικό «Big Bang». Σε ότι αφορά όμως στη ΜΤΑ (SSR) θα μπορούσαμε να πούμε ότι το σημείο αναφοράς δεν ήταν η εν λόγω περίοδος αλλά εκείνη του Ψυχρού Πολέμου.

Στο διπολικό διεθνές σύστημα που δημιουργήθηκε αμέσως μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, οι Μεγάλες Δυνάμεις υποστήριζαν τις χώρες που είχαν συνταχθεί μαζί τους σε θέματα του τομέα ασφάλειας, με έναν ιδιαίτερα ενεργό και πολυσχιδή τρόπο που είχε τις ρίζες του στον «σκληρό πυρήνα» του ρεαλισμού. Το ρεύμα του φιλελευθερισμού κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου ήταν σε «δεύτερη» μοίρα σε σχέση με τον ρεαλισμό, ο οποίος είχε δεσπόζουσα θέση στις Διεθνείς Σχέσεις και σχεδόν παγκόσμια απήχηση. Το ιστορικό ορόσημο του τέλους του Ψυχρού Πολέμου εκτός από την τεκτονική αλλαγή του μέχρι πρότινος διπολικού διεθνούς συστήματος, σηματοδότησε και μια αντίστοιχης αξίας θεμελιακή αλλαγή στην απήχηση του φιλελευθερισμού. Αυτό αποτυπώθηκε χαρακτηριστικά με τον «βαρύγδουπο» τίτλο «Is Anybody Still a Realist?» σε άρθρο των Καθηγητών Legro & Moravcsik στο περιοδικό *International Security* το 1999 (Legro και Moravcsik 1999). Η «μετατόπιση» αυτή άσκησε ανάλογη επιρροή και στα προγράμματα υποστήριξης και ενίσχυσης των χορηγών ασφαλείας προς τα ασθενέστερα κράτη. Στον πίνακα 2 που ακολουθεί (Sedra, *Security Sector Reform in Conflict- Affected Countries, The evolution of a model* 2017, 56), αποτυπώνονται συνοπτικά οι διαφοροποιήσεις των εν λόγω προγραμμάτων κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου αλλά και αμέσως μετά από αυτόν.

²⁷ Για κριτική ανάλυση της ιστοριογραφίας των Διεθνών Σχέσεων βλ. (Γκόφας, Ευαγγελόπουλος και Κοππά 2020, 31-40).

Ψυχροπολεμικό μοντέλο «train-and-equip»	SSR model
Εκπορευόμενο από τις αρχές και τη θεωρία του ρεαλισμού	Εκπορευόμενο από τις αρχές και τη θεωρία του φιλελευθερισμού
Κρατικοκεντρικό	Ανθρωποκεντρικό
Καθοδηγούμενο από τα κράτη – «χορηγούς»	Καθοδηγούμενο τοπικά από τα κράτη – «λήπτες»
Στενό εννοιολογικό εύρος ορισμού του τομέα ασφάλειας: περιορισμένο στις κρατικές δομές ασφάλειας που έχουν το μονοπώλιο της άσκησης βίας (στρατός, αστυνομία, υπηρεσίες πληροφοριών, κτλ.)	Εκτεταμένο εννοιολογικό εύρος ορισμού του τομέα ασφάλειας: περιλαμβάνει κυβερνητικές δομές, την κοινωνία των πολιτών και τα όργανα που ασκούν τους κανόνες δικαίου.
«Σκληρή» προσέγγιση της ασφάλειας: αποκλειστική εστίαση στην επιχειρησιακή αποτελεσματικότητα των δυναμικών ασφαλείας	«Μαλακή» και «Σκληρή» προσέγγιση της ασφάλειας: ολιστική εστίαση με έμφαση στη συμβιωτική και αμοιβαία ενίσχυση των δεσμών μεταξύ των πυλώνων του τομέα ασφάλειας και των δυνατοτήτων δρώντων
Αποκλείει την κοινωνία των πολιτών	Περιλαμβάνει την κοινωνία των πολιτών
Δεν ενδιαφέρεται για την ανάγκη ύπαρξης δημοκρατικών κανόνων λογοδοσίας και πολιτικού ελέγχου	Κεντρική εστίαση στην ανάγκη ύπαρξης δημοκρατικών κανόνων λογοδοσίας και πολιτικού ελέγχου
Ασκείται από συμβατικούς δρώντες ασφάλειας (στρατός, αστυνομία, υπηρεσίες πληροφοριών, κτλ.)	Ασκείται από μια ευρεία ομάδα δρώντων ασφάλειας αλλά και πολιτικών οντοτήτων που εκτείνεται από διμερείς συνεργασίες μεταξύ αναπτυξιακών φορέων και θεσμών ασφαλείας μέχρι πολυμερείς συνεργασίες μεταξύ διακυβερνητικών οργάνων και ΜΚΟ

Πίνακας 2: Ψυχροπολεμικό μοντέλο «train-and-equip» και SSR μοντέλο

Επισκοπώντας τις διαφορές μεταξύ των δύο μοντέλων του πίνακα 2, προκύπτει ένα ενδιαφέρον ερευνητικό ερώτημα: πώς έγινε η μετάβαση από το ένα μοντέλο στο άλλο; Δεν θα ήταν δυνατό να σημειωθεί μια αυτοματοποιημένη ακαριαία μεταβολή την «επομένη» της διάλυσης του διπολικού διεθνούς συστήματος, ώστε οι Διεθνείς να ξεκινήσουν να εφαρμόζουν το μοντέλο SSR.

Πράγματι, η μεταβατική περίοδος ήταν μακρά και θα μπορούσε να χωριστεί σε 3 φάσεις (Sedra, Security Sector Reform in Conflict- Affected Countries, *The evolution of a model* 2017, 92-93). Η 1^η φάση ήταν η περίοδος της δεκαετίας του 1990 όπου αναπτύχθηκε εννοιολογικά το μοντέλο και απέκτησε «ταυτότητα». Η 2^η φάση ήταν μεταξύ 2002²⁸ και 2010 όπου σημειώθηκε η ραγδαία μορφοποίηση του θεσμισμού του μοντέλου (institutionalization) ώστε να δύνανται να υλοποιούνται οι πολιτικές ανάπτυξης και ασφάλειας μεταξύ διμερών ή πολυμερών δρώντων, ενώ παράλληλα υλοποιήθηκε και το πρώτο «κύμα» των προγραμμάτων με τις σύγχρονες μορφές. Η 3^η φάση είναι από το 2010 έως σήμερα όπου αντλώνται τα διδάγματα από την εφαρμογή του πρώτου και δεύτερου «κύματος» προγραμμάτων και γίνεται μια ανατροφοδότηση της αποτελεσματικότητάς τους.

Κατ' αναλογία, και όχι κατ' αντιστοιχία, στις 3 χρονολογικές φάσεις ανάπτυξης της MTA (SSR) διακρίνονται 3 γενιές προγραμμάτων SSR. Έτσι έχουμε την 1^η γενιά προγραμμάτων SSR που υλοποιήθηκαν κατά την 1^η και 2^η φάση, τη 2^η γενιά που υλοποιείται κατά την 3^η φάση και την 3^η γενιά που βρίσκεται σε φάση σχηματισμού. Θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι αυτή η «γραμμική» σύνδεση των φάσεων με τις γενιές δεν είναι απόλυτη, αλλά υιοθετείται για λόγους κατανόησης της εξελικτικής πορείας των προγραμμάτων SSR. Πιο συγκεκριμένα, στο διάστημα 2002-2010 υλοποιήθηκαν προγράμματα τόσο της 1^{ης} όσο και της 2^{ης} γενιάς, καταδεικνύοντας ότι δεν υφίστανται αδιαπέραστα «δογματικά» όρια ή φραγμοί αλλά υφίσταται μια ωσμωτική διαδικασία σε μια ad-hoc λογική εφαρμογής των προγραμμάτων SSR.

Η «διαπερατότητα» των γενεών των προγραμμάτων SSR στις 3 φάσεις οφείλεται στο γεγονός ότι το κύριο κριτήριο κατάταξής τους είναι η κατεύθυνση που υλοποιούνται. Η 1^η γενιά υλοποιούνταν από «πάνω προς τα κάτω» (Top-down), δηλαδή από το

²⁸ Για λόγους απλούστευσης οι 3 φάσεις ταξινομούνται χρονολογικά σε περίοδο δεκαετίας. Εξαιρέση αποτελεί το έτος 2002, το οποίο επιλέγεται ως αρχή της 2^{ης} φάσης διότι τα τρομοκρατικά χτυπήματα της 9^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 στις ΗΠΑ σηματοδότησαν την έναρξη μιας έντονης επιστημονικής ζύμωσης γύρω από τα θέματα των σπουδών ανάπτυξης και ασφάλειας.

κράτος προς τη βάση. Η 2^η γενιά έχει την αντίστροφη κατεύθυνση από «κάτω προς τα πάνω» (Bottom-up) και η 3^η γενιά προβάλλει το υβριδικό μοντέλο, δηλαδή τον συνδυασμό των 2 πρώτων προσεγγίσεων.

Η 1^η γενιά SSR, η οποία συναντάται στη βιβλιογραφία και με τον όρο «ορθόδοξη», τηρεί έναν ανθρωποκεντρικό πυρήνα «δίνοντας έμφαση στην ασφάλεια των μεμονωμένων πολιτών και όχι των κυβερνήσεων ή των καθεστώτων» (Sedra, *The Future of Security Sector Reform* 2010, 104). Κύρια επιδίωξη έχει τη μεταρρύθμιση των κρατικών θεσμών ασφαλείας ώστε μέσω αυτών να γίνουν αποδέκτες ασφαλείας οι πολίτες και η εν γένει κοινωνία (Top-down). Όμως οι «αντισυμβαλλόμενοι» σε αυτό το «συμβόλαιο» είναι από τη μια οι Διεθνείς που -στην καλύτερη περίπτωση- εμφορούνται από την ιδεαλιστική πεποίθηση της επίτευξης του στόχου της MTA (SSR) και από την άλλη είναι οι κρατικοί θεσμοί ασφαλείας που υπόκεινται στη διαδικασία μεταρρύθμισης ώστε να αναλάβουν την κυριότητα του παρόχου ασφαλείας προς τους πολίτες.

Η ιστορία έχει αποδείξει ότι τελικά είναι πρακτικώς σχεδόν ανεφάρμοστο σε μετασυγκρουσιακά περιβάλλοντα να κατανοήσουν οι κρατικοί θεσμοί ασφαλείας την έννοια της ασφαλείας ως δημόσιας υπηρεσίας και κοινόχρηστου αγαθού. Είναι κοινή διαπίστωση ότι οι εγχώριες πολιτικές ελίτ που εμπλέκονται σε κρατικό επίπεδο σε ανασφαλή και θεσμικά ασταθή περιβάλλοντα, κατανοούν την ασφάλεια σε συντριπτικό ποσοστό με όρους κατανομής και ελέγχου της εξουσίας τους.

Την προαναφερόμενη κατάσταση της 1^{ης} γενιάς SSR επιδείνωσε μια «εμμονή» και μια αδυναμία των Διεθνών εκείνης της περιόδου. Η «εμμονή» συνίστατο στην πεποίθηση ότι η τελική επιθυμητή κατάσταση των προγραμμάτων SSR ήταν «να κάνουν τον τομέα της ασφαλείας τους να μοιάζει περισσότερο με τον τομέα της ασφαλείας μας», μιας και υπερείχαν αυτονόητα οι φιλελεύθερες επιταγές που διέπουν την ασφάλεια. Από την άλλη πλευρά, η αδυναμία συνίστατο στην απουσία ολοκληρωμένης και συνεκτικής πρότασης για το πώς θα έπρεπε να φτάσουν στην επιθυμητή τελική κατάσταση. Ενώ υπήρχε η πολιτική ιδέα, δεν συνοδευόταν από την ανάλογη ολιστική τεχνοκρατική «συνταγή» εφαρμογής της. Τελικά οι αποτυχίες εφαρμογής αποδίδονταν στους εγχώριους δρώντες που είτε «δεν ήθελαν» είτε «δεν μπορούσαν» να προσαρμοστούν στις απαιτήσεις και τις ευθύνες ενός εκσυγχρονισμένου τομέα ασφαλείας (Donais, *Security sector reform and the challenge of vertical integration* 2018, 31).

Όλες αυτές οι διαπιστώσεις είχαν οδηγήσει τόσο την επιστημονική κοινότητα όσο και τους Διεθνείς δρώντες που ενεργούσαν σε θέματα ανάπτυξης και ασφαλείας

σε μετασυγκρουσιακά περιβάλλοντα, να συζητούν από τα τέλη της δεκαετίας του 2000 για την επόμενη γενιά SSR. Το κύριο ζητούμενο ήταν ότι έπρεπε να επανεξεταστεί η οπτική ότι η ασφάλεια παρέχεται (και ορίζεται) αποκλειστικά από τα κράτη και «καταναλώνεται» από τους πολίτες, ιδιαίτερα μέσα σε εύθραυστα και μεταπολεμικά περιβάλλοντα. Σε περιβάλλοντα δηλαδή όπου μη κρατικές ένοπλες ομάδες, οι μη κρατικά ελεγχόμενες πολιτοφυλακές και άλλες μη θεσμοθετημένες δυνάμεις ασφαλείας είναι τόσο πάροχοι όσο και απειλές για την ασφάλεια.

Ως διαφαινόμενη λύση προκρίθηκε η ανάληψη της ευθύνης MTA (SSR) σε τοπικό επίπεδο από τους μετέχοντες στην ασφάλεια (τόσο δηλαδή για τους δρώντες ως πάροχοι όσο και για τους δρώντες ως απειλές). Με τη συμπερίληψη μη κρατικών οντοτήτων στην οικοδόμηση της ειρήνης είχαμε μια «διάχυση» της ευθύνης σε περισσότερο συλλογικό επίπεδο και αυτό επέτρεπε μια αισιόδοξη οπτική για την επιτυχία των προγραμμάτων MTA (SSR). Η Bottom-up δράση είχε το πλεονέκτημα ότι εκκινούσε από μια πιο ευρεία συναινετική βάση και κατευθυνόταν προς το πιο εξειδικευμένο επίπεδο του κράτους. Αν όλοι οι μετέχοντες στην ασφάλεια (κρατικές και μη κρατικές οντότητες) εμπλέκονταν ως υποκείμενα μεταρρύθμισης, τότε αυτό θα είχε ως αποτέλεσμα την άμεση βελτίωση της ασφαλείας της κοινωνίας και αυτό με τη σειρά του θα επέφερε αναγκαστικά τη στήριξη του κράτους ως παρόχου ασφαλείας.

Το διακύβευμα λοιπόν ήταν να απομακρυνθεί η ευρύτερη διεθνής κοινότητα από ένα μοντέλο οικοδόμησης της ειρήνης που βασιζόταν σε μεγάλο βαθμό σε εξωτερικούς «εμπειρογνώμονες» που μετέφεραν με τεχνοκρατική αντίληψη τις φιλελεύθερες νόρμες και τους θεσμούς σε μετασυγκρουσιακά περιβάλλοντα (Donais, *Peacebuilding and Local Ownership, Post- conflict consensus- building* 2012, 144-145). Το εξαιρετικά κρίσιμο ερώτημα όμως είχε σχέση με το ποιο θα έπρεπε να είναι το ελάχιστο αποδεκτό επίπεδο δυνατοτήτων των τοπικών δρώντων ώστε να αναλάβουν ένα τέτοιο εγχείρημα. Σε αυτό το σημείο υπεισήλθε το ζήτημα της οικοδόμησης δυνατοτήτων (capacity building) των τοπικών δρώντων ώστε να είναι ικανοί να αναλάβουν την ευθύνη (που τους αναλογεί) στην οικοδόμηση της ειρήνης.

Η οικοδόμηση δυνατοτήτων των τοπικών δρώντων συνεπαγόταν σχεδόν αναγκαστικά μια μετατόπιση της εστίασης από τις βραχυπρόθεσμες παρεμβάσεις των διεθνών παραγόντων της 1^{ης} γενιάς SSR, στις μακροπρόθεσμες δράσεις ώστε να εξασφαλιστούν οι «συνεταιρικές» σχέσεις μεταξύ των δρώντων. Η 2^η γενιά προκρίνεται ως πιο ολοκληρωμένη και συνεκτική αλλά εξακολουθεί και αυτή να έχει κάποια κενά που

αναδεικνύονται στο πεδίο εφαρμογής της MTA (SSR). Τα κύρια σημεία προβληματισμού είναι ποιος συντονίζει τους τοπικούς δρώντες ώστε να κινούνται με σύμπνοια, πώς μοιράζεται το «ποσοστό» συνυπευθυνότητας μεταξύ των τοπικών δρώντων, πότε ένας τοπικός δρών είναι έτοιμος να αναλάβει την αναλογούσα ευθύνη και τελικά υπάρχει μια «συνταγή» MTA (SSR) για όλες τις μετασυγκρουσιακές περιπτώσεις;

Έτσι οδηγούμαστε στην 3^η γενιά SSR που προκρίνει τη συνδυαστική εφαρμογή των δύο προηγούμενων γενεών, στη βάση της κατά περίπτωση εξέτασης. Οι ανατροφοδοτήσεις από τις δράσεις SSR επί του πεδίου αλλά και οι σε θεωρητικό επίπεδο προβληματισμοί, υποδεικνύουν ότι δεν μπορεί να υπάρξει μια «συνταγογραφημένη θεραπεία» αλλά μια ad-hoc ολοκληρωμένη, συνεκτική και ολιστική αντιμετώπιση. Η MTA (SSR) είναι πλέον ένα εκ των συστατικών στοιχείων της επέμβασης των Διεθνών σε μετασυγκρουσιακά περιβάλλοντα που στη σύγχρονη μορφή της δεν έχει τη δογματική κρατοκεντρική αντίληψη της ασφάλειας και δεν διέπεται από τη στενή τεχνοκρατική προσέγγιση των μεταρρυθμιστικών επιταγών.

Περιλαμβάνει τόσο «παραδοσιακούς» κρατικούς δρώντες (όπως είναι ο στρατός και η αστυνομία), όσο και μη κρατικούς τοπικούς δρώντες, με σκοπό να ασκείται σε αυτούς ένας αποτελεσματικός έλεγχος από τις τοπικές πολιτικές και πολιτειακές δομές, στο πλαίσιο της δημοκρατικής λογοδοσίας έναντι της κοινωνίας (Jackson and Bakrania 2018, 11). Γι' αυτό περιλαμβάνονται πτυχές του «παραδοσιακού» τομέα της δικαιοσύνης, πτυχές του κοινωνι(α)κού (social – societal) τομέα με εξέχοντες στόχους την ισότητα των δύο φύλων και την προστασία των γυναικών και των κοριτσιών (Bakrania 2015), ενώ παράλληλα παραμένει κεντρικό ζητούμενο η επίτευξη βιώσιμης ειρήνης. Όλα τα προαναφερόμενα στοιχεία δεν χαρακτηρίζονται από μια γραμμική μορφή υλοποίησης (όπως συνέβαινε στις πρώτες δύο γενεές SSR) αλλά θα μπορούσε σχηματικά να αποδοθεί σαν ένα μπαλόνι του οποίου το μέγεθος προσαρμόζεται σε κάθε περίπτωση, ώστε να περικλείει όλους τους τομείς και τα πεδία που υπόκεινται στη διαδικασία οικοδόμησης της ειρήνης και του κράτους. Η σύγχρονη μορφή των προγραμμάτων SSR ξεκινά από ένα πρόβλημα προς επίλυση (problem solving) που

μπορεί να είναι είτε η επίλυση της σύγκρουσης (conflict resolution) είτε η πρόληψη της σύγκρουσης (conflict prevention)²⁹.

ΧΟΡΗΓΟΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΜΤΑ (SSR) ΣΤΗΝ ΑΦΡΙΚΗ

Στη βιβλιογραφία συναντάται ο όρος «χορηγοί» (donors) για να περιγράψει τους Διεθνείς που μετέχουν σε προγράμματα ΜΤΑ (SSR). Οι χορηγοί κατηγοριοποιούνται σε τέσσερις μεγάλες ομάδες: τους «holistic», τους «niche», τις «emerging powers» και τις «INGOs». Οι πρώτες τρεις κατηγορίες αποδίδονται τόσο σε κράτη, όσο και σε περιφερειακούς οργανισμούς (Santos 2019). Για λόγους πληρότητας της παρουσίασης του εξεταζόμενου ζητήματος της παρούσας εργασίας κρίνεται σκόπιμο να αναλυθούν συνοπτικά σε αφαιρετικό επίπεδο οι τέσσερις κατηγορίες χορηγών, σε σχέση πάντα με τις δραστηριότητές τους στην Αφρική.

Με τον όρο «holistic» περιγράφονται οι χορηγοί που τα προγράμματά τους αναπτύσσουν ολοκληρωμένες θεσμικές δομές ώστε να υποστηρίξουν τη ΜΤΑ (SSR) σε όλο το εύρος της πολυπλοκότητάς της. Κατεξοχήν «holistic» χορηγός είναι ο ΟΗΕ που έχει την παγκόσμια δικαιοδοσία και νομιμοποίηση να καθορίζει τα πρότυπα και το κανονιστικό πλαίσιο των διεθνών προσεγγίσεων στη ΜΤΑ (SSR), κάτι που αφορά ένα ευρύ φάσμα κρατών-μελών του, που μπορεί να είναι είτε αποδέκτες είτε και χορηγοί προγραμμάτων ΜΤΑ (Ebo and Powell 2010).

Μια ιδιαίτερη περίπτωση κράτους που θεωρείται «holistic» χορηγός είναι το Ηνωμένο Βασίλειο όπου ήταν πρωτοπόρο σε παρεμφερείς δράσεις ιδιαίτερα κατά τη δεκαετία του 1990. Το πλέον χαρακτηριστικό παράδειγμα ολιστικής προσέγγισης του Ηνωμένου Βασιλείου ήταν το πρόγραμμα της Σιέρρα Λεόνε, όπου για να σχεδιαστεί συμμετείχαν εξειδικευμένα στελέχη από τους τομείς της άμυνας, της αστυνομίας, των δικαστικών, των υπηρεσιών πληροφοριών και της διακυβέρνησης (Ball and Hendrickson, Trends in Security Sector Reform (SSR): Policy, Practice and Research 2006). Το πρόγραμμα περιείχε μεταρρυθμίσεις στον αστυνομικό, στρατιωτικό και

²⁹ Η 3^η γενιά SSR έχει μια πιο ενεργή «τάση» συμμετοχής στη φάση της πρόληψης των συγκρούσεων σε σχέση με τις δύο πρώτες γενιές, που εφαρμόζονταν σχεδόν αποκλειστικά σε μετασυγκρουσιακά περιβάλλοντα. Βλ. σχετικά έκθεση του διεθνούς ΜΚΟ DCAF του 2017 «The Contribution and Role of SSR in the Prevention of Violent Conflict» (DCAF Geneva Centre for Security Sector Governance, The Contribution and Role of SSR in the Prevention of Violent Conflict 2017).

δικαστικό τομέα της χώρας, ενώ είχε εξασφαλισμένη χρηματοδότηση από ειδικό προϋπολογισμό της βρετανικής κυβέρνησης.

Σε αντίθεση με τους «holistic» χορηγούς οι αντίστοιχοι «niche» εστιάζουν στην εφαρμογή μόνο συγκεκριμένων πτυχών της MTA (SSR), π.χ. στον αστυνομικό ή στον δικαστικό τομέα, ή στον τομέα των δημόσιων οικονομικών. Τέτοια παραδείγματα είναι η Ολλανδία, η Νορβηγία, η Παγκόσμια Τράπεζα, ο ΟΟΣΑ, η Ευρωπαϊκή Ένωση, όπου είτε λόγω δυνατοτήτων είτε λόγω σχεδιαστικών περιορισμών επιλέγουν τη συγκεκριμένη προσέγγιση.

Ειδικά για την Ολλανδία θα πρέπει να εξαιρεθεί η περίπτωση του προγράμματος που προώθησε στο Burundi, όπου βασιζόταν στο μνημόνιο κατανόησης (Memorandum of Understanding – MoU) που είχαν συνυπογράψει και είχε διάρκεια 8 ετών. Βάσει αυτού η Ολλανδία εφάρμοσε μια ολιστική προσέγγιση που προβαλλόταν στην άμυνα, στις δομές της εσωτερικής ασφάλειας και στη διακυβέρνηση (Ball, Putting Governance at the Heart of Security Sector Reform -Lessons from the Burundi-Netherlands Security Sector Development Programme 2014). Όπως και το Ηνωμένο Βασίλειο έτσι και η Ολλανδία είχε συστήσει ιδιαίτερο ταμείο το οποίο χρηματοδότησε το εν λόγω πρόγραμμα για όλο το χρονικό διάστημα ισχύος του MoU, κάτι που το καθιστούσε κατ' αρχάς βιώσιμο και κατά δεύτερον -και σημαντικότερο- με μακροπρόθεσμο ορίζοντα.

Θα πρέπει να τονιστεί ότι αν και οι «niche» χορηγοί δεν ακολουθούν μια ολιστική και ολοκληρωμένη προσέγγιση, έχουν ένα «παράπλευρο» συγκριτικό πλεονέκτημα σε σχέση με τους «holistic» χορηγούς. Λόγω της εξειδικευμένης εστίασής τους σε πολύ συγκεκριμένους τομείς μεταρρύθμισης, αποκτούν πολύ σημαντική εμπειρία και γνώση σε αυτούς. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να είναι «χρήσιμοι» σε πολυεθνικά επιτελεία χορηγών όπου μπορούν να αναλαμβάνουν ηγετικό ρόλο στους τομείς που είναι οι πλέον «εξειδικευμένοι» ως Subject Matter Experts (SMEs).

Με τους όρους «holistic» και «niche» περιγράφονται οι λεγόμενοι «παραδοσιακοί» χορηγοί που προέρχονται από τη Δύση και το δόγμα τους βασίζεται στις δυτικές φιλελεύθερες αρχές, κι αυτό εν μέρει εξηγεί και τον πολυμερή χαρακτήρα των συνεργασιών τους. Όμως υπάρχουν κι άλλοι χορηγοί εκτός του δυτικού κέντρου βάρους που έχουν αναδυθεί ως «emerging powers» στον χώρο της MTA (SSR). Τέτοιοι δρώντες είναι κράτη (όπως η Ινδία, η Κίνα, η Βραζιλία) αλλά και περιφερειακοί οργανισμοί

(όπως η Αφρικανική Ένωση, η ECOWAS). Οι «emerging powers» χορηγοί έχουν υποστηρίξει την ιδέα της MTA (SSR) με έναν ξεχωριστό τρόπο από τις δυτικές χώρες.

Δεν το βλέπουν ως ένα πρόγραμμα το οποίο σχεδιάζεται και καθοδηγείται από φορείς που βρίσκονται εκτός του υποστηριζόμενου κράτους και που έχει ως κυρίαρχο στόχο τη δομική αλλαγή του στο πλαίσιο του εκδημοκρατισμού του και της (επαν)οικοδόμησής του. Τα προγράμματα SSR τα αντιλαμβάνονται ως διακριτά εργαλεία που είναι κατάλληλα σε μετασυγκρουσιακά περιβάλλοντα ώστε να επιλύσουν τις συγκρούσεις και να εμπεδώσουν τη φάση της σταθεροποίησης στη ζώνη της τελικής φάσης του κύκλου των συγκρούσεων του σχήματος 1, δηλαδή σε αυτό της «συμφιλίωσης» (reconciliation).

Η τελευταία κατηγορία χορηγών είναι οι INGOs οι οποίοι εδρεύουν κυρίως στη Δυτική Ευρώπη. Έχουν ενεργό ρόλο τόσο στην ανάπτυξη του εννοιολογικού κορμού της έννοιας MTA (SSR) όσο και στην ανάλυση των περιπτωσιολογικών μελετών. Αποτελούνται συνήθως από ένα επιτελείο ακαδημαϊκών και επιστημόνων που έχουν ένα ευρύ γνωστικό πεδίο αλλά και την πρακτική εμπειρία επί του πεδίου εφαρμογής ώστε να συνεισφέρουν και σε θεωρητικό και σε πρακτικό επίπεδο. Τέτοιοι οργανισμοί που έχουν δράσει στην αφρικανική ήπειρο ενδεικτικά είναι ο DCAF, το Ινστιτούτο Clingendael, το Saferworld και το USIP. Η κύρια συνεισφορά τους είναι να παρέχουν Subject Matter Experts σε εξειδικευμένους τομείς σε αποστολές SSR ενώ η χρηματοδότησή τους προέρχεται κυρίως από δυτικούς χορηγούς και ιδιωτικά ιδρύματα.

Μετά από αυτή τη συνοπτική παρουσίαση των 4 κατηγοριών παρόχων προγραμμάτων MTA (SSR) αλλά και τη σκιαγράφηση του θεωρητικού πλαισίου που διέπει τόσο την οντολογική ταυτότητα των εννοιών «ασφάλεια» και «MTA (SSR)», όσο και τη συσχέτιση της εξέλιξής τους στο επιστημονικό πεδίο των Διεθνών Σχέσεων, θα ακολουθήσει η ανάλυση των SSR δράσεων των κυριότερων Διεθνών στην Αφρική. Μέσω της ανάλυσης των επιμέρους SSR δράσεων των κυριότερων Διεθνών επιδιώκεται να αναδειχθούν τυχόν διαφορετικές προσεγγίσεις που έχουν, αλλά κυρίως επιδιώκεται να καταδειχθεί το εύρος της εμπλοκής τους στο τρίπτυχο peacebuilding – statebuilding – capacity building.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Η ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΤΗ ΜΤΑ (SSR) ΚΑΙ ΟΙ ΔΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΑΦΡΙΚΗ

ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΤΗ ΜΤΑ (SSR)

Στο ιστορικό πλαίσιο των αρχών της δεκαετίας του 2000 η διεθνής κοινότητα είχε ήδη πολύ σημαντικές εμπειρίες στο πεδίο της ΜΤΑ (SSR) σε μετασυγκρουσιακές καταστάσεις οικοδόμησης της ειρήνης. Όπως απεικονίζεται στο σχήμα 2 του 1^{ου} κεφαλαίου, η ΜΤΑ (SSR) είχε εξαρχής κυρίαρχη παρουσία σε τέτοιου είδους περιβάλλοντα, ενώ περιορίζεται όσο μετακινούμαστε προς καταστάσεις διατήρησης της ειρήνης (peacekeeping) ή σταθεροποίησης (stabilization) ή επιβολής της ειρήνης (peace enforcement). Ταυτόχρονα όμως παρατηρείται με την 3^η γενιά SSR να διευρύνει την παρουσία της σε καταστάσεις προ έναρξης συγκρούσεων. Η ΜΤΑ (SSR), λοιπόν, πραγματοποιείται κυρίως στην τελική φάση του κύκλου των συγκρούσεων (βλ. σχήμα 1 του 1^{ου} κεφαλαίου), που είναι αυτή της επίλυσης των συγκρούσεων (conflict resolution), ενώ μπορεί να εφαρμοστεί και προληπτικά ώστε να μην ξεσπάσουν συγκρούσεις (conflict prevention). Υπό αυτό το πρίσμα η έκθεση του ΟΗΕ «Human Development 2002» προσέδωσε για πρώτη φορά μια ευρεία εννοιολογική υπόσταση στη ΜΤΑ (SSR) απεριθωμώντας δρώντες, παράγοντες και θεσμούς που μετέχουν είτε με θεσμικό είτε με εξωθεσμικό ρόλο, τους οποίους κατηγοριοποίησε σε πέντε μεγάλες ομάδες (UN Development Programme 2002, 86).

α. Οργανισμοί – θεσμοί που είναι εξουσιοδοτημένοι να ασκούν νόμιμη βία:

Οι ένοπλες δυνάμεις, η αστυνομία, οι κρατικές παραστρατιωτικές δυνάμεις, η στρατοχωροφυλακή, οι υπηρεσίες πληροφοριών (στρατιωτικές και μη στρατιωτικές), οι μυστικές υπηρεσίες, η ακτοφυλακή, η συνοριοφυλακή, οι τελωνειακές αρχές, η πολιτοφυλακή, οι επίστρατες πολιτικές μονάδες, η εθνοφυλακή, η προεδρική φρουρά.

β. Πολιτική διοίκηση και εποπτικά όργανα:

Ο Πρόεδρος και ο Πρωθυπουργός, τα συμβουλευτικά όργανα εθνικής ασφάλειας, οι κοινοβουλευτικές και νομοθετικές εξεταστικές επιτροπές, τα Υπουργεία Άμυνας, Εσωτερικών και Εξωτερικών, οι εθιμικές και παραδοσιακές αρχές, τα όργανα

οικονομικής διαχείρισης (Υπουργείο Οικονομικών, υπηρεσίες κατάρτισης προϋπολογισμών, μονάδες σχεδιασμού οικονομικών προγραμμάτων και ελεγκτικές οικονομικές μονάδες), οι κοινωνικές οργανώσεις (αναθεωρητικά πολιτικά συμβούλια, δημόσιες επιτροπές παραπόνων του πολίτη).

γ. Θεσμοί δικαιοσύνης και επιβολής του νόμου:

Το δικαστικό σώμα, το Υπουργείο Δικαιοσύνης, τα σωφρονιστικά ιδρύματα και οι σωφρονιστικές υπηρεσίες, οι υπηρεσίες διερεύνησης και δίωξης εγκλημάτων, οι επιτροπές ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οι επιτροπές συνηγόρου του πολίτη, τα εθιμικά και παραδοσιακά δικαστικά συστήματα.

δ. Μη θεσμοθετημένες δυνάμεις ασφάλειας:

Οι απελευθερωτικοί στρατοί, οι ένοπλες δυνάμεις ανταρτών, οι ιδιωτικές μονάδες ασφάλειας προσώπων, οι πολιτικές παραστρατιωτικές ομάδες.

ε. Μη θεσμοθετημένες ομάδες πολιτών:

Οι ομάδες των επαγγελματιών, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, τα ερευνητικά ιδρύματα, οι δικηγορικές οργανώσεις, οι θρησκευτικές οργανώσεις, οι μη κυβερνητικοί οργανώσεις, οι κοινοτικές ομάδες.

Με όλους τους παραπάνω εν γένει δρώντες και μετέχοντες στη ΜΤΑ (SSR), προκύπτει ότι υφίστανται προφανείς διαφοροποιήσεις μεταξύ των χωρών στις οποίες εφαρμόζονται προγράμματα ΜΤΑ (SSR). Οι διαφοροποιήσεις πηγάζουν αφενός από τις ιδιαιτερότητες των επιμέρους ιστορικών συνθηκών εντός των οποίων πραγματοποιήθηκε η εξέλιξη των κρατών, αφετέρου δε από τις φάσεις ανάπτυξης ενός κράτους κατά τη διάρκεια συγκεκριμένων ιστορικών περιόδων.

Συνακόλουθα υπήρξαν (και εξακολουθούν να υπάρχουν) διαδοχικές ερμηνευτικές προσεγγίσεις για το περίγραμμα που θα έπρεπε (πρέπει) να έχει το μεταρρυθμιστικό μοντέλο του τομέα ασφάλειας, διότι όπως προαναφέρθηκε στο 2^ο κεφάλαιο δεν υπάρχει μια «ιατρική συνταγή θεραπείας» για κάθε περίπτωση. Οι προσεγγίσεις των διεθνών είναι εν γένει συμπληρωματικές μεταξύ τους, συγκλίνουν στην κεντρική ιδέα και παρουσιάζουν διαφοροποιήσεις που οφείλονται στις προτεραιότητες που θέτουν ως προς την υλοποίηση, αλλά και στα μέσα που μετέρχονται κατά τη φάση της εφαρμογής.

Παρόλα αυτά όμως, λαμβάνοντας υπόψη τα πεδία δραστηριοποίησης των μετεχόντων σε αυτή, όπως τα κατέγραψε η έκθεση του ΟΗΕ «Human Development 2002», η πρακτική προσέγγιση της ΜΤΑ (SSR) προβάλλεται στην πολιτική και τεχνική

διαδικασία βελτίωσης της κρατικής και ανθρώπινης ασφάλειας, καθιστώντας την παροχή, τη διαχείριση και την εποπτεία της ασφάλειας πιο αποτελεσματική και πιο υπεύθυνη, σε ένα πλαίσιο δημοκρατικού πολιτικού ελέγχου, κράτους δικαίου και σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. «Στόχος της MTA (SSR) είναι η εφαρμογή των αρχών της χρηστής διακυβέρνησης στον τομέα της ασφάλειας» (DCAF Geneva Centre for Security Sector Governance, SSR Backrounder Series 2015, 2).

Η MTA (SSR) σε πρακτικό επίπεδο αφορά στην παροχή, τη διαχείριση και την εποπτεία της ασφάλειας και της δικαιοσύνης από όλους τους κρατικούς και μη κρατικούς φορείς που εμπλέκονται (ή θα έπρεπε να εμπλέκονται). Είναι μια διαδικασία που συγκροτεί τους συνεκτικούς δεσμούς μεταξύ των ρόλων, των αρμοδιοτήτων και των δράσεων των εμπλεκόμενων φορέων. Μπορεί να περιλαμβάνει ευρύ φάσμα διαφορετικών μεταρρυθμιστικών δραστηριοτήτων που καλύπτουν όλες τις πολιτικές και τεχνικές πτυχές της ασφάλειας και της δικαιοσύνης. Εκτείνεται από την ανάληψη νομοθετικών πρωτοβουλιών, τη χάραξη πολιτικής, την πραγματοποίηση εκστρατειών ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης των πολιτών, μέχρι την ανάπτυξη διοικητικής ικανότητας, την υποστήριξη των γραφειοκρατικών διοικητικών μηχανισμών, τη δημιουργία υποδομών και τη βελτίωση στην εκπαίδευση και στα μέσα.

Εν τοις πράγμασι η MTA επικεντρώνεται στις διαδικασίες που επηρεάζουν τον τρόπο λειτουργίας ολόκληρου του συστήματος διακυβέρνησης. Στη χάραξη πολιτικής εθνικής ασφάλειας, στην ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου, στη νομοθετική μεταρρύθμιση σε μια συγκεκριμένη θεματική (π.χ. στον αμυντικό ή στον ποινικό ή στον πολιτικό τομέα), στη μεταρρύθμιση σε επίπεδο διακυβέρνησης (π.χ. σε κυβερνητικό ή σε επαρχιακό ή σε δημοτικό επίπεδο) στον καθορισμό του ρόλου ενός συγκεκριμένου θεσμικού οργάνου στον τομέα της ασφάλειας (π.χ. της αστυνομίας). Η MTA (SSR) εφαρμόζεται περιλαμβάνοντας ένα ευρύ φάσμα κρατικών και μη κρατικών φορέων που εμπλέκονται στην ασφάλεια και στη δικαιοσύνη σε κάθε επίπεδο, από το στρατηγικό πολιτικό επίπεδο της λήψης κυβερνητικών αποφάσεων έως την εσωτερική λειτουργία συγκεκριμένων οργανισμών και το επιχειρησιακό επίπεδο παροχής ασφάλειας των πολιτών. Σε όλα τα επίπεδα, στόχος της εφαρμογής της MTA (SSR) είναι η ευθυγράμμιση της παροχής, της διαχείρισης και της εποπτείας της ασφάλειας με τις αρχές της χρηστής διακυβέρνησης: τη λογοδοσία, τη διαφάνεια, το κράτος δικαίου, τη συμμετοχική κοινωνία, την ικανότητα ανταπόκρισης σε προβλήματα που απειλούν

την ίδια την υπαρξιακή οντότητα της κοινωνίας, την αποτελεσματικότητα και την αποδοτικότητα στις προκλήσεις ασφάλειας.

Με βάση όλα αυτά τα γενικά στοιχεία που αφορούν στο σύνολο των δράσεων SSR μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και εντεύθεν, θα αναφερθούν ακολούθως οι προσεγγίσεις των κυριότερων Διεθνών στα προγράμματα ΜΤΑ (SSR).

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ (ΟΟΣΑ) – ORGANIZATION OF ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT (OECD)

Η αρχική θεωρητική προσέγγιση του ΟΟΣΑ πραγματοποιήθηκε από την Development Assistance Committee (DAC) όπου το 2004 δημοσίευσε ένα σύνολο κατευθυντήριων γραμμών (OECD, Security Sector Reform and Governance, DAC Guidelines and Reference Series 2005) και στη συνέχεια εξέδωσε ένα σχετικό εγχειρίδιο το 2007³⁰. Αυτά τα δύο κείμενα έχουν καταστεί από τους Διεθνείς ως τα κοινά σημεία αναφοράς στο υπό εξέταση πεδίο, χωρίς όμως να λείπουν οι διαφοροποιήσεις από δρώντες που εμπλέκονται στη ΜΤΑ (SSR).

Στο εγχειρίδιο του ΟΟΣΑ δίνεται έμφαση από το εισαγωγικό του κιόλας μέρος στο γεγονός ότι όλοι οι διεθνείς δρώντες που μετέχουν στις προσπάθειες της ΜΤΑ (SSR) θα πρέπει να εστιάζουν στην υποστήριξη των κρατών με τέτοιο τρόπο ώστε να επιτύχουν τέσσερις κύριους αντικειμενικούς σκοπούς³¹:

α. Την εδραίωση αποτελεσματικής διακυβέρνησης και την εγκαθίδρυση ενός συστήματος ασφαλείας όπου θα εποπτεύεται από μηχανισμούς που θα διέπονται από την αρχή της λογοδοσίας.

β. Τη βελτίωση της παροχής υπηρεσιών ασφάλειας και δικαιοσύνης.

γ. Την ανάπτυξη και ανάληψη της ηγεσίας από τις πολιτικές δομές της υποστηριζόμενης χώρας ώστε η τοπική ηγεσία να αναλάβει τη διεκπεραίωση της μεταρρυθμιστικής διαδικασίας οικειοποιούμενη τους αντικειμενικούς σκοπούς.

δ. Τη βιωσιμότητα της παροχής υπηρεσιών δικαιοσύνης και ασφάλειας.

Η συνολική συνεισφορά του ΟΟΣΑ για την ευρύτερη περιοχή της Αφρικής συνίσταται σε υποστηρικτικό ρόλο σε ότι αφορά στη συνεργασία του με τις αφρικανικές

³⁰ (OECD, The OECD DAC Handbook on Security System Reform (SSR) Supporting Security and Justice 2007).

³¹ Ibid., p. 21.

κυβερνήσεις, τους περιφερειακούς οργανισμούς και τους ιδιωτικούς φορείς ώστε να τους βοηθήσει να σχεδιάσουν και να εφαρμόσουν καινοτόμες πολιτικές και να βελτιώσουν την οικονομική και κοινωνική ευημερία των Αφρικανών. Αυτό το επιτυγχάνει αφενός υποστηρίζοντας την παραγωγή εκθέσεων, μελετών και ερευνητικών εργασιών με την ενεργό συμμετοχή των Αφρικανών υπευθύνων χάραξης πολιτικής, αφετέρου με την υλοποίηση του προγράμματος οικονομικής βοήθειας ODA (Official Development Assistance) που παρέχεται σε κυβερνητικό επίπεδο προς τις αναπτυσσόμενες χώρες³².

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ (ΟΗΕ) – UNITED NATIONS (UN)

Την ίδια σχεδόν χρονιά που δημοσιεύθηκε το εγχειρίδιο του ΟΟΣΑ, ο ΟΗΕ έκανε το πρώτο του βήμα προς την κατεύθυνση της θεσμοθέτησης της έννοιας της ΜΤΑ (SSR). Τον Φεβρουάριο του 2008 πραγματοποιήθηκε η πρώτη δήλωση σε επίπεδο Συμβουλίου Ασφαλείας (ΣΑ) του ΟΗΕ αναφορικά με το εξεταζόμενο ζήτημα³³. Το ΣΑ αναγνώρισε την ανάγκη εφαρμογής προγραμμάτων SSR σε μετασυγκρουσιακά περιβάλλοντα, αποδεχόμενο τη συμμετοχή δρώντων εκτός της δικαιοδοσίας του, όπως για παράδειγμα Διεθνείς Οργανισμούς (ΔΟ) – International Organizations (IO), Διεθνή Οικονομικά Ιδρύματα (ΔΟΙ) – International Financial Institutions (IFI), Διεθνείς Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΔΜΚΟ) – International Non-Governmental Organizations (INGO), κράτη χορηγούς (donors). Επίσης ανέθεσε στον Γενικό Γραμματέα (Γ.Γ.) να υποβάλει σχετική έκθεση στην οποία θα συμπεριλαμβάνονταν συγκεκριμένες συστάσεις σχετικά με τον προσδιορισμό, την ιεράρχηση και την αλληλουχία της στήριξης των Ηνωμένων Εθνών (ΗΕ) για τη ΜΤΑ (SSR) σε δράσεις που θα αναλαμβάνει σε εθνικό επίπεδο η υποστηριζόμενη χώρα, με ιδιαίτερη έμφαση στα μετασυγκρουσιακά περιβάλλοντα.

³² Ενδεικτικά αναφέρεται ότι για το 2021 στην αφρικανική ήπειρο δόθηκαν συνολικά 35 δις USD, εκ των οποίων τα 33 δις USD αφορούσαν την υποσαχάρια περιοχή (OECD, ODA Levels in 2021-Preliminary data 2022, 5).

³³ Η δήλωση είναι η υπ' αριθμ. S/PRST/2007/3 (UN Security Council 2007).

Έτσι ακολούθησαν δύο εκθέσεις του Γ.Γ. το 2008 (υπ' αριθμ. A/62/659-S/2008/39)³⁴ και το 2013 (υπ' αριθμ. A/67/970-S/2013/480)³⁵ σχετικές με την έννοια της ΜΤΑ (SSR) ως προς την καταγραφή των αναγκαίων μέτρων που θα πρέπει να πάρει η διεθνής κοινότητα προκειμένου να προωθηθεί ταχύτερα αλλά κυρίως αποτελεσματικότερα η όλη διαδικασία. Τελικά η πολιτική του ΟΗΕ για τη ΜΤΑ (SSR) κορυφώθηκε με τρία ψηφίσματα του ΣΑ, το 2151 του 2014³⁶, το 2282 του 2016³⁷ και το 2553 του 2020³⁸. Σε αυτά ορίζεται η ΜΤΑ (SSR) ως μια διαδικασία που διασφαλίζει την ενίσχυση της αποτελεσματικής και υποκείμενης σε λογοδοσία ασφάλειας για το κράτος και τους πολίτες του, χωρίς διακρίσεις και με πλήρη σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του κράτους δικαίου. Επιπλέον, ο ΟΗΕ αναγνωρίζει τον σημαντικό ρόλο της ΜΤΑ (SSR) στην εδραίωση της ειρήνης και της ασφάλειας, στην πρόληψη της υποτροπής των χωρών σε συγκρούσεις και στη θεμελίωση της βιώσιμης ειρήνης.

Συνοπτικά οι βασικές κατευθυντήριες αρχές πάνω στις οποίες στηρίζονται οι επεμβατικές δράσεις του ΟΗΕ στη ΜΤΑ (SSR) είναι:

- α. Η επίτευξη των αντικειμενικών σκοπών που έχουν καταγραφεί στο εγχειρίδιο του ΟΟΣΑ (OECD).
- β. Η ένταξη πολιτικών προστασίας έναντι κάθε μορφής διακρίσεων, όλων των μορφών βίας και επιβλαβών πρακτικών κατά των γυναικών και των κοριτσιών.
- γ. Η σχεδίαση αναπτυξιακής στρατηγικής και έγκαιρης εφαρμογής της σε όσο το δυνατόν πιο πρώιμο στάδιο εξέλιξης μιας κρίσης.
- δ. Η συνέργεια και ο συντονισμός των κρατικών και διεθνών δρώντων.
- ε. Η αξιολόγηση και ανατροφοδότηση των αποτελεσμάτων.
- στ. Η υλοποίηση των θεμάτων της ατζέντα «Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development».

³⁴ Ένα σημαντικό στοιχείο που αναπτύσσει η έκθεση αυτή, είναι το γεγονός ότι ο ΟΗΕ αντιλαμβάνεται την ασφάλεια μέσα από μια ολιστική και συνεκτική προσέγγιση των θεμάτων SSR σε πεδία που εκτείνονται πέρα των παραδοσιακών εξωτερικών στρατιωτικών απειλών που μπορεί να δέχεται μια χώρα (UN Secretary-General, *Securing peace and development: the role of the UN in supporting SSR 2008*, 2-6).

³⁵ Στην έκθεση παρατίθεται μια ανασκόπηση των δράσεων SSR του ΟΗΕ ενώ δίνεται έμφαση στα κενά και τις ελλείψεις που έχουν παρατηρηθεί (UN Secretary-General, *Securing States and societies: strengthening the UN comprehensive support to SSR 2013*, 9-15), προτείνοντας σχετικά μέτρα αντιμετώπισης (Ibid., pp.20-24).

³⁶ Είναι το υπ' αριθμ. S/RES/2151(2014) (UNSC, UNSCR2151(2014) 2014).

³⁷ Είναι το υπ' αριθμ. S/RES/2282 (2016) (UNSC, *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development 2016*).

³⁸ Είναι το υπ' αριθμ. S/RES/2553(2020) (UNSC, UNSCR2553(2020) 2020).

Τέλος, την τρέχουσα περίοδο (Σεπτέμβριος 2022) πραγματοποιούνται υπό την αιγίδα του ΟΗΕ οι ακόλουθες επιχειρησιακές δράσεις ΜΤΑ (SSR) στην Αφρική, όπως απεικονίζονται στον πίνακα 3 (UN Peacekeeping, UN Peacekeeping 2022c).

ΑΠΟΣΤΟΛΗ	ΠΕΡΙΟΧΗ	ΔΥΝΑΜΗ	ΕΤΟΣ ΕΝΑΡΞΗΣ
MINURSO ³⁹	WESTERN SAHARA	701	1991
MINUSCA ³⁹	CENTRAL AFRICAN RE-PUBLIC (CAR)	33.661	2014
MINUSMA ³⁹	MALI	32.821	2013
MONUSCO ³⁹	D.R. of the CONGO	34.099	2010
UNISFA ³⁹	ABYEI (SUDAN)	6.623	2011
UNMISS ³⁹	SOUTH SUDAN	37.083	2011
UNITAMS ³⁹	SUDAN	236	2021
UNCOA ⁴⁰	CAR	21	2011
UNWAS ⁴⁰	CAMEROON-NIGERIA	36	2002
UNSMIL ⁴⁰	LIBYA	389	2009
UNSOM ⁴¹	SOMALIA	1968	2013

Πίνακας 3: Οι τρέχουσες επιχειρησιακές αποστολές διατήρησης της ειρήνης του ΟΗΕ στην Αφρική

ΑΦΡΙΚΑΝΙΚΗ ΕΝΩΣΗ – AFRICAN UNION (AU)

Η AU έκανε τα πρώτα της βήματα στο πεδίο της ΜΤΑ (SSR) το 2006 όταν ενέκρινε το σχέδιο αρχών και τρόπων δράσης επί της πολιτικής για τη μετασυγκρουσιακή ανοικοδόμηση και ανάπτυξη (Policy on Post-Conflict Reconstruction and Development, εφεξής θα αναφέρεται ως PCRD). Το κείμενο της PCRD διέπεται από έξι βασικές αρχές, εκ των οποίων οι δύο πρώτες αφορούν την ενίσχυση της Αφρικανικής ηγεσίας γενικότερα, και των εθνικών και τοπικών ηγεσίας ειδικότερα, ώστε να είναι σε θέση οι

³⁹ (UN Peacekeeping MINURSO 2022), (UN Peacekeeping MINUSCA 2022), (UN Peacekeeping MINUSMA 2022), (UN Peacekeeping MONUSCO 2022), (UN Peacekeeping UNISFA 2022), (UN Peacekeeping UNMISS 2022), (UNSC UNITAMS Report 2022).

⁴⁰ (SIPRI, SIPRI.org 2022a).

⁴¹ (UNSC UNSOM Report 2022).

Αφρικανοί να αναλάβουν την ευθύνη των δράσεων που απαιτούνται για τη MTA (SSR)⁴². Αυτή η αποφασιστικότητα «να αποδείξει τον ηγετικό της ρόλο και την ανάληψη της ευθύνης υλοποίησης στα προγράμματα MTA (SSR) στην ήπειρο» (Alga 2011, 1) υλοποιήθηκε μέσω της δημοσίευσης λίγα χρόνια αργότερα της Αφρικανικής Αρχιτεκτονικής για την ειρήνη και την ασφάλεια⁴³ (2012), την Αφρικανική Αρχιτεκτονική για τη Διακυβέρνηση⁴⁴ αλλά και το πλαίσιο της πολιτικής της για τη MTA (SSR)⁴⁵ (2013).

Κατ' αυτόν τον τρόπο οριοθετήθηκε η επίσημη πολιτική της AU για τη MTA (SSR) βασιζόμενη στο διεθνές κανονιστικό «πρότυπο» που θέσπισε ο ΟΗΕ και στο κείμενο της PCRD. Η AU εντάσσει έως και σήμερα τη MTA (SSR) ως ένα εκ των κύριων στοιχείων πρόληψης και επίλυσης των συγκρούσεων (conflict prevention and conflict resolution), καθώς επίσης και της οικοδόμησης της ειρήνης (peace building). Πάνω σε αυτή την ανάλυση έχουν δομηθεί οι βασικές αρχές του κειμένου PFSSR, οι οποίες καθορίζουν δύο κύριες διαφοροποιημένες προσεγγίσεις σε σχέση με τους άλλους Διεθνείς.

Η πρώτη διαφοροποίηση συνίσταται στο πώς η AU ορίζει τη MTA (SSR). Τη θεωρεί ως τη διαδικασία με την οποία οι ίδιες οι χώρες⁴⁶ διαμορφώνουν ή επανακαθορίζουν τις πολιτικές, αναπροσαρμόζουν τις δομές και τις λειτουργικές ικανότητες των θεσμών και των ομάδων που δραστηριοποιούνται στον τομέα της ασφάλειας, προκειμένου να τις καταστήσουν πιο αποτελεσματικές, αποδοτικές και ανταποκρινόμενες στον δημοκρατικό έλεγχο και στις ανάγκες ασφάλειας και δικαιοσύνης των πολιτών. Αυτός ο ορισμός κατέδειξε τις αφρικανικές ανησυχίες ότι «η γενικότερη ώθηση για τη MTA ήταν περισσότερο εξωτερική παρά εσωτερική» (Alga 2011, 1), προσδίδοντας μια «πλάγια» αναφορά σε μια «νέα μορφή δυτικής αποικιοκρατίας» (Sedra, Security Sector Reform in Conflict- Affected Countries, The evolution of a model 2017, 89), φωτίζοντας τις νωπές ιστορικές μνήμες της πολύπαθης ηπείρου.

⁴² Παρουσιάστηκε στην 9^η Τακτική Συνέλευση του Εκτελεστικού Συμβουλίου της Αφρικανικής Ένωσης στο Banjul της Γκάμπια μεταξύ 28-29 Ιουνίου 2006 (African Union, Policy on PCRD 2006, 6-7).

⁴³ African Peace and Security Architecture εφεξής θα αναφέρεται ως APSA. Για περαιτέρω στοιχεία βλ. στην έκθεση που εξέδωσε η Αφρικανική Ένωση (Bah, et al. 2014).

⁴⁴ African Architecture Governance, εφεξής θα αναφέρεται ως AGA.

⁴⁵ Εφεξής θα αναφέρεται ως PFSSR (African Union, Policy Framework on SSR 2013).

⁴⁶ Και όχι εκθέσεις ή προγράμματα που καταρτίζουν άλλοι δρώντες. Κατ' αυτόν τον τρόπο οι διαδικασίες της MTA (SSR) δεν «ετεροπροσδιορίζονται» αλλά «αυτοπροσδιορίζονται» από τις χώρες σύμφωνα με την ξεχωριστή και ιδιαίτερη ιστορική τους διαδρομή και κουλτούρα.

Η δεύτερη διαφοροποίηση που αποτελεί συνέχεια της πρώτης, έγκειται στο ότι η ΑΥ διασυνδέει τη ΜΤΑ (SSR) με την περιφερειακή ολοκλήρωση (regional integration) και προς τούτο κατατάσσει τις Αφρικανικές Περιφερειακές Οικονομικές Κοινότητες (Regional Economic Communities – REC) ως τα δομικά στοιχεία της ΑΡSΑ⁴⁷. Σε πρόσφατη δημοσίευση του «South African Journal of International Affairs» η Sanae Suzuki (Suzuki 2020, 184-185) ανέδειξε τον τρόπο δράσης της ΑΥ σε συνεργασία με την REC Economic Community of West African States (ECOWAS) στις περιπτώσεις που επενέβησαν σε συγκρουσιακά περιβάλλοντα στη Γουινέα, στο Νίγηρα, στην Ακτή Ελεφαντοστού, στο Μάλι και στη Γουινέα-Μπισάου. Οι δύο Οργανισμοί έκαναν έναν καταμερισμό αρμοδιοτήτων και έργων κατά τρόπο που να αξιοποιούνται οι επιμέρους δυνατότητές τους ώστε να είναι συνεργατικά και συμπληρωματικά αποτελεσματικές οι δράσεις. Έτσι, η ΑΥ είχε αναλάβει τη διαχείριση των διπλωματικών οργάνων ενώ η ECOWAS είχε αναλάβει τις διαμεσολαβήσεις και τις επιχειρησιακές δράσεις υποστήριξης της ειρήνης (peace support operations).

Προκειμένου να είναι σε θέση η ΑΥ να υποστηρίξει «αυτόνομα» τις δράσεις της στο βαθμό που υπηρετεί τις προαναφερόμενες διαφοροποιήσεις, έχει εκπονήσει από κοινού με τον ΟΗΕ και την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) ένα πολυετές πρόγραμμα πολλών χορηγών με τίτλο «Οικοδόμηση ικανοτήτων της ΑΥ στη ΜΤΑ (SSR)». Το πρόγραμμα υλοποιείται με τεχνική και επιχειρησιακή υποστήριξη από τον ΟΗΕ (UN Office for Project Services – UNOPS) και το African Security Sector Network (ASSN)⁴⁸ και αποτελείται από τρεις κύριες συνιστώσες:

- α. Εκπαίδευση στη ΜΤΑ (SSR) και διάδοση του PFSSR στις αφρικανικές RECs.
- β. Ανάπτυξη επιχειρησιακών κατευθυντήριων υπομνημάτων (Operational Guidance Notes – OGN).

⁴⁷ Η ΑΡSΑ αποτελείται από 5 πυλώνες: α) το Peace and Security Council (PSC), β) το Panel of the Wise (PoW), που υποστηρίζει μια ευρεία γκάμα πολιτικών αποστολών και δραστηριοτήτων διαμεσολάβησης, γ) το Continental Early Warning System (CEWS) που συγκροτείται από εξειδικευμένους στις συγκρούσεις αναλυτές του Peace and Security Department (PSD) της Επιτροπής της Αφρικανικής Ένωσης (African Union Commission, AUC), δ) την Αφρικανική Δύναμη Ετοιμότητας (African Standby Force, ASF) που περιλαμβάνει τόσο τις υπαγόμενες σε αυτήν περιοχικές ταξιαρχίες, δυνάμει του εν ισχύ ΜΟU μεταξύ ΑUC και των RECs, όσο και τους περιοχικούς μηχανισμούς (Regional Mechanisms (RMs), και (ε) το Αφρικανικό Ταμείο Ειρήνης (African Peace Fund, APF). Για περαιτέρω στοιχεία βλ. (Berhe 2017, 672-681).

⁴⁸ Πρόκειται για αφρικανικό μη κυβερνητικό δίκτυο στο οποίο συμμετέχουν ιδρύματα, πανεπιστημιακοί, think-tanks, CSOs (Civil Society Organizations), προσωπικότητες του χώρου της πολιτικής, πρόσωπα που έχουν εμπειρία στην εφαρμογή προγραμμάτων ΜΤΑ (SSR).

γ. Ανάλυση Μικτών Αποστολών Αξιολόγησης⁴⁹ για τη ΜΤΑ (SSR), όπως έχουν ήδη πραγματοποιηθεί στη Γουινέα-Μπισάου, στην Κεντροαφρικανική Δημοκρατία, στη Μαδαγασκάρη και στο Μάλι.

Ολοκληρώνοντας τη συνοπτική ανασκόπηση για την εμπλοκή της ΑΥ στη ΜΤΑ (SSR), θα πρέπει να γίνει αναφορά στην ατζέντα 2063 που ενέκριναν οι αρχηγοί των κρατών το 2015 (The African Union Commission, Agenda 2063 The Africa We Want 2015)⁵⁰. Πρόκειται για «τη στρατηγική και το συνολικό σχέδιο της Αφρικής για τη μετατροπή της σε παγκόσμια κινητήρια δύναμη του μέλλοντος. Στοχεύει στην επίτευξη του στόχου της για βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη και αποτελεί απτή εκδήλωση της παναφρικανικής προσπάθειας για ενότητα, αυτοδιάθεση, ελευθερία, πρόοδο και συλλογική ευημερία που επιδιώχθηκε στο πλαίσιο του Παναφρικανισμού και της Αφρικανικής Αναγέννησης» (The African Union Commission, Agenda 2063: The Africa We Want [overview] 2015)⁵¹. Η ΑΥ έχει αναγνωρίσει οκτώ καταλυτικούς παράγοντες που θα πρέπει να υφίστανται ώστε να δημιουργήσουν τις προϋποθέσεις επιτυχίας του οράματος για τη μεταμόρφωση της Αφρικής⁵². Στο σύνολό τους οι εν λόγω παράγοντες εδράζονται σε μια ολιστική και συνεκτική προσέγγιση της ΜΤΑ (SSR), κάτι που αναδεικνύει τη θεμελιακή και κοινώς αποδεκτή της αξίας.

Τέλος, την τρέχουσα περίοδο (Σεπτέμβριος 2022) πραγματοποιούνται υπό την αιγίδα της ΑΥ οι ακόλουθες επιχειρησιακές δράσεις ΜΤΑ (SSR) στην Αφρική, όπως απεικονίζονται στον πίνακα 4.

ΑΠΟΣΤΟΛΗ	ΠΕΡΙΟΧΗ	ΔΥΝΑΜΗ	ΕΤΟΣ ΕΝΑΡΞΗΣ
ΑΤΜΙΣ ⁵³	SOMALIA	19.696	2022
AU Mission in Libya ⁵⁴	Libya	AU Liaison Office	2020

⁴⁹ Στη βιβλιογραφία αναφέρονται ως Joint Assessment Missions και έχουν ευρεία εφαρμογή στις δράσεις που αναπτύσσει κυρίως ο ΟΗΕ. Σε αυτές συμμετέχουν όσοι δρώντες (κρατικοί, μη κρατικοί, Διεθνείς κ.ά.) διαθέτουν τεχνογνωσία και προσωπικό που θα συμβάλει στους αντικειμενικούς σκοπούς της αποστολής. Κατ' αναλογία με τον ΟΗΕ και η ΑΥ έχει υιοθετήσει το σχετικό μοντέλο.

⁵⁰ Η ατζέντα εγκρίθηκε από την 24^η Τακτική Συνέλευση της Ολομέλειας μόλις 4 χρόνια μετά την ανεξαρτητοποίηση της Δημοκρατίας της Νότιας Σομαλίας που αποτελεί έως σήμερα την τελευταία πράξη επαναχάραξης των υπό αποικιοκρατικό καθεστώς καθορισθέντων συνόρων.

⁵¹ «Agenda 2063: The Africa We Want». Ιανουάριος 2015. <https://au.int/agenda2063/overview> (πρόσβαση στις 14 Σεπτεμβρίου 2022).

⁵² Ibid., pp. 19-20.

⁵³ (AU PEACE AND SECURITY COUNCIL 2022).

⁵⁴ (AU Assembly 2020, 109).

MISAHEL ⁵⁵	MALI and the SAHEL	-	2013
MOUACA ⁵⁶	CAR	14	2020

Πίνακας 4: Οι τρέχουσες επιχειρησιακές αποστολές διατήρησης της ειρήνης της ΑΥ στην Αφρική

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΔΥΤΙΚΩΝ ΑΦΡΙΚΑΝΙΚΩΝ ΚΡΑΤΩΝ – ECONOMIC COMMUNITY OF WEST AFRICAN STATES (ECOWAS)⁵⁷

Η ECOWAS, όπως προαναφέρθηκε, έχει σημαντικό μερίδιο εμπλοκής στις περιφερειακές δραστηριότητες της ΜΤΑ (SSR) των περιοχών των κρατών-μελών (κ-μ) της. Η συμμετοχή του Οργανισμού στη ΜΤΑ (SSR) υπαγορεύεται από την πολιτική που έχουν συναποφασίσει τα κ-μ και δεν παρουσιάζει διαφοροποιήσεις σε σχέση με την πολιτική της ΑΥ. Εστιάζεται στις αρχές του δημοκρατικού ελέγχου των ενόπλων δυνάμεων και του ελέγχου της αστυνομίας και των άλλων υπηρεσιών ασφαλείας από τις νομίμως συσταθείσες πολιτικές αρχές⁵⁸. Επιπροσθέτως ο Οργανισμός έχει θεσπίσει από το 2011 το «Code of Conduct of the Armed Forces and Security Services» που καθορίζει κοινά πρότυπα για τη συμπεριφορά και τη δημοκρατική διακυβέρνηση του ένστολου προσωπικού των κ-μ. Απώτερος στόχος είναι να εμπεδωθεί ένα κλίμα εμπιστοσύνης μεταξύ του ένστολου προσωπικού, της πολιτικής ηγεσίας και του άμαχου

⁵⁵ Η ΑΥ εμπλέκεται μόνο σε πολιτικό επίπεδο ως εταίρος με άλλους Διεθνείς και κρατικούς δρώντες. Στην πλέον πρόσφατη ανακοίνωση του Peace Security Council (PSC) της ΑΥ (5 Ιουνίου 2022) αναφορικά με την επικαιροποίηση της κατάστασης στην περιοχή SAHEL, εκφράζεται η ανάγκη να αναθεωρηθεί η στρατηγική της ΑΥ στην περιοχή μετά την ολοκλήρωση της Joint Strategic Assessment με σκοπό να εξεταστεί η αύξηση των διατιθέμενων πόρων και τα μέσα (PEACE SECURITY COUNCIL, COMMUNIQUÉ 1087 2022).

⁵⁶ Και σε αυτήν την αποστολή η ΑΥ εμπλέκεται πολυεπίπεδα ως εταίρος με άλλους Διεθνείς και κρατικούς δρώντες. Στην πλέον πρόσφατη ανακοίνωση του PSC της ΑΥ (25 Ιουλίου 2022) αναφορικά με την επικαιροποίηση της κατάστασης στην CAR, εκφράζεται η ανάγκη συνέχισης της παροχής υποστήριξης στη ΜΤΑ (SSR) (PEACE SECURITY COUNCIL, COMMUNIQUÉ 1093 2022).

⁵⁷ Για πληροφορίες για τον Οργανισμό βλ. https://ecowas.int/?page_id=40.

⁵⁸ Η απόφαση αποτυπώνεται στα άρθρα 19 και 20 του κειμένου «The ECOWAS Supplementary Protocol and Defence and Security Forces relationships to political power» που εγκρίθηκε το 2001 (ECOWAS Executive Secretariat 2001, 13-14).

πληθυσμού⁵⁹ προς την κατεύθυνση της περιφερειακής ολοκλήρωσης επί του ζητήματος αυτού. Έτσι, το θεσμικό πλαίσιο της ECOWAS ενισχύθηκε έτι περαιτέρω με την υιοθέτηση το 2008 του «ECOWAS Conflict Prevention Framework (ECPF)» που είναι μια ολιστική και συνεκτική στρατηγική πρόληψης συγκρούσεων και οικοδόμησης της ειρήνης και περιλαμβάνει αναφορές στη διακυβέρνηση του τομέα της ασφάλειας στα πρότυπα του ΟΗΕ⁶⁰.

Από το 2011, η ECOWAS συμμετέχει στην ανάπτυξη της δικής της περιφερειακής πολιτικής για τη ΜΤΑ (SSR), τηρώντας όπως και η ΑΥ στον κεντρικό της πυρήνα τα ίδια τα κράτη. Αυτά αποφασίζουν, διαμορφώνουν, αξιολογούν και επανασχεδιάζουν τα προγράμματα της ΜΤΑ (SSR). Το σύνολο των αρχών της στρατηγικής της ECOWAS δεν διαφοροποιείται από το αντίστοιχο του ΟΗΕ και της ΑΥ. Αλλά και στο πεδίο εφαρμογής η ECOWAS παρουσιάζει μια αυξανόμενη εμπειρία στην ανάληψη ηγετικών πρωτοβουλιών στα προγράμματα ΜΤΑ (SSR), όπως κατέδειξε ο Habibu Yaya Barrah σε δημοσίευση στο «South African Journal of International Affairs», όπου ανέλυσε τον πρωταγωνιστικό ρόλο της ECOWAS στις ειρηνευτικές επεμβατικές δράσεις (Barrah 2018, 94-95). Είναι αξιοσημείωτο ότι η ECOWAS, για πρώτη φορά στην ιστορία της ηπείρου, συγκρότησε ειρηνευτικό εκστρατευτικό σώμα εξ ολοκλήρου από αφρικανικές χώρες, το ECOMOG (Economic Community Cease Fire Monitoring Group) το οποίο επενέβη στον εμφύλιο της Λιβερίας το 1990.

Τέλος, την τρέχουσα περίοδο (Σεπτέμβριος 2022) πραγματοποιούνται υπό την αιγίδα της ECOWAS οι ακόλουθες επιχειρησιακές δράσεις ΜΤΑ (SSR) στην Αφρική, όπως απεικονίζονται στον πίνακα 5.

⁵⁹ Το κείμενο του ECOWAS έχει βασιστεί στο αντίστοιχο κείμενο που είχε υιοθετήσει ο ΟΑΣΕ (OSCE) το 1994 υπό τον τίτλο «**Code of Conduct on Politico-Military Aspects of Security**». Συγκριτική ανάλυση των δύο κειμένων έχει κάνει ο Adedeji Ebo του think tank DCAF, ως επικεφαλής συντονιστής της ομάδας εργασίας με θεματική την Αφρική. Βλ. Ebo. Adedeji, «Towards a Code of Conduct for Armed and Security Forces in Africa: Opportunities and Challenges». Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces. March 2005: 8-12. https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/pp05_towards-code.pdf (πρόσβαση 15 Σεπτεμβρίου 2022).

⁶⁰ Η πλέον πρόσφατη έκδοση του ECPF τέθηκε σε ισχύ στις 4 Ιουνίου 2016: «Supplementary Act on ECOWAS Policy Framework for Security Sector Reform and Governance». Στην παράγραφο 8 του κειμένου αναφέρεται η εμπλοκή των «αποδεκτών» εξωτερικών δρώντων που είναι ο ΟΗΕ, εθνικά όργανα της ΜΤΑ (SSR), CSOs και MME. Επίσης στις παραγράφους 68-70 προστίθενται και οι συνεργαζόμενοι εταίροι: η Αφρικανική Ένωση, RECs και διεθνείς δρώντες όπως ιδρύματα που διαθέτουν εξειδικευμένο προσωπικό στη ΜΤΑ (SSR) (ECOWAS Commission 2016, 8, 27-29).

ΑΠΟΣΤΟΛΗ	ΠΕΡΙΟΧΗ	ΔΥΝΑΜΗ	ΕΤΟΣ ΕΝΑΡΞΗΣ
ECOMIG ⁶¹	GAMBIA	1.001	2017
ECOWAS Stabilization Force to Guinea Bissau ⁶²	GUINEA BISSAU	631	2022

Πίνακας 5: Οι τρέχουσες επιχειρησιακές αποστολές διατήρησης της ειρήνης της ECOWAS στην Αφρική

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΈΝΩΣΗ (ΕΕ) – EUROPEAN UNION (EU)

Η οικοδόμηση και ανάπτυξη της ευρωπαϊκής στρατηγικής για τη ΜΤΑ (SSR) τοποθετείται χρονικά στις αρχές της δεκαετίας του 2000. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο θέσπισε την Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας (ΕΣΑ)⁶³ τον Δεκέμβριο του 2003, και όπως χαρακτηριστικά τονίζεται στον πρόλογο της έκθεσης εφαρμογής της, που παρουσίασε τον Δεκέμβριο του 2008 στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ο Javier Solana⁶⁴ «καθόρισε, για πρώτη φορά, αρχές και σαφείς στόχους για την προαγωγή των συμφερόντων της ΕΕ στον τομέα της ασφάλειας με βάση τις βασικές μας αξίες» (Council of the European Union 2009, 5). Στο κείμενο αυτό η ΕΕ καθορίζει τη στρατηγική ασφάλειας «υπό την έννοια της εξωτερικής δράσης ώστε να είναι σε θέση να ανταποκριθεί σε απειλές ασφάλειας και προκλήσεις που προέρχονται από το εξωτερικό των συνόρων της» (Bellou, The Strategic Context of the European Security and Defence Policy 2021, 25-26).

Στο πλαίσιο αυτό η ΕΕ έχει αναπτύξει την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ) η οποία προωθείται από την Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης (ΕΥΕΔ) που αποτελεί το διπλωματικό σώμα της ΕΕ⁶⁵. Παράλληλα η ΚΕΠΠΑ υλοποιείται μέσω του επιχειρησιακού της βραχίονα όπως υπαγορεύεται από την Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ), η οποία «εστιάζει σε περιοχές και

⁶¹ Τελευταία ενημέρωση των στοιχείων είναι από τον Μάιο 2022 (SIPRI, SIPRI.org 2022a). Σημειώνεται ότι η ECOWAS είχε αποστείλει επιπλέον ομάδα 74 παρατηρητών για την παρακολούθηση της εκλογικής διαδικασίας για την ανάδειξη Προέδρου που ολοκληρώθηκε 4 Δεκεμβρίου 2021. Ομοίως είχε αποστείλει ομάδα 40 παρατηρητών για την παρακολούθηση των βουλευτικών εκλογών στις 9 Απριλίου 2022.

⁶² (AU Assembly 2020, 109).

⁶³ Στη βιβλιογραφία συναντάται ως European Security Strategy και εφεξής θα αναφέρεται ως ESS.

⁶⁴ Με τη διπλή ιδιότητα του Γενικού Γραμματέα του Συμβουλίου και του Υπατού Εκπροσώπου για Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας.

⁶⁵ Βλ. σχετικά <https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/actions-topic/foreign-and-security-policy/el>

κράτη του άμεσου και απώτερου περιβάλλοντος της ΕΕ όπου προκύπτει η ανάγκη για σταθερότητα και ανθεκτικότητα» (Bellou, The Strategic Context of the European Security and Defence Policy 2021, 25).

Η αρχικά θεσμοθετημένη εμπλοκή τόσο του Συμβουλίου και της Επιτροπής στη ΜΤΑ (SSR) είχε αρνητικές επιπτώσεις κατά το σχεδιασμό, χρηματοδότηση και υλοποίηση των σχετικών προγραμμάτων, καθότι εκτός των άλλων παρουσίαζε και ενδο-υπηρεσιακούς γραφειοκρατικούς ανταγωνισμούς. Αποκορύφωμα ήταν, όπως αναφέρεται στην έκθεση που παρήγγειλε το Ευρωκοινοβούλιο στο Directorate-General for External Policies of the Union (Gross 2013, 11-12), η έκδοση δύο διαφορετικών κειμένων για τη ΜΤΑ (SSR) με χρονική διαφορά ενός έτους: το 2005 το Συμβούλιο ενέκρινε το «EU Concept for ESDP⁶⁶ support to SSR» και το 2006 η Επιτροπή δημοσίευσε το «Concept for European Community Support to SSR». Τελικά και η Επιτροπή και το Συμβούλιο υιοθέτησαν έκτοτε από κοινού το εγχειρίδιο που έχει δημοσιεύσει το 2007 ο OECD-DAC.

Πρέπει να υπογραμμιστεί ότι η νοηματοδότηση της ΕΕ για τη ΜΤΑ (SSR) διατρέχει όλους τους τομείς της εσωτερικής και εξωτερικής της ασφάλειας, λόγω των πολλαπλών μορφών απειλών ασφαλείας που καλείται να αντιμετωπίσει και αυτό το γεγονός τη διαφοροποιεί σημαντικά σε σχέση με άλλους δρώντες. Οι εν λόγω απειλές συνίστανται:

α. Στην αναθεωρητική Ρωσία (που κινείται επιθετικά από το 2014 με την προσάρτηση της Κριμαίας).

β. Στις διασυννοριακά εξαπλωμένες υβριδικές απειλές ασφαλείας (όπως είναι για παράδειγμα το οργανωμένο έγκλημα και το κυβερνοέγκλημα).

γ. Στις τρομοκρατικές επιθέσεις που πραγματοποιήθηκαν στο έδαφος της ΕΕ τόσο από ανθρώπους που διέμεναν εντός της ΕΕ όσο και από ξένους μαχητές που εισήλθαν μέσω των παράτυπων μεταναστευτικών ροών.

«Συμπλεκόμενες δε οι προαναφερόμενες απειλές, με τη στροφή των ΗΠΑ στην Ασία (από την κυβέρνηση Obama), τη συνακόλουθη ανάγκη αύξησης των αμυντικών δυνατοτήτων της ΕΕ και των από το 2015 διεργασιών για το BREXIT (που τελικά έγινε στις 31-1-2020), οδήγησε το 2016 την European Global Strategy (EUGS) να επιτρέψει αφενός μεν την υβριδική λειτουργικότητα της EYED, αφετέρου δε στην εκ νέου ανάδειξη της

⁶⁶ European Security Defence Policy.

σημασίας της διασύνδεσης των εσωτερικών και εξωτερικών πολιτικών ασφαλείας με μια ολοκληρωμένη προσέγγιση στις εκτός της ΕΕ συγκρούσεις και κρίσεις. Αναγνωρίστηκε ότι αντικειμενικός σκοπός των κρατών στο εσωτερικό και στο εξωτερικό της ΕΕ πρέπει να είναι η επίτευξη ανθεκτικότητας» (Bellou, *The European External Action Service: An Encompassing and Adaptive Agency at the Service of the EU Global Security Strategy?* 2021, 112-113).

Η προσέγγιση της ΕΕ για τη ΜΤΑ (SSR) δεν τροποποιήθηκε με την προσφάτως δημοσιευθείσα στρατηγική πυξίδα (21 Μαρτίου 2022). Υπάρχει μάλιστα και ξεχωριστή αναφορά αφιερωμένη στους «Αφρικανούς εταίρους» για τους οποίους η ΕΕ έχει θέσει ως βασική προτεραιότητα την ενίσχυση της ασφάλειάς τους (European Union 2022, 55-58). Η ολιστική και συνεκτική προσέγγιση της ΜΤΑ (SSR) διατηρείται μέσω της πρόθεσης χρησιμοποίησης του πλήρους φάσματος των στρατιωτικών και μη στρατιωτικών εργαλείων ασφαλείας και άμυνας της ΕΕ. Στο πλαίσιο αυτό η ΕΕ επιδιώκει να ενισχύσει την ανθεκτικότητα των Αφρικανών εταίρων έναντι συμβατικών και υβριδικών απειλών, παραπληροφόρησης και κυβερνοεπιθέσεων, καθώς και έναντι της κλιματικής αλλαγής. Παράλληλα επιδιώκει τη συμμετοχή Αφρικανών εταίρων στις αποστολές και στις επιχειρήσεις ΚΠΑΑ αλλά και ενίσχυση της συνεργασίας τόσο με την ΑΥ όσο και με REC που δραστηριοποιούνται στην περιοχή από τη Σομαλία μέχρι το Sahel.

Τέλος, την τρέχουσα περίοδο (Σεπτέμβριος 2022) πραγματοποιούνται υπό την αιγίδα της ΕΕ οι ακόλουθες επιχειρησιακές δράσεις ΜΤΑ (SSR) στην Αφρική, όπως απεικονίζονται στον πίνακα 6.

ΑΠΟΣΤΟΛΗ	ΠΕΡΙΟΧΗ	ΔΥΝΑΜΗ	ΕΤΟΣ ΕΝΑΡΞΗΣ
EUAM ⁶⁷	CAR	90	2019
EUBAM ⁶⁷	LIBYA	53	2013
EUCAP SAHEL ⁶⁷	MALI	152	2015
EUCAP SAHEL ⁶⁷	NIGER	124	2012
EUCAP ⁶⁷	SOMALIA	123	2012

⁶⁷ EU Advisory Mission (European External Action Service, EUAM RCA 2021), EU Border Assistance Mission (European External Action Service, EUBAM LIBYA 2021), EU Capacity Building Mission (European External Action Service, EUCAP SAHEL MALI 2021), EU Capacity Building Mission (European External Action Service, EUCAP SAHEL NIGER 2020), EU Capacity Building Mission (European External Action Service, EUCAP SOMALIA 2022).

EUNAVFOR MED/ OPERATION IRINI⁶⁸	MEDITERRANEAN	649	2020
EUNAVFOR SOMALIA/ OPERATION ATALANTA⁶⁸	SOMALIA	392	2008
EU RACC SAHEL⁶⁹	G5 SAHEL	-	2019
EUTM⁷⁰	MALI	1212	2013
EUTM⁷⁰	MOZAMBIQUE	73	2021
EUTM⁷⁰	CAR	178	2016
EUTM⁷⁰	SOMALIA	225	2010

Πίνακας 6: Οι τρέχουσες επιχειρησιακές αποστολές διατήρησης της ειρήνης της ΕΕ στην Αφρική⁷¹

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΚΑΙ ΤΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ (ΟΑΣΕ) – ORGANIZATION FOR SECURITY AND COOPERATION IN EUROPE (OSCE)

Ο ΟΑΣΕ είναι ο μεγαλύτερος περιφερειακός οργανισμός ασφάλειας στον κόσμο στον οποίο συμμετέχουν 57 κ-μ: από τη Βόρεια Αμερική (2 κράτη), την Ευρώπη (45 κράτη) και την Ασία (10 κράτη). Επίσης διατηρεί εταιρικές συνεργατικές σχέσεις (Partners for Co-operation) με 5 κράτη της Ασίας (συμπεριλαμβάνεται και η Αυστραλία) και με 6 μεσογειακά κράτη (Αίγυπτος, Αλγερία, Ιορδανία, Ισραήλ, Μαρόκο και Τυνησία). Από τη σύστασή του στα μέσα της δεκαετίας του 1970 περιοριζόταν σε

⁶⁸ EU Naval Force (European External Action Service, EUNAVFOR MED IRINI 2022), EU Naval Force (European External Action Service, EUNAVFOR SOMALIA 2022).

⁶⁹ Το συσταθέν EU Regional Advisory and Coordination Cell υποστηρίζει τις χώρες της ομάδας G5 Sahel (Μαυριτανία, Μάλι, Μπουρκίνα Φάσο, Νίγηρα, Τσαντ). Η δύναμη του EU RACC αποτελείται από ένα ad-hoc δίκτυο εμπειρογνομόνων σε θέματα εσωτερικής ασφάλειας και άμυνας (European External Action Service, EU RACC SAHEL 2022).

⁷⁰ EU Training Mission (European External Action Service, EUTM Mali 2020), EU Training Mission (European External Action Service, EUTM Mozambique 2022), EU Training Mission (European External Action Service, EUTM RCA 2021), EU Training Mission (European External Action Service, EUTM Somalia 2022).

⁷¹ Τελευταία ενημέρωση των στοιχείων που αφορούν τη δύναμη των αποστολών είναι του Μαΐου 2022 από το SIPRI (SIPRI, SIPRI.org 2022a), καθότι η εν ισχύ ετήσια έκθεση της ΕΕ για την ΚΠΑΑ είναι έκδοσης 2021. Εξαίρεση είναι η αποστολή EUTM Somalia που τα στοιχεία αντλήθηκαν από τη σχετική βιβλιογραφική παραπομπή η οποία είναι επικαιροποιημένη τον Σεπτέμβριο του 2022.

δράσεις που αφορούσαν μόνο τα κ-μ του και ήταν ο επικοινωνιακός δεσμός μεταξύ των μεγάλων ομάδων κρατών της ψυχροπολεμικής εποχής: αυτών που είχαν προσχωρήσει στο ΝΑΤΟ, αυτών που είχαν προσχωρήσει στο Σύμφωνο της Βαρσοβίας και αυτών που δεν ανήκαν σε καμιά εκ των δύο ανωτέρω.

Αμέσως μετά τη διάλυση του Συμφώνου της Βαρσοβίας στις αρχές της δεκαετίας του 1990 μετασηματίστηκε για να ανταποκριθεί στις ιστορικών διαστάσεων αλλαγές που συνέβαιναν κατά τη μεταβατική εκείνη περίοδο. Ήταν ο πρώτος διεθνής οργανισμός που κατέγραψε το 1994 τις θεσμικές πτυχές της ΜΤΑ (SSR) στον «Κώδικα Δεοντολογίας για τις πολιτικοστρατιωτικές πτυχές της ασφάλειας» (OSCE, OSCE Documents 1994). Το κείμενο αυτό θεωρείται ευρέως ως ο κατ' εξοχήν θεσμικός και κανονιστικός ακρογωνιαίος λίθος για τον δημοκρατικό έλεγχο των ενόπλων δυνάμεων και παρέχει τη βάση για πολλές από τις βασικές αρχές της Μεταρρύθμισης της Διακυβέρνησης του Τομέα Ασφάλειας (ΜΔΤΑ) – Security Sector Governance and Reform (SSG/R).

Το γεγονός μάλιστα ότι δημοσιεύθηκε 8 χρόνια πριν από την έκθεση του ΟΗΕ «Human Development 2002» και πάνω από 10 χρόνια πριν από το εγχειρίδιο του ΟΑΣΑ θα πρέπει να συνδεθεί με την προαναφερθείσα πτυχή της ιστορικής ανάγκης ΜΤΑ (SSR) των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης μετά τη διάλυση της ΕΣΣΔ. Όπως είναι φυσιολογικό για το πρώιμο χρονικό ορόσημο στο οποίο εκπονήθηκε, είναι ένα κείμενο το οποίο στερείται ολιστικής και συνεκτικής προσέγγισης. Αυτό τεκμηριώνεται ακόμα και από την «απλή» παρατήρηση ότι δεν είχε θεσπίσει κάποιον ορισμό για τη SSG/R, κάτι που επιχείρησε δεκατρία χρόνια μετά (2007) να το πράξει η ισπανική Προεδρία του ΟΑΣΕ, σημειώνοντας ότι ο στόχος της SSG/R είναι να επιτύχει «έναν τομέα ασφάλειας ικανό να παρέχει αποτελεσματικές και νόμιμες λειτουργίες ασφάλειας και δικαιοσύνης πλήρως συνεπείς με τις αρχές της δημοκρατίας, της χρηστής διακυβέρνησης και του κράτους δικαίου» (OSCE, OSCE Documents 2007, 4).

Έκτοτε ο Οργανισμός έχει δημοσιεύσει κείμενα σχετικά με τη ΜΔΤΑ (SSG/R), με το σημαντικότερο να είναι οι κατευθυντήριες γραμμές SSG/R (1^η έκδοση 2016 ενώ η εν ισχύ έκδοση είναι του 2022). Το εν λόγω κείμενο απευθύνεται στα στελέχη του Οργανισμού και αποτυπώνει την ολιστική, συνεκτική και πολυδιάστατη προσέγγιση του ΟΑΣΕ για την ασφάλεια και συμβάλλει στις προσπάθειες των Διεθνών στον τομέα της ΜΔΤΑ (SSG/R). Μια προσέγγιση που έχει πολύ μικρές διαφορές με τις αντίστοιχες του ΟΟΣΑ, του ΟΗΕ και της ΑΥ.

Μετά από αυτήν τη γενική εισαγωγική περιγραφή στην πολιτική του ΟΑΣΕ σε θέματα ΜΔΤΑ (SSG/R) θα γίνει μια επιμέρους εστίαση με βάση το ερευνητικό ενδιαφέρον της παρούσας εργασίας που αφορά στις χώρες της αφρικανικής ηπείρου. Όπως προαναφέρθηκε οι μόνες αφρικανικές χώρες που διατηρούν κάποιας μορφής εταιρικής συνεργατικής σύνδεσης με τον ΟΑΣΕ είναι οι Αίγυπτος, Αλγερία, Ιορδανία, Μαρόκο και Τυνησία λόγω της άμεσης γεωγραφικής εγγύτητάς τους με την Ευρώπη. Παρόλο που ο ΟΑΣΕ διεξάγει διάλογο με τα κράτη – εταίρους για όλο το φάσμα των δράσεων που δύναται να εκτελέσει, τηρεί σε υψηλή προτεραιότητα συγκεκριμένα θέματα κοινού ενδιαφέροντος αναλόγως της εταιρικής ομάδας (των ασιατικών χωρών ή των μεσογειακών χωρών).

Σε ότι αφορά λοιπόν τους μεσογειακούς εταίρους, ο ΟΑΣΕ επικεντρώνεται ιδιαίτερα σε θέματα που σχετίζονται με δυνητικές ή υπαρκτές απειλές που μπορεί να προέρχονται από τις χώρες αυτές:

- α. Την κλιματική αλλαγή και τη βιώσιμη ανάπτυξη.
- β. Τη διαχείριση των υδάτων.
- γ. Την ενδυνάμωση και ενίσχυση των νέων ανθρώπων.
- δ. Τις διακρατικές απειλές.
- ε. Τη διαχείριση της μετανάστευσης.
- στ. Τον διαπολιτισμικό και διαθρησκευτικό διάλογο.

Υπό το φως των σημαντικών για την Ευρώπη θεμάτων ασφαλείας που προέκυψαν τη δεκαετία του 2010 από απειλές που προέρχονταν από το εξωτερικό της (όπως για παράδειγμα μεταναστευτικές ροές, τρομοκρατικά χτυπήματα, ριζοσπαστισμός), το 2018 δημοσιεύθηκε στο Μιλάνο δήλωση στη σύνοδο Υπουργών των κ-μ του ΟΑΣΕ για την ασφάλεια και τη συνεργασία στη Μεσόγειο. Η σύνοδος αναγνώρισε ότι ο δεσμός ασφαλείας μεταξύ του ΟΑΣΕ και των περιοχών της Μεσογείου έχει καταστεί ακόμη πιο σημαντικός και ζήτησε να δοθεί συνέχεια στον πολιτικό διάλογο με συγκεκριμένη συνεργασία σε θέματα κοινού ενδιαφέροντος και αμοιβαίων προβληματισμών. Οι έως τώρα δράσεις του ΟΑΣΕ στις αφρικανικές χώρες – εταίρους δεν περιλαμβάνουν την ανάπτυξη επιχειρησιακής αποστολής στο πεδίο, ενώ έχει μια αξιοσημείωτη πολυσχιδή ενεργή παρουσία με πλήθος αποστολών στη νοτιοανατολική Ευρώπη, στην ανατολική Ευρώπη, στο νότιο Καύκασο και στην κεντρική Ασία. Το γεγονός αυτό μπορεί να αποδοθεί σε ένα ευρύ πλέγμα παραγόντων που εκτείνονται από τις

επιμέρους τεθείσες προτεραιότητες έως και ενός είδος «σιωπηλού καταμερισμού» περιοχικών δράσεων μεταξύ των Διεθνών.

Παγκόσμια Τράπεζα (World Bank -WB)

Η ίδρυση της WB έγινε το 1944 στην περίφημη συνδιάσκεψη του Bretton Woods, όπου 44 κράτη αποφάσισαν τη σύσταση της International Bank for Reconstruction and Development (IBRD) μαζί με τη σύσταση του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (International Monetary Fund – IMF). Οι 44 ηγέτες είχαν προβλέψει ότι το τέλος του Β΄ Π.Π. ήταν κοντά (σηματοδοτήθηκε ένα χρόνο αργότερα) και συνεδρίασαν για να προετοιμάσουν το μεταπολεμικό διεθνές οικονομικό περιβάλλον συνεργασιών και ανοικοδόμησης των κατεστραμμένων κρατών. Έτσι η IBRD, που μετονομάστηκε αργότερα σε WB, από συστάσεώς της ήταν προορισμένη να είναι ο πρώτος και κατεξοχήν διεθνής οικονομικός θεσμός που θα επιχειρούσε σε μετασυγκρουσιακά περιβάλλοντα.

Κατά τη διάρκεια των δεκαετιών που μεσολάβησαν από την ίδρυσή της, η WB δραστηριοποιήθηκε σε πολλαπλές οικονομικές πτυχές με διεθνές αποτύπωμα που δεν περιορίζονταν μόνο σε μετασυγκρουσιακά περιβάλλοντα. Όμως στα τέλη της δεκαετίας του 1990 οι σεισμικές αλλαγές στο διεθνές σύστημα την οδήγησαν να επιστρέψει αποκλειστικά στους τομείς της πρόληψης των συγκρούσεων, της ανασυγκρότησης σε μετασυγκρουσιακές καταστάσεις και της βοήθειας προς τις χώρες που απέρριψαν τον κομμουνισμό ως πολιτικό σύστημα και έπρεπε να «αναπροσανατολίσουν» τις εθνικές τους οικονομίες και τον παραγωγικό τους ιστό (World Bank, The World Bank Group 2022).

Θα πρέπει εξαρχής να υπογραμμιστεί ότι η WB επικεντρώνεται στον τομέα της ασφάλειας, όπως αυτή ορίζεται από τον ΟΟΣΑ και τον ΟΗΕ, συμπεριλαμβάνοντας τόσο τους στρατιωτικούς θεσμούς όσο και τους θεσμούς της ποινικής δικαιοσύνης (όπως την αστυνομία, τις εισαγγελικές και δικαστικές αρχές που λειτουργούν σύμφωνα με τους ποινικούς νόμους μιας χώρας και δεν περιλαμβάνει ευρύτερους δικαστικούς ή νομικούς θεσμούς). Συνακόλουθα ο σχεδιασμός που κάνει, διέπεται από τις αρχές και τα δομικά στοιχεία της στρατηγικής των προαναφερθέντων διεθνών οργανισμών αλλά ο πυρήνας του μοντέλου που εφαρμόζει αφορά στον οικονομικό τομέα.

Το αρχικό θεωρητικό υπόβαθρο πάνω στο οποίο βασίστηκε η WB, εκφράστηκε το 1997 με την έκθεση «World Development Report 1997: The State in a Changing

World». Σε αυτήν τονιζόταν ο κεντρικός ρόλος του κράτους στην παροχή βασικών δημόσιων αγαθών, συμπεριλαμβανομένης της ασφάλειας και του κράτους δικαίου, χωρίς τα οποία η μείωση της φτώχειας θα ήταν δύσκολο να επιτευχθεί (World Bank, World Development Report 1997: The State in a Changing World 1997, 19-28). Έτσι η παροχή ασφάλειας στηριζόταν σε δύο βασικούς πυλώνες:

α. Στην ικανότητα του κράτους να δημιουργεί τις κατάλληλες συνθήκες που θα περιορίζουν τα τρωτά σημεία που απειλούν την ανθρώπινη ασφάλεια, μέσω της αναπτυξιακής του πολιτικής και των συναφών προγραμμάτων.

β. Στην ικανότητα του κράτους να χρησιμοποιεί μια σειρά πολιτικών μέσων που έχει στη διάθεσή του για την πρόληψη ή την αντιμετώπιση των απειλών που στρέφονται κατά της ασφάλειας και της ευημερίας της κοινωνίας.

Παράλληλα με τη θεμελίωση του θεωρητικού υποβάθρου η περίοδος του τέλους της δεκαετίας του 1990 προκάλεσε προβληματισμούς στην ηγεσία της WB, διότι διαπίστωσε ότι σε κάποιες από τις υποστηριζόμενες χώρες υπήρχε κυβερνητική διαφθορά που δρούσε καταλυτικά ενάντια στην αποτελεσματικότητα των δανειοδοτικών πράξεων. Το γεγονός αυτό οδήγησε την WB να επανεξετάσει το σχεδιασμό της και να εστιάσει στη λογοδοσία των υποστηριζόμενων χωρών αλλά και στην από μέρους τους «ιδιοκτησία» του αναπτυξιακού σχεδίου. Δηλαδή, τα υποστηριζόμενα κράτη ελέγχονταν και λογοδοτούσαν όταν δεν εκπλήρωναν τα ορόσημα του αναπτυξιακού σχεδιασμού, ενώ η υλοποίηση και εφαρμογή του αναπτυξιακού σχεδίου ήταν ευθύνη των τοπικών κυβερνήσεων.

Από τις αρχές της δεκαετίας του 2000 η WB συμμετείχε στην εξέλιξη των γενεών SSR και προσέθεσε στο θεωρητικό της υπόβαθρο την έννοια της ΜΔΤΑ (SSG/R) τηρώντας ως κεντρικό αντικειμενικό σκοπό την ανάπτυξη κατάλληλης στρατηγικής μείωσης της φτώχειας εκδίδοντας σχετικές εκθέσεις (Poverty Reduction Strategy Papers – PRSPs). Τόσο η οικοδόμηση ειρήνης (peace building) όσο η οικοδόμηση κράτους (state building) και η οικοδόμηση δυνατοτήτων (capacity building) εντάσσονταν στο ευρύτερο πλαίσιο της «απαίτησης» του νεοφιλελευθερισμού για βιώσιμη ανάπτυξη. Το 2007 η WB εξέδωσε την επικαιροποιημένη πολιτική της σχετικά με καταστάσεις Κρίσεων και Εκτάκτων Αναγκών (World Bank, Operational Manual / BP 8.00 Rapid Response to Crises and Emergencies 2007) και με αυτήν διεύρυνε, αφενός, τον κύκλο των συνεργατικών σχημάτων που θα μπορούσε να συμμετέχει ώστε να περιλαμβάνονται όλοι οι Διεθνείς, αφετέρου δε, ενέταξε την έννοια της PRS (Poverty

Reduction Strategy) ως ένα μεσοπρόθεσμο σχέδιο ανάπτυξης των υποστηριζόμενων χωρών το οποίο αποτελεί δικό τους προϊόν απόφασης και ευθύνης εκτέλεσης.

Από τα μέσα της δεκαετίας του 2000 η WB εγκαινίασε την ιδέα να δρα πλέον μόνο ως συμβουλευτικός θεσμός παρέχοντας πληροφορίες και προσφέροντας μια ολοκληρωμένη επίγνωση της κατάστασης στα υποστηριζόμενα κράτη. Το 2009 εξέδωσε το κείμενο στρατηγικής για τη μείωση της φτώχειας (Poverty Reduction Strategy – PRS), στο οποίο αποτυπώνονται οι αρχές και οι οδηγίες σχεδίασης σχετικών προγραμμάτων για χώρες οι οποίες έχουν θέσει ως εθνικό στόχο τη βελτίωση της ασφάλειας (Garassi, Kuttner and Wam 2009). Έτσι μέχρι σήμερα δρα συνεπικουρικά σε άλλους Διεθνείς στο πλαίσιο της ανάλυσης, σχεδίασης, υποστήριξης και εκτέλεσης των οικονομικών πτυχών των προγραμμάτων ΜΤΑ (SSR). Οι οικονομικές πτυχές δεν σχετίζονται μόνο με την εξωτερική οικονομική βοήθεια που θα απαιτηθεί αλλά κυρίως με τις δημόσιες δαπάνες που θα πρέπει να πραγματοποιεί ένα κράτος το οποίο υπόκειται σε ΜΤΑ (SSR).

Το έργο της WB συνίσταται στην παροχή βοήθειας προς τις τοπικές κυβερνήσεις και τους δρώντες για να αποκτήσουν μια καλύτερη εικόνα των χρημάτων που δαπανώνται για την ασφάλεια, παρέχοντας μια καλύτερη ανάλυση αυτών των δαπανών. Εκπονεί μελέτες που ονομάζονται Επισκοπήσεις των Δημόσιων Δαπανών (Public Expenditure Review – PER) ειδικά για τον τομέα της ασφάλειας, με απώτερο σκοπό να διευκολύνει τις ηγεσίες (εθνικές και διεθνείς) να λαμβάνουν ορθές αποφάσεις, έχοντας ολοκληρωμένη ενημέρωση σχετικά με τις πολιτικές και τις επιχειρησιακές προσεγγίσεις στον τομέα της ασφάλειας⁷².

Για να γίνουν αντιληπτά τα οικονομικά μεγέθη που αφορούν στο κόστος της βίας σε παγκόσμιο επίπεδο, αρκεί να αναφερθεί ότι σύμφωνα με στοιχεία του think tank Institute for Economics and Peace (IEP), *“το οικονομικό κόστος του περιορισμού της βίας στην παγκόσμια οικονομία το 2012 υπολογίζεται στα 9,46 τρις δολάρια ή 11% του παγκόσμιου ΑΕΠ»* (Institute for Economics and Peace 2015, 4). Αν μάλιστα συνυπολογιστεί ότι από αυτό το ποσό, οι δαπάνες προς το στρατό είναι το 51%, οι

⁷² Τα PER είναι ένα μόνο από τα αναλυτικά εργαλεία που χρησιμοποιεί η WB. Σε συνεργασία με το ΔΝΤ (IMF) έχουν αναπτύξει μια σειρά κι άλλων αναλυτικών εργαλείων προκειμένου να μπορούν να αξιολογούν και να βελτιώνουν τη σχεδίαση, την εφαρμογή και τον έλεγχο των κρατικών προϋπολογισμών. Ενδεικτικά αναφέρονται τα ακόλουθα: Country Procurement Assessment Reviews με βάση τα OECD MAPS (Methodology for Assessing Procurement Systems), Medium-Term Expenditure Frameworks, Review of the Observance of Standards and Codes, Public Expenditure Tracking Surveys, Institutional and Governance Reviews, Functional Reviews (Harborne, Dorotinsky and Bisca 2017, 51).

ανθρωποκτονίες αντιστοιχούν σε 1,43 τρις δολάρια και η χρηματοδότηση των αρχών εσωτερικής ασφάλειας σε 1,3 τρις δολάρια, τότε γίνεται σαφές ότι είναι κρίσιμης σημασίας παράγοντας η σωστή χρηματοδότηση που θα ωθήσει την επίτευξη αποτελεσματικής ΜΤΑ (SSR). Αν η προσπάθεια υποχρηματοδοτείται ή χρηματοδοτείται σε λάθος κατευθύνσεις τότε οι ήδη προβληματικές μετασυγκρουσιακές οικονομίες των κρατών, απλώς αιμορροούν χωρίς αντίκρισμα, ή σε κάποιες περιπτώσεις μπορεί και να επιδεινώνουν την ανασφάλεια των πολιτών.

Με βάση τα στοιχεία αυτά αν γίνει ένας χρονικός παραλληλισμός με την εξέλιξη των γενεών SSR, μπορεί να εντοπιστεί ο κοινός τόπος πάνω στον οποίο «βάδιζαν» σχεδόν παράλληλα οι εν λόγω αλλαγές. Η μετεξέλιξη των αρχών και των βασικών ιδεών του ΟΟΣΑ και του ΟΗΕ υιοθετήθηκε και από την WB, αν και είναι δύσκολο να διευκρινιστεί το σημείο εκκίνησης: ήταν η ανατροφοδότηση από το οικονομικό πεδίο που οδήγησε στη μετεξέλιξη; Ήταν η ανατροφοδότηση από το πολιτικό πεδίο αυτή που «επέβαλε» τις αλλαγές στον οικονομικό σχεδιασμό; Ή αν ξεφύγουμε από τον δυικό χαρακτήρα του ερωτήματος, μήπως ήταν ο συνδυασμός τους αυτός που επέφερε την αλληλεπίδραση και εξέλιξη;

Όποια και να είναι η απάντηση, έχει μεν, ιδιαίτερο επιστημονικό ενδιαφέρον, αλλά ίσως να απασχολεί περισσότερο τον κλάδο της επιστημολογίας. Σε πρακτικό επίπεδο, δηλαδή στο πεδίο εφαρμογής των προγραμμάτων ΜΤΑ (SSR) δεν έχει ίσως την ίδια αξία. Το αδιαμφισβήτητο γεγονός είναι ότι η συνεισφορά της WB επί του πεδίου της αφρικανικής ηπείρου είναι πολύ σημαντική. Τα αναλυτικά εργαλεία που χρησιμοποιεί έχουν εξαιρετικά βαρύνουσα πρακτική αξία για τον ορθό σχεδιασμό των προγραμμάτων ΜΤΑ (SSR). Στον πίνακα 7 που ακολουθεί αναγράφονται οι θεματικές των ετήσιων εκθέσεων «World Development Review» της τελευταίας δεκαετίας, προκειμένου να αναδειχθεί η συνεκτική προσέγγιση που ακολουθεί η WB.

ΕΤΟΣ	ΘΕΜΑΤΙΚΗ
2011	Conflict, security and development
2012	Gender equality and development
2013	Jobs
2014	Risk and opportunity
2015	Mind, society and behavior
2016	Digital Dividends

2017	Governance and the Law
2018	Learning to realize education's promise
2019	The changing nature of work
2020	Training for development in the age of global value chains
2021	Data for better lives

Πίνακας 7: Ετήσιες εκθέσεις της WB «World Development Review» 2011-2021

Κάποιος ο οποίος δεν έχει μελετήσει τις ανωτέρω εκθέσεις αλλά θα τις κρίνει μόνο από τον τίτλο, μπορεί να αναρωτηθεί με ποιον τρόπο μπορεί να συμβάλλει αυτή η διευρυμένη θεματολογία στο σχεδιασμό των προγραμμάτων ΜΤΑ (SSR) στην αφρικανική ήπειρο. Παρατίθενται ενδεικτικά μόνο δύο στοιχεία που αφορούν την Κένυα και την Αιθιοπία και αναγράφονται στην πλέον πρόσφατη έκθεση του 2021 που τιτλοφορείται «Data for better lives».

Στο ένα τρίτο όλων των αγροτικών περιοχών της Αφρικής δεν λειτουργούν οι χειροκίνητες αντλίες νερού, ενώ οι χρόνοι επισκευής είναι πολύ μεγάλοι. Στην Κένυα σε όσα σημεία εγκαταστάθηκαν αυτόματοι αισθητήρες που μεταδίδουν την κατάσταση λειτουργίας των αντλιών, ο χρόνος επισκευής από 27 μέρες συρρικνώθηκε στις 3 μέρες. (World Bank, World Development Report 2021: Data for Better Lives 2021, 56).

Στη βάση του ανωτέρω παραδείγματος της Κένυας όπου η αυτοματοποιημένη ανταλλαγή δεδομένων προσφέρει πάρα πολύ σημαντική και κρίσιμη επίδραση στην ανθρώπινη ασφάλεια λόγω της πρόσβασης σε υδάτινους πόρους, αναφέρεται το παράδειγμα του εθνικού συστήματος υγείας της Αιθιοπίας. Πιο συγκεκριμένα έπειτα από σχετική μελέτη, αναδείχθηκε ότι στην Αιθιοπία υφίστανται 228 διαφορετικές εφαρμογές ψηφιακών πληροφοριών για την υγεία, εκ των οποίων μόνο το 39% στέλνει δεδομένα στο Υπουργείο Υγείας. Αυτή η μεγάλων διαστάσεων έλλειψη πληροφόρησης του Υπουργείου για τον ακριβή αριθμό των ασφαλισμένων αλλά και όλων των σχετικών συναλλαγών – δοσοληψιών που εκτελούν με το κρατικό σύστημα υγείας επιφέρει, προφανώς, πολύ σημαντικές αρνητικές επιδράσεις στην παροχή των βασικών υπηρεσιών της δημόσιας υγείας προς τους πολίτες. Με τη σειρά του αυτό επισύρει δυσμενείς συνέπειες στην ανθρώπινη ασφάλεια, ειδικά σε μια χώρα που αποτελεί case study στον τομέα των ανθρωπιστικών κρίσεων στον τομέα υγείας.

Και στα δύο παραδείγματα που αναφέρθηκαν είναι πρόδηλο ότι η θεραπεία των Διεθνών δεν μπορεί να είναι η χρηματοδότηση αλλά η χρηματοδοτική παρέμβαση στα σωστά σημεία ώστε οι πάντα περιορισμένοι οικονομικοί πόροι να έχουν αποτέλεσμα στον τομέα της ασφάλειας και της ανάπτυξης.

ΗΝΩΜΕΝΕΣ ΠΟΛΙΤΕΙΕΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ (ΗΠΑ)

Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου οι ΗΠΑ είχαν αποκτήσει μια μακρά εμπειρία στα «train-and-equip» προγράμματα υποστήριξης άλλων κρατών. Αυτή η βαθιά γνώση και εμπειρία του αμερικανικού γραφειοκρατικού κατεστημένου σε συνδυασμό με τον ενθουσιασμό που επικράτησε, ειδικά τα πρώτα χρόνια μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, για τη «μοναξιά» της μόνης υπερδύναμης συνοδεύτηκε με μια «γραφειοκρατική αδράνεια». Την πρώτη δεκαετία του 1990 οι ΗΠΑ συνέχισαν να δρουν σε προγράμματα SSR με τον τρόπο που έκαναν και πριν: εκπαιδεύοντας και εξοπλίζοντας τις τοπικές δυνάμεις ασφαλείας χωρίς να αναγνωρίζουν την κρίσιμη διασύνδεση μεταξύ διακυβέρνησης και ασφάλειας (Sherman 2010).

Οι αλληπάλληλες στρατιωτικές εμπλοκές των ΗΠΑ μεταξύ 1990 και 2003 σε Μέση Ανατολή, Ευρώπη και Ασία μαζί με την «παντοδυναμία» των λεγόμενων «γερακιών» στους κρατικούς μηχανισμούς, προσέδωσαν σταδιακά ένα μεταβατικό χαρακτήρα στην εφαρμοζόμενη πολιτική των ΗΠΑ προς την Αφρική. Στα πρώτα χρόνια του εν λόγω χρονικού διαστήματος *«οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής των ΗΠΑ δυσκολεύτηκαν να συνδέσουν τα αφρικανικά ζητήματα με τα συμφέροντα των ΗΠΑ»* (Tieku 2012). Συνακόλουθα υπήρξαν «χλιαρές» προσπάθειες για την προώθηση της δημοκρατίας και των οικονομικών μεταρρυθμίσεων μέσω της USAID⁷³ και των διεθνών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων. *«Η απουσία ζωτικών συμφερόντων των ΗΠΑ στην Αφρική ήταν ένα κοινώς αποδεκτό αξίωμα στα μέσα της δεκαετίας του 1990, το οποίο διατήρησε σε χαμηλό σημείο τις σχέσεις ΗΠΑ – Αφρικής»* (Van de Walle 2009, 2).

Αν επιχειρηθεί μια σύντομη ιστορική αναδρομή στη δεκαετία του 1990 σε σχέση με τα συμβεβηκότα στην Αφρικανική ήπειρο, τότε θα πρέπει να ξεχωρίσουν τα ακόλουθα 4 ορόσημα τα οποία καθόρισαν το αρχικά χαμηλό επίπεδο των σχέσεων ΗΠΑ – Αφρικής, να προαχθεί με την πάροδο των ετών σε υψηλά επίπεδα.

⁷³ United States Agency for International Development: αμερικάνικη κυβερνητική υπηρεσία για την παροχή βοήθειας σε αναπτυσσόμενα κράτη.

α. 1990: Πόλεμος στη Λιβερία.

Οι ΗΠΑ δεν ενεπλάκησαν στον καταστροφικό εμφύλιο πόλεμο στη Λιβερία, που μάλιστα χαρακτηρίστηκε και από το «spill-over effect». Ο λόγος της μη εμπλοκής τους ήταν το γεγονός ότι, ο Λιβεριανός Πρόεδρος Samuel K. Doe ήταν ο «εκλεκτός και προστατευόμενος» ηγέτης. Καθ' όλη τη διάρκεια της οκταετούς διακυβέρνησης του Προέδρου Regan είχαν υποστηρίξει το καθεστώς του Προέδρου Doe, προσφέροντας τη μεγαλύτερη οικονομική βοήθεια απ' όλες τις χώρες της υποσαχάριας Αφρικής (Human Rights Watch, Human Rights Watch World Reports 1991).

β. 1993: Πόλεμος στη Σομαλία.

Μετά την πολύ μεγάλη κριτική που δέχθηκαν οι ΗΠΑ για τη μη εμπλοκή τους στη Λιβερία, ανέλαβαν τον ηγετικό ρόλο στη διεθνή στρατιωτική δύναμη που επενέβη στον εμφύλιο πόλεμο στη Σομαλία. Η ανάπτυξη αυτής της μεγάλης διεθνούς στρατιωτικής δύναμης επέφερε δραματική βελτίωση στην ικανότητα των υπηρεσιών αρωγής να αντιμετωπίσουν τον τρομερό λιμό που προκάλεσε μαζικούς θανάτους σε αθώους πολίτες (African Watch 1993). Όμως η κατάρριψη των δύο ελικοπτέρων τύπου Black Hawk και η δημόσια σκύλευση των 18 νεκρών Αμερικανών πεζοναυτών έκανε την κυβέρνηση Clinton να αποσύρει όλα τα αμερικανικά στρατεύματα. Μετά από αυτό, η αμερικανική γραφειοκρατία επανήλθε στην απόμακρη πολιτική έναντι της Αφρικής.

γ. 1994: Η Γενοκτονία στη Ρουάντα.

Η Γενοκτονία στη Ρουάντα όσο κι αν συγκλόνισε την παγκόσμια κοινή γνώμη κράτησε τις ΗΠΑ αμέτοχες. Η εν ψυχρώ σφαγή 800.000 αμάχων σε ένα διάστημα 100 ημερών με ματσέτες αποκάλυψε κραυγαλέες αδυναμίες στην ικανότητα των διεθνών και πολυμερών οργανισμών να αποτρέψουν ή να απαντήσουν σε αυτή τη βία, ενώ έθεσε ανησυχητικά ερωτήματα σχετικά με τη διεθνή προθυμία να το πράξουν (USIP Education and Training Center 2008). Το άγος της «απάθειας» της μοναδικής υπερδύναμης ήρθε 4 χρόνια μετά να επεκταθεί έτι περαιτέρω.

δ. 1998: Οι βομβιστικές επιθέσεις στις αμερικανικές πρεσβείες στην Κένυα και στην Τανζανία.

Τα ταυτόχρονα βομβιστικά χτυπήματα στις αμερικανικές πρεσβείες στην Κένυα και στην Τανζανία κόστισαν τη ζωή σε 257 ανθρώπους και προκάλεσαν 4.000 τραυματίες. Όλα τα προαναφερόμενα γεγονότα σε συνδυασμό με την ιδεολογία της κυβέρνησης Clinton άλλαξαν την πολιτική των ΗΠΑ προς την Αφρική.

Πλέον, οι ΗΠΑ έθεσαν ως στόχο να ενσωματώσουν την Αφρική στην παγκόσμια οικονομία μέσω της προώθησης της δημοκρατίας, της οικονομικής ευημερίας και ανάπτυξης και της επίλυσης των συγκρούσεων. Κεντρικό σημείο αποτελούσε η καταπολέμηση των διεθνικών απειλών για την ασφάλεια, οι οποίες συμπεριλάμβαναν την τρομοκρατία, το οργανωμένο έγκλημα, τα ναρκωτικά, τη διάδοση των όπλων, την υποβάθμιση του περιβάλλοντος και την καταπολέμηση των ασθενειών (Taylor 2010, 24).

Επομένως οι ΗΠΑ από το 1998 και μετά ξεκίνησαν να αναπτύσσουν πολιτικές SSG/R στην Αφρική, εντάσσοντάς την στο «κάδρο» της παγκοσμιοποίησης και στο «κύμα εκδημοκρατισμού». Αυτά τα φιλόδοξα και ιδεαλιστικά συνθήματα είχαν απήχηση σε θεωρητικό επίπεδο αλλά μετά το χτύπημα στις 9/11, ο «πόλεμος κατά της τρομοκρατίας» τα άφησε σε δεύτερη μοίρα. Οι ΗΠΑ έστρεψαν την προσοχή τους προς την Αφρική εστιάζοντας στον έλεγχο της παράνομης διακίνησης διαμαντιών που απέφερε δεκάδες εκατομμύρια δολάρια στις τρομοκρατικές οργανώσεις (Farah 2004, 24) και δόθηκε έμφαση στην επιχειρησιακή αποτελεσματικότητα των δυνάμεων ασφαλείας έναντι της επιτακτικής ανάγκης για την προώθηση της χρηστής διακυβέρνησης στον προγραμματισμό της ΜΤΑ (SSR). Με άλλα λόγια, ο ολιστικός χαρακτήρας της ΜΤΑ (SSR) παραμελήθηκε και οι δράσεις αφορούσαν μόνο τον «σκληρό» πυρήνα της ασφαλείας (Sedra, *Adapting Security Sector Reform to Ground-Level Realities: The Transition to a Second-Generation Model* 2018, 52).

Από τα μέσα της δεκαετίας του 2000 η αφρο-αμερικανίδα Υπουργός Εξωτερικών Condoleezza Rice της κυβέρνησης Bush εισήγαγε τον όρο «transformational diplomacy» η οποία οριζόταν από τρία «D's»: Diplomacy, Development, Defence (US Secretary Condoleezza Rice 2006). Στο πλαίσιο της διπλωματίας επιδιώχθηκαν οι τακτικές συναντήσεις Αμερικανών διπλωματών με τις αφρικανικές πολιτικές ελίτ ώστε να αποκτήσουν μια κοινή βάση αλληλοκατανόησης. Στον τομέα της ανάπτυξης η εστίαση δόθηκε στην πολύ μεγάλη χρηματοδότηση των αφρικανικών οικονομιών για την καταπολέμηση ασθενειών όπως ο ιός HIV/AIDS, με ποσά που έφταναν τα 70 δις δολάρια μεταξύ 2003 – 2018 (UNAIDS 2018). Τέλος σε ότι αφορά στην άμυνα που ήταν και η απόλυτη προτεραιότητα των Αμερικανών, ιδρύθηκε το 2007 η στρατηγικού επιπέδου στρατιωτική Αφρικανική Διοίκηση (AFRICA COMMAND - AFRICOM). Σε συνδυασμό με τη δράση της αμερικανικής στρατιωτικής δύναμης Combined Joint Task Force Horn of Africa (CJTF-HOA) που έδρευε στο Τζιμπουτί από το 2003 και την πολυμερή

συνεργασία με επιλεγμένα κράτη⁷⁴, προσέφερε στις ΗΠΑ μια ισχυρή παρουσία στην αφρικανική ήπειρο. Οι ΗΠΑ προσέφεραν στις χώρες που ήταν πρόθυμες για συνεργασία, οικονομική και τεχνική υποστήριξη μόνο για την οικοδόμηση των ικανοτήτων των ενόπλων δυνάμεων, των δυνάμεων επιβολής του νόμου και των δικαστικών αρχών.

Μέχρι και τις αρχές της δεκαετίας του 2010 οι ΗΠΑ συνέχισαν τη δράση τους ως «niche» χορηγός SSR, εστιάζοντας σχεδόν αποκλειστικά στους προαναφερόμενους τομείς, οι οποίοι στην ουσία παραμένουν στο μοντέλο train-and-equip. Αυτό δεν άλλαξε ούτε μετά τη μελέτη που εξέδωσε το 2013 το think tank RAND Corporation του Υπουργείου Αμύνης των ΗΠΑ, όπου διαπίστωσε ότι θα έπρεπε οι SSR δράσεις να έχουν ως προτεραιότητα τη μεταρρύθμιση της διακυβέρνησης. Επίσης η εν λόγω μελέτη συμπέρανε ότι η οικοδόμηση δυνατοτήτων προς τις υποστηριζόμενες χώρες ήταν περισσότερο αποτελεσματικές όταν εξυπηρετούσαν τα συμφέροντα και τις ανάγκες τους (Paul, et al. 2013, 89).

Η κυβέρνηση Obama δεν έλαβε υπόψη της την προαναφερόμενη μελέτη, καθότι στην Presidential Policy Directive 23 (PPD23) που εξέδωσε με θέμα την «Αρωγή του τομέα ασφάλειας», αναφέρεται ρητά ότι όλα τα σχετικά προγράμματα πρέπει να *«προάγουν τη συνεργασία των υποστηριζόμενων χωρών σύμφωνα με τα αμερικανικά συμφέροντα»* (The White House, Presidential Policy Directive 23 2013). Ένα χρόνο αργότερα ο Πρόεδρος Obama δημοσίευσε το «βαρύγδουπο» πρόγραμμα «Security Governance Initiative (SGI)» (The White House, Security Governance Initiative 2014), όπου αφορούσε τη συνεργασία με 6 αφρικανικές χώρες (Γκάνα, Κένυα, Μάλι, Νίγηρα, Νιγηρία και Τυνησία) με σκοπό τη ΜΔΤΑ (SSG/R).

Με το πρόγραμμα SGI οι ΗΠΑ έκαναν μια σχετικά μικρή στροφή προς την κατεύθυνση των προγραμμάτων 2^{ης} γενιάς SSR, αν και σε αυτό δεν έλειπε η προώθηση των αμερικανοκεντρικά οριζόμενων συμφερόντων. Αυτή η μετατόπιση δεν άλλαξε με την κυβέρνηση Trump, όμως στην αμερικανική σκέψη προστέθηκε μια ακόμα παράμετρος: η αντιμετώπιση της κινεζικής επιρροής στην Αφρική. Η σχεδίαση των προγραμμάτων SSG/R πρέπει *«να αντικρούσει το αφήγημα της Κίνας και να καταστήσει σαφές*

⁷⁴ Η Αιθιοπία, η Ερυθραία, η Κένυα, η Ουγκάντα, η Τανζανία και το Τζιμπουτί ήταν οι πρώτες χώρες που συνεργάστηκαν με τις ΗΠΑ στο πλαίσιο της αντιτρομοκρατικής Πρωτοβουλίας της Ανατολικής Αφρικής (W. Pope Deputy Coordinator for Counterterrorism 2004). Υπήρξαν και άλλες παρόμοιες δράσεις που αφορούσαν την περιοχή του Σαχέλ και συμμετείχαν αρχικά το Μάλι, η Μαυριτανία, ο Νίγηρας και το Τσαντ (US Department of State 2002) ενώ στη συνέχεια προστέθηκαν η Αλγερία, το Μαρόκο, η Νιγηρία, η Σενεγάλη και η Τυνησία (U.S. Government Publishing Office 2009).

ότι το εύρος και το βάθος της δέσμευσης των ΗΠΑ στην Αφρική είναι *απαράμιλλο*» (Nagy 2020). Αυτή η παράμετρος εξακολουθεί να απασχολεί τις ΗΠΑ και σήμερα, όπως τεκμηριώνεται από την πρόσφατη έκθεση της RAND Corporation με τίτλο «Competition and Governance in African Security Sectors» (Watts, Noyes and Tarini 2022). Τα τρέχοντα δομικά στοιχεία των αμερικανικών προγραμμάτων SSG/R για την Αφρική είναι τα ακόλουθα:

- Πρώτη προτεραιότητα πρέπει να είναι οικοδόμηση ανθεκτικότητας του τομέα ασφαλείας των υποστηριζόμενων κρατών.
- Οι πόροι και τα μέσα που χρησιμοποιούνται πρέπει να υπόκεινται σε ολοκληρωμένα και συνεκτική σχεδίαση τόσο σε πολιτικό όσο και σε στρατιωτικό επίπεδο.
- Η οικοδόμηση θεσμών θα πρέπει να γίνεται βάσει συστηματικής και συντονισμένης προσέγγισης απ' όλες τις συμμετέχουσες αμερικανικές υπηρεσίες.

KINA

Η Κίνα -όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο- ανήκει στην κατηγορία των «emerging powers» χορηγών SSR. Ως εκ τούτου η αντίληψή της για τα προγράμματα ΜΤΑ (SSR) διαφοροποιείται από το «παραδοσιακό ρεύμα» των χωρών της λεγόμενης Δύσης. Η κινέζικη εμπλοκή στην αφρικανική ήπειρο για θέματα ΜΤΑ (SSR) ξεκίνησε στα τέλη του 20^{ου} αιώνα. Τον Νοέμβριο του 1989 συμμετείχε για πρώτη φορά σε αποστολές διατήρησης της ειρήνης του ΟΗΕ αποστέλλοντας 20 αξιωματικούς στη Ναμίμπια στο πλαίσιο του UN Transition Assistance Group (UNTAG). Από τότε η Κίνα επέδειξε ένα πολύ ισχυρό ενδιαφέρον για την επέκταση της συμμετοχής της και ενώ ως το 2000 είχε διαθέσει λιγότερα από 100 στελέχη σε τέτοιου είδους αποστολές, μέχρι το τέλος του 2008 είχε ήδη εικοσαπλάσια συνδρομή. Αυτή μάλιστα η αύξηση ήταν σε τέτοιο βαθμό που τελικά η Κίνα ξεπερνούσε τα τρία άλλα μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας Ηνωμένο Βασίλειο, ΗΠΑ και Ρωσία σε ότι αφορά στις δυνάμεις που συνέδραμε στον ΟΗΕ σε αποστολές UN Peacekeeping Operations -UNPKO (Bates and Chin-Hao 2009, 1).

Στον πίνακα 8 που ακολουθεί παρατίθενται στοιχεία που αφορούν τη συμμετοχή της Κίνας το 2008 σε αποστολές UNPKO στην Αφρική, δίνοντας την εικόνα της αλλαγής της στάσης της 20 χρόνια μετά την πρώτη της συμμετοχή στη Ναμίμπια.

ΑΠΟΣΤΟΛΗ	ΠΕΡΙΟΧΗ	ΔΥΝΑΜΗ
MINURSO	WESTERN SAHARA	12
UNMIL	LIBERIA	569
UNOCI	CÔTE D'IVOIRE	7
MONUC	DR CONGO	234
UNMIS	SUDAN	474
UNAMID	DARFUR (SUDAN)	321
		ΣΥΝΟΛΟ: 1617

Πίνακας 8: Η συνεισφορά δυνάμεων της Κίνας σε αποστολές UNPKO στην Αφρική το 2008⁷⁵

Όλες αυτές οι δράσεις συνδυάζονταν και σε πολιτικό επίπεδο με αντίστοιχες δημιουργικές τοποθετήσεις που έδιναν το στίγμα της νοηματοδότησης της πολιτικής ελίτ για τη ΜΤΑ (SSR). Το 2007 αξιωματούχοι της στον ΟΗΕ είχαν υποστηρίξει σε αναφορές που είχαν κάνει για το ζήτημα αυτό, ότι η διεθνής κοινότητα πρέπει να δρα επικουρικά και συμβουλευτικά στα υποστηριζόμενα κράτη και όχι να αυθαιρετεί κινούμενη εκτός των ψηφισμάτων του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ (Xinhua News Agency, International News 2007).

Οι αναφορές αυτές που είχαν καταφανώς πολιτικό χαρακτήρα, είχαν τις ρίζες τους, κατά πρώτον στον επεμβατισμό της Δύσης έναντι μη δημοκρατικών καθεστώτων (όπως είναι και το κινεζικό ή άλλων ομοϊδεατών κρατών), κατά δεύτερον στο γεγονός ότι η Δύση είχε εκτελέσει επεμβατικές δράσεις εκτός πλαισίου του ΟΗΕ και τέλος στο γεγονός ότι η Κίνα ως μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας ήθελε (και εξακολουθεί να θέλει) να επηρεάζει τις αποφάσεις σε διεθνές επίπεδο.

Το 2011 και πάλι στο πλαίσιο του ΟΗΕ η Κίνα δήλωσε ότι τα προγράμματα ΜΤΑ (SSR) τα θεωρεί ως κομμάτι των δράσεων οικοδόμησης και διατήρησης της ειρήνης σε μετασυγκρουσιακά περιβάλλοντα που υποστηρίζονται από τον ΟΗΕ (Permanent Mission of the People's Republic of China to the UN 2011). Επανέλαβε την κεντρική ιδέα της προαναφερόμενης δήλωσης του 2007 και προσέθεσε τα εξής νέα σημεία:

⁷⁵ Τα στοιχεία αντλήθηκαν από τον ιστότοπο του ΟΗΕ «Past Peace Operations» (UN Peacekeeping, UN Peacekeeping 2022a).

α. Οι μεταρρυθμιστικές δράσεις θα πρέπει να στοχεύουν στην αποκατάσταση του νόμου και της τάξης. Σε αυτές τις δράσεις θα πρέπει να συμμετέχουν οι ένοπλες δυνάμεις και η αστυνομία της υποστηριζόμενης χώρας, οι οποίες θα συμβάλλουν τελικά στη βιώσιμη ανάπτυξη μέσω της διατήρησης της κοινωνικής τάξης και της οικοδόμησης των εθνικών θεσμών.

β. Τα Ηνωμένα Έθνη θα πρέπει σε συντονισμό με περιφερειακούς οργανισμούς να προωθούν τη ΜΤΑ (SSR) κατά τρόπο που να επιτυγχάνεται η συμφιλίωση (reconciliation), η αποκατάσταση της οικονομίας, η προώθηση του κράτους δικαίου και η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Το 2015 η Κίνα επανατοποθετήθηκε αυτή τη φορά στο Συμβούλιο Ασφαλείας υπογραμμίζοντας και πάλι όλα τα προαναφερόμενα σημεία (Xinhua News Agency, Diplomatic Exchanges 2015). Η σταθερή επιφυλακτικότητα έως και αντίθεση που τηρεί μέχρι και σήμερα έναντι του δυτικού «ορθοδόξου» μοντέλου SSR συνίσταται στο γεγονός ότι δεν το αποδέχεται ως ένα μεγάλο κανονιστικό σχέδιο κοινωνιακής ανασυγκρότησης που πρέπει να σχηματίσει δομές που θα μοιάζουν στα δυτικά πρότυπα.

Αυτό θα πρέπει να συνδυαστεί με το γεγονός ότι η Κίνα από το 2013 που παρουσίασε τη στρατηγική «Belt and Road Initiative» (BRI) έκανε ξεκάθαρο ότι προβάλλει σε παγκόσμιο επίπεδο το δικό της κοινωνιακό, αναπτυξιακό και πολιτιστικό μοντέλο ως ένα «εξαγωγίμο προϊόν», κάτι που τελικά «στοχεύει στην εντός της Κίνας νομιμοποίηση του καθεστώτος» (Shambaugh 2013, 22-23). Δεν θα πρέπει να διαλάβει της προσοχής ότι η εν λόγω στρατηγική έχει μια διάσταση που προβάλλεται και στα προγράμματα ΜΤΑ (SSR) που θέλει να υποστηρίξει η Κίνα. Η κινεζική οπτική της ΜΤΑ (SSR) συνδέει το διακηρυγμένο δόγμα του ΟΗΕ «R2P» (Responsibility to Protect)⁷⁶ με τη θεσμοθέτηση –είτε σε διμερές επίπεδο είτε εντός περιφερειακών οργανισμών– των κεντρικών κρατικών πτυχών όπως είναι η πολιτική, το νομικό σύστημα, η διακυβέρνηση, η διαχείριση των ανθρωπίνων πόρων, μέσα από το πρίσμα των κινεζικών προτύπων (Kozyrev 2016, 336-338).

Ένα κεντρικό στοιχείο των προτύπων που προβάλλει στα προγράμματα οικοδόμησης της ειρήνης είναι ότι επιχειρεί να αντικαταστήσει την υπεροχή της οικοδόμησης δημοκρατικών θεσμών με την οικονομική ανάπτυξη (Yuan 2022, 1810). Είναι ενδιαφέρον ότι το κινεζικό καθεστώς έχει διαμορφώσει μια ιεραρχία στρατηγικών

⁷⁶ Για το «R2P» δόγμα βλ. σχετικά στα άρθρα 138 και 139 του «2005 World Summit Outcome Document» της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ (A/RES/60/1).

προτεραιοτήτων που διατρέχονται από στοιχεία του διεθνούς φιλελευθερισμού (όπως είναι η παγκοσμιοποίηση), του ρεαλισμού και του μετα-μαρξιστικού ριζοσπαστισμού.

ΑΠΟΣΤΟΛΗ	ΠΕΡΙΟΧΗ	ΔΥΝΑΜΗ
MINURSO	WESTERN SAHARA	11
MINUSMA	MALI	406
MONUSCO	DR CONGO	233
MINUSCA	CAR	0
UNISFA	ABYEI (SUDAN)	87
UNMISS	SOUTH SUDAN	1052
		ΣΥΝΟΛΟ: 1789

Πίνακας 9: Η συνεισφορά δυνάμεων της Κίνας σε αποστολές UNPKO στην Αφρική το 2022⁷⁷

Αυτό το θεωρητικό υπόβαθρο σε συνδυασμό με το αυξανόμενο ενδιαφέρον του Πεκίνου για την Αφρική αποτυπώνεται τόσο στο πρόσφατο ανακοινωθέν του Προέδρου Συμβουλίου Ασφαλείας έπειτα από την εισήγηση της Κίνας (UNSC, UNSC S/PRST/2022/6 2022) όσο και στις τρέχουσες αποστολές SSR στην Αφρική που συμμετέχει στο πλαίσιο του ΟΗΕ⁷⁸.

ΡΩΣΙΑ

Η Ρωσία ως διάδοχο κράτος της Σοβιετικής Ένωσης και το «πρώην αντίπαλο δέος» της Δύσης του Ψυχροπολεμικού διπολικού διεθνούς συστήματος, διαφοροποιείται -όπως είναι αναμενόμενο- από το «ορθόδοξο» μοντέλο ΜΤΑ (SSR).

Αν γίνει μια ανασκόπηση της σοβιετικής πολιτικής στην Αφρική τότε οι ρίζες της θα αναβρεθούν στην ανάγκη επιβίωσης και ασφάλειας -υπό την έννοια της κλασσικής

⁷⁷ Τα στοιχεία αντλήθηκαν από τον ιστότοπο του ΟΗΕ «Current Operations» τα οποία είναι επικαιροποιημένα τον Ιούνιο 2022 (UNPKO Current Operations 2022).

⁷⁸ Αξίζει να σημειωθεί ότι πλέον η Κίνα είναι δεύτερη στην παγκόσμια κατάταξη των χωρών με βάση το ύψος της οικονομικής συνδρομής στον ΟΗΕ και είναι πρώτη μεταξύ των μόνιμων μελών του Συμβουλίου Ασφαλείας σε επίπεδο συμμετοχής προσωπικού επί του συνόλου των αποστολών του ΟΗΕ (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China 2021).

ρεαλιστικής θεώρησης- σε συνδυασμό με τον γεωπολιτικό ανταγωνισμό με τις Ηνωμένες Πολιτείες και τη Δύση, γενικότερα. Επίσης θα εντοπιστούν στην προσπάθεια ενθάρρυνσης και επιτάχυνσης μιας παγκόσμιας μαρξιστικής-λενινιστικής κομμουνιστικής επανάστασης στην ιδεολογική βάση πάνω στην οποία στηρίχθηκε η επανάσταση του 1917. Λόγω ακριβώς αυτής της ισχυρής ιδεολογικής διάστασης η ΜΤΑ (SSR) δεν είχε κεντρικό ρόλο στο σχεδιασμό των δράσεων αλλά στόχευε στην πολιτική αλλαγή των καθεστώτων σε κομμουνιστικά. Γι' αυτό και η Σοβιετική Ένωση εφάρμοζε μια ελαφρώς διαφοροποιημένη παραλλαγή του train-and-equip μοντέλου των ΗΠΑ στις επεμβατικές δράσεις που ασκούσε σε περιοχές της Αφρικής. Εστίαζε στην οικονομική βοήθεια που παρείχε και όχι στα οικονομικά οφέλη που θα αποκόμιζε (Kanet and Mouloukova 2022, 254), χωρίς όμως να «παραμελεί» την προμήθεια σοβιετικών οπλικών συστημάτων.

Ειδικότερα η ιδεολογική πτυχή των δράσεων που είχαν άμεσο αντίκτυπο στον τομέα της ασφάλειας, διευκολύνθηκε κατά τις δεκαετίες του 1950 και 1960 λόγω της απο-αποικιοποίησης της Αφρικής. Ο τερματισμός της αποικιοκρατίας μέσα στην καρδιά του Ψυχρού Πολέμου και η μετα-αποικιακή εποχή στην Αφρική χαρακτηριζόταν από διεθνικές ταυτότητες και νοοτροπίες που αποδίδονταν ως μέρος της αντίστασης στη Δύση και διέπονταν από μαρξιστικές κριτικές του ιμπεριαλισμού και του καπιταλισμού. Μια τέτοια περίπτωση ήταν ο παν-αραβισμός (ειδικά σε ότι αφορά στη βόρεια Αφρική) και ο παν-αφρικανισμός που εξακολουθούν να είναι παρόντα τόσο εντός του Αραβικού Συνδέσμου όσο και της Αφρικανικής Ένωσης (Sabaratnam 2020, 164-166).

Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου το διάδοχο κράτος της Σοβιετικής Ένωσης, η Ρωσική Συνομοσπονδία, ενεπλάκη στην Αφρική από τη δεκαετία του 2000 και μετά. Δομικό στοιχείο αποτέλεσε η προσπάθεια επανάκτησης κεντρικού ρόλου στο διεθνές σύστημα και απόκτησης δεσπόζουσας θέσης στον στίβο του γεωπολιτικού ανταγωνισμού. Η δήλωση του Προέδρου Putin στις 25 Απριλίου 2005 ότι η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης ήταν η μεγαλύτερη γεωπολιτική καταστροφή του 20^{ου} αιώνα (The Associated Press 2018), συνοδεύτηκε όλα τα επόμενα χρόνια από την προσπάθεια να ξαναγίνει η Ρωσία Υπερδύναμη.

Η Ρωσία σε θέματα ΜΤΑ (SSR) στα μετασυγκρουσιακά περιβάλλοντα της Αφρικής δεν έχει κάποια ολιστική προσέγγιση που να άπτεται της οικοδόμησης ειρήνης, αλλά εστιάζει στην οικοδόμηση ικανοτήτων των υπαρχόντων καθεστώτων χωρίς να

«ενοχλείται» αν δεν είναι δημοκρατικά⁷⁹. Επιδιώκει την επωφελή οικονομική συνεργασία με τα υπάρχοντα καθεστώτα και την έλκυσή τους στη γεωπολιτική σφαίρα επιρροής της. Έτσι το ένα σκέλος της ρωσικής SSR δράσης στην Αφρική έχει τη διάσταση του γεωπολιτικού ανταγωνισμού και το άλλο σκέλος έχει κυρίως τη διάσταση της κερδοφόρας οικονομικής δραστηριότητας.

Το πρώτο σκέλος υλοποιείται μέσω μιας ολιστικής και συνεκτικής προσέγγισης που συνίσταται στα ακόλουθα πεδία (Bugayona, Clark, et al. 2019):

- α. Τη διακρατική συνεργασία σε θέματα ασφάλειας.
- β. Την παρουσία ρωσικών μέσων ενημέρωσης στην αφρικανική ήπειρο.
- γ. Την εδραίωσή της στην αναδυόμενη αφρικανική αγορά της πυρηνικής ενέργειας.
- δ. Την εξασφάλιση πρόσβασής της σε φυσικούς πόρους.
- ε. Την επέκταση δικτύων συνεργασίας μέσω δημιουργίας forums επιπέδου αρχηγών κρατών⁸⁰, μέσω χρηματοδότησης Αφρικανών μελλοντικών ηγετών για σπουδές σε ρωσικά πανεπιστήμια και μέσω διεύρυνσης της δεξαμενής των Ρώσων ειδικών για την Αφρική διά της αύξησης των εδρών αφρικανικών σπουδών στα ρωσικά πανεπιστήμια.

Με βάση τα παραπάνω αξίζει να σημειωθεί ότι η Ρωσία το 2019 είχε εξασφαλίσει συμβόλαια αξίας 50 δις δολαρίων και κατείχε το ένα τρίτο του συνόλου των εξαγωγικών πωλήσεων όπλων στην Αφρική (Bugayona and Regio, *The Kremlin's Campaign in Africa: Assessment Update 2019*, 6), ενώ το 2020 εν μέσω της πανδημίας COVID-19 είχε το 49% των συνολικών πωλήσεων όπλων στην Αφρική (Siegle 2021, 85). Παράλληλα όμως με τις πωλήσεις όπλων η Ρωσία έχει υπογράψει διακρατικές συμφωνίες στρατιωτικής συνεργασίας και εκπαίδευσης των δυνάμεων ασφαλείας με τουλάχιστον 28 αφρικανικές κυβερνήσεις. Ενδεικτικά αναφέρονται οι συμφωνίες εκπαίδευσης των ενόπλων δυνάμεων και των δυνάμεων ασφαλείας του Τσαντ, της Κεντρικής Αφρικανικής Δημοκρατίας, του Σουδάν, της Αιθιοπίας, της Λαϊκής Δημοκρατίας του

⁷⁹ Αξίζει να σημειωθεί ότι έχουν υπάρξει κάποιες χώρες μεταξύ αυτών η Ινδία, η Κίνα και η Ρωσία που έχουν φτάσει να δηλώσουν στον ΟΗΕ ότι οι ένοπλες επεμβάσεις σε περιπτώσεις αντιμετώπισης γενοκτονιών ή μαζικών θηριωδιών δεν θα πρέπει να οδηγούν σε αλλαγή των καθεστώτων (Bellamy and Wheeler 2020, 524).

⁸⁰ Όπως η σύνοδος Russia – Africa Summit (Οκτώβριος 2019), το Ufa Security Forum, το Yalta International Economic Forum, το Annual International Army Games.

Κονγκό, της Τανζανίας, της Μποτσουάνα, του Μπουρούντι και της Μαδαγασκάρης (Ibid., p.6).

Το δεύτερο σκέλος υλοποιείται μέσω της εμπορικής εξάπλωσης κυρίως στη βόρεια Αφρική⁸¹ μέσω καθιέρωσης ζώνης ελεύθερου εμπορίου για Ρώσους κατασκευαστές στο Πορτ Σάιντ της Αιγύπτου, μέσω εφοδιαστικής βάσης στην Ερυθραία και μέσω οικονομικών συμφωνιών με την Αγκόλα, την Αιθιοπία, τη Ζιμπάμπουε, τη Μοζαμβίκη και τη Ναμίμπια για οικονομικές ζώνες, μεταλλευτικές έρευνες και άλλες συνεργασίες (συμπεριλαμβανομένων στρατιωτικών προμηθειών και εκπαίδευσης).

Σε αυτό το γενικό πλαίσιο, *«η Ρωσία έχει αναπτύξει μια οικονομικά προσοδοφόρα στρατηγική, ενισχύοντας παράλληλα τους στρατιωτικούς δεσμούς μέσω της εμβάθυνσης των εμπορικών δεσμών και “πώλησης” της επιρροής της ως μέσου για τα απολυταρχικά καθεστώτα να παραμείνουν στην εξουσία ξεπερνώντας για τις δυτικές πιέσεις»* (Standish 2019). Στο οικοδόμημα αυτό συμμετέχει ενεργά και η ιδιωτική στρατιωτική εταιρεία Wagner Group (Private Military Company -PMC) η οποία θεωρείται ότι είναι η οντότητα που υποκαθιστά το ρωσικό Υπουργείο Άμυνας και εμπλέκεται τόσο σε θέματα ασφάλειας όσο και σε επικερδείς εμπορικές δραστηριότητες, σε συγκρουσιακά και μετα-συγκρουσιακά περιβάλλοντα (Duursma and Masuhr 2022). Έχει ενεργή εμπλοκή στους πολέμους στο Μάλι, στην Κεντρική Αφρικανική Δημοκρατία, στη Μοζαμβίκη και στη Λιβύη ως η «συγκεκριαλυμένη» ρωσική εμπροσθοφυλακή (Walsh 2022) που εκμεταλλεύεται εμπορικά από ορυχεία ουρανίου, χρυσού και διαμαντιών μέχρι και πετρελαϊκών πηγών⁸².

Τέλος μια σημαντική πτυχή της συνολικής εικόνας που δεν θα πρέπει να διαλάθει της προσοχής είναι η ρωσική συνδρομή σε προσωπικό στις τρέχουσες αποστολές SSR στην Αφρική στο πλαίσιο του ΟΗΕ, ώστε να γίνει αντιληπτή η προσέγγιση που ακολουθεί στο υπό εξέταση ζήτημα, τηρώντας αυτόνομη ατζέντα.

⁸¹ Ενδεικτικά αναφέρεται ότι η εταιρεία Rosneft που ελέγχεται από το Κρεμλίνο εξαγόρασε το 30% του υπεργιγαντιαίου αιγυπτιακού κοιτάσματος Zohr, η εταιρεία Rosatom κατασκευάζει το πρώτο εργοστάσιο παραγωγής πυρηνικής ενέργειας της Αιγύπτου, η ιδιωτική στρατιωτική εταιρεία Wagner ελέγχει το μεγαλύτερο λιβυκό πετρελαϊκό κοίτασμα, ενώ οι εταιρείες Lukoil και Zarubezhneft έχουν υπογράψει ενεργειακές συμφωνίες με την αλγερινή κρατική εταιρεία Sonatrach.

⁸² Βλ. περαιτέρω για το Wagner Group (Marten 2019).

ΑΠΟΣΤΟΛΗ	ΠΕΡΙΟΧΗ	ΔΥΝΑΜΗ		
		Staff Officer	Experts on Mission	Police
MINURSO	WESTERN SAHARA	0	13	0
UNITAMS	SUDAN	1	0	0
MONUSCO	DR CONGO	10	6	3
MINUSCA	CAR	0	3	11
UNISFA	ABYEI (SUDAN)	2	1	1
UNMISS	SOUTH SUDAN	13	2	0
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ: 66				

Πίνακας 10: Η συνεισφορά δυνάμεων της Ρωσίας σε αποστολές UNPKO στην Αφρική το 2022⁸³

Στο σημείο αυτό κάνοντας μια σύντομη ανακεφαλαίωση αξίζει να υπογραμμιστεί ότι έχουν δαπανηθεί τεράστια ποσά από όλους τους ανωτέρω Διεθνείς για την εφαρμογή προγραμμάτων SSR στην Αφρική. Οι Διεθνείς έχουν διαθέσει πολύ σημαντικό αριθμό εξειδικευμένου προσωπικού, έχουν «ρискάρει» την εμπλοκή τους σε μετασυγκρουσιακά περιβάλλοντα η πολυπλοκότητα των οποίων είναι σαν ένας αχαρτογράφητος λαβύρινθος. Ένα ερώτημα που εύκολα προκύπτει είναι «Γιατί στην Αφρική»; Αυτό το ερώτημα θα εξεταστεί στο επόμενο κεφάλαιο προκειμένου να γίνει αντιληπτή η ανάγκη της μαύρης ηπείρου να πάψει να είναι το «εργαστήριο» των δράσεων ΜΤΑ (SSR).

⁸³ Τα στοιχεία αντλήθηκαν από τον ιστότοπο του ΟΗΕ «Troops and Police Contributors» τα οποία είναι επικαιροποιημένα μέχρι τις 30 Σεπτεμβρίου 2022 (UN Peacekeeping, UN Peacekeeping 2022b).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

Η ΑΝΑΓΚΗ ΤΗΣ ΑΦΡΙΚΗΣ ΓΙΑ ΜΤΑ (SSR)

ΓΙΑΤΙ ΣΤΗΝ ΑΦΡΙΚΗ;

Η βαθιά ιστορία της Αφρικής στον παγκόσμιο άτλαντα έχει καταγράψει το γεγονός ότι κλήθηκε να αντιμετωπίσει τους τελευταίους τουλάχιστον 25 αιώνες πλήθος εξωτερικών απειλών που τελικά καθόρισαν -εν πολλοίς- την εξέλιξή της. Σε αντίθεση με την ευρωπαϊκή ήπειρο που δεν χρειάστηκε σχεδόν ποτέ να αντιμετωπίσει εξωτερικές απειλές (με εξαίρεση τους Πέρσες, τους Άραβες και τα τουρκογενή φύλα), η αφρικανική ήπειρος ήταν ανέκαθεν ένα πεδίο στο οποίο από την αρχαιότητα ακόμα υφίστατο απειλές που προέρχονταν από άλλες ηπείρους. Είτε εξ Ευρώπης και Ασίας αρχικά, είτε και εξ Αμερικής στη συνέχεια, η αφρικανική ήπειρος δέχτηκε απειλές που υπονόμευαν την ασφάλεια των ντόπιων πληθυσμών, χωρίς βέβαια να παραγνωρίζονται οι οξείες εσωτερικές τριβές που είχαν αυτοί μεταξύ τους και τελικά επιδείνωναν την κατάσταση ανασφάλειας.

Η Αφρική όντας σταυροδρόμι πολιτισμών και εμπορικών οδών, με υψηλής γεωστρατηγικής αξίας θέση τόσο για την Ευρώπη όσο και για τη Μέση Ανατολή και την Ασία, ενώ ταυτόχρονα ήταν (και εξακολουθεί να είναι) πλούσια σε φυσικούς πόρους, αποτέλεσε (αποτελεί) «πρόκληση» - «βραβείο» για επίδοξους μη Αφρικανούς βασιλείς, στρατιωτικούς, πολιτικούς, εμπόρους και επιστήμονες. Αυτά τα δεδομένα είναι αυτονόητο ότι προκαλούσαν θέματα ασφάλειας στους διαβιούντες ντόπιους αφρικανικούς πληθυσμούς, οι οποίοι είτε διά επιβολής είτε διά «ώσμωσης» υπόκειντο σε μικρές ή μεγάλες κοσμοϊστορικές αλλαγές. Αυτές οι αλλαγές δεν γίνονταν ταυτόχρονα σε ολόκληρη την ήπειρο καθότι οι γεωγραφικές περιφέρειες (ανατολική, βόρεια, δυτική, κεντρική, νότια) είχαν διαφορετικούς πολιτισμούς, ξεχωριστές ιδιαιτερότητες σε πολιτικές -πολιτειακές -κοινωνικές -οικονομικές δομές και διαφορετική εν γένει ιστορική πορεία. Οι εν λόγω διαφοροποιήσεις επιβεβαιώνουν και το εν γένει συμπέρασμα που προκύπτει από την προσεκτική μελέτη της έκδοσης της UNESCO «General History of Africa», ότι δεν μπορεί να εξεταστεί η ιστορία της Αφρικής ως μια ενιαία θεματική αλλά θα πρέπει να εξεταστεί ανά περιφέρεια.

Καθότι όμως το εν λόγω αντικείμενο ξεφεύγει από το ερευνητικό πεδίο της παρούσας εργασίας, θα γίνει μια αφαιρετική γενίκευση προκειμένου να δοθεί μια συνοπτική εικόνα της σημερινής κατάστασης στην Αφρική στον τομέα της ασφάλειας, η οποία έχει τις ρίζες της κυρίως στον 19^ο αι. Μετά την εξάπλωση του ισλάμ μεταξύ 7^{ου} και 19^{ου} αι. και την αποικιοποίηση μεταξύ του 16^{ου} και 19^{ου} αι., οι προκλήσεις ασφάλειας είχαν πολλαπλασιαστεί και ήταν πολυεπίπεδες: φυλετικές, εθνικές, κοινωνικές, πολιτικές, θρησκευτικές και οικονομικές.

Αυτό το περιβάλλον «επέβαλε» κατά τον 19^ο αι., οι περιστασιακές και μαζικά επιστρατευμένες ομάδες αγροτών να αντικατασταθούν από επαγγελματίες πολεμιστές, κάτι που τελικά άλλαξε τη σχετική σημασία του στρατού στο δομή της εξουσίας εντός των κρατών. Οι επαγγελματίες στρατιώτες ήταν λίγο ως πολύ μόνιμα στρατευμένοι λόγω της συχνότητας των πολέμων και των πολιτικών ανταγωνισμών. Κάποιοι εξ αυτών εξέλαβαν τον πόλεμο ως ένα είδος επιχείρησης που θα μπορούσε τελικά να οδηγήσει στην απόκτηση πολιτικής εξουσίας και στον έλεγχο των οικονομικών πόρων. Έτσι, ένας επιτυχημένος πολεμιστής μπορούσε να αποκτήσει ένα αξίωμα το οποίο χρησιμοποιούσε για να ενταχθεί σε καίριες θέσεις στο πολιτικό σύστημα. Ένα ενδεικτικό ποσοτικό στοιχείο που σκιαγραφεί την εικόνα του πολιτικού τοπίου στην Αφρική είναι το γεγονός ότι έχουν επιχειρηθεί 296 πραξικοπηματικά κινήματα σε 42 χώρες μεταξύ 1946-2004 (Marshall A Macro-Comparative Perspective, 53-61). Αυτό το χαρακτηριστικό που έχει πολυσύνθετες επιπτώσεις σε όλους τους τομείς της καθημερινότητας των πολιτών αλλά και σε όλους τους τομείς της κρατικής διοίκησης και δράσης, αποτελεί ίσως τη μεγαλύτερη πρόκληση που καλούνται να αντιμετωπίσουν όλα τα προγράμματα ΜΤΑ (SSR).

Μια άλλη εξίσου μεγάλη πρόκληση αφορά στην «κληρονομιά» των πολέμων που επέφερε η αποικιοκρατία. Η ευρωπαϊκή αποικιοκρατική παρουσία αποτελούσε μεγάλη απειλή έναντι της ασφάλειας των ντόπιων πληθυσμών οι οποίοι εκδήλωσαν πολύ σημαντική αντίσταση. Οι πολύ βίαιοι πόλεμοι που ξέσπασαν δεν ήταν μόνο εναντίον των Ευρωπαίων αλλά και μεταξύ ντόπιων πληθυσμών που κάποιες φορές χρησιμοποιήθηκαν στην υπηρεσία των πρώτων. Η σφοδρότητα και πολυπλοκότητα των πολέμων ειδικά του 19^{ου} αι. απαξίωσαν τις παραδοσιακές σχέσεις αλληλεγγύης μεταξύ των αφρικανικών λαών τόσο σε γενικό επίπεδο όσο και σε πιο εξειδικευμένο εθνικό

επίπεδο⁸⁴. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με τους προϋπάρχοντες της αποικιοκρατίας φυλετικούς και εθνικούς πολέμους έχει δημιουργήσει βαθιά ριζωμένες διαφορές που εντείνουν έως και σήμερα την αστάθεια σε πολλές περιοχές της Αφρικής όπου εκδηλώνονται εθνικοί ή εμφύλιοι πόλεμοι.

Οι εν λόγω πόλεμοι οφείλονται εκτός των άλλων και στο γεγονός ότι η αποικιακή κατάκτηση οριοθέτησε νέα κράτη τα σύνορα των οποίων διατέμνουν προϋπάρχουσες εθνοτικές ομάδες, κράτη και βασιλεια. Οι Bakongo, για παράδειγμα, διαχωρίστηκαν (και εξακολουθούν να διαχωρίζονται) από τα σύνορα της Αγκόλας, του Βελγικού Κονγκό (σημερινή Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό), του Γαλλικού Κονγκό (σημερινό Κονγκό) και της Γκαμπόν. Σήμερα, μερικοί από τους Ewe ζουν στην Γκάνα, μερικοί στο Τόγκο και μερικοί στο Μπενίν. Οι Σομαλοί μοιράζονται μεταξύ Αιθιοπίας, Κένυας, Σομαλίας και Τζιμπουτί. Οι Senufo διαβιούν στο Μάλι, στην Ακτή Ελεφαντοστού και στη Μπουρκίνα Φάσο. Τα παραδείγματα μπορούν να πολλαπλασιαστούν. Αυτή η κατάσταση όχι μόνο προκάλεσε εκτεταμένη κοινωνική αναστάτωση, αλλά έχει επίσης προκαλέσει σοβαρές συνοριακές διαμάχες μεταξύ ορισμένων ανεξάρτητων αφρικανικών κρατών – όπως αυτές μεταξύ Σουδάν και Ουγκάντα, μεταξύ Σομαλίας και Αιθιοπίας, μεταξύ Κένυας και Σομαλίας και μεταξύ Γκάνας και Τόγκο. Επιπλέον, λόγω της αυθαίρετης φύσης αυτών των συνόρων, κάθε αφρικανικό έθνος-κράτος αποτελείται από ένα συνονθύλευμα λαών με διαφορετικούς πολιτισμούς, παραδόσεις και γλώσσα. Η εικόνα που συνθέτει την κατάσταση αυτή αποτυπώνεται στον πίνακα που ακολουθεί όπου παρουσιάζει τα αντίπαλα ζεύγη των κοινοτικών-φυλετικών ομάδων που βρίσκονταν σε ένοπλες συγκρούσεις από το 1990 έως το 2004 και είναι απόλυτα ενδεικτικός της κατάστασης.

Ζεύγη Κοινοτικών-φυλετικών ομάδων σε σύγκρουση 1990-2004

Angola	Kenya
Bakongo - Kimbundu	Borana – Gabra
Bakongo – Ovimbundu	Kalenjin – Kikuyu
Kimbundu – Ovimbundu	Kalenjin – Kisii
Burundi	Kalenjin – Luhya
Tutsis – Hutus	Kalenjin – Luo

⁸⁴ Στη βιβλιογραφία αναφέρονται πολλά παραδείγματα αυτής της κατάστασης του 19^{ου} αι., όπως στους πολέμους Yoruba και Maasai αλλά και στο Mfecane.

Cameroon	Kikuyu – Maasai
Kirdis – Hausa	Kisii – Maasai
Bamileke – Beti/Bulu	Luhya – Maasai
Central African Rep.	Luo – Maasai
Kaba – Yakoma	Mali
Congo	Arabs – Tuareg
Lari – M’Boshi	Nigeria
Democratic Rep. of Congo	Fulani –Tarok
Luba – Lunde/Yeke	Hausa/Fulani – Ibo
Hema – Lendu	Hausa/Fulani – Yoruba
Hunde – Hutus	Ibo – Yoruba
Hutus – Tutsis	Ijaw – Yoruba
Ethiopia	Ijaw – Itsekeri
Anuak – Gambella	Ijaw – Urhobo
Ghana	Urhobo – Yoruba
Mossi-Dagomba – Konkomba	Rwanda
Guinea	Hutus – Tutsis
Guerze – Mandingo	Sierra Leone
Ivory Coast	Mende – Temne
Bete – Burkinabe	South Africa
Burkinabe – Guere	Xhosa – Zulus
Diola – Guere	Sudan
Togo	Arabs – Black-Muslims
Ewe – Kabre	Arabs – Black Non-Muslims
	Nuer – Shilluk

Πίνακας 11: Ζεύγη αφρικανικών κοινοτικών-φυλετικών ομάδων σε σύγκρουση 1990-2004⁸⁵

Τα προβλήματα της οικοδόμησης του κράτους (state building) που θέτει ένα τέτοιο συνονθύλευμα λαών δεν αποδείχθηκαν εύκολα επιλύσιμα κατά την εφαρμογή των προγραμμάτων SSR ή/και SSG/R στα μετασυγκρουσιακά περιβάλλοντα.

⁸⁵ (Marshall A Macro-Comparative Perspective, 65)

Την ανωτέρω πραγματικότητα έρχεται να επιδεινώσει μια ακόμα παράμετρος που οφείλεται στην «τεχνητή» οριοθέτηση συνόρων και στην αυθαιρεσία των αποικιακών διαιρέσεων: τα κράτη που προέκυψαν ήταν διαφορετικών μεγεθών με άνισους φυσικούς πόρους και οικονομικές δυνατότητες. Ενώ μερικά από αυτά τα κράτη είναι «γίγαντες» όπως το Σουδάν, η Νιγηρία και η Αλγερία, άλλα είναι «νάνοι» όπως η Γκάμπια, το Λεσότο, το Τόγκο και το Μπουρούντι. Δεύτερον, και ακόμη χειρότερα, ενώ ορισμένα κράτη έχουν πολύ μεγάλες θαλάσσιες ακτές, άλλα όπως το Μάλι, η Μπουρκίνα Φάσο, ο Νίγηρας, το Τσαντ, η Ζάμπια, η Ουγκάντα και το Μαλάουι είναι περικλειστά. Τρίτον, ενώ ορισμένα κράτη έχουν πολύ πλούσιους φυσικούς πόρους όπως η Γκάνα, η Ζάμπια, η Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό, η Ακτή Ελεφαντοστού και η Νιγηρία, άλλα όπως το Τσαντ, ο Νίγηρας και η Μπουρκίνα Φάσο δεν είναι τόσο τυχερά. Τέλος, ενώ ορισμένα, όπως η Γκάμπια, συνορεύουν μόνο με ένα κράτος, άλλα έχουν τέσσερα ή περισσότερα με ακραίο παράδειγμα τη Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό που συνορεύει με εννιά, γεγονός που δημιουργεί σοβαρά προβλήματα διασφάλισης της εθνικής ασφάλειας και ελέγχου των διεθνικών απειλών (λαθρεμπόριο, οργανωμένο έγκλημα, κλπ.). Αν σε αυτήν την κατάσταση ληφθούν υπόψη και τα προβλήματα οικονομικής ανάπτυξης που δημιουργούνται από την έλλειψη ή τον περιορισμό των φυσικών πόρων ή και την έλλειψη πρόσβασης στη θάλασσα για εκείνα τα ανεξάρτητα αφρικανικά κράτη που «κληρονόμησαν» αυτήν την ατυχία, τότε αντιλαμβάνεται κανείς εύκολα πόσο περίπλοκη και προβληματική είναι η πραγματικότητα ειδικά σε ότι αφορά στην οικοδόμηση ικανοτήτων (capacity building).

Μια ακόμα παράμετρος που θα πρέπει να συνεξεταστεί η οποία συνδέεται τόσο με την οικοδόμηση κρατους όσο και με την οικοδόμηση δυνατοτήτων είναι το γεγονός ότι τόσο κατά την αποικιοκρατία όσο και μετά από αυτήν, παρατηρείται η αδυναμία των κρατικών δομών να αποκτήσουν την εμπιστοσύνη των πολιτών. Σε πολλές περιπτώσεις μάλιστα υφίσταται εχθρική αντιμετώπιση των πολιτών έναντι των κρατικών δομών. Καθ' όλη τη διάρκεια των σχεδόν 80 ετών που διήρκεσε η αποικιοκρατία αλλά και μετά την οριστική της κατάργηση μετά τα μέσα του 20^{ου} αι., οι κρατικές δομές είχαν το ανάλγητο πρόσωπο του κατακτητή ή του δικτάτορα. Οι πολίτες αντιμετώπιζαν με θυμό τα μεροληπτικά, καταπιεστικά, καταχρηστικά και ταπεινωτικά μέτρα που εφαρμόζαν οι κυβερνήσεις, κάτι που έχει αφήσει, δικαίως, ένα έντονο αποτύπωμα και στις μέρες μας. Οι κρατικές δομές της κυβέρνησης, της πολιτείας, του νομικού και δικαστικού συστήματος, των σωμάτων ασφαλείας και των ενόπλων δυνάμεων

ενοχοποιούνται συλλήβδην με αποτέλεσμα να διακυβεύεται η επιτυχία των προγραμμάτων ΜΤΑ (SSR).

Ένας άλλος εξαιρετικά τραγικός κοινωνικός αντίκτυπος της αποικιοκρατίας ήταν η επιδείνωση που προκάλεσε στη θέση των γυναικών στην Αφρική. Πρόκειται για ένα θέμα για το οποίο δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι συνεχίζει ακόμα και σήμερα. Είναι δε τόσο κρίσιμο, ώστε η επιτυχημένη αντιμετώπισή του να αποτελεί μια εκ των προϋποθέσεων επιτυχίας της οικοδόμησης κράτους. Οι ρίζες του προβλήματος αυτού βρίσκονται βέβαια αρκετούς αιώνες πίσω, όταν εξάλλου και σε όλον τον κόσμο η θέση της γυναίκας ήταν περιθωριοποιημένη.

Όμως κατά τον 19^ο αι. η αποικιοκρατία δεν επέτρεψε στην Αφρική να ακολουθήσει την εξέλιξη των κινημάτων χειραφέτησης των γυναικών που συνέβαιναν στην Ευρώπη και στις Ηνωμένες Πολιτείες. Οι γυναίκες εμποδίστηκαν να συμμετάσχουν στις περισσότερες από τις δραστηριότητες που εισήγαγε ή εντατικοποίησε η αποικιοκρατία, όπως η δυτική εκπαίδευση, οι εμπορικές δραστηριότητες και πολλά από τα επαγγέλματα όπως η νομική και η ιατρική. Ο αποικιακός κόσμος, όπως ο J. O Iliffe έχει επισημάνει, ήταν πράγματι ένας κόσμος ανδρών και οι γυναίκες δεν ενθαρρύνθηκαν να διαδραματίσουν ουσιαστικό ρόλο σε αυτόν (Boahen 1990, 336).

Αυτό είναι κάτι που δεν άλλαξε μέσα στον 20 αι. ή ακόμα κι αν σε κάποιες περιοχές σημειώθηκαν κάποιες αλλαγές, απέχουν πολύ από το επίπεδο που θα έπρεπε να φτάσει ο ρόλος, η σημασία και η αξία της γυναίκας σε όλο το φάσμα των δραστηριοτήτων. Από τις αγροτικές κοινωνίες μέχρι τις αστικές των μεγαλουπόλεων η θέση της Αφρικανής γυναίκας έχει περάσει από μέσα από ανθρωπιστικές κρίσεις και έχει αποτελέσει στόχο γενοκτονιών, ενώ έχουν κατά κανόνα αμελητέα πολιτική εκπροσώπηση.

Οι λόγοι για τους οποίους οι γυναίκες είναι πολιτικά υποδεέστερες δεν πρέπει να αναζητηθούν στην οικονομική διαφοροποίησή τους σε σχέση με τους άνδρες. Οι γυναίκες στην Αφρική είναι οικονομικά πολύ πιο δραστήριες σε σχέση με τις γυναίκες στη Σαουδική Αραβία όπου ουσιαστικά αποκλείονται. Και όμως και στους δύο τύπους κοινωνίας οι γυναίκες είναι πολιτικά υποδεέστερες. Και έτσι οι οικονομικές διαφορές δεν είναι η πραγματική εξήγηση της πολιτικής υποταγής της γυναικείας υπόστασης.

Αναμφίβολα, το γεγονός ότι οι γυναίκες δεν έχουν σχεδόν κανένα ρόλο σε επίπεδο στρατιωτικών δραστηριοτήτων είναι κάτι που έχει μια σημαντική βαρύτητα σε ένα κατεξοχήν συγκρουσιακό και μετασυγκρουσιακό περιβάλλον. Υπάρχουν

παραδείγματα που αυτό αλλάζει⁸⁶, όπως υπάρχουν παραδείγματα – εξαιρέσεις που Αφρικανές γυναίκες κατείχαν αξιώματα από τις δεκαετίες του 1960 και του 1970. Τέτοιες περιπτώσεις ήταν η Angie E. Brooks από τη Λιβερία όπου τον Σεπτέμβριο του 1969 ανέλαβε την Προεδρία της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ, η Elizabeth Baya από την Ουγκάντα όπου είχε διατελέσει Υπουργός Εξωτερικών τη δεκαετία του 1970, οι Κενυάτισσες Margaret Kenyatta και Grace Ogot που είχαν αναλάβει διπλωματικές θέσεις, ενώ ήταν αρκετές οι περιπτώσεις συζύγων ηγετών που ανέπτυξαν διεθνή ανθρωπιστική δράση και έχαιραν καταξίωσης, όπως η Sally Mugabe σύζυγος του Προέδρου της Ζιμπάμπουε, της οποίας η δράση συγκρίνεται με αυτήν της Eleanor Roosevelt, (Mazrui and Wondji 1993, 916-917).

Πέρα όμως από τις εξαιρέσεις, ο κανόνας εξακολουθεί να είναι ότι οι γυναίκες και τα κορίτσια σε πολλές περιοχές της Αφρικής, τελούν υπό καθεστώς απειλής και διάκρισης, και γι' αυτό η εν λόγω διάσταση εντάσσεται στα προγράμματα ΜΤΑ (SSR).

Με όλα αυτά τα συνοπτικά δεδομένα και την αφαιρετική ανάλυση προκύπτει αυτονόητα ότι η Αφρική συγκεντρώνει όλα τα δεδομένα «indications & warnings» για να εφαρμοζονται προγράμματα ΜΤΑ (SSR) και γι' αυτό είναι η ήπειρος που θεωρείται το «ground zero» για αυτές τις δράσεις ειδικότερα μετά τον Ψυχρό Πόλεμο. Η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης και η αδυναμία της Ρωσίας να αναπληρώσει το κενό, την έφερε απύσχα στην Αφρική κι έτσι η Δύση ήταν η μόνη που μπορούσε να εφαρμόσει δράσεις SSR προκειμένου να βοηθήσει τα εύθραυστα κράτη «fragile states» που εμπλέκονταν σε συγκρουσιακά περιβάλλοντα.

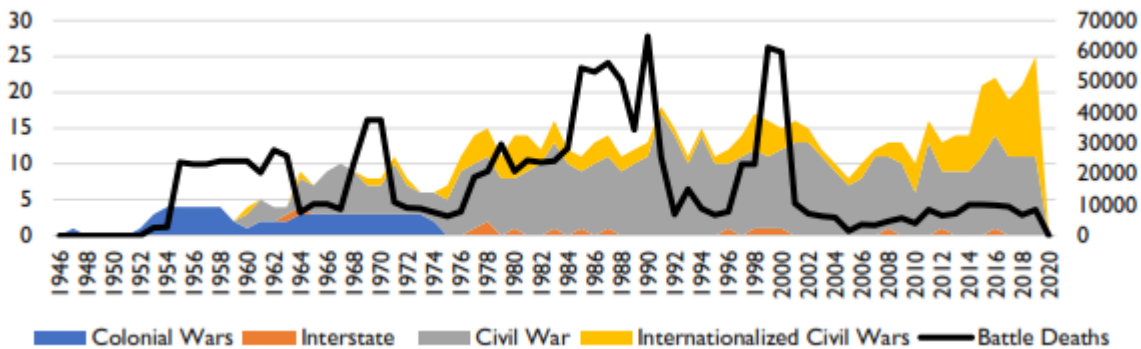
ΠΟΣΟΤΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΑΣΤΑΘΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΦΡΙΚΗ

Προς τεκμηρίωση όλων όσων προαναφέρθηκαν θα ακολουθήσουν ποσοτικά δεδομένα που αφορούν τα συγκρουσιακά περιβάλλοντα στην Αφρική, τα οποία αντλήθηκαν μέσα από έρευνα στη δευτερογενή βιβλιογραφία και δικαιολογούν την ανάγκη της Αφρικής για ΜΤΑ (SSR).

Στο γράφημα 3 που ακολουθεί απεικονίζεται η καμπύλη των κρατικών συγκρούσεων (δηλαδή αυτές όπου τουλάχιστον η μια αντιμαχόμενη πλευρά ήταν κάποιο κράτος) και κατά τις οποίες η χρήση ένοπλης βίας μεταξύ των αντιμαχόμενων οδήγησε σε

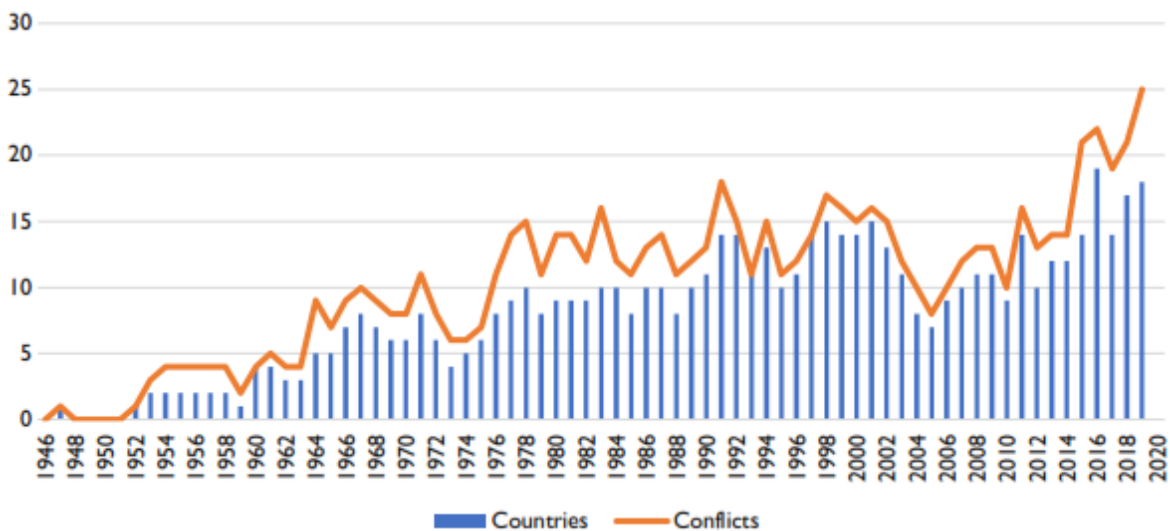
⁸⁶ Όπως για παράδειγμα ο σομαλικός στρατός έχει αρχίσει να στρατολογεί γυναίκες ενώ η Αλγερινή πολεμική αεροπορία έχει αρχίσει να εκπαιδεύει γυναίκες πιλότους (Mazrui and Wondji 1993, 913).

τουλάχιστον 25 θανάτους (που σχετίζονταν με τις μάχες) μέσα σε ένα ημερολογιακό έτος.

Γράφημα 3: Σύγκριση κρατικών συγκρούσεων και απωλειών μάχης ανά κατηγορία συγκρούσεων μεταξύ 1946-2019 στην Αφρική (Palik, Rustad and Methi 2020, 8)

Το γράφημα 4 αποτελεί συμπληρωματικό του γραφήματος 3 και απεικονίζει στην ίδια χρονική κλίμακα τον αριθμό των κρατών που ήταν εμπλεγμένες σε ένοπλες συγκρούσεις σε σχέση με τον αριθμό των συγκρούσεων.

Γράφημα 4: Αριθμός αφρικανικών κρατών σε σύγκρουση σε σχέση με το πλήθος των συγκρούσεων μεταξύ 1946-2019 (Ibid., p.13)

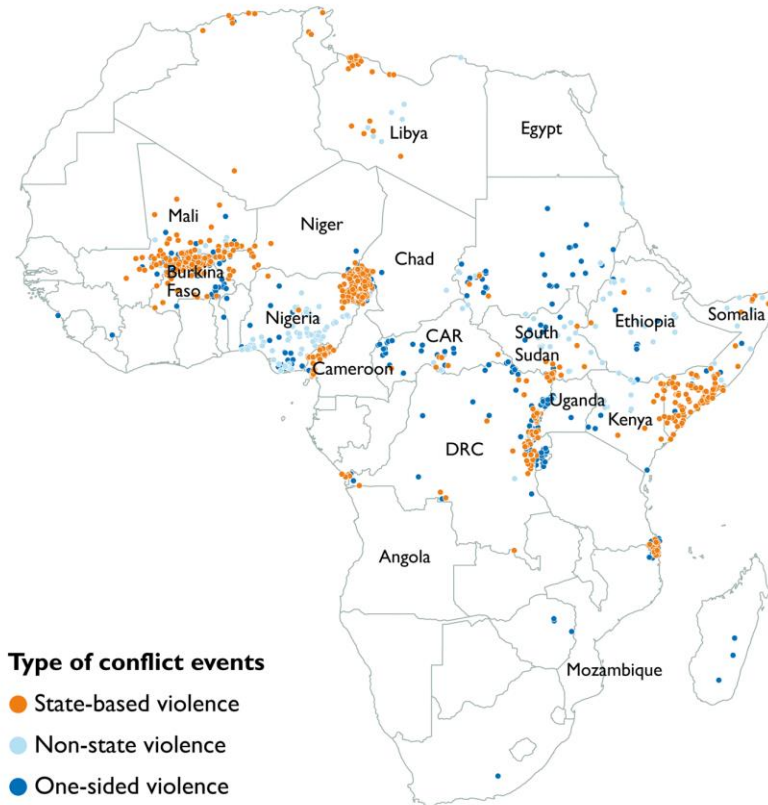
Η χρονική κλίμακα των γραφημάτων 3 και 4 μάς επιτρέπει να αναγνωρίσουμε τη σφοδρότητα και φονικότητα των συγκρούσεων της μεταβατικής περιόδου των

τελευταίων ετών της περιόδου του Ψυχρού Πολέμου μέχρι και το 2001 σε σχέση με την περίοδο της αποικιοποίησης. Τα θύματα κατά την περίοδο 1984-1991 και 1998-2001 ήταν διπλάσια σε σχέση με την περίοδο των απελευθερωτικών αγώνων, το πλήθος των συγκρούσεων ήταν τετραπλάσιο, ενώ οι εμπλεκόμενες χώρες ήταν τριπλάσιες! Αυτό ποιοτικά σημαίνει ότι τα συγκρουσιακά περιβάλλοντα πολλαπλασιάστηκαν, είχαν πολύ μεγάλη γεωγραφική διάχυση στην ήπειρο και τελικά η κατάσταση που επικρατούσε μετά τις συγκρούσεις ήταν οι γνωστές τραγικές και χαοτικές ανθρωπιστικές κρίσεις που αμαύρωσαν την παγκόσμια ιστορία.

Ειδικότερα σε ότι αφορά στην πολύ μεγάλη αύξηση του πλήθους των διεθνοποιημένων εμφύλιων πολέμων αλλά και των αυτών καθαυτών εμφύλιων πολέμων (του γραφήματος 4), θα πρέπει να ανακαλέσουμε τη φράση του Παναγιώτη Κονδύλη στο έργο του «Θεωρία του Πολέμου» αναφορικά με τον εμφύλιο πόλεμο: *«στον εμφύλιο πόλεμο καταφαίνεται ότι είναι αδύνατος ο ξεκάθαρος διαχωρισμός μεταξύ μαχητών και αμάχων κατά το διεθνές δίκαιο του πολέμου, ότι είναι ανόητη η προσπάθεια διαφυγής από τον παμφάγο Βεχεμώθ με την αναμονή ή με διακηρύξεις ουδετερότητας: ο εμφύλιος πόλεμος δεν γνωρίζει ουδετέρους»* (Κονδύλης 1998, 297). Η ανθρωπιστική κρίση που επέρχεται μετά τον εμφύλιο πόλεμο είναι τεράστια και αποτελεί πολύ μεγάλο εμπόδιο και πρόκληση για τα προγράμματα SSR. Δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι μετά το τέλος μιας διακρατικής σύγκρουσης με μετακινημένα ή όχι σύνορα, οι αντιμαχόμενοι βρίσκονται εν πολλοίς εκατέρωθεν. Στην περίπτωση των εμφυλίων συγκρούσεων, όμως, δεν υπάρχουν σύνορα που να διαχωρίζουν τους πρώην εμπόλεμους, οι οποίοι τελικά μπορεί και να διαμένουν ακόμα και σε διπλανά σπίτια.

Στα δεδομένα αυτά θα πρέπει να προστεθεί και ένα ακόμα γεγονός: μια χώρα μπορεί να έχει πολλές συνεχιζόμενες συγκρούσεις ταυτόχρονα. Για παράδειγμα, το 2019 η κυβέρνηση του Μάλι πολέμησε ταυτόχρονα εναντίον της ομάδας ανταρτών Jama'at Nasr al-Islam wal Muslimin (JNIM) και του Daesh. Την ίδια χρονιά, η κυβέρνηση της Σομαλίας ενεπλάκη επίσης σε δύο διαφορετικές συγκρούσεις: μία κατά του Daesh και μία κατά της Al-Shabaab. Η συγκεκριμένη χρονιά (2019) αποτέλεσε για την αφρικανική ήπειρο μια περίοδο όπου σημειώθηκε ο υψηλότερος αριθμός συγκρούσεων από το 1946, με 25 συγκρούσεις σε μια γεωγραφική διασπορά που εκτεινόταν σε 18 χώρες. Η εικόνα 3 αποτυπώνει τη φωτογραφία της «στιγμής» για το 2019 σε ότι αφορά την αφρικανική ήπειρο για όλα τα είδη συγκρούσεων και επιβεβαιώνει τα δυσεπίλυτα προβλήματα που καλούνται να διευθετήσουν τα προγράμματα SSR. Αν δε, γίνει

έναν συσχετισμό της εικόνας 3 με την εικόνα 2 του 1^{ου} κεφαλαίου, και ληφθούν υπόψη τα πληθυσμιακά δεδομένα των πληττόμενων περιοχών, γίνεται αντιληπτό η προβληματική πολυπλοκότητα σε αυτή τη μεγάλη «γωνιά» της Γης.

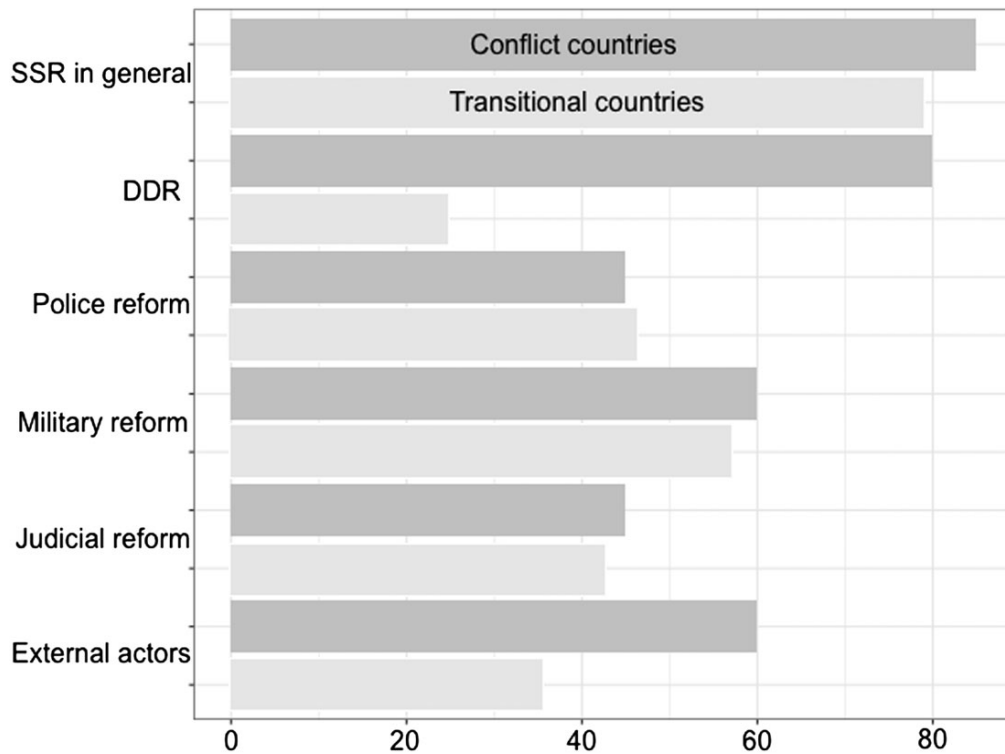

Εικόνα 3:Κρατικές συγκρούσεις, μη κρατικές συγκρούσεις και συγκρούσεις μονομερούς βίας⁸⁷ (Ibid., p.29)

Μια σχετική συνεισφορά σε αυτήν την προβληματική προσφέρει η ερευνητική εργασία της Nandine Ansoarg (Ansoarg 2017) όπου εξέτασε 47 χώρες της βόρειας και υποσαχάριας Αφρικής μεταξύ 1990 και 2015. Προέκυψε ότι στις περισσότερες από αυτές που είχαν περάσει ή βίωναν συγκρουσιακά περιβάλλοντα είχαν εφαρμοστεί δράσεις MTA (SSR). Όπως φαίνεται στο γράφημα 5, στο 90% των χωρών που βρίσκονταν σε συγκρουσιακή κατάσταση και στο 80% όσων ήταν σε μετασυγκρουσιακή κατάσταση εφαρμόστηκαν προγράμματα μεταρρύθμισης των θεσμών του τομέα της ασφάλειας [εξαιρέση αποτέλεσαν η Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό (Congo-Brazzaville),

⁸⁷ Είναι η άσκηση βίας από ένοπλες ομάδες (κρατικών ή μη) εναντίον πολιτών που έχει ως αποτέλεσμα αριθμό θυμάτων άνω των 25, εξαιρουμένων των εξωδικαστικών θανατικών ποινών.

το Τσαντ και η Λιβύη στις οποίες δεν υπήρξαν «απτές» μεταρρυθμιστικές δράσεις] (Ibid., p. 133).

Γράφημα 5: Ποσοστώση (%) δράσεων ΜΤΑ (SSR) σε αφρικανικές χώρες που βρίσκονται σε συγκρουσιακή και μετασυγκρουσιακή κατάσταση (Ibid., p. 133)

Ένα ενδιαφέρον στοιχείο που εκπορεύεται από το παραπάνω γράφημα είναι οι ποσοστώσεις ανά κατηγορία δράσης SSR. Όπως είναι αναμενόμενο σε χώρες που βιώνουν συγκρούσεις το πιο υψηλό ποσοστό δράσης είναι των κατηγοριών DDR (Disarmament, Demobilization and Reintegration) και αναμόρφωσης των ενόπλων δυνάμεων. Από την άλλη πλευρά σε χώρες που βρίσκονται σε μετασυγκρουσιακά περιβάλλοντα οι δράσεις SSR εστιάζονται στους 3 θεσμικούς πυλώνες του τομέα ασφάλειας, τις ένοπλες δυνάμεις, την αστυνομία και το δικαστικό σύστημα.

Όμως ένα ποιοτικό στοιχείο που θα πρέπει να αναδειχθεί από το γράφημα αυτό είναι ότι η πλειοψηφία των SSR δράσεων τόσο για χώρες που βιώνουν συγκρούσεις όσο και για χώρες που έχουν εξέλθει από αυτές, γίνεται από τους Διεθνείς (External Actors). Βέβαια είναι αυτονόητα αναμενόμενο ότι οι Διεθνείς «οφείλουν» να εμπλέκονται σε τέτοιες καταστάσεις που η ισορροπία δεν μπορεί να επέλθει εκ των έσω λόγω των αποσταθεροποιητικών δράσεων των τελευταίων. Εντούτοις, η έρευνα της

Nandine Ansoarg έδειξε ότι οι δράσεις των Διεθνών τείνουν να καθοδηγούνται δυσανάλογα από ιδέες και αντιλήψεις τους σε σημείο που δεν λαμβάνουν υπόψη τις τοπικές και περιφερειακές ιδιαιτερότητες. Ως εκ τούτου, οι επιχειρούμενες μεταρρυθμίσεις συχνά στερούνται τοπικής συμμετοχής και δεν γίνονται αποδεκτές από τις τοπικές κοινότητες τελικά. Επομένως ακόμα και μετά τις δράσεις SSR των Διεθνών η Αφρική εξακολουθεί να έχει ανάγκη για περαιτέρω θεμελιακές μεταρρυθμίσεις.

Ένα άλλο μη αναμενόμενο, ίσως, στοιχείο της εν λόγω έρευνας είναι ότι η μη αποδοχή των επιχειρούμενων μεταρρυθμιστικών δράσεων παρατηρείται ακόμα και σε περιπτώσεις όπου αυτές καθοδηγούνται από τοπικούς παράγοντες. Ο περιορισμένος ρόλος των Διεθνών στον σχεδιασμό των δράσεων SSR εντοπίζεται σε περιπτώσεις όπου υπάρχει ισχυρό κίνητρο των τοπικών παραγόντων να αναλάβουν την «ευθύνη» αυτή, λόγω επικείμενης στρατιωτικής νίκης όπως στην Αγκόλα ή τη Ρουάντα, ή στην περίπτωση της Νότιας Αφρικής όπου υπήρξε ισχυρή ενωτική διάθεση των τοπικών δρώντων (Ibid., p. 132).

Έτσι, ακόμα και σε αυτές τις περιπτώσεις όπου οι τοπικοί δρώντες έχουν την ευθύνη του σχεδιασμού, οι απαιτούμενες μεταρρυθμίσεις πρέπει να χρηματοδοτηθούν από τους Διεθνείς καθώς τα υποστηριζόμενα κράτη είναι κατά κανόνα με αδιαφανείς θεσμούς, με κατεστραμμένες υποδομές και με εξαιρετικά εύθραυστες εθνικές οικονομίες. Αυτό αναγκάζει τις τοπικές κυβερνήσεις να προσπαθούν να συμμορφωθούν με τη δυτική έννοια της MTA (SSR) κάτι που εν τέλει υπονομεύει εκ θεμελίων τη βασική αρχή στην οποία εδράζεται η αντίληψη της ολοκληρωμένης και συνεκτικής προσέγγισης των δράσεων SSR.

Όλες οι προαναφερόμενες πτυχές καταδεικνύουν αφενός την ανάγκη που υφίσταται στην Αφρική για εφαρμογή προγραμμάτων MTA (SSR), αφετέρου δε, την πολυπλοκότητα του εγχειρήματος που πολλές φορές ομοιάζει με τον μύθο του Σισύφου. Η απαισιόδοξη αλλά βασισμένη στην ζοφερή πραγματικότητα αυτή διαπίστωση, θα εξεταστεί στο κεφάλαιο που ακολουθεί όπου θα παρουσιαστεί η περίπτωση της Σιέρρα Λεόνε η οποία διέπεται από έντονες αντιθέσεις και έχει να προσφέρει σημαντικά διδάγματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΜΤΑ (SSR) ΤΗΣ ΣΙΕΡΡΑ ΛΕΟΝΕ: ΕΠΙΤΥΧΙΑ ή ΑΠΟΤΥΧΙΑ;

Η ΕΛΠΙΔΑ ΤΗΣ «ΚΑΙΝΟΤΟΜΟΥ» ΕΝΝΟΙΑΣ «SSR» ΔΙΑΨΕΥΔΕΤΑΙ ΝΩΡΙΣ

Όπως έχει ήδη αναφερθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο, η έννοια της ΜΤΑ (SSR) εμφανίστηκε στη δεκαετία του 1990 ως μια πιθανή και πολλά υποσχόμενη λύση σε πιεστικά προβλήματα που αφορούσαν στην ασφάλεια και στην ανάπτυξη των αναπτυσσόμενων χωρών σε παγκόσμιο επίπεδο. Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου σηματοδότησε μια κρίσιμη αλλαγή στις προσεγγίσεις των Διεθνών σχετικά με τον ρόλο των ενόπλων δυνάμεων στις χώρες που είχαν ανάγκη υποστήριξης. Καθώς οι δύο Ψυχροπολεμικές Υπερδυνάμεις έπαψαν να «νιώθουν» αμοιβαίες υπαρξιακές απειλές, άρχισε να αλλάζει θεμελιακά και η αντίληψη για τα «train-and-equip» προγράμματα που παρείχαν οι ΕΣΣΔ και ΗΠΑ σε τρίτες χώρες της «αυλής» τους. Για την ακρίβεια τα εν λόγω προγράμματα κρίθηκαν αποσταθεροποιητικά που στήριζαν «κλεπτοκρατικούς δικτάτορες όπως ο *Mobutu*⁸⁸ ο οποίος ήταν σταθερά δυτικόφιλος», όπως είχε υποστηρίξει η βρετανίδα πρώην Υπουργός του Department for International Development (DfiD) Clare Short (Short, ClareShort.org 2010).

Λόγω της φύσης των προγραμμάτων «train-and-equip» που αφορούσαν στον σκληρό πυρήνα του ρεαλισμού, οι στρατοί που λάμβαναν βοήθεια είχαν γίνει ισχυρότεροι και πιο φιλόδοξοι από ό,τι μπορούσαν να αντέξουν οι οικονομίες τους, ενώ η κυριότερη «λεπτομέρεια» ήταν ότι έτειναν να έχουν άμεσο έλεγχο στις πολιτικές διαδικασίες. Στην Αφρική, τα πολλαπλά συγκρουσιακά περιβάλλοντα των πολέμων του τέλους της δεκαετίας του 1980 και των αρχών της δεκαετίας του 1990, ανέδειξαν μέσα από τραγικές ανθρωπιστικές κρίσεις την εξελισσόμενη αποδοχή της «ανθρώπινης ασφάλειας» ως οδηγού για τις δράσεις SSR (Detzner 2017, 118). Η ανθρώπινη ασφάλεια συνδεόταν με την κρατική αδυναμία και τις αποτυχίες κρίσιμων θεσμών που σχετιζόνταν με αυτήν.

⁸⁸ Ήταν Κονγκολέζος στρατιωτικός που κυβέρνησε το Ζαΐρ από το 1965 ως το 1997.

Έτσι οι δράσεις SSR αρχικά είχαν εστιάσει στην οικοδόμηση του κράτους σε μετασυγκρουσιακά περιβάλλοντα. «Ωστόσο, μετά από περισσότερο από μια δεκαετία με λίγες ιστορίες επιτυχίας, η απογοήτευση των μελετητών και των δρώντων έχει αυξηθεί, (...) εν μέρει επειδή οι πάροχοι (donors) ενδέχεται να αποτελούν οι ίδιοι πηγή ανασφάλειας αλλά και διότι δεν έχει αντιμετωπιστεί η ανεπάρκεια λογοδοσίας και εποπτείας του τομέα ασφάλειας» (Detzner 2017, 118-119). Μια χαρακτηριστική περίπτωση εφαρμογής δράσεων MTA (SSR) των Διεθνών με αμφισβητήσιμη επιτυχία είναι η Σιέρρα Λεόνε που θα εξεταστεί ακολούθως. Υπάρχουν υποστηρικτές που αξιολογούν την περίπτωση αυτή ως επιτυχημένη και υπάρχουν και σκεπτικιστές που αξιολογούν την περίπτωση αυτή με πιο αυστηρό τρόπο.

Το σίγουρο είναι ότι η συγκεκριμένη περιπτώσιολογική μελέτη συγκεντρώνει ίσως το πλέον γόνιμο πεδίο επιστημονικού ενδιαφέροντος για το υπό εξέταση ζήτημα, καθότι η σύγκρουση είχε περιφερειακό χαρακτήρα, δραστηριοποιήθηκαν σε αυτό Διεθνείς και από τις 4 κατηγορίες των λεγόμενων «χορηγών» (donors), η χρονική περίοδος που έλαβαν χώρα τα γεγονότα ήταν στην «ακμή» του φιλελευθερισμού και μάλιστα σχεδόν αμέσως μετά την 9/11, ενώ η πολυπλοκότητα του μετασυγκρουσιακού περιβάλλοντος προσφέρει πολύτιμα συμπεράσματα.

ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΣΙΕΡΡΑ ΛΕΟΝΕ

Η Σιέρρα Λεόνε βρίσκεται στη δυτική Αφρική, εκτείνεται σε 72.180 km² και έχει πληθυσμό 8.421.000⁸⁹. Σε ότι αφορά στη φυσική γεωγραφία, η χώρα διαιρείται σε 4 φυσιογραφικές περιοχές που περιλαμβάνουν την παράκτια ελώδη περιοχή (μια συχνά πλημμυρισμένη πεδιάδα πλάτους 30-64 χλμ.), τη χερσόνησο της Σιέρρα Λεόνε (μια πυκνά δασωμένη ορεινή περιοχή), τις ομαλές εσωτερικές πεδιάδες και το ανατολικό ήμισυ της χώρας που είναι σε οροπέδιο. Επικρατεί τροπικό κλίμα με υψηλές θερμοκρασίες, υγρασία και άφθονες βροχοπτώσεις. Είναι αυτάρκης σε ξυλεία μιας και καλύπτεται περίπου στο 25-35% από δάση (με αφρικανικό μαόνι και αφρικανικό τηκ). Το 25% του συνολικού εδάφους είναι καλλιεργήσιμο και το 30% του εδάφους αποτελείται από βοσκοτόπους. Διαθέτει επίσης αξιόλογο ορυκτό πλούτο (διαμάντια, σιδηρομετάλλευμα, βωξίτη, ρουτίλιο) (Britannica 1991, 33).

⁸⁹ Τα στοιχεία αντλούνται από την ιστοσελίδα του OHE UN Conference on Trade and Development (UNCTADSTAT 2022) και είναι επικαιροποιημένα για το 2021.

Η ανθρωπογεωγραφία της χώρας συνίσταται σε περίπου 18 εθνικές ομάδες, πολυπληθέστερες από τις οποίες είναι οι Μέντε και οι Τεμνέ, όπου όπως προαναφέρθηκε στον πίνακα 11, αποτέλεσαν το ζεύγος των κοινοτικών ομάδων που ήρθε σε σύγκρουση στη δεκαετία του 1990. Το 43% του πληθυσμού ζει σε αστικές περιοχές, το 57% σε αγροτικές (UNCTADSTAT 2022) και έχει προσδόκιμο ζωής τα 55 έτη. Το 14% έχει πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας, το 26% έχει πρόσβαση σε ηλεκτρικό ρεύμα, το 18% έχει πρόσβαση στο internet και το 57% των ενηλίκων (άνω των 15 ετών) είναι αναλφάβητο (World Bank, The WB Data -Country Sierra Leone 2022c).

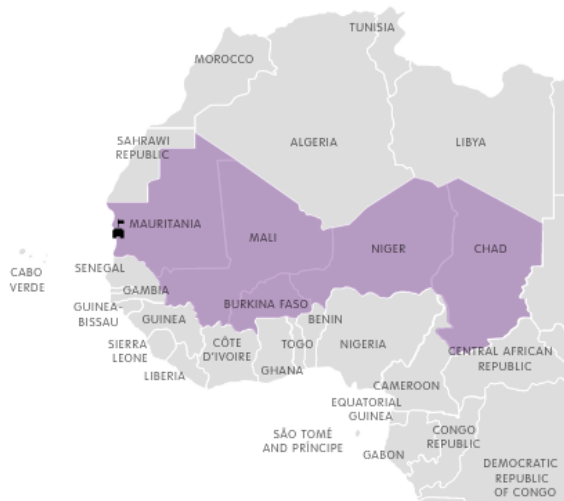

Εικόνα 4: Πολιτικός χάρτης Αφρικής -Σιέρρα Λεόνε⁹⁰

⁹⁰ Πηγή: European Council on Foreign Relations (European Council on Foreign Relations 2022).

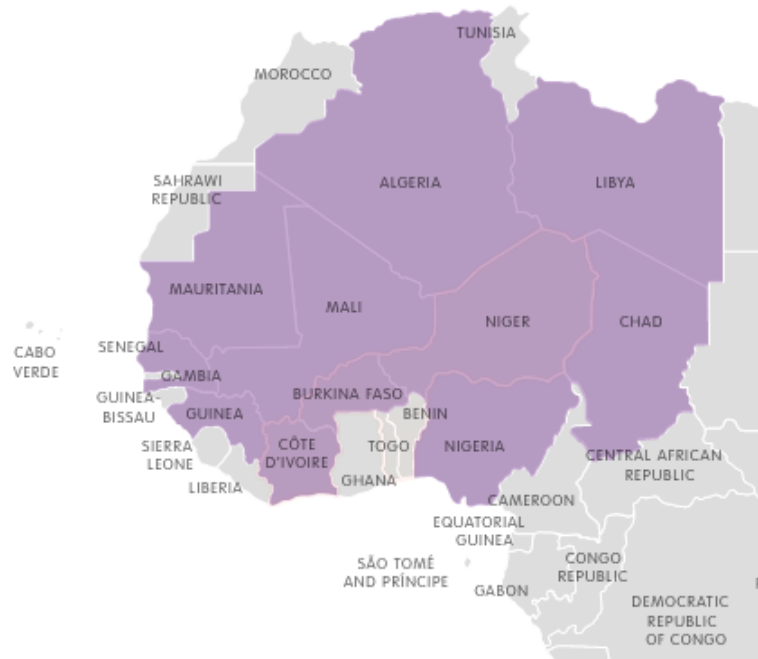
Η οικονομία της, στηρίζεται στη γεωργία και στην εκμετάλλευση του ορυκτού πλούτου. Το 26% του πληθυσμού ζει με εισόδημα λιγότερο από 2,15 δολάρια την ημέρα, ενώ το κατά κεφαλήν ΑΕΠ είναι 515,9 δολάρια (World Bank, The WB Data - Country Sierra Leone 2022c).

Σήμερα η Σιέρρα Λεόνε συμμετέχει στην Αφρικανική Ένωση από το 1963 ως ιδρυτικό μέλος και συμμετέχει επίσης στις δύο από τις τρεις υποπεριφερειακές αφρικανικές κοινότητες. Πιο συγκεκριμένα είναι ιδρυτικό μέλος (1975) στην ECOWAS (Economic Community of West African States) και μέλος από το 2005 στην CEN SAD (The Community of Sahel-Saharan States). Δεν συμμετέχει λόγω διαφορετικής γεωγραφικής ζώνης στην τρίτη υποπεριφερειακή αφρικανική κοινότητα ECCAS (Economic Community of Central African States). Αξίζει να σημειωθεί ότι δεν συμμετέχει σε καμία άλλη υποπεριφερειακή σύμπραξη ή πρωτοβουλία που να αναγνωρίζεται από την Αφρικανική Ένωση. Είναι ιδρυτικό μέλος (1973) στην τετραμερή συμφωνία Mano River Union (που δεν αναγνωρίζεται από την Αφρικανική Ένωση) μαζί με τη Λιβερία, τη Γουινέα και την Ακτή Ελεφαντοστού. Στις εικόνες που ακολουθούν αποτυπώνεται ο γεωγραφικός συσχετισμός των αφρικανικών περιφερειακών συνεργατικών σχημάτων στα οποία είτε συμμετέχει είτε δεν συμμετέχει η Σιέρρα Λεόνε ώστε να καταδειχθούν οι επιλογές της ως προς τις υπάρχουσες «τάσεις» περιφερειακής ενσωμάτωσης.

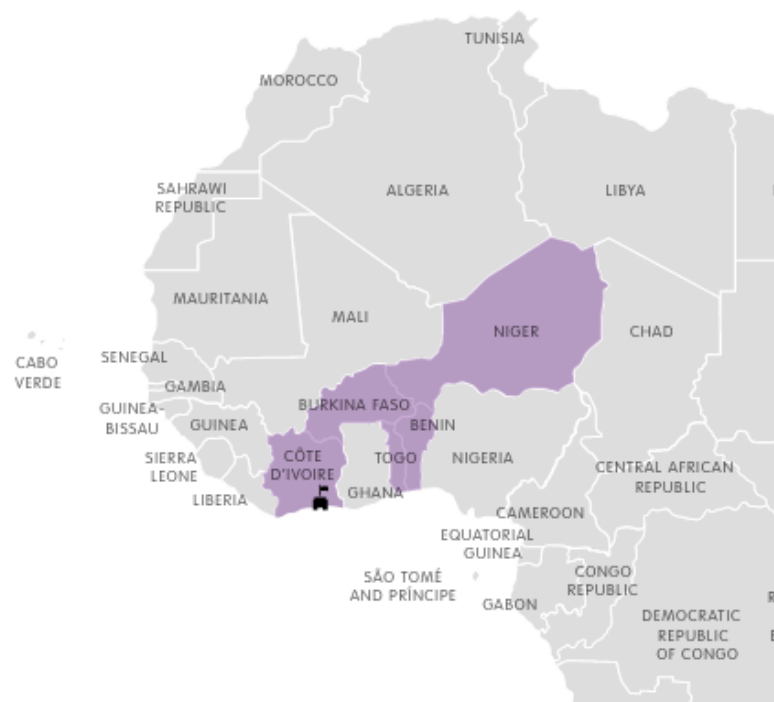

Εικόνα 5: Χώρες μέλη του G5 Sahel⁹¹

⁹¹ Είναι υποπεριφερειακή συνεργασία που περιλαμβάνει συμφωνία στον τομέα της ασφάλειας και αναγνωρίζεται από την Αφρικανική Ένωση (European Council on Foreign Relations 2022).

Εικόνα 6: Χώρες μέλη του Nouakchott Process⁹²

Εικόνα 7: Χώρες μέλη του Conceil de l'Entente⁹³

⁹² Είναι συνεργατική πρωτοβουλία που έχει αναληφθεί από την Αφρικανική Ένωση (Ibid).

⁹³ Είναι συνεργατικό σχήμα που εστιάζει στην υποπεριφερειακή ενσωμάτωση (Ibid).

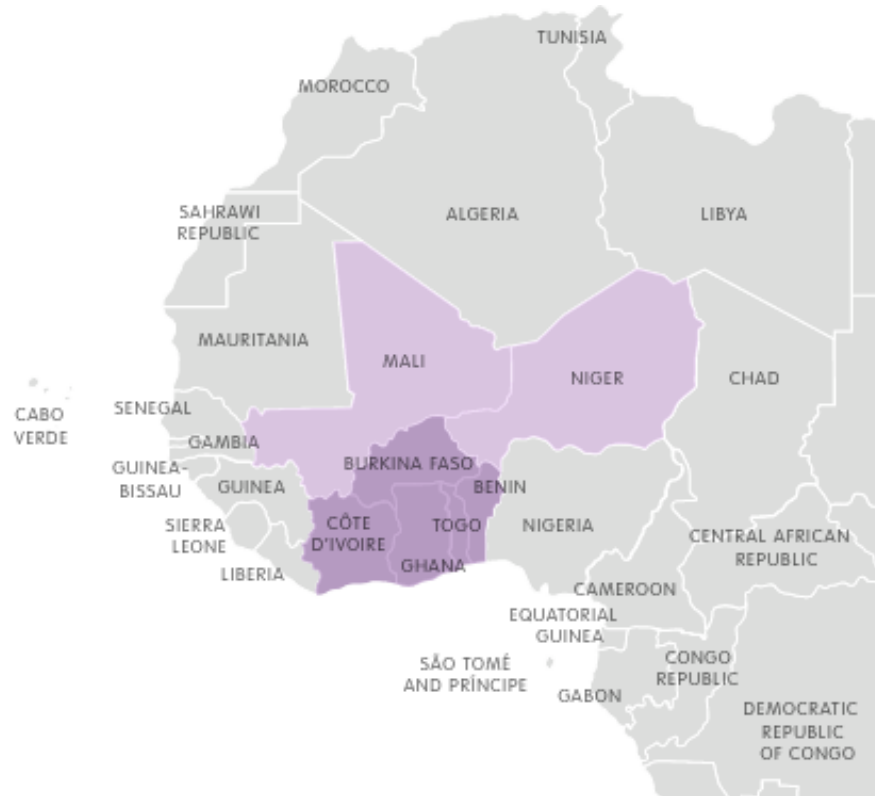
Εικόνα 8: Χώρες μέλη του WAEMU (West African Economic and Monetary Union)⁹⁴

Εικόνα 9: Χώρες μέλη του Liptako Gourma Authority⁹⁵

⁹⁴ Είναι συνεργατικό σχήμα που εστιάζει στην υποπεριφερειακή ενσωμάτωση (Ibid).

⁹⁵ Είναι συμφωνία στον τομέα ασφάλειας η οποία δεν αναγνωρίζεται από την Αφρικανική Ένωση (Ibid).

Εικόνα 10: Χώρες μέλη του Accra Initiative⁹⁶

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ

Κατά τον 15^ο αιώνα οι Πορτογάλοι ήταν οι πρώτοι αποικιοκράτες οι οποίοι περιορίστηκαν μόνο στην παραθαλάσσια ζώνη, ενώ οι Άγγλοι που ακολούθησαν την ανακήρυξαν σε βρετανικό προτεκτοράτο. Η χώρα απέκτησε την ανεξαρτησία της το 1961 παραμένοντας στους κόλπους της βρετανικής κοινοπολιτείας. Μετά από εναλλαγές του πολιτεύματος λόγω πραξικοπημάτων, το 1971 ανακηρύχθηκε ανεξάρτητη «δημοκρατία» με μονοκομματικό καθεστώς έως το 1991.

Ο πόλεμος στη Σιέρρα Λεόνε ξεκίνησε ως διάχυση της σύγκρουσης που συνέβαινε στη γειτονική Λιβερία. Τον Μάρτιο του 1991 δύο ομάδες ανταρτών πέρασαν τα σύνορα, η μία στην περιφέρεια Καϊλαχούν, στα ανατολικά της χώρας, και η άλλη στην περιφέρεια Πουτζεχούν, στα νότια. Οι εν λόγω αντάρτικες ομάδες ενώθηκαν με την οργάνωση Revolutionary United Front (RUF), όπως αυτοαποκαλούνταν, και η οποία

⁹⁶ Είναι συμφωνία στον τομέα ασφάλειας η οποία δεν αναγνωρίζεται από την Αφρικανική Ένωση (Ibid). Το Μάλι και ο Νίγηρας είναι παρατηρητές και γι' αυτό είναι με διαφορετικό χρώμα,

αποτελούνταν από σχεδόν 100 μαχητές, από τους οποίους πιθανότατα η πλειοψηφία ήταν Λιβεριανοί ή με καταγωγή από τη Μπουρκίνα Φάσο. Ο ηγέτης του RUF Foday Sankoh είχε διακηρυγμένο στόχο του τον τερματισμό του μονοκομματικού συστήματος υπό την προεδρία του Προέδρου Joseph Momoh και του ελεγχόμενου υπ' αυτόν Κογκρέσου (APC – All Peoples Congress).

Ο πόλεμος ήταν εξαιρετικά βίαιος, διήρκεσε ως το 2002, συμμετείχαν σε αυτόν εκτός από ιδιωτικούς στρατούς [Private Security Companies (PSC) ⁹⁷] και πάνω από 10.000 παιδιά μαχητές γεγονός που ήγειρε πολλά ερωτηματικά για τη μακροπρόθεσμη επανένταξή τους στο μετασυγκρουσιακό περιβάλλον. Το αποτέλεσμα του πολέμου ήταν μια κατεστραμμένη χώρα που είχε περάσει από ανθρωπιστική κρίση, που είχε πολλές ανοιχτές πληγές σε όλα τα πεδία διακυβέρνησης και όπου το φαινόμενο «sobel»⁹⁸ εξακολουθούσε να υφίσταται και μετά το τέλος του πολέμου. Ο πόλεμος ήταν μια υποπεριφερειακή σύγκρουση καθότι υπήρχε έμμεση εμπλοκή και των γειτονικών κρατών: το RUF υποστηρίχθηκε από τη Λιβερία, τη Λιβύη, τη Μπουρκίνα Φάσο και την Ακτή Ελεφαντοστού, ενώ ο εθνικός στρατός από τη Νιγηρία και τη Γουινέα.

ΜΕΤΑΣΥΓΚΡΟΥΣΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Η κατάσταση στη χώρα αμέσως μετά το τέλος του πολέμου ήταν τραγική. Επί συνολικού πληθυσμού 4,5 εκατομμυρίων, σκοτώθηκαν 70.000 άνθρωποι και μετατοπίστηκαν ή έγιναν πρόσφυγες 2,6 εκατομμύρια (Kanyako 2016, 27) οι οποίοι έπρεπε να οικοδομήσουν εξ αρχής την προσωπική και κοινωνική τους ζωή. 800.000 άνθρωποι είχαν ανάγκη άμεσης και επείγουσας βοήθειας για τροφή και ιατρική περίθαλψη (Carver 1997) ενώ ήταν ανείπωτα τα τραύματα που είχε υποστεί η συντριπτική πλειοψηφία του πληθυσμού. Είτε είχαν βιώσει είτε είχαν γίνει μάρτυρες δολοφονιών, βιασμών και ακρωτηριασμών, είτε είχαν εξαναγκαστεί να είναι μαχητές, αυτουργοί βίας και σκλάβοι του σεξ (Human Rights Watch, "We'll Kill You if You Cry": Sexual Violence Widespread in the Sierra Leone Conflict 2003).

⁹⁷ Αρχικά μια βρετανική PSC με βετεράνους πολεμιστές Gurkha που αντικαταστάθηκε αργότερα από μια νοτιοαφρικανική με την επωνυμία Executive Outcomes (Carver 1997).

⁹⁸ Η λέξη είναι σύνθετη προερχόμενη από τις λέξεις «soldier» και «rebel» και περιγράφει όσους μαχητές ήταν στρατιώτες των ενόπλων δυνάμεων της χώρας την ημέρα και «γίνονταν» αντάρτες τη νύχτα. Το φαινόμενο «sobel» ξεκίνησε από τις μάχες για τον έλεγχο των αδαμαντωρυχείων, όταν κάποιοι στρατιώτες «συνειδητοποίησαν» ότι είναι πιο προσοδοφόρο να παρέχουν τις υπηρεσίες τους ως «ελεύθεροι επαγγελματίες» επιδιδόμενοι στη λαφυραγώγηση.

«Περισσότερες από 215.000 γυναίκες και κορίτσια είχαν υποστεί σεξουαλική βία και 72.000 πρώην μαχητές χρειάζονταν επανένταξη στην πολιτική ζωή. 300 πόλεις και χωριά και 340.000 σπίτια είχαν καταστραφεί, ενώ το 80% των κέντρων υγείας χρειάζονταν αποκατάσταση ή ανοικοδόμηση. Το 50% των εκπαιδευτικών που μισθοδοτούνταν από το κράτος απουσίαζαν από τις θέσεις τους. Το 85% της κτηνοτροφίας είχε χαθεί. Η χώρα είχε τον χαμηλότερο Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης στον κόσμο. (...) Οι κυβερνητικές υπηρεσίες είχαν καταρρεύσει σε τοπικό επίπεδο με την απώλεια προσωπικού και υποδομών. Οι κυβερνητικοί υπάλληλοι και οι φύλαρχοι είχαν αναγκαστεί να εγκαταλείψουν τις θέσεις τους, ενώ τα περισσότερα αστυνομικά τμήματα, οι στρατώνες της αστυνομίας, οι φυλακές, τα δικαστήρια, τα κρατητήρια, τα νοσοκομεία, οι κλινικές και τα σχολεία είχαν υποστεί σοβαρές ζημιές» (Baker and May, Reconstructing Sierra Leone 2004, 36). Ήταν επιτακτική ανάγκη να εδραιωθεί η ειρήνη, να αναδομηθεί το κράτος, να καταπολεμηθεί η διαφθορά, ο αυταρχισμός και η κατάχρηση της εξουσίας, να αποκτηθούν οι απαραίτητες δυνατότητες ανάπτυξης και προόδου ώστε να πάψει η χώρα να εξαρτάται από την υποστήριξη των Διεθνών.

Η ΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ

Economic Community of Western African States (ECOWAS)

Η πρώτη διεθνής οντότητα που ενεπλάκη στη Σιέρρα Λεόνε ήταν η ECOWAS. Η ανάμειξη της ήταν αποκλειστικά σε στρατιωτικό επίπεδο μέσω της στρατιωτικής δύναμης ECOMOG (Economic Community of Western African States Monitoring Group) που είχαν συγκροτήσει τα κράτη μέλη. Θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι η ECOMOG ήταν υπό την «πληθωρική» υποστήριξη της Νιγηρίας (της πιο σημαντικής δύναμης της περιοχής), καθότι το 80% των στρατιωτών ήταν Νιγηριανοί, ενώ το 90% της χρηματοδότησης προερχόταν από τη Νιγηρία (Obi 2009, 125).

Το 1992, ένα μόλις χρόνο μετά το ξέσπασμα του πολέμου στη Σιέρρα Λεόνε, εκδηλώθηκε πραξικόπημα από έναν πρώην αξιωματικό του ECOMOG με καταγωγή από τη Σιέρρα Λεόνε. Η ECOWAS τότε αποφάσισε να επέμβει κι έτσι επέκτεινε το ψήφισμα που είχε κατακυρώσει για την επέμβαση του ECOMOG στον πόλεμο στη Λιβερία (1990) ώστε να περιλαμβάνει και τη γειτονική Σιέρρα Λεόνε. Απεστάλη άμεσα ένα μικρό στρατιωτικό τμήμα αποτελούμενο μόνο από Νιγηριανούς στρατιώτες, το οποίο εγκαταστάθηκε στην πρωτεύουσα Freetown προκειμένου να προστατεύσει την

κυβέρνηση. Μεταξύ 1996–1998 εκδηλώθηκαν αλληπάλληλες απόπειρες πραξικοπημάτων και η πολιτική αστάθεια στη χώρα οδήγησε στην ενίσχυση των δυνάμεων του ECOMOG, πάντα υπό την ηγεσία της Νιγηρίας. Ο ECOMOG ενεπλάκη σε μάχες με τις αντάρτικες ομάδες ARLC (Armed Forces Ruling Council) και RUF, ενώ είχε και την υποστήριξη της ολιγομελούς αποστολής UNISOL του ΟΗΕ που αποτελούταν από 50 παρατηρητές, οι οποίοι δεν είχαν καμία στρατιωτική εμπλοκή.

Σε αντίθεση με την περίπτωση της Λιβερίας το 1990 όπου ήταν η πρώτη στρατιωτική εμπλοκή του ECOMOG από συστάσεώς του, πλέον ένα χρόνο μετά είχε κάποια σχετική εμπειρία να αξιοποιήσει στην ειρηνευτική επιχείρηση επέμβασης (peace intervention) στη Σιέρρα Λεόνε. Αν ανακαλέσουμε τη σχηματική απεικόνιση του κύκλου των συγκρούσεων του σχήματος 1, τότε θα εντάξουμε την επέμβαση του ECOMOG στην κορυφή του κύκλου: εισήλθε εν μέσω πολέμου και επομένως θα έπρεπε να διαχειριστεί τη σύγκρουση (conflict management) μέσω ειρηνευτικών πρωτοβουλιών. Θα έπρεπε να σταματήσει τη βία επιτυγχάνοντας κατάπαυση του πυρός ώστε στη συνέχεια να επιβάλλει την ειρήνη (peace enforcement) με αντικειμενικό σκοπό την οριστική έξοδο από τον πόλεμο. Έτσι θα επακολουθούσε η διατήρηση της ειρήνης μέσω του τερματισμού των συγκρούσεων. Παρ' όλα αυτά, όπως και στην περίπτωση της Λιβερίας, οι εγγενείς αδυναμίες της ECOMOG ανέδειξαν τόσο τον αποσταθεροποιητικό ρόλο των γειτονικών χωρών στην τροφοδότηση του πολέμου στη Σιέρρα Λεόνε, όσο και την κατ' επίφαση ανάληψη της ευθύνης του SSR χορηγού.

Η κατάσταση επιδεινώθηκε έτι περαιτέρω από τις διαιρέσεις εντός της ECOWAS ως προς τον τρόπο αντιμετώπισης της κρίσης. Χειρότερη ίσως ήταν η συνειδητοποίηση ότι οι ανεπαρκώς εξοπλισμένες ειρηνευτικές δυνάμεις της ECOMOG δεν μπόρεσαν να νικήσουν τη συμμαχία AFRC /RUF και ότι οι σχέσεις μεταξύ των ειρηνευτικών δυνάμεων της Νιγηρίας και των αμάχων της Σιέρρα Λεόνε ήταν υπό τη σκιά παράνομων διακρίσεων ή ακόμα και απάνθρωπων διωγμών. Τέλος, το μεγάλο οικονομικό κόστος που κατέβαλε η Νιγηρία για να συντηρήσει τους 12.000 στρατιώτες της που συμμετείχαν στη συνολική δύναμη των 13.000 ανδρών του ECOMOG και η μη ορατή επίλυση της σύγκρουσης, την ανάγκασαν το 1999 να αποσύρει πολύ μεγάλο μέρος των δυνάμεων. Ο ΟΗΕ ανέλαβε να καλύψει το κενό με την ειρηνευτική αποστολή UNAMSIL στην οποία συμμετείχαν όμως και 3.500 Νιγηριανοί ή οποίοι απλώς άλλαξαν μπερέ και φόρεσαν τον γαλάζιο του ΟΗΕ.

Κάνοντας μια συνολική αποτίμηση της επέμβασης της ECOWAS θα πρέπει να συγκρατηθούν τα ακόλουθα κύρια σημεία. Οι ηγέτες της ECOWAS επιχείρησαν να επέμβουν στρατιωτικά υπέρ του εθνικού στρατού ώστε να διατηρήσουν το status quo. Η εν λόγω επέμβαση δεν διακατείχετο από κάποιο σχεδιασμό για μεταρρύθμιση του τομέα ασφάλειας αλλά ήταν μια ευθεία στήριξη σε υψηλό πολιτικό επίπεδο. Η προσπάθεια αυτή απέτυχε λόγω των εγγενών αδυναμιών σε όλα τα επίπεδα των επιχειρήσεων και SSR δράσεων. Προς το τέλος του πολέμου, το 1999, οι προσπάθειες των ηγετών του ECOMOG να μεσολαβήσουν ώστε να συμφιλιώσουν τις αντιμαχόμενες πλευρές και πάλι απέτυχαν μιας και δεν είχαν τα μέσα για να επιβάλλουν την ειρήνη, αλλά ούτε και κάποιο συνεκτικό σχέδιο μετάβασης στη μετασυγκρουσιακή κατάσταση.

Ηνωμένο Βασίλειο (United Kingdom -UK)

Με την αποχώρηση του ECOMOG δημιουργήθηκε ένα κενό που, όπως προαναφέρθηκε, κλήθηκε να καλύψει ο ΟΗΕ μέσω της αποστολής UNAMSIL. Τον Μάιο του 2000 οι αντάρτες επιτέθηκαν στην πρωτεύουσα Freetown και κράτησαν ομήρους 500 κυανόκranους. Τότε το Ηνωμένο Βασίλειο αποφάσισε να επέμβει στρατιωτικά σε αυτόνομο επίπεδο, έχοντας μια «προνομιακή» σχέση με την πρώην αποικία του αλλά κυρίως διαθέτοντας την εξουκείωση και τη γνώση του ιστορικού παρελθόντος της χώρας. Η βρετανική δύναμη των 800 ανδρών σκοπό είχε να απελευθερώσει τους κυανόκranους και να αποκαταστήσει την ειρήνη. Μετά την επιτυχημένη στρατιωτική επέμβαση, το Ηνωμένο Βασίλειο διατήρησε ένα εκτεταμένο και ενεργό ρόλο στην ανοικοδόμηση του κράτους, εστιάζοντας ιδιαίτερα στη MTA (SSR). Ένα ενδιαφέρον στοιχείο που θα πρέπει να τονιστεί είναι ότι όλες οι βρετανικές δράσεις ξεκίνησαν ενώ ακόμα δεν είχε τελειώσει ο πόλεμος, αλλά έβαινε προς τον τερματισμό του.

Το γεγονός αυτό κατέδειξε την ανάγκη ολοκληρωμένου και συνεκτικού σχεδιασμού, ο οποίος θα έπρεπε να έχει ως πυρήνα την οριστική παύση των συγκρούσεων, την άμεση ενεργοποίηση της διαδικασίας DDR και την αναμόρφωση των πυλώνων του τομέα ασφάλειας, με έμφαση στην αστυνομία SLP (Sierra Leone Police) και στις ένοπλες δυνάμεις RSLAF (Republic of Sierra Leone Army Forces).

Ξεκινώντας από την SLP ας εξετάσουμε ποια ήταν η επιχειρησιακή της κατάσταση. Ενδεικτική είναι η εικόνα που έδωσε το 1996 η έκθεση που υποβλήθηκε στην κυβέρνηση της Σιέρρα Λεόνε από τον πρώην Υπουργό Εξωτερικών Dr Hastings Banya.

Η SLP ήταν ένας διεφθαρμένος θεσμός, « (...) χωρίς βασικό εξοπλισμό, χωρίς υλικοτεχνική υποστήριξη, χωρίς πόρους, ανεπαρκείς και συχνά παραμελημένες υποδομές και ένα αξιοθρήνητο εργασιακό περιβάλλον» (Horn, Olonisakin and Peake 2006, 110-111). Υπήρχε βαθιά δημόσια δυσπιστία από τους πολίτες και σε πολλές περιοχές της χώρας δεν υπήρχε πραγματική αστυνομική παρουσία. Οι πολύ μεγάλες ελλείψεις σε υπηρεσιακά οχήματα, σε εξοπλισμό επικοινωνιών, σε απουσία εκπαίδευσης αλλά ακόμα και η έλλειψη σε στυλό και χαρτί για τα γραφεία, καθιστούσε την SLP μια μη λειτουργική, απαξιωμένη θεσμική κρατική δομή του τομέα ασφάλειας.

Οι Βρετανοί ξεκίνησαν τη μεταρρυθμιστική προσπάθεια εστιάζοντας στην ειδική παραστρατιωτική μονάδα της SLP, την Special Security Division. Απέστειλαν την ειδική βρετανική ομάδα Commonwealth Police Development Task Force, η οποία είχε συσταθεί ειδικά για τον σχεδιασμό και εφαρμογή SSR δράσεων, προκειμένου να έχει ολοκληρωμένη εικόνα επί του πεδίου. Σε μια εντυπωσιακή ανατροπή των αρχικών υποθέσεων εργασίας για μία άοπλη SLP, η SSD μετονομάστηκε σε OSD (Operational Support Division) και προμηθεύτηκε όπλα και πυρομαχικά αξίας άνω του 1 εκ. λιρών (Krogstad 2012, 262). Το βρετανικό Υπουργείο DfID που εμφορείτο από το πνεύμα του φιλελευθερισμού της εποχής και είχε την ευθύνη του σχεδιασμού των SSR δράσεων για την οικοδόμηση του κράτους, κατέληξε να προσδώσει στην SLP την ισχυρότερη κατασταλτική ικανότητα που είχε μετά την αποικιοποίηση. Ενώ η SSD αποτελούσε περίπου το ένα πέμπτο της συνολικής δύναμης της SLP, κατέληξε να αποτελεί μια αναμορφωμένη και πολύ σημαντική αστυνομική δύναμη που αποτελούσε το 2005 περίπου το ένα τρίτο της συνολικής δύναμης της SLP.

Η αποτελεσματική συνεισφορά της OSD στην προστασία των πολιτών από τους αντάρτες και η σταδιακή αλλά καθοριστική αλλαγή των standards εκπαίδευσης και νοοτροπίας, συνέβαλε στη βελτίωση της εικόνας της αστυνομίας αλλά και στην κοινωνική αποδοχή του ρόλου της. Αλλά όσο η ανθρώπινη φύση παραμένει «ασταθής» και «απρόβλεπτη», άλλο τόσο «ασταθής» και «απρόβλεπτα» ήταν κάποια τμήματα της OSD. Μετά τις εκλογές του 2007 ενσωματώθηκε στην ειδική μονάδα Close Protection Unit της OSD η διάσημη ομάδα βετεράνων μαχητών «Leather Boot», αποδεικνύοντας ότι η αστυνομία εξακολουθούσε να έχει ανάμειξη στην πολιτική. Αργότερα, το 2009, η ομάδα «Leather Boot» φέρεται να επιτέθηκε κατά των γραφείων του μεγαλύτερου κόμματος της αντιπολίτευσης στη Freetown. Η χώρα που μετά το 2005 πορευόταν

χωρίς την ανάμειξη Διεθνών σε θέματα διακυβέρνησης, είχε αναμορφωθεί ώστε να μην ξανακυλήσει στον κύκλο βίας των προηγούμενων ετών;

Τελικά κατά πόσο επιτεύχθηκαν οι τεθέντες στόχοι των δράσεων SSR σε ότι αφορά στην αναμόρφωση της SLP σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα; Απάντηση μας δίνει ο Διοικητής του βορείου τομέα της OSD το 2010. «Όταν ρωτήθηκε να συγκρίνει την ISU (*Internal Security Unit*)⁹⁹ με την OSD, τότε απάντησε ότι (...) το όνομά μου είναι το ίδιο είτε είμαι βαπτισμένος είτε όχι (...) είμαστε ίδιοι (...) κάνουμε την ίδια δουλειά» (Krogstad 2012, 280). Μπορεί να θεωρηθεί ως επιτυχία το γεγονός ότι η OSD αντιλαμβάνεται να έχει τον ίδιο ρόλο 40 χρόνια μετά και ενώ πλέον το μονοκομματικό πολιτικό καθεστώς του 1971 είχε αντικατασταθεί από πολυκομματικό από το 1991;

Με βάση τα ανωτέρω, εύκολα μπορεί να γίνει αντιληπτό ότι αν οι δυσκολίες που αντιμετωπίστηκαν για την αναμόρφωση της SLP ήταν σε αυτό επίπεδο τότε, πόσο μεγαλύτερες δυσκολίες υπήρχαν στην προσπάθεια αναμόρφωσης του ετέρου πυλώνα ασφάλειας, των ενόπλων δυνάμεων (RSLAF). Οι Βρετανοί ξεκίνησαν τις μεταρρυθμιστικές δράσεις στις RSLAF περίπου 2 χρόνια μετά τις αντίστοιχες που είχαν κάνει στην SLP. Πιο συγκεκριμένα τον Ιούνιο του 1999 απέστειλαν την Defence Advisory Team (DAT) του Υπουργείου Αμύνης με στόχο να εκδημοκρατίσουν τις ένοπλες δυνάμεις κατά το πρότυπο των αντίστοιχων δικών τους. Θα έπρεπε οι RSLAF να έχουν πολιτικό προϊστάμενο τον Υπουργό Αμύνης και στρατιωτικό προϊστάμενο τον Αρχηγό των ενόπλων δυνάμεων, ο οποίος θα λογοδοτούσε στον Υπουργό.

Μέχρι να καταφέρουν οι Βρετανοί να καλλιεργήσουν τον απαραίτητο επαγγελματισμό και να «προικίσουν» με αξιόμαχες δυνατότητες τις RSLAF, ανέλαβαν ενεργό στρατιωτικό ρόλο για τον περιορισμό και την αποδυνάμωση του RUF. Παράλληλα ξεκίνησαν να εκπαιδεύουν τους στρατιώτες και τους αξιωματικούς, ενώ ανέλαβαν τη διοίκηση σε κύριες και ζωτικές θέσεις με διπλό στόχο: αφενός την άσκηση αποτελεσματικής διοίκησης και αφετέρου την «εκκόλαψη» ικανών ντόπιων αξιωματικών που θα τους ανέθεταν τα καθήκοντα αυτά. Παράλληλα, ενδεικτικό στοιχείο της ολοκληρωμένης προσέγγισης που είχαν υιοθετήσει οι Βρετανοί είναι το γεγονός ότι προώθησαν νομικές και διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις στον τομέα της άμυνας. Δημιουργήθηκαν νέοι θεσμοί για τη διακυβέρνηση και τη δημοκρατική επίβλεψη του στρατού,

⁹⁹ Ήταν η παραστρατιωτική αστυνομική μονάδα που ιδρύθηκε μετα-αποικιακά μεταξύ 1971-1972. Στην πραγματικότητα αποτελούσε τον ιδιωτικό στρατό του κυβερνώντος κόμματος του μονοκομματικού πολιτικού συστήματος της φερ' ειπείν δημοκρατίας.

αναπτύχθηκε εθνική αμυντική πολιτική¹⁰⁰, δημοσιεύθηκε Λευκή Βίβλος για την Άμυνα (!), δημιουργήθηκε Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας (!) και αναμορφώθηκαν οι υπηρεσίες πληροφοριών.

Ταυτόχρονα με όλες τις ανωτέρω δράσεις, ξεκίνησε το κομβικής σημασίας πρόγραμμα DDR που τελούσε υπό την αιγίδα της UNAMISL και ήταν συντονισμένο με τις σχεδιασθείσες βρετανικές δράσεις. Το πρόγραμμα επανένταξης των πρώην μαχητών περιλάμβανε οικονομική βοήθεια και παροχή εκπαίδευσης ώστε να αποκτηθούν δεξιότητες που θα τους επέτρεπαν να αποκτήσουν δουλειά. Η αρχικά περιορισμένη επιτυχία σε ότι αφορά στην επανένταξη των πρώην μαχητών στο κοινωνικό σύνολο, έθετε σοβαρές πιθανότητες για πυροδότηση συγκρούσεων στο μέλλον. Μέχρι τον Οκτώβριο του 2002 μόνο οι μισοί από τους εγγεγραμμένους είχαν ολοκληρώσει την εκπαίδευση ή βρίσκονταν στο στάδιο εκπαίδευσης λόγω ελλιπούς χρηματοδότησης. Τελικά το πρόγραμμα ολοκληρώθηκε με την «πανηγυρική» ανακοίνωση ότι 75.000 πρώην μαχητές αφοπλίστηκαν και συλλέχθηκαν 42.000 όπλα (Adebajo 2021, 344), χωρίς όμως να δίνονται οι «λεπτομέρειες» της μη επανένταξης χιλιάδων πρώην μαχητών.

Ένα ξεχωριστό σημείο που αξίζει προσοχής αφορά στη χρηματοδότηση που διέθετε το DfID για τη MTA. Μεταξύ 2000-2002 διέθεσε 21 εκ. λίρες μόνο για τις μεταρρυθμίσεις στις ένοπλες δυνάμεις, ενώ τα επόμενα έτη υπήρξε κατακόρυφη μείωση: μεταξύ 2002-2003 από τις 28,9 εκ. λίρες που διατέθηκαν για τον τομέα ασφάλειας δόθηκαν μόλις 500.000 λίρες για τις ένοπλες δυνάμεις, ενώ μεταξύ 2003-2004 τα αντίστοιχα ποσά ήταν 26,3 εκ. λίρες εκ των οποίων οι 750.000 λίρες διατέθηκαν στις ένοπλες δυνάμεις.

Τέλος, στο σχεδιασμό του DfID δεν έλειψε και η παρέμβαση στον δικαστικό τομέα προς την κατεύθυνση της προώθησης της χρηστής διακυβέρνησης. Η προσπάθεια εστιάστηκε στην εκπαίδευση των δικαστών, των γραμματέων και των δικαστικών επιμελητών. Σε συνεργασία με το πρόγραμμα του ΟΗΕ UNDP (United Nations Development Programme) εξασφαλίστηκαν πρόσθετες ημερήσιες αποζημιώσεις στους δικαστές που εργάζονταν στις επαρχίες σε μια προσπάθεια να βελτιωθούν οι συνθήκες υπηρεσίας τους.

¹⁰⁰ Στις θεσμικές αλλαγές καταγράφονται στο Υπουργείο Άμυνας η θεσμοθέτηση του Deputy Minister of Defence, του Director General όπου στελεχώνονταν από πολιτικούς αλλά και στη Βουλή η ενεργοποίηση προγράμματος ενίσχυσης των ικανοτήτων επίβλεψης του τομέα ασφάλειας (Gbla 2006, 84-89).

Αν τελικά γίνει ένας απολογισμός της υποστήριξης του Ηνωμένου Βασιλείου στη MTA (SSR) της Σιέρρα Λεόνε, τότε το πρόσημο είναι μεικτό. Στα θετικά καταλογίζονται η συμβολή που είχε στη σταδιακή ανάκτηση της εμπιστοσύνης των πολιτών προς τους θεσμούς ασφαλείας και στο σταθερό και ασφαλές περιβάλλον που εξασφάλισε προκειμένου να είναι εφικτές οι μεταρρυθμιστικές δράσεις. Εφάρμοσε ένα συνεκτικό και ολοκληρωμένο σχέδιο που είχε προβολή σε πολλές πτυχές διακυβέρνησης αλλά διαπιστώθηκε μια προβληματική διασύνδεση μεταξύ των πολιτικών επιτελείων στο Λονδίνο και των επιχειρησιακών κέντρων στη Freetown. Οι αποφάσεις ή οι συμβουλές του Λονδίνου δεν ήταν πάντα εφαρμόσιμες επί του πεδίου. Αυτό εγείρει ένα συναφές ερώτημα που έχει «δογματικό» χαρακτήρα: το προτεινόμενο μεταρρυθμιστικό μοντέλο που βασιζόταν στα βρετανικά πρότυπα ήταν κατάλληλο και για τη Σιέρρα Λεόνε;

Ένα άλλο «δογματικό» στοιχείο που αμφισβητήθηκε ήταν η πεποίθηση ότι η επιτυχημένη MTA (SSR) αποτελεί προϋπόθεση για την επίτευξη αναπτυξιακών πολιτικών. Αυτό δεν ίσχυσε στη Σιέρρα Λεόνε που από το 2005 έχει σταθερά από τους πλέον χαμηλούς δείκτες ανθρώπινης ανάπτυξης στην περιοχή.

Αν είναι να αποδοθεί με μια μόνο λέξη η επιτυχία ή η αποτυχία των SSR δράσεων του Ηνωμένου Βασιλείου στη Σιέρρα Λεόνε, τότε αυτή η λέξη που ταιριάζει είναι «γκρι». Έχει και λευκές και μαύρες αποχρώσεις χωρίς όμως να υπερισχύει ούτε η μια ούτε η άλλη. Η αισιόδοξη πλευρά αναγνωρίζει την τεράστια επιτυχία της παύσης των συγκρούσεων, χωρίς την οποία η χώρα σήμερα θα ήταν ολοκληρωτικά κατεστραμμένη και θα ανήκε στα λεγόμενα «αποτυχημένα» κράτη (failed states). Η απαισιόδοξη πλευρά αναγνωρίζει την μη επίτευξη σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα της αναβάθμισης του status της χώρας στο διεθνές γίγνεσθαι και η παραμονή της στην ομάδα κρατών που χρειάζονται διεθνή στήριξη.

Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ)

Η εμπλοκή του ΟΗΕ στη Σιέρρα Λεόνε ξεκίνησε 7 χρόνια μετά το ξέσπασμα του βίαιου πολέμου. Πιο συγκεκριμένα, το Συμβούλιο Ασφαλείας αποφάσισε τον Ιούνιο του 1998 να σχηματισθεί η αποστολή UNOMSIL που αποτελούταν από 50 άοπλους παρατηρητές. Η εν λόγω αποστολή είχε διάρκεια 6 μήνες και τελούσε υπό την ένοπλη προστασία του ECOMOG. Κύριο έργο της ήταν η ενθάρρυνση των αντιμαχόμενων να αφοπλιστούν και η επίβλεψη της διαδικασίας. Στη συνέχεια, τον Ιανουάριο του 1999

η αποστολή αναγκάστηκε να αποχωρήσει από τη χώρα λόγω των βίαιων συγκρούσεων που είχαν ως κατάληξη την κατάληψη της Freetown από τους αντάρτες.

Μετά από 3 μήνες, τον Μάιο του 1999, ο ΟΗΕ μεσολάβησε στις ειρηνευτικές συνομιλίες του Lomé που κατέληξαν σε συμφωνία κατάπαυσης του πυρός στις 7 Ιουλίου 1999. Έτσι στις 22 Οκτωβρίου 1999 το Συμβούλιο Ασφαλείας με βάση το Ψήφισμα 1270 απέστειλε στη Σιέρα Λεόνε την ειρηνευτική αποστολή UNAMSIL για να διαδεχθεί την αποχωρήσασα ECOMOG. Η UNAMSIL αριθμούσε δύναμη 6.000 στρατιωτικού προσωπικού, εκ των οποίων περίπου οι μισοί ήταν, όπως προαναφέρθηκε, Νιγηριανοί στρατιώτες που ανήκαν στον ECOMOG και παρέμεναν στη χώρα εντασσόμενοι στη δύναμη του ΟΗΕ. Η εν λόγω ειρηνευτική δύναμη ήταν η μεγαλύτερη που είχε συγκροτήσει ποτέ ο ΟΗΕ και η κύρια αποστολή της σύμφωνα με το Ψήφισμα 1270 ήταν η υποστήριξη της διαδικασίας DDR, η επιτήρηση της κατάπαυσης του πυρός, η παράδοση ανθρωπιστικής βοήθειας και η διευκόλυνση της πορείας προς τη διενέργεια εκλογών.

Η αποστολή UNOMSIL τερματίστηκε δυνάμει του Ψηφίσματος 1270 αφού πλέον ο ΟΗΕ είχε αποφασίσει να επέμβει ουσιαστικά στη Σιέρρα Λεόνε με την UNAMSIL. Στις 7 Φεβρουαρίου 2000 το Συμβούλιο Ασφαλείας εξέδωσε νέο Ψήφισμα (1289) με το οποίο αύξανε τόσο τους αντικειμενικούς σκοπούς της UNAMSIL όσο και τη δύναμή της σε 11.000 στρατιωτικό προσωπικό, κάτι που δεν είχε προηγούμενο. Μια πολύ σημαντική παράμετρος ήταν η αύξηση των παρατηρητών σε 260, η ενίσχυση των εξειδικευμένων στελεχών σε θέματα του πολιτικού τομέα ασφάλειας, αλλά και η υποστήριξη της αποστολής με κλιμάκια τεχνοκρατών και στελεχών με εμπειρία σε θέματα δημόσιας διοίκησης. Με νέο Ψήφισμα (1299) στις 19 Μαΐου 2000 η ειρηνευτική δύναμη αριθμούσε 13.000 στρατιωτικό προσωπικό, ενώ μετά από σχεδόν ένα χρόνο, στις 30 Μαρτίου 2001 η δύναμη αυξήθηκε σε 17.500.

Με αυτούς τους ανθρώπινους πόρους η UNAMISL πέτυχε την ολοκλήρωση της διαδικασίας DDR που περιγράφηκε προηγουμένως, κάτι που ήταν εξαιρετικά ζωτικής σημασίας για τη μετέπειτα πορεία της χώρας. Παράλληλα ο ΟΗΕ κατέβαλε διαμεσολαβητικές προσπάθειες μεταξύ των αντιμαχόμενων πλευρών ώστε να έλθουν σε συμφωνία. Ο οριστικός τερματισμός του πολέμου ήρθε με την επίσημη ανακήρυξη από την κυβέρνηση το 2002 κι έτσι με την τεχνική βοήθεια και υποστήριξη του ΟΗΕ, η χώρα πήγε σε ελεύθερες προεδρικές εκλογές ενώ δύο χρόνια αργότερα διεξήχθησαν και τοπικές εκλογές.

Η παρέμβαση του ΟΗΕ εκτός από το πολιτικό και στρατιωτικό επίπεδο σημειώθηκε και στην αντιμετώπιση της ανθρωπιστικής κρίσης που είχε οδηγήσει σε τεράστιο αριθμό προσφύγων. Συνέβαλε στον επαναπατρισμό ή επανεγκατάσταση στις εστίες τους για πάνω από 500.000 πρόσφυγες και αποκατέστησε τόσο την κυβερνητική δικαιοδοσία όσο και τις κοινωνικές υπηρεσίες στα μέρη εκείνα της επικράτειας που ελέγχονταν από τους αντάρτες. Εκπαίδευσε προσωπικό στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συνέβαλε καθοριστικά στη σύσταση του Ειδικού Δικαστηρίου που θα δικάζε τους υπεύθυνους για τα εγκλήματα πολέμου και βοήθησε στη σύσταση της Επιτροπής «Αλήθειας και Συμφιλίωσης», φέρνοντας σε επαφή τους δράστες και τα θύματα των φρικαλεοτήτων που είχαν συμβεί.

Στον πολιτικό τομέα της ασφάλειας παρείχε εκπαίδευση σε χιλιάδες αστυνομικούς και οικοδόμησε ή επισκεύασε αστυνομικές υποδομές και εγκαταστάσεις. Ο συνεκτικός και ολοκληρωμένος σχεδιασμός του ΟΗΕ για μετασυγκρουσιακά περιβάλλοντα περιλάμβανε δράσεις για καταπολέμηση της ανεργίας των νέων και των πρώην μαχητών μέσα από εκπαιδευτικά προγράμματα επανένταξης που συνδυάζονταν με τη διαδικασία DDR (όπως αναλύθηκαν ανωτέρω). Προς την κατεύθυνση αυτή ανακατασκευάστηκαν σχολεία και ιατρικές κλινικές, χρηματοδοτήθηκαν γεωργικά έργα και επιχορηγήθηκαν ιατρικές κλινικές σε απομακρυσμένες περιοχές της χώρας.

Όλα αυτά τα εξαιρετικά θετικά επιτεύγματα όμως είναι μια όψη του νομίσματος. Το 2005 ο ΟΗΕ αποφάσισε ότι ήταν η στιγμή που θα έπρεπε να γίνει αλλαγή φάσης στο επιχειρησιακό σκέλος της ειρηνευτικής διαδικασίας. Τερμάτισε την επιχείρηση διατήρησης της ειρήνης (peacekeeping operation) της αποστολής UNAMSIL και την αντικατέστησε με μια νέα αποστολή οικοδόμησης της ειρήνης (peacebuilding operation) με την επωνυμία UNIOSIL. Η νέα αποστολή είχε μόνο συμβουλευτικό ρόλο προς την κυβέρνηση χωρίς να έχει τα μέσα και τους πόρους να συνεχίσει τις μεταρρυθμίσεις του τομέα ασφάλειας. Η Σιέρρα Λεόνε όμως μετά το 2005 εξακολουθούσε να αντιμετωπίζει πολλές προκλήσεις σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα.

Παρέμενε εύθραυστη και έπρεπε να λάβει συγκεκριμένα μέτρα για την αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτίων της σύγκρουσης και την καλλιέργεια μιας κουλτούρας ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η οικονομία εξαρτιόταν σε μεγάλο βαθμό από τα κεφάλαια των χορηγών. Ένα δυσανάλογο μερίδιο των εσόδων από την εξόρυξη διαμαντιών εξακολουθούσε να βρίσκεται σε ιδιωτικά χέρια και όχι στα κρατικά ταμεία. Παρά τα προγράμματα επανένταξης, χιλιάδες πρώην μαχητές και νέοι –πολλοί από τους οποίους

δεν πήγαν ποτέ σχολείο- ήταν άνεργοι. Εν ολίγοις, η ειρήνη δεν είχε ακόμη αποφέρει απτά οικονομικά μερίσματα και κοινωνικά οφέλη για την πλειονότητα του πληθυσμού. Ειδικά η UNAMSIL στα 6 χρόνια παραμονής της στη χώρα χρηματοδοτήθηκε με το εντυπωσιακό ποσό των 5 δις δολαρίων, το 80% των οποίων όμως διοχετεύθηκαν στην ίδια την αποστολή και το υπόλοιπο 20% διατέθηκε για τα προγράμματα επανένταξης ή για την καταπολέμηση της ανεργίας των νέων ή την ανοικοδόμηση ενός νέου εθνικού στρατού ή για την αναδόμηση των κρατικών θεσμών (Adebajo 2021, 344).

Από τον Αύγουστο του 2008 έως τον Μάρτιο του 2014 η αποστολή UNIOSIL αντικαταστάθηκε από την αποστολή UNIPSIL, η οποία στελεχωνόταν πλέον από μόλις 70 άτομα που εξακολουθούσαν να έχουν συμβουλευτικό ρόλο προς την κυβέρνηση. Με τον τερματισμό της παρουσίας αποστολών του ΟΗΕ στη χώρα το 2014, σηματοδοτήθηκε η εποχή της «χειραφέτησης». Η Σιέρρα Λεόνε έπαψε να θεωρείται χώρα που χρειάζεται να υποστηρίζεται με SSR δράσεις και θα έπρεπε να συνεχίσει την πορεία της στο διεθνές σύστημα με βάση την ευεργετική «κληρονομιά» των Διεθνών.

Άρα αν γίνει ένας απολογισμός, θα πρέπει να αναγνωριστεί η καθοριστική συμβολή του ΟΗΕ στη MTA (SSR) της Σιέρρα Λεόνε αλλά θα πρέπει να μειωθεί η «λάμψη» της επιτυχίας λόγω της έλλειψης μακροπρόθεσμης ευημερίας και προόδου. Η παρέμβαση του ΟΗΕ διαχύθηκε σε όλους τους τομείς της ασφάλειας και σε όλα τα επίπεδα θεσμών και διοίκησης με συνεκτικό σχεδιασμό. Κατάφερε αναμφίβολα επιτυχημένες αλλαγές και βοήθησε τη χώρα να ανακτήσει ένα πολύ μεγάλο μέρος από το χαμένο έδαφος της περιόδου 1991-2002. Όμως της άφησε ένα «κατάλοιπο» της φιλελεύθερης προσέγγισης του σχεδιασμού των SSR δράσεων: σταθεροποίησε το κράτος, το εισήγαγε στο διεθνές σύστημα αγοράς και ενθάρρυνε τους μηχανισμούς που εδραίωσαν το κράτος στο διεθνές σύστημα, αλλά αυτά τα επιτεύγματα τελικά *«ευνοούν τους διεθνείς παράγοντες έναντι εκείνων που επέζησαν των συγκρούσεων και καλούνται να ευημερήσουν στο μετασυγκρουσιακό περιβάλλον»* (Castañeda 2009, 249).

Λοιποί Χορηγοί

Εκτός από τους προαναφερθέντες χορηγούς των οποίων η συμβολή στις δράσεις SSR περιλάμβανε δυνάμεις επί του πεδίου (boots on ground), υπήρξε και ένα μείγμα διεθνών χορηγών που αποτελούνταν από μερικούς από τους μεγαλύτερους και πιο σημαντικούς οργανισμούς βοήθειας που συνεισέφεραν σε επίπεδο χρηματοδότησης

τόσο των επιχειρησιακών δράσεων όσο και της κατεστραμμένης εθνικής οικονομίας της χώρας. Ήταν «niche» χορηγοί που ο καθένας ξεχωριστά συνέβαλε στη ΜΤΑ (SSR) σε επιμέρους πεδία κατά τρόπο ολιστικό και όχι άνευ σχεδιασμού ή άνευ προγράμματος. Σε αυτούς συγκαταλέγονταν κράτη όπως η Γερμανία, η Δανία, η Ιαπωνία, η Ιρλανδία, ο Καναδάς, η Ολλανδία, η Νορβηγία, η Σουηδία, διακυβερνητικοί οργανισμοί όπως η ΕΕ, διεθνή χρηματοπιστωτικά ιδρύματα όπως η Παγκόσμια Τράπεζα, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, η Αφρικανική Τράπεζα Ανάπτυξης (African Development Bank), το Διεθνές Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (International Fund for Agricultural Development) ο Οργανισμός Διεθνούς Ανάπτυξης των Ηνωμένων Πολιτειών (USAID), ιδιωτικά διεθνή ιδρύματα όπως τα Ford, Soros, Bill and Melinda Gates, το ολλανδικό προτεσταντικό ίδρυμα Kerk in actie (Church in Action).

Οι χορηγοί-χρηματοδότες απάντησαν δραστικά και αποφασιστικά στην ανάγκη της μεταπολεμικής εθνικής οικονομίας της Σιέρρα Λεόνε: το 80% του ΑΕΠ που έφτανε τα 300 εκ. δολάρια προερχόταν από εξωτερική βοήθεια. Μόνο η Ευρωπαϊκή Ένωση και η Βρετανία εκταμίευσαν περίπου 800 εκατομμύρια δολάρια για να στηρίξουν τη μεταπολεμική εκλεγμένη κυβέρνηση της χώρας. Η Παγκόσμια Τράπεζα διέθεσε 244,6 εκ. δολάρια για την υλοποίηση της ειρηνευτικής διαδικασίας. Ο ΟΗΕ κατά την κορύφωση της διαδικασίας DDR δαπάνησε 16,4 δις δολάρια μέσα σε ένα χρόνο ενώ το DfID ξόδευσε 100 εκ. λίρες μέσα σε ένα χρόνο για την ανοικοδόμηση της χώρας. Μεταξύ 2004-2005 οι ΗΠΑ έδωσαν μέσω της USAID 45 εκ. δολάρια για την επανένταξη 72.500 πρώην μαχητών, την επανεγκατάσταση 300.000 εσωτερικά μετατοπισμένων προσφύγων και για την αναμόρφωση της οικονομίας¹⁰¹. Το 2006 η χώρα είχε έρθει σε συμψηφισμό με τους διεθνείς πιστωτές της για ελάφρυνση των χρεών, ενώ το ήμισυ του εθνικού προϋπολογισμού στηριζόταν αποκλειστικά στην εξωτερική βοήθεια (Baker and May, *A Sustainable Peace? Sierra Leone 2006*, 133).

Αν γίνει ένας συγκεντρωτικός κατάλογος των κυριότερων χορηγών που ενεπλάκησαν στη διαδικασία οικοδόμησης της ειρήνης στη Σιέρρα Λεόνε, τότε θα προκύψει ο πίνακας 12 στον οποίο αναγράφονται και οι επιμέρους τομείς τους οποίους χρηματοδότησαν και περιλαμβάνει τους ακόλουθους μηχανισμούς χρηματοδότησης:

- Διμερείς διακρατικές συμφωνίες.

¹⁰¹ Βιβλιογραφική πηγή για όλα τα οικονομικά στοιχεία της παραγράφου (Kanyako 2016, 27).

- Πολυμερείς συμφωνίες μέσω διεθνών οργανισμών.
- Εξειδικευμένης για συγκεκριμένο τομέα ή έργο.
- Τεχνικής υποστήριξης.
- Ανθρωπιστικής υποστήριξης.
- Χαμηλότοκων δανείων.
- Ελάφρυνσης ή διαγραφής χρεών.

Χορηγοί	Χρηματοδοτούμενοι τομείς
USAID	Peace, democratic governance, civil society empowerment, job creation, biodiversity, institutional strengthening, transparency and accountability, media
DfID	Governance, law enforcement, budget support, civil society development and mining
European Commission	Health, transport, social infrastructure, decentralisation, institution building, governance and accountability
UNDP	Procurement reform, civil service regulation, infrastructure, youth development, policy development for decentralisation and devolution of service delivery, poverty reduction and justice sector support
WB	HIV/AIDS, basic education, energy sector, transport sector, community development, capacity building and urban water supply
Others (Sweden, Germany, Netherlands, Norway)	Civic education and voter participation

Πίνακας 12: Χορηγοί και χρηματοδοτούμενοι τομείς (Kanyako 2016, 32)

Ένα κρίσιμο ερωτηματικό είναι αν όλοι αυτοί οι δρώντες συντονίζονταν ή ενεργούσαν ανεξάρτητα. Η απάντηση είναι θετική. Αν και δεν ήταν κάποιος εκ των δρώντων ο οποίος είχε αναλάβει συντονιστικό ρόλο, η επιτροπή του OHE Development Partnership Committee (DEPAC) μαζί με κυβερνητικό κλιμάκιο της χώρας ήταν οι οντότητες που ανέλαβαν έναν πιο κεντρικό ρόλο. Μέσα από την καθημερινή πρακτική

και την προτέρα εμπειρία των χορηγών, προέκυψε η ανάγκη να δημιουργήσουν διάφορα επίσημα και ανεπίσημα φόρουμ δικτύωσης για να εναρμονίσουν τα προγράμματά τους.

Για τον λόγο αυτό συναντιόνταν σε τακτική βάση στην Freetown ενώ μεταξύ 2003-2004 η DEPAC πραγματοποιούσε σε τριμηνιαία βάση¹⁰² συναντήσεις στις οποίες συμμετείχαν οι χορηγοί, προκειμένου να κάνουν ανασκόπηση της προόδου. Σε έγγραφο της USAID που επιγράφεται «Strategy Statement» αναφέρεται ότι υπήρχε συντονισμένη δράση των χορηγών με πραγματοποίηση εβδομαδιαίων, μηνιαίων και ετησίων συναντήσεων. Σε αυτές τις συναντήσεις συμμετείχε κυβερνητικό κλιμάκιο και εκτός από τον απολογισμό, τον συντονισμό και τον προγραμματισμό των δραστηριοτήτων των χορηγών, υποβαλλόταν αναφορά σχετικά με τη διαφάνεια των χρηματοδοτικών προγραμμάτων (USAID 2006, 7).

Όλη αυτή η φαινομενικά ιδανική εικόνα είχε ένα «απότομο» τέλος λόγω του φαινομένου που λέγεται «orphan aid». Η υψηλότερη ροή χρηματοδότησης μειώθηκε απότομα μετά την ολοκλήρωση της φάσης διατήρησης της ειρήνης (peacekeeping) και κατά τη διάρκεια μετάβασης στη φάση οικοδόμησης της ειρήνης (peacebuilding). Το μέγεθος της περικοπής αποτυπώνεται στον πίνακα 13 και υποδηλώνει τον εξαιρετικά βραχυπρόθεσμο χαρακτήρα των δράσεων των Διεθνών σε σχέση με τις ανάγκες της χώρας.

Funding mechanism	Amount a year	Amount 2 years later
UK Bilateral aid	US\$219M in 2003	US\$74M in 2005
USAID disbursement	US\$21M in 2004	US\$9,4M in 2007
Amount of funding channeled through NGOs	24% in 2004	15% in 2006

Πίνακας 13: Μεταβολή χρηματοδότησης των χορηγών (Kanyako 2016, 35)

Ο μωωπικός χρηματοδοτικός σχεδιασμός των χορηγών είναι αυτός που δημιουργεί το φαινόμενο «orphan aid», το οποίο μόνο ασυνήθιστο δεν είναι, και μάλιστα όσο κι αν είναι παράξενο γίνεται εκούσια. Ο λόγος είναι ότι η μεγάλη ευαισθητοποίηση των χορηγών στα πρώτα χρόνια κάνει τους αποδέκτες της βοήθειας πλήρως

¹⁰² Τα πρώτα πρακτικά της DEPAC είναι καταχωρημένα στις 20 Μαρτίου 2003 και τα τελευταία στις 11-12 Μαρτίου 2004 (UN Archives 2004).

εξαρτώμενους για την επιβίωσή τους. Ως εκ τούτου, οι χορηγοί τείνουν να κάνουν περιοχές μόλις ολοκληρωθεί η φάση της έκτακτης ανάγκης. Όμως στην περίπτωση της Σιέρρα Λεόνε, η έκτακτη ανάγκη δεν έπαψε με την αλλαγή φάσης από peacekeeping σε peacebuilding διότι οι κρατικές δομές υπολείπονταν σε δυνατότητες και μέσα σε βαθμό που η χώρα να μην δύναται να αναπτυχθεί μέχρι και σήμερα.

Με μια συνοπτική ματιά της συμβολής των λοιπών χορηγών στο μετασυγκρουσιακό περιβάλλον της Σιέρρα Λεόνε προκύπτει ότι είχαν πολύ θετική συνεισφορά στη διατήρηση της ειρήνης, κάτι που επαληθεύεται μέχρι και σήμερα. Είχαν επίσης θετική συνεισφορά στην οικοδόμηση της ειρήνης και στην οικοδόμηση ικανοτήτων του υπό «ανέγερση» κράτους, αλλά είχαν βραχυπρόθεσμο ορίζοντα που δεν επέτρεψε στη χώρα να αναβαθμιστεί και να ευημερήσει.

ΕΠΙΤΥΧΙΑ ή ΑΠΟΤΥΧΙΑ;

Το πλήθος των δεδομένων που παρουσιάστηκαν μας επιτρέπει να κάνουμε μια συνολική εκτίμηση για το αν τελικά η μεταρρύθμιση του τομέα ασφάλειας της Σιέρρα Λεόνε κρίνεται επιτυχημένη ή αποτυχημένη.

Ξεκινώντας από το δεδομένο ότι 20 χρόνια μετά το τέλος του πολέμου δεν έχουν επαναληφθεί εμφύλιες συγκρούσεις ή ένοπλες ταραχές, θα πρέπει να συμπεράνουμε ότι όντως η ειρήνη οικοδομήθηκε αποτελεσματικά. Σε αυτό συνέβαλε η οικοδόμηση του κράτους και η απόκτηση ενός επιπέδου δυνατοτήτων που το έκαναν αποτελεσματικό. Ταυτόχρονα, ο πιο «σκληρός» πυλώνας του τομέα ασφάλειας, οι ένοπλες δυνάμεις και οι δυνάμεις ασφαλείας αναμορφώθηκαν και έπαψαν να είναι ο αποσταθεροποιητικός παράγοντας που απειλούσε την ίδια την ύπαρξη της χώρας. Η συγκεκριμένη αναμόρφωση μάλιστα είναι σε τέτοιο βαθμό που η χώρα πρωτοστατεί πλέον σε συνεισφορά στρατιωτικού προσωπικού σε ειρηνευτικές αποστολές ως χορηγός ασφαλείας (Albrecht and Haenlein 2021, 110-111).

Στο πεδίο της λογοδοσίας και της δημοκρατικής επίβλεψης των πυλώνων ασφαλείας υπάρχει έλλειψη ικανών θεσμών ιδιαίτερα στο εκτελεστικό και νομοθετικό επίπεδο, ενώ παρατηρείται μια αρχική απροθυμία εκ μέρους της κοινωνίας των πολιτών να εμπλακεί στον τομέα της ασφάλειας λόγω της εχθρότητας προς τις ένοπλες δυνάμεις που προκλήθηκε από τον δεκαετή εμφύλιο πόλεμο της χώρας (Hutchful 2012). Μια σημαντική σχεδιαστική αδυναμία των δράσεων SSR ήταν ότι συχνά

αντικατόπτριζαν τις αρχές του βεσπφαλιανού κράτους ως τον μοναδικό πάροχο ασφάλειας, και έτσι δεν ενσωμάτωσαν τα συστήματα δικαιοσύνης και ασφάλειας που βασίζονταν στην κοινότητα, καθώς και παραδοσιακούς θεσμούς όπως οι αρχηγοί των χωριών.

Μόλις 15 χρόνια μετά το τέλος του πολέμου η χώρα είχε 16 πολιτικά κόμματα, το ποσοστό συμμετοχής στις εκλογές ήταν στο εντυπωσιακό 84% των εγγεγραμμένων ψηφοφόρων και νικητής αναδείχθηκε με ποσοστό 51,8% το κόμμα SLPP (Sierra Leone People's Party) που ηγείτο στο πραξικόπημα του 1996. Αυτή η ριζική αναμόρφωση όμως συνοδεύεται σήμερα από επείγουσες και επιτακτικές προκλήσεις που αφορούν την ανθρώπινη ασφάλεια ειδικά στον τομέα της καθημερινής διαβίωσης, της οικονομικής ανάπτυξης και της εν γένει βελτίωσης του δείκτη ανθρώπινης ανάπτυξης. Οι Διεθνείς πέτυχαν μια πύρρειο νίκη βραχυπρόθεσμα ή ακόμα και μεσοπρόθεσμα αλλά μακροπρόθεσμα ανέδειξαν την αδυναμία συνεπούς και αποτελεσματικής υποστήριξης.

Η περίπτωση της Σιέρρα Λεόνε είναι μία εκ των πολλών αφρικανικών χωρών που εφαρμόστηκαν δράσεις SSR σε μετασυγκρουσιακό περιβάλλον. Στο κεφάλαιο που ακολουθεί θα γίνει μια συγκριτική ανάλυση άλλων περιπτώσεων εφαρμογής προγραμμάτων SSR στην αφρικανική ήπειρο, στα οποία όμως η αποτυχία ή η επιτυχία ήταν πολύ πιο εμφανής και διακριτή σε σχέση με τη Σιέρρα Λεόνε. Η εν λόγω συγκριτική ανάλυση θα επιτρέψει στη συνέχεια την εξαγωγή σχετικών συμπερασμάτων που θα απαντήσουν στα αρχικώς τεθέντα ερευνητικά ερωτήματα.

6^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΤΙΣ ΔΡΑΣΕΙΣ SSR

ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΤΙΣ ΔΡΑΣΕΙΣ ΜΤΑ (SSR)

Η ανάλυση της περιπτωσιολογικής μελέτης των δράσεων ΜΤΑ (SSR) στο τέλος της δεκαετίας του 1990 στη Σιέρα Λεόνε που αναλύθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, ανέδειξε ότι υπήρξαν τόσο θετικές επιδράσεις και αποτελέσματα όσο και αρνητικές πτυχές. Ειδικότερα από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 και μετά, έχουν πραγματοποιηθεί προγράμματα ΜΤΑ (SSR) σε μια σειρά από αφρικανικές χώρες που είτε βρίσκονταν σε συγκρουσιακό περιβάλλον είτε εξέρχονταν από αυτό. Στη συνέχεια θα γίνει μια συγκριτική ανάλυση των εν λόγω προγραμμάτων κατηγοριοποιώντας τα με βάση τα σημεία που απέτυχαν ή πέτυχαν προκειμένου να είναι δυνατή η ομαδοποιημένη εξαγωγή σχετικών συμπερασμάτων.

Διακρίνονται έξι μεγάλες κατηγορίες στις οποίες δύναται να συνοψιστούν οι αποτυχίες ή οι επιτυχίες των προγραμμάτων SSR. Αυτές είναι, η σχεδίαση και ο συντονισμός των χορηγών, η έκβαση της διαδικασίας DDR, η ολιστική ή η επιλεκτική προσέγγιση της ΜΤΑ (SSR), ο αποκλεισμός μη κυβερνητικών τοπικών δρώντων που μετέχουν στον τομέα ασφάλειας και τέλος η σημασία της πολιτικής απαίτησης των τοπικών κυβερνήσεων. Αυτές οι έξι μεγάλες κατηγορίες έχουν μέσα τους ομαδοποιήσει άλλες διακλαδώσεις καλών ή κακών πρακτικών οι οποίες και αναφέρονται ακροθιγώς συνδεδεμένες με το κράτος στο οποίο πραγματοποιήθηκαν.

Σχεδίαση Προγραμμάτων SSR και Συντονισμός των Χορηγών

Οι δύο κύριες αιτίες αποτυχημένων προγραμμάτων SSR είναι η ελλιπής σχεδίαση και ο συναφής με αυτήν ελλιπής συντονισμός μεταξύ των χορηγών. Οι διαφορετικές προσεγγίσεις των χορηγών στα θέματα ασφάλειας, οι διαφορές στις δυνατότητες και στα μέσα που διαθέτουν αλλά και οι διαφορετικές «φιλοδοξίες» ή επιδιώξεις τους, θέτουν το πλέγμα των σχεδιαστικών αστοχιών στα εκ φύσεως πολύπλοκα μετασυγκρουσιακά περιβάλλοντα.

Στις περιπτώσεις των προγραμμάτων SSR που εφαρμόστηκαν στη Λιβερία και στη Γουινέα-Μπισάου παρατηρήθηκε ότι κατά το σχεδιασμό και την εφαρμογή υπήρχε ελλιπής κυβερνητική στήριξη από τις χώρες – λήπτες και απουσία συμμετοχικής διαδικασίας των τοπικών κοινωνιών. Ως προς το πρώτο μέρος, της απουσίας κυβερνητικής στήριξης από τα κράτη – λήπτες, αυτό οφειλόταν τόσο στο γεγονός ότι οι κρατικές δομές διέπονταν από πολύ σοβαρές ελλείψεις όσο και στο ότι οι χορηγοί δεν σχεδίασαν τα προγράμματα κατά τρόπο που θα ενίσχυαν τις κρατικές δομές ώστε να είναι ικανές να αναλάβουν μερίδιο ευθύνης και να οικειοποιηθούν τα μεταρρυθμιστικά προγράμματα. Ως προς το δεύτερο μέρος, της απουσίας συμμετοχής των τοπικών κοινωνιών, θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι έντονες κοινωνικές και κοινωνιακές αδυναμίες έθεταν σοβαρά εμπόδια συναίνεσης και συνεργατικών δράσεων, κατά τρόπο που ανατροφοδοτούσαν την αδυναμία οικειοποίησης των προγραμμάτων.

Αναλυτικότερα για την περίπτωση της Γουινέα-Μπισάου όπου οι Διεθνείς επενέβησαν μετά τον εμφύλιο πόλεμο του 1998-1999, οι κύριοι παράγοντες που συνετέλεσαν στην αποτυχημένη προσέγγιση MTA (SSR) ήταν:

α. Οι πολύ διαφορετικές αντιλήψεις και προσδοκίες από την πλευρά των χορηγών και από την πλευρά της χώρας.

β. Η έλλειψη συντονισμού, ολοκληρωμένης προσέγγισης και ευελιξίας μεταξύ των διαφόρων στρατηγικών μεταρρύθμισης, γεγονός που διαφάνηκε πριν ακόμα να φτάσουν στο επίπεδο εφαρμογής: υπήρξε μια ασυντόνιστη δράση «προθύμων» δρώντων να μεσολαβήσουν για την επίτευξη τερματισμού της σύγκρουσης στο πλαίσιο ad hoc πρωτοβουλιών που προέρχονταν είτε από διεθνείς οργανισμούς, είτε από κράτη, είτε από αφρικανικούς περιφερειακούς οργανισμούς (Massey 2016). Ιδιαίτερα οι μη ευέλικτες και αναπροσαρμοζόμενες σχεδιαστικές προσεγγίσεις των προγραμμάτων σε συνδυασμό με την έλλειψη επαρκών χρηματοδοτικών πόρων προσέδιδε αφενός ακαμψία, αφετέρου αδυναμία εν τοις πράγμασι (Kohl 2014).

Σε ότι αφορά στην περίπτωση της Λιβερίας όπου ο εμφύλιος πόλεμος διήρκεσε 14 συνεχόμενα χρόνια (1990-2003), η μη συμμετοχή της τοπικής κυβέρνησης στο σχεδιασμό ήταν σε τέτοιο βαθμό που ορισμένες υπηρεσίες ασφαλείας δεν γνώριζαν καν ότι η RAND Corporation είχε εκπονήσει, κατ' εντολή των ΗΠΑ, έκθεση που αφορούσε στο πρόγραμμα αναμόρφωσης των Ενόπλων Δυνάμεων (Bendix and Stanley 2008, 99-100). Στη Λιβερία η έλλειψη συντονισμού μεταξύ των χορηγών φανερώνεται από το γεγονός της ταυτόχρονης ή αλληλεπικαλυπτόμενης εμπλοκής «13 διαφορετικών

υπηρεσιών του ΟΗΕ, 18 χορηγών, ενός περιφερειακού αφρικανικού οργανισμού, ιδιωτικών εταιρειών ασφαλείας PMC και περισσότερων από 300 (!) INGO» (Isima 2010, 327).

Με βάση τα ανωτέρω προκύπτουν δύο συζυγή ερωτήματα:

- Κατά πόσο η εκπόνηση προγραμμάτων SSR που διέπονται υπό τις προαναφερόμενες συνθήκες ικανοποιούν τις πραγματικές μεταρρυθμιστικές ανάγκες ασφαλείας;

Η απάντηση είναι απλή: σε τέτοιες περιπτώσεις οι χορηγοί γίνονται μέρος του προβλήματος ανασφάλειας και επιδεινώνουν την κατάσταση. Είναι πολύ σημαντικό κατά τη σχεδίαση των προγραμμάτων SSR να συμμετέχει ενεργά το κράτος και η κοινωνία ώστε να είναι «δικά τους» τα προγράμματα τα οποία θα είναι προσαρμοσμένα στις ανάγκες τους και θα έχουν σκοπό την ευημερία και τη βιώσιμη ανάπτυξη, με τους όρους που καθορίζουν οι ίδιοι οι λήπτες της υποστήριξης.

- Όταν τελικά φθάνουν να εφαρμοστούν αυτά τα προγράμματα, τότε η παρακολούθηση και η αξιολόγησή τους γίνεται με συνεκτικό τρόπο ώστε ή να τροποποιηθούν ή να ανασχεδιαστούν;

Εδώ η απάντηση είναι δύσκολη και τίθεται ένα «χρόνιο» και δυσεπίλυτο πρόβλημα που συνίσταται στον τρόπο και τα μέσα αξιολόγησης των προγραμμάτων SSR. Το σίγουρο είναι ότι μόνο μέσα από ένα συνεκτικό και ολοκληρωμένο σχεδιασμό στον οποίο θα συμμετέχει στη θέση του «οδηγού» το κράτος και η κοινωνία, θα είναι εφικτός ο όσο το δυνατόν καλύτερος προσδιορισμός των κριτηρίων αξιολόγησης κατά τη φάση εφαρμογής, ώστε να είναι δυνατός ο επανασχεδιασμός του προγράμματος ενόσω εξελίσσεται. Τα προγράμματα SSR πρέπει να είναι ευέλικτα και προσαρμόσιμα και να μην αντιμετωπίζονται σαν μια «θέσφατη εντολή» ή μια «ιατρική συνταγή» που ανταποκρίνεται για όλους τους «ασθενείς».

Η Έκβαση της Διαδικασίας DDR

Η επιτυχημένη έκβαση της διαδικασίας DDR έχει θεμελιακή σημασία στην αλυσίδα των δράσεων SSR. Είναι παραπάνω από προφανές και αυτονόητο ότι η αποστράτευση των ένοπλων ομάδων και η κατάθεση των όπλων αποτελούν προϋποθέσεις επιτυχίας για οποιαδήποτε άλλη δράση του τομέα της ασφάλειας. Συνεπώς οι αστοχίες στη διαδικασία DDR θέτουν τα θεμέλια της αποτυχίας για τα προγράμματα SSR.

Στην Αγκόλα, στην Ακτή Ελεφαντοστού, στη Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό, στη Λιβερία, στη Λιβύη, στο Μάλι, στο Μπουρούντι, στο Σουδάν, η ανεπαρκής

χρηματοδότηση, η υποτίμηση της κρισιμότητας του σκοπού της διαδικασίας DDR και η αστάθεια της ευρύτερης περιφέρειας (που ξεπερνούσε τα εθνικά σύνορα των κρατών) έφεραν ένοπλες ομάδες να μην συμμετάξουν. Όμως και σχεδιαστικές αδυναμίες της DDR διαδικασίας μεγέθυναν τις αστοχίες, καθώς οι περίοδοι αποστράτευσης, εκπαίδευσης και επανένταξης των μαχητών είχαν βραχεία διάρκεια ή τερματίστηκαν πρόωρα λόγω αδυναμίας εφαρμογής. Σε άλλες χώρες, όπως η Κεντροαφρικανική Δημοκρατία, η παρέμβαση των χορηγών προωθούνταν με τόσο αργό ρυθμό ώστε οι μαχητές κάποιων επαρχιών έπαψαν να συμμετέχουν στη διαδικασία DDR και συνέχισαν τον ένοπλο αγώνα.

Στο Μάλι η αμοιβαία καχυποψία μεταξύ των αντιμαχόμενων πλευρών σε συνδυασμό με την εξαγγελία των Διεθνών για δέσμη μέτρων DDR υπήρξε εργαλείο στρατολόγησης: οι αντιμαχόμενες πλευρές έσπευσαν να στρατολογήσουν άμαχους Tuareg προκειμένου να επωφεληθούν οικονομικά από τα προγράμματα DDR (Cararini 2015, 11). Για τους ίδιους λόγους, δηλαδή της έλλειψης εμπιστοσύνης μεταξύ των αντιμαχόμενων, αλλά και επιπλέον λόγω του ελλιπούς συντονισμού στις προσπάθειες των χορηγών, τόσο στο Σουδάν όσο και στο Νότιο Σουδάν τα προγράμματα DDR χρησιμοποιήθηκαν τελικά για την υποστήριξη τοπικών διοικητών οι οποίοι «*αναπλήρωσαν τις δυνάμεις τους μέσω της απόλυσης γυναικών και όσων δεν ήταν πλέον ικανοί για στρατεύση*» (de Waal n.d., 95).

Μια ακόμα παράμετρος η οποία συμβάλλει στην ανεπιτυχή διαδικασία DDR είναι η στρεβλή φάση της επανένταξης (Reintegration) λόγω εστίασης στις φάσεις του αφοπλισμού (Disarmament) και της αποστράτευσης (Demobilization). Δεν θα πρέπει να θεωρείται ότι οι εν λόγω φάσεις είναι διακριτές και διαδοχικές, αλλά ότι είναι, μεν, διασυνδεδεμένες μεταξύ τους αλλά είναι, δε, ανεξάρτητες. Παρόλο που ο αφοπλισμός έχει προφανή και δεσπόζουσα θέση, δεν σημαίνει ότι η παράλληλη συστηματική προσπάθεια στις άλλες δύο φάσεις δεν θα συμβάλλει τελικά και στον επιτυχή αφοπλισμό. Εξάλλου ποτέ δεν μπορεί να υπάρξει εγγύηση ότι παραδόθηκαν όλα τα όπλα ώστε να συνεχίσει μετά η φάση της αποστράτευσης και της επανένταξης. Ενδεικτικές είναι οι περιπτώσεις της Μοζαμβίκης και της Σομαλίας όπου παραδόθηκε απαρχαιωμένος οπλισμός διότι οι αντιμαχόμενες πλευρές απέκρυψαν τον αξιόμαχο οπλισμό τους.

Η ανωτέρω πτυχή συνδυάζεται με αυτήν του κατακερματισμού των δράσεων SSR σε σχέση με αυτές των δράσεων DDR που καταλήγει στην ανεπιτυχή μεταξύ τους διασύνδεση. Σε αυτό συμβάλλει αρνητικά το γεγονός ότι στα μετασυγκρουσιακά

περιβάλλοντα η εθνική θεσμική ικανότητα των τοπικών δομών είναι ισχνή. Χαρακτηριστικές περιπτώσεις είναι αυτές της περιοχής των Μεγάλων Λιμνών (Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό, Ρουάντα, Μπουρούντι και Ουγκάντα), όπου τα εθνικά σύνορα είναι «διαπερατά» λόγω της ανθρωπογεωγραφίας αλλά και της ιστορικής διασύνδεσης επιμέρους περιοχών που ανήκουν σε διαφορετικά κράτη, και τελικά καθιστούν προβληματικές τις όποιες συνεκτικές δράσεις SSR και DDR.

Αυτή η επιβεβλημένη διασύνδεση των SSR και DDR δράσεων θα πρέπει να περιλαμβάνει όλες τις διαστάσεις που αφορούν στην ολοκληρωμένη και ευαισθητοποιημένη επανένταξη των ευάλωτων ομάδων των παιδιών και των γυναικών. Τόσο τα παιδιά όσο και οι γυναίκες έχουν στρατολογηθεί και συμμετάξει ως μαχητές σε συγκρούσεις αλλά έχουν ταυτόχρονα γίνει και τα πλέον τραγικά θύματα των ντροπιαστικών για το ανθρώπινο γένος γενοκτονιών και των λοιπών ανθρωπιστικών κρίσεων. Στην περίπτωση του Μπουρούντι μάλιστα, διαπιστώθηκε ότι όταν δόθηκε προτεραιότητα στην αποστράτευση των παιδιών ώστε να γίνει πριν από την αντίστοιχη των ενηλίκων, αυτό συνέβαλε σημαντικά στην οικοδόμηση εμπιστοσύνης, η οποία με τη σειρά της συνέβαλε στην προώθηση της ειρηνευτικής διαδικασίας (Knight 2010, 52). Στις περιπτώσεις της Ζιμπάμπουε και της Ναμίμπια οι γυναίκες μαχητές αλλά και αυτές που δρούσαν υποστηρικτικά στις επιχειρήσεις αποκλείστηκαν από τις διαδικασίες DDR λόγω κοινωνιολογικών και θρησκευτικών αγκυλώσεων (Omach 2012, 128).

Συνοψίζοντας, αν γίνει μια συνοπτική απαρίθμηση των αστοχιών που έχουν σημειωθεί κατά τις DDR διαδικασίες σε αφρικανικές χώρες, τότε αυτές είναι:

- α. Ανεπιτυχής διασύνδεση των διαδοχικών και εν μέρει επικαλυπτόμενων φάσεων DDR και SSR.
- β. Στρεβλή φάση επανένταξης λόγω εστίασης στις φάσεις του αφοπλισμού και της αποστράτευσης.
- γ. Έλλειψη συνεκτικής, ολοκληρωμένης και ευαισθητοποιημένης αντιμετώπισης στην επανένταξη ειδικά των παιδιών-μαχητών και των γυναικών-μαχητών.
- δ. Δυσπιστία και αμοιβαία καχυποψία μεταξύ των αντιμαχόμενων πλευρών.
- ε. Ανεπαρκής συντονισμός και δικτύωση μεταξύ των χορηγών.
- στ. Περιορισμένη εθνική θεσμική ικανότητα των τοπικών δομών.
- ζ. Ανεπαρκής χρηματοδότηση.
- η. Αστάθεια στο περιφερειακό επίπεδο της περιοχής.

Επιλεκτική ή Ολιστική Προσέγγιση

Μια άλλη παράμετρος που συμβάλλει στις αστοχίες των προγραμμάτων SSR είναι το γεγονός ότι δεν εμπλέκονται ή παραμελούνται σε αυτά κάποιοι εκ των βασικών πυλώνων του τομέα ασφάλειας. Με τον όρο βασικοί πυλώνες εννοούνται οι ένοπλες δυνάμεις, η αστυνομία, το δικαστικό σώμα και το νομικό σύστημα. Σε μετασυγκρουσιακά περιβάλλοντα είναι παραπάνω από επιτακτικό να υπάρχει μια ολιστική προσέγγιση μεταρρύθμισης και των 4 αυτών βασικών πυλώνων του τομέα ασφάλειας λόγω των αποσταθεροποιητικών επιπτώσεων της καθημερινής ανασφάλειας, όταν αυτοί είναι σαθροί.

Στην περίπτωση της Λιβερίας και της Ακτή Ελεφαντοστού, οι προωθούμενες μεταρρυθμίσεις στην αστυνομία ήταν αρκετά επιφανειακές σε σχέση με τις αντίστοιχες που αφορούσαν στις ένοπλες δυνάμεις, ενώ το δικαστικό σώμα και το νομικό σύστημα αρχικά έμειναν εντελώς εκτός των δράσεων SSR. Αυτό είχε άμεσες συνέπειες και επιδράσεις στην καθημερινότητα των πολιτών καθώς δεν μπορούσε να οικοδομηθεί η εμπιστοσύνη προς τους θεσμούς αυτούς, οι οποίοι χρησιμοποιούνταν από το καθεστώς για να απειλούν την ασφάλεια τους. Επιπλέον η κατάσταση επιδειωνόταν αφού ούτε και οι κρατικές αρχές είχαν οικοδομήσει ικανότητες που να τους επιτρέπουν να τιμωρούν τους παραβάτες του αστικού ή του ποινικού κώδικα και να επιβάλλουν το κράτος δικαίου.

Τέτοιες παραλείψεις ή αστοχίες παρατηρήθηκαν και στο επίπεδο των δράσεων του ΟΗΕ. Ενδεικτική είναι η περίπτωση της αποστολής MINURCAT των Ηνωμένων Εθνών που δρούσε στην Κεντροαφρικανική Δημοκρατία και στο Τσαντ. Η MINURCAT είχε συσταθεί με ειδική αποστολή την προστασία 240.000 Σουδανών προσφύγων που είχαν καταφύγει στο ανατολικό Τσαντ, 45.000 προσφύγων προερχόμενων από την Κεντροαφρικανική Δημοκρατία που είχαν καταφύγει στο Τσαντ και 180.000 κατοίκων του Τσαντ που αναγκάστηκαν να αφήσουν τις εστίες τους και να μετατοπιστούν εντός της χώρας. Η δύναμη της MINURCAT συνίστατο σε 300 αστυνομικούς, 25 στρατιωτικούς συνδέσμους, 5.200 προσωπικό από τις ένοπλες δυνάμεις και έναν μικρό αριθμό από πολιτικό προσωπικό (UN Mission MINURCAT 2022).

Το κύριο έργο που είχε να επιτελέσει η MINURCAT βάσει της αποστολής της ήταν η σύσταση της αστυνομικής δύναμης DIS (Détachement Intégré de Sécurité). Αποστολή της DIS ήταν να εξασφαλίσει το κράτος δικαίου στα προσφυγικά στρατόπεδα

και να παρέξει ασφάλεια στους εργαζόμενους στις ανθρωπιστικές οργανώσεις. Τελικά η MINURCAT εκπαιδευσε ένα ικανό αριθμό αστυνομικών δυνάμεων της DIS, η δύναμη της οποίας έφτασε να αριθμεί μέχρι και 850 στελέχη μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα (O'Neill 2012, 5-7). Η εν λόγω αποστολή του ΟΗΕ όμως δεν φρόντισε να ενδυναμώσει παράλληλα το δικαστικό και το νομικό σύστημα προκειμένου να επικρατήσει το κράτος δικαίου, και τα ελάχιστα δικαστήρια και φυλακές που υπήρχαν καθιστούσαν πρακτικώς ανεφάρμοστη την όποια έννοια επιβολής δικαιοσύνης.

Παρεμφερούς φύσης αστοχίες παρατηρήθηκαν και στο Μάλι, τα σημερινά προβλήματα του οποίου έχουν εν μέρει αποδοθεί στη λαϊκή απογοήτευση για τη διεφθαρμένη δικαστική εξουσία που δεν εφάρμοσε το κράτος δικαίου στον πόλεμο που ξέσπασε μεταξύ Διευθύνσεων της αστυνομίας στο διάστημα 2011-2012. Σε εθνική δημοσκόπηση που έγινε το 2014 τα ζητήματα διαφθοράς και νεποτισμού που χαρακτήριζαν τη δικαστική εξουσία και την αστυνομία, έκαναν τους πολίτες να θεωρούν τους εν λόγω θεσμούς ως τους πιο διεφθαρμένους και κακοδιοικούμενους (Cararini 2015, 22).

Στη Γουινέα-Μπισάου, στην Κεντροαφρικανική Δημοκρατία, στη Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό και στο Τσαντ η αστυνομία χρησιμοποιήθηκε ως πηγή θέσεων εργασίας για τους αποστρατευθέντες στρατιώτες με ελάχιστη έως και καθόλου προσπάθεια ελέγχου από τους επιβλέποντες μηχανισμούς. Παράλληλα δεν υπήρξε καν πρόγραμμα επανεκπαίδευσής τους κάτι που επιδείνωσε τους ήδη αδύναμους θεσμούς του τομέα ασφάλειας¹⁰³.

Ένα άλλο πολύ ουσιώδες πεδίο του τομέα ασφαλείας το οποίο δύσκολα εντάσσεται στη συνολική ΜΤΑ (SSR) είναι αυτό της αναμόρφωσης των υπηρεσιών πληροφοριών και των επίλεκτων αστυνομικών μονάδων. Αυτές οι δομές οι οποίες όταν μένουν εκτός μεταρρυθμιστικών προσπαθειών των κυβερνήσεων γίνεται με την επίκληση της ανάγκης ισχυρού ερείσματος έναντι πιθανών πραξικοπημάτων. Δεδομένης της εξαιρετικά ευαίσθητης φύσης αυτών των θεσμικών οργάνων, οι χορηγοί ήταν συχνά απρόθυμοι ή δεν είχαν τα μέσα και τις δυνατότητες να τα συμπεριλάβουν στη διαδικασία μεταρρύθμισης. Ωστόσο, όπως αναγνωρίζεται στις συχνές εκκλήσεις για «ολιστική

¹⁰³ Ενδεικτικά αναφέρεται ότι τη δεκαετία του 1990 κατά την περίοδο εφαρμογής προγράμματος DDR στο Τσαντ, παρατηρήθηκε ότι 3.000-4.000 αποστρατευθέντες στρατιώτες συνέχισαν να είναι ένοπλοι μέσω της ένταξής τους στην αστυνομία, στα τελωνεία ή σε άλλες μορφές δυνάμεων ασφαλείας (Debos 2016, 102).

MTA (SSR)», όταν αποκλείονται συχνά υπονομεύουν τη μεταρρυθμιστική διαδικασία λειτουργώντας ως εφιαλτήριο για τις αδιαφανείς δράσεις τους και για τις κατασταλτικού χαρακτήρα διώξεις ή ένοπλης βίας πράξεις. Δηλαδή αυτές ακριβώς τις δράσεις που από τη μια πλευρά η MTA (SSR) προσπαθεί να εξαλείψει, από την άλλη πλευρά «αντίρροπες» δυνάμεις έχουν την ελευθερία δράσης στο όνομα της προστασίας του κράτους.

Για παράδειγμα στη Λιβύη και στο Τσαντ η προεδρική φρουρά υπήρξε ισχυρότερη δύναμη από τον στρατό. Ομοίως, στην Κεντροαφρικανική Δημοκρατία και στη Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό η προεδρική φρουρά και οι υπηρεσίες πληροφοριών έμειναν εκτός των μεταρρυθμιστικών προσπαθειών. Στο Σουδάν, οι όποιες προσπάθειες των Διεθνών για MTA (SSR) δεν περιλάμβαναν την Υπηρεσία Πληροφοριών. Η εν λόγω υπηρεσία (National Intelligence Security Service -NISS) όχι μόνο δεν αναμορφώθηκε, αλλά ισχυροποιήθηκε εν μέσω δράσεων οικοδόμησης και διατήρησης της ειρήνης, αποκτώντας δική της παραστρατιωτική οργάνωση, γνωστή ως Rapid Support Forces (RSF). Μετά από αυτό, «η NISS επεδίωξε να διαλύσει ένα από τα σημαντικότερα ιστορικά κόμματα της αντιπολίτευσης, το *National Umma Party (NUP)*» (James 2016, 367).

Αποκλεισμός μη Κυβερνητικών Τοπικών Δρώντων που Μετέχουν στον Τομέα Ασφαλείας

Ένα ακόμα κομβικής σημασίας πεδίο των προγραμμάτων MTA (SSR) είναι η απόφαση για το αν θα συμπεριληφθούν και σε ποιο βαθμό μη κρατικοί τοπικοί δρώντες, οι οποίοι όμως μετέχουν στον τομέα ασφάλειας. Τέτοιου είδους δρώντες ποικίλουν και μπορεί να είναι από αντάρτικες ομάδες μέχρι ανεπίσημες πολιτοφυλακές. Γεγονός είναι ότι αυτοί οι δρώντες συνήθως δραστηριοποιούνται σε περιοχές των κρατών που είναι απομακρυσμένες ή δυσπρόσιτες και έτσι τα θέματα ασφάλειας έχουν έναν «τοπικό» χαρακτήρα που διαφέρει από αυτόν της παραδοσιακής κρατοκεντρικής αντίληψης. Δεν θα πρέπει όμως να διαλάβει της προσοχής μας ότι έχουν πυροδοτηθεί συγκρούσεις που ξεκίνησαν ως «τοπικού» χαρακτήρα και τελικά με το φαινόμενο «spill over» έγιναν ακόμα και περιφερειακές, εμπλέκοντας παραπάνω από δύο κράτη.

Γι' αυτό απαιτείται μια πολύ προσεκτική ανάλυση και ανάγνωση τέτοιων δράσεων στον τομέα ασφάλειας, ειδικότερα μιας και είναι κάτι παραπάνω από κοινός τόπος και πρακτική που παρατηρήθηκε στην αφρικανική ήπειρο, με χαρακτηριστικά

παραδείγματα στη Γουινέα, στην Κεντροαφρικανική Δημοκρατία, στη Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό, στη Λιβερία, στη Λιβύη, στο Μάλι στο Νότιο Σουδάν, στο Σουδάν και στο Τσαντ. Θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι ορισμένα από αυτά τα κράτη είναι τόσο μεγάλα και με υποπεριοχές που έχουν ιδιόμορφη γεωγραφική μορφολογία, ώστε να είναι πρακτικά αδύνατο να αστυνομευθούν με τα παραδοσιακά θεσμικά συμβατικά όργανα και μέσα με βάση τις χρηματοδοτικές δυνατότητες των κρατικών προϋπολογισμών. Επομένως η συμμετοχή μη κρατικών φορέων μπορεί κάλλιστα να είναι η μόνη εφικτή επιλογή ή μόνη επί του πρακτέου λύση.

Προφανώς και εγείρονται μεγάλα ερωτήματα και προβληματισμοί καταρχήν σε θεωρητικό επίπεδο, αν και κατά πόσο θα πρέπει οι μη κρατικοί δρώντες που μετέχουν εν τοις πράγμασι στον τομέα ασφάλειας, να ενταχθούν σε προγράμματα SSR ή θα πρέπει να «απαλλαγούν» από τα καθήκοντα αυτά και να αντικατασταθούν από κρατικούς δρώντες. Τα ερωτήματα και οι προβληματισμοί εντείνονται όταν ξεφύγουμε από το θεωρητικό επίπεδο περί του ορθού ή μη και εστιάσουμε επί του πεδίου δράσης. Η πραγματικότητα μάς φέρνει αντιμέτωπους στο γεγονός: υπάρχουν μη κρατικοί δρώντες οι οποίοι μετέχουν στον τομέα ασφάλειας.

Αν γίνει μια πιο εμβριθής ανάλυση σε αυτό το γεγονός, τότε θα δούμε ότι σε κάποια περιοχή του κράτους, με τις όποιες εθνοτικές, θρησκευτικές, κοινωνικές και όσες άλλες ιδιομορφίες που μπορεί αυτή να έχει, υπάρχουν ντόπιοι που έχουν μεγαλύτερη δύναμη εξουσίας έναντι των απλών συμπολιτών τους. Οι πλέον ισχυροί λοιπόν που μετέχουν ενεργά στον τομέα ασφάλειας, τελικά είτε «ρυθμίζουν», είτε «καθορίζουν», είτε «υπηρετούν» μια κάποια λειτουργικότητα που άπτεται της καθημερινότητας της τοπικής κοινωνίας. Εμπρός στο δίλημμα της εμπλοκής ή μη των μη κρατικών δρώντων στη ΜΤΑ (SSR) προκύπτει μια σειρά από ερωτήματα που πρέπει να απαντηθούν: Η λειτουργικότητα είναι βιώσιμη; Η καθημερινότητα είναι βιώσιμη; Τι πρέπει να αλλάξει για να βελτιωθεί η καθημερινότητα; Πώς πρέπει να γίνουν οι όποιες αλλαγές; Μετά τις αλλαγές ποιες θα είναι οι εσωτερικές ισορροπίες και οι συσχετισμοί της τοπικής κοινωνίας; Η συνθετότητα του προβλήματος δεν εξαντλείται στα παραπάνω ερωτήματα αλλά ενέχει εκτός των άλλων και τη διάσταση της κρατικής στήριξης.

Συχνά παρουσιάζονται οι κυβερνήσεις κάποιων αφρικανικών κρατών ως άτυχα θύματα της φτώχειας και της γεωγραφίας που καταφεύγουν ή ανέχονται «αναγκαστικές» λύσεις εμπλοκής μη κρατικών δρώντων στον τομέα ασφάλειας. Για την ακρίβεια συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο: στις πιο πολλές περιπτώσεις οι κυβερνήσεις

έχουν ρόλο πάνω στους μη κρατικούς παράγοντες ασφαλείας στις περιφέρειες. Τους χρηματοδοτούν και τους εξοπλίζουν όταν τους χρειάζονται για να προωθήσουν την ατζέντα των κυβερνήσεων και να καταστείλουν τις όποιες αντικυβερνητικές εξεγέρσεις. Αυτή η πρακτική έχει παρατηρηθεί μεταξύ άλλων στην Ακτή Ελεφαντοστού, στην Κεντροαφρικανική Δημοκρατία, στη Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό, στο Σουδάν και στο Τσαντ.

Όπως και να έχει, είτε πρόκειται για περιπτώσεις που τα επίσημα κράτη ευνόησαν παρακρατικές δομές τις οποίες ήλεγχαν, είτε πρόκειται για περιπτώσεις που δεν υπήρξε κρατική ενθάρρυνση για να εμπλακούν μη κρατικοί δρώντες στον τομέα ασφάλειας, είναι «εκ των ων ουκ άνευ» ότι όλοι όσοι έχουν μικρό ή μεγάλο μερίδιο άσκησης έργου σε αυτό το πεδίο θα πρέπει να περιλαμβάνονται στη ΜΤΑ (SSR) στο πλαίσιο ολιστικής προσέγγισης και αντιμετώπισης της πραγματικότητας.

Η Σημασία της Πολιτικής Συναίνεσης

Είναι πολλοί αυτοί που υποστηρίζουν ότι οποιαδήποτε δράση ή πρόγραμμα ΜΤΑ (SSR) πρέπει να έχει ως αφετηρία την πολιτική απαίτηση της τοπικής κυβέρνησης, η οποία με τη σειρά της θα πρέπει να εκφράζει την ευρύτερη απαίτηση της τοπικής κοινωνίας για αύξηση της ανθρώπινης ασφάλειας και για βιώσιμη ανάπτυξη. Το σημείο αυτό όμως έχει κατά καιρούς αποδειχθεί «αμφιλεγόμενο», διότι σε συγκρουσιακά και μετασυγκρουσιακά περιβάλλοντα με αμφισβητούμενης δημοκρατικής αποδοχής κυβερνήσεις, τίθεται το ερώτημα αν οι Διεθνείς οφείλουν να παρέμβουν «αυτεπάγγελτα» για να ανταποκριθούν σε κατεπείγουσες ανάγκες που αναφύονται από τραγικές ανθρωπιστικές κρίσεις εν μέσω κατεστραμμένων κρατικών δομών. Ο αντίλογος σε αυτό το ερώτημα είναι ότι οι δράσεις και τα προγράμματα SSR δεν είναι απαραίτητο να εκκινήσουν από αίτημα του κράτους αλλά μπορούν να ενεργοποιηθούν από τον ΟΗΕ που έχει το παγκόσμιο κύρος και τη νομική δικαιοδοσία για να αποφανθεί σχετικά. Αυτό είναι κάτι που πλέον είναι παγκόσμια αποδεκτό και μη αμφισβητήσιμο.

Επομένως η «δογματική» άποψη περί ανάγκης πολιτικής απαίτησης της τοπικής κυβέρνησης ως προαπαιτούμενο ενός προγράμματος SSR θα πρέπει να αναδιατυπωθεί: είναι «nice to have option» και όχι «must have option». Αυτή η παραδοχή μάς φέρνει όμως πιο κοντά στη λεπτή και συχνά δυσδιάκριτη γραμμή μεταξύ επιτυχίας και αποτυχίας. Η «επιτυχία» είναι ένας όρος που πρέπει να εφαρμόζεται προσεκτικά όσον

αφορά τις προσπάθειες MTA. Θα πρέπει να χρησιμοποιείται υπονοώντας όχι την τελική και οριστική επίτευξη ενός τελικού στόχου, αλλά τη σημαντική και διαρκή βελτίωση των καθημερινών συνθηκών ασφαλείας για την πλειονότητα των ανθρώπων σε ένα κράτος σε σύγκριση με προηγούμενες συνθήκες.

Έτσι, οι περιπτώσεις των κρατών στα οποία έχουν σημειωθεί επιτυχημένες δράσεις MTA (SSR) ενδέχεται την «επόμενη μέρα» να εξακολουθούν να έχουν υψηλά επίπεδα εγκληματικότητας, να ασκούνται πολιτικές διώξεις ή να υφίστανται άλλες σοβαρές απειλές κατά της ανθρώπινης ασφάλειας. Με βάση αυτήν την παραδοχή, μπορούμε να διακρίνουμε τρεις περιπτώσεις μεταξύ των αφρικανικών κρατών όπου η MTA (SSR) κρίνεται λίγο ή πολύ ως επιτυχής. Αυτά τα κράτη είναι η Αιθιοπία, η Νότια Αφρική¹⁰⁴ και η Σιέρρα Λεόνε. Συγκεκριμένα, η πρώτη και η δεύτερη περίπτωση έλαβαν χώρα πριν από την αποκρυστάλλωση της ιδέας «SSR» και μάλιστα ειδικά η Νότια Αφρική βοήθησε τόσο στη σχηματοποίησή της όσο και στην προσέγγιση του διαδικαστικού χαρακτήρα του τρόπου εφαρμογής της.

Το κοινό σημείο που συνδέει και τις τρεις περιπτώσεις είναι η πολιτική συναίνεση μεταξύ της κυβέρνησης και του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου ότι έπρεπε να πραγματοποιηθεί σημαντική μεταρρυθμιστική προσπάθεια στον τομέα ασφαλείας. Ένα ακόμη κοινό σημείο μεταξύ τους, και συναφές με το πρώτο, είναι ότι η προτεραιοποίηση των μεταρρυθμιστικών στόχων έγινε μέσω ευρείας κοινωνικής αποδοχής και ευαισθητοποίησης. Και μάλιστα το διακύβευμα που πρότασαν οι κυβερνητικές επιταγές αφορούσε τη μεταμόρφωση του τομέα ασφαλείας και όχι την ενίσχυση ή διόρθωση των υφιστάμενων δομών ή των ασκούμενων πρακτικών.

Το διακύβευμα αυτό υποστηριζόταν πλήρως από τις τοπικές κοινωνίες. Οι κυβερνήσεις της Αιθιοπίας και της Νότιας Αφρικής είχαν έρθει στην εξουσία από λαϊκά κινήματα και έτσι είχαν όχι μόνο ισχυρή εντολή αλλά και ισχυρό πολιτικό ενδιαφέρον να αλλάξουν ριζικά τους υπάρχοντες θεσμούς. Στη Σιέρρα Λεόνε, όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, η μεταπολεμική κυβέρνηση επανεξελέγη δημοκρατικά μετά από διαδοχικά στρατιωτικά πραξικοπήματα και τόσο τα κίνητρα όσο και η λαϊκή εντολή ήταν να αποκατασταθεί η ομαλότητα και η σταθερότητα.

¹⁰⁴ Για κριτική έναντι της άποψης που θεωρεί επιτυχημένη τη MTA (SSR) στην περίπτωση της Νοτίου Αφρικής βλ. (Cawthra 2019), ο οποίος εκτιμά ότι η MTA (SSR) έχει υπονομευθεί πλέον εξαιτίας διαφθοράς και πολιτικής εκμετάλλευσης των υπηρεσιών πληροφοριών, της αστυνομίας και των δικαστικών θεσμών.

Στην περίπτωση της Νοτίου Αφρικής, η συναίνεση μεταξύ πολιτικού και κοινωνικού επιπέδου ήταν μια κατάσταση που επικράτησε με σχετική ευκολία. Μεγάλο μέρος της δημοκρατικής ηγεσίας της Νότιας Αφρικής ήταν εξοικειωμένη με τις διαδικασίες κοινωνικής διαβούλευσης και την οικοδόμηση ευρύτερης συναίνεσης, καθώς από την εποχή του Απαρτχάιντ είχαν αναπτύξει αντιστασιακή δράση γεφυρώνοντας ένα ευρύ φάσμα δρώντων και καλλιεργώντας ένα κοινό πεδίο συναντίληψης. Η «προίκα» αυτή απέδωσε στη μετά Απαρτχάιντ εποχή, καθώς οι προϋπάρχουσες διασυνδέσεις και το κοινό -εν πολλοίς- πνεύμα νοηματοδότησης της ανθρώπινης ασφάλειας βοήθησαν στη σύμπλευση και τις περαιτέρω διαβουλεύσεις για τις επιδιωκόμενες αλλαγές του τομέα ασφάλειας μεταξύ ΜΚΟ, επιχειρήσεων, ακαδημαϊκών, κυβερνητικών υπηρεσιών, αγροτικών και αστικών κοινοτήτων και των εν γένει θεσμών (Byrnes 1997, 80-85).

Στην περίπτωση της Αιθιοπίας η συναίνεση επήλθε μέσω μιας πιο «ανεπίσημης» διαδικασίας διαβούλευσης που είχε ξεκινήσει ήδη κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου. Οι επαναστατικές δυνάμεις EPRDF (Ethiopian People's Revolutionary Democratic Front) που μάχονταν τη χούντα είχαν την ανάγκη να κερδίσουν και να διατηρήσουν τη λαϊκή υποστήριξη, γιατί μόνο έτσι μπορούσαν να έχουν εδαφικά κέρδη σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα. Η διαδικασία αυτή υλοποιήθηκε ακολουθώντας Μαοϊκές στρατηγικές ανταρτοπόλεμου αλλά και με την κατάρτιση πολιτικού προγράμματος που επέφερε το σχηματισμό ευρύτερων συμμαχιών (Berhe 2017, 167-169). Έτσι η δημοκρατικά εκλεγμένη κυβέρνηση είχε ήδη την λαϊκή αποδοχή και αυτό της επέτρεψε να επικεντρωθεί στην οικονομική ανάπτυξη, θεωρώντας ότι είναι η πιο σίγουρη πορεία προς την ασφάλεια. Επιπροσθέτως, αποφάσισε κάτι πρωτοποριακό για τα δεδομένα της περιοχής: όρισε ανώτατο όριο των αμυντικών δαπανών στο 2% του κρατικού προϋπολογισμού, ένα ποσοστό πολύ χαμηλότερο από το 40% που εφάρμοζε η χούντα κατά τα 17 χρόνια διακυβέρνησης (Ibid., p.176).

Απέναντι σε αυτά τα τρία παραδείγματα βρίσκεται η πλειοψηφία των υπολοίπων κρατών στα οποία εφαρμόστηκε η διαδικασία DDR, όπου η πολιτική συναίνεση δεν ήταν εξασφαλισμένη. Οι λόγοι που οφειλόταν αυτό ποικίλουν και δεν δύναται να κατηγοριοποιηθούν διότι η κάθε περίπτωση είχε τις ιδιαιτερότητές της (case sensitive). Για παράδειγμα στη Ναμίμπια αμέσως μετά την ανεξαρτητοποίησή της από τη Νότιο Αφρική το 1990, η κυβέρνηση είχε μια αμφιθυμία ως προς τον σχεδιασμό της

διαδικασίας DDR (Lamb 2013, 5-8). Έτσι επί μια δεκαετία η βία και η αστάθεια ήταν ένα πρόβλημα το οποίο ταλάνιζε την κοινωνία.

Σε αυτήν την κατηγορία των «κακών» παραδειγμάτων ανήκει και η Αγκόλα όπου κανείς από τους εμπλεκόμενους δεν συναινούσε ειλικρινώς στη διαδικασία DDR (Lamb 2013, 2-4). Έτσι, μεταξύ 1991-1998 οι εμφύλιες συγκρούσεις συνέχισαν να υφίστανται παρά τα σύμφωνα φιλίας Bicesse Peace Accord (1991) και Lusaka Protocol (1994). Στην περίπτωση της Μοζαμβίκης οι ίδιοι οι συμμετέχοντες υπονόμισαν τη διαδικασία DDR εκμεταλλευόμενοι τα κενά που προκλήθηκαν από την ενασχόληση της αποστολής του ΟΗΕ με τη διεξαγωγή των μεταπολεμικών εκλογών της χώρας τον Οκτώβριο του 1994, οι οποίες θα γίνονταν ανεξάρτητα από την πρόοδο στον αφοπλισμό (Dzinesa 2012, 346). Ο κατάλογος παρεμφερών παραδειγμάτων είναι μακρύς και γι' αυτό θα πρέπει να συγκρατήσουμε μόνο γιατί τα «καλά» παραδείγματα τελικά ήταν επιτυχημένα.

Συνοψίζοντας λοιπόν τα κύρια σημεία των περιπτώσεων της Αιθιοπίας, της Νοτίου Αφρικής και της Σιέρρα Λεόνε, θα πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι η εστίαση στην ανθρώπινη ασφάλεια και η ευρεία διαβούλευση με την κοινωνία για επίτευξη συναίνεσης ως προς τους στόχους της ΜΤΑ (SSR), προσδίδει προστιθέμενη αξία βαρύνουσας σημασίας ως προς την επιτυχή ή μη έκβαση του εγχειρήματος. Ο μακροπρόθεσμος χρονικός ορίζοντας των προγραμμάτων SSR «επιβάλλει» την εξασφάλιση ενός «συμβολαίου» μεταξύ των τοπικών δρώντων, ώστε όχι μόνο να οικειοποιηθούν την ευθύνη εκτέλεσης, όχι μόνο να εμείνουν στην εφαρμογή των δράσεων, αλλά και να απολαμβάνουν όλοι κατά δίκαιο τρόπο τα ευεργετήματα των αλλαγών που επιτυγχάνονται.

7^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το γεωγραφικό σύμπλοκο Ασίας – Ευρώπης – Αφρικής έχει ένα μακράιωνα ιστορικό υπόβαθρο που τέμνει αλλά και συνδέει τα κράτη, τους πολιτισμούς και τις κοινωνίες. Σε αυτήν τη σχέση η Αφρική διαδραματίζει ένα πολύ σημαντικό ρόλο στην παγκόσμια γεωπολιτική και γεωστρατηγική σκακιέρα. Η θέση της ανάμεσα σε Ευρώπη και Ασία σε συνδυασμό με την έκτασή της, την πληθυσμιακή δυναμική της και τον πλούτο των φυσικών της πόρων, την έχει φέρει στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος χορηγών ασφαλείας. Ιδιαίτερα από τα μέσα του 20^{ου} αι. όπου σημειώθηκε η αποικιοποίηση σε συνδυασμό με την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, οι Μεγάλες Δυνάμεις επιχείρησαν να επεκτείνουν τη σφαίρα επιρροής τους στα «νέα» κράτη. Γι' αυτό εφάρμοζαν προγράμματα που αφορούσαν στον τομέα ασφάλειας του τύπου *train-and-equip*, τα οποία στόχευαν στον σκληρό πυρήνα της ασφάλειας των κρατικών δομών, χωρίς να «ενδιαφέρονται» για την κοινωνία των πολιτών ή για την ανάγκη ύπαρξης δημοκρατικών κανόνων λογοδοσίας και πολιτικού ελέγχου.

Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου το μονοπολικό διεθνές σύστημα ξεκίνησε σταδιακά να αλλάζει τη μορφή των προγραμμάτων ΜΤΑ (SSR) ώστε να στοχεύουν στην ανθρώπινη ασφάλεια και όχι στην ασφάλεια του κράτους. Η συγκεκριμένη αλλαγή στη στοχοθεσία των προγραμμάτων σηματοδότησε ριζικές αλλαγές: στην ατζέντα προστέθηκαν η κοινωνία των πολιτών, η εστίαση στην εξασφάλιση λογοδοσίας των δομών ασφάλειας, η θεμελίωση του πολιτικού ελέγχου, ενώ διευρύνθηκε η γκάμα των χορηγών. Οι χορηγοί πλέον δεν ήταν μόνο κράτη ή ο ΟΗΕ, αλλά ήταν Διεθνείς Οργανισμοί, Περιφερειακοί Οργανισμοί, Διεθνή Πιστωτικά Ιδρύματα, Κυβερνητικές Οργανώσεις, Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και *ad-hoc* συνεργατικά σχήματα.

Όλες αυτές οι κατηγορίες χορηγών έχουν δραστηριοποιηθεί έντονα στην αφρικανική ήπειρο τις τελευταίες τρεις δεκαετίες αφήνοντας ένα πολύ σημαντικό αποτύπωμα. Τα πρώτα προγράμματα SSR ενεργοποιήθηκαν προκειμένου να επιτύχουν τον μετασχηματισμό των αυταρχικών και μη-δημοκρατικών καθεστώτων σε δυτικού τύπου δημοκρατίες (Jackson and Bakrania 2018, 13) στη βάση της αναδόμησης των κοινωνικο-στρατιωτικών συσχετισμών (P. Jackson 2011, 1812). Η καθοριστική σημασία

που είχε η κυριαρχική απήχηση του φιλελευθερισμού την περίοδο του τέλους του Ψυχρού Πολέμου, έκανε τους Διεθνείς να επιδείξουν ειδικότερο ενδιαφέρον για την αντιμετώπιση του εκρηκτικού περιβάλλοντος της αφρικανικής ηπείρου εν μέσω ανθρωπιστικών κρίσεων. Αυτό το εκρηκτικό περιβάλλον συνίστατο στη ραγδαία αύξηση των μείζονων ένοπλων συγκρούσεων, στην εκθετική αύξηση των προσφύγων και των διά της βίας μετακινούμενων πληθυσμών, στις δεινές ανθρωπιστικές κρίσεις και στην εξάπλωση των απολυταρχικών καθεστώτων όπου έφτασαν στα 36 από τα συνολικά 41 κράτη της Αφρικής, εν έτει 1989.

Σε τέτοιου είδους σχεδόν χαοτικές συνθήκες εφαρμόστηκε η 1^η γενιά προγραμμάτων SSR όπου οι μεταρρυθμίσεις γίνονταν κατά τη φορά «Top-down», δηλαδή από το κράτος προς τη βάση. Κύρια επιδίωξη ήταν η μεταρρύθμιση των κρατικών δομών ασφαλείας ώστε σταδιακά να φτάσει ο πολίτης όχι μόνο να μην απειλείται από αυτές αλλά να απολαμβάνει την προστασία του μέσω αυτών. Το πρόβλημα κατά τη σχεδίαση και την εκτέλεση αυτής της γενιάς προγραμμάτων SSR ήταν αφενός η εμμονή των Διεθνών να επιβάλλουν τα «πρότυπα» των δικών τους χωρών σε ένα άλλο εντελώς ετερογενές περιβάλλον. Αφετέρου ήταν η έλλειψη ολιστικής και συνεκτικής τεχνοκρατικής προσέγγισης κατά τη διάρκεια εκτέλεσης των προγραμμάτων. Τελικά οι πλείστες όσες αποτυχημένες προσπάθειες MTA (SSR) αποδίδονταν στους εγχώριους δρώντες, που είτε δεν εφάρμοζαν την «ιατρική συνταγή» είτε δεν μπορούσαν να προσαρμοστούν στις αλλαγές.

Η 2^η γενιά SSR που αναπτύχθηκε είχε τη φιλοδοξία να διορθώσει τα κακώς κείμενα της προηγούμενης. Άλλαξε φορά κατεύθυνσης σε σχέση με την πρώτη και έγινε «Bottom-up», δηλαδή συμπεριέλαβε όλους όσους μετέχουν στον τομέα ασφάλειας είτε ανήκουν στις κρατικές δομές είτε όχι, σε μια προσπάθεια να χτιστεί ένα υπόβαθρο που θα βοηθούσε τη μεταρρύθμιση των κρατικών δομών ώστε να γίνει το κράτος ο τελικός πάροχος ασφαλείας. Στο πλαίσιο αυτό οι προσπάθειες των προγραμμάτων περιλάμβαναν την οικοδόμηση δυνατοτήτων των τοπικών δρώντων και των θεσμών ώστε να λάβουν μέρος στη σχεδίαση και στην εκτέλεση, για να οικειοποιηθούν την ευθύνη που τους αναλογεί στην οικοδόμηση της ειρήνης.

Οι όποιες αγκυλώσεις και ανατροφοδοτήσεις από τα ήδη εφαρμοζόμενα προγράμματα SSR 2^{ης} γενιάς, έχουν οδηγήσει στη σταδιακή μορφοποίηση της 3^{ης} γενιάς που πρόκειται για «υβριδική», μιας και συνδυάζει τα χαρακτηριστικά των δύο προηγούμενων. Προκρίνεται ως πιο συνεκτική και ολιστική ενώ η συμμετοχή των τοπικών

δρώντων είναι κομβικής σημασίας. Αυτή η γενιά προγραμμάτων SSR έχει πιο ενεργή «τάση» συμμετοχής στην πρόληψη των συγκρούσεων καθώς εκκινεί από την αρχική κατάσταση του «problem solving» ώστε είτε να επιλύσει την κατάσταση σύγκρουσης (conflict resolution), είτε να συμβάλλει στην πρόληψη συγκρούσεων (conflict prevention).

Η προαναφερόμενη εξελικτική διαδικασία των προγραμμάτων SSR έχει πραγματοποιηθεί μέσα από τις αναλύσεις της ακαδημαϊκής κοινότητας και των αποτελεσμάτων αξιολόγησης των χορηγών για τα προγράμματα που εφαρμόζουν. Αυτό είναι κοινός τύπος είτε οι χορηγοί είναι της κατηγορίας «holistic», είτε είναι της κατηγορίας «niche», είτε είναι αναδυόμενες δυνάμεις (emerging powers), είτε είναι INGOs. Έτσι η κριτική που έχει ασκηθεί ωθεί στον εντοπισμό των κύριων προκλήσεων που ενυπάρχουν κατά τη σχεδίαση και την εφαρμογή των προγραμμάτων SSR στα μετασυγκρουσιακά περιβάλλοντα των αφρικανικών χωρών.

Σε αυτή τη διαδικασία εντοπισμού των προκλήσεων επιχείρησε να συμβάλλει η ανάλυση της περίπτωσης της Σιέρρα Λεόνε αλλά και η κριτική που έχει ασκηθεί στις δράσεις SSR. Στη μεν περίπτωση της Σιέρρα Λεόνε εξετάστηκε η δράση όλων των χορηγών που επιχείρησαν στη χώρα, σε ένα κατά το μάλλον ή ήττον επιτυχημένο παράδειγμα MTA (SSR), ενώ στην κριτική που έχουν δεχθεί οι δράσεις SSR έγινε η κατηγοριοποίηση των κύριων πεδίων τους ώστε να συναφθούν τα ακόλουθα συμπεράσματα – διδάγματα.

ΤΟ ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΣΧΕΔΙΑΣΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ SSR

Τα προγράμματα MTA (SSR) πρέπει να σχεδιάζονται μόνο αν υπάρχει εμβριθής κατανόηση της τοπικής πολιτικής, της ασφάλειας και της κοινωνικο-οικονομικής δυναμικής. Οι χορηγοί οφείλουν να κατανοούν επαρκώς τη χώρα στην οποία θα επέμβουν, ιδίως όσον αφορά στον τρόπο με τον οποίο οι τοπικοί δρώντες αντιλαμβάνονται και αντιμετωπίζουν τις απειλές για την ασφάλεια, στον τρόπο λειτουργίας των θεσμών ασφαλείας και τη λειτουργία των κρατικών δομών. Η έλλειψη λεπτομερούς κατανόησης του τοπικού πλαισίου οδηγεί σε προγράμματα SSR που διέπονται από ένα κανονιστικό πλαίσιο το οποίο όχι μόνο είναι ξένο προς το πεδίο εφαρμογής αλλά συνοδεύεται με προϋποθέσεις αποτυχίας.

Δεν είναι δυνατό να «προσφέρεται» μια μορφή βοήθειας από τους χορηγούς η οποία δεν ανταποκρίνεται στις ανάγκες των τοπικών δρώντων, γιατί αυτοαναιρείται η έννοια της λέξης «βοήθεια» και μάλλον ο πιο δόκιμος όρος είναι «επιβολή». Γι' αυτό και δεν υπάρχουν συγκεκριμένες «ιατρικές συνταγές» οικοδόμησης της ειρήνης που εφαρμόζονται σε «όλα» τα μετασυγκρουσιακά περιβάλλοντα, αλλά κάθε περίπτωση απαιτεί να αντιμετωπίζεται με βάση τις ιδιαιτερότητες των πολιτικών, πολιτιστικών, κοινωνικών και κοινωνιακών συνθηκών.

Η ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΤΗΣ «ENTRY FORCE» ΠΡΙΝ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ SSR

Το μετασυγκρουσιακό περιβάλλον προβάλλει συχνά ως το φαινομενικά «ιδανικό» πεδίο που προσφέρει το περιθώριο για θεμελιώδεις μεταρρυθμίσεις του «ισοπεδωμένου» τομέα ασφάλειας, κάτι που είναι πιο δύσκολο να γίνει σε περιβάλλοντα όπου οι κρατικοί θεσμοί είναι πιο ανεπτυγμένοι και πιο στέρεοι. Η δεδομένη, λοιπόν, κατάρρευση των κρατικών θεσμών σε μετασυγκρουσιακά περιβάλλοντα προβάλλει ως αυτονόητη την ανάγκη που νιώθουν οι πολίτες για την αναμόρφωση του τομέα ασφάλειας και φαντάζει πιο εύκολη την προωθούμενη μεταρρύθμιση. Το ερώτημα όμως είναι ποια θα είναι η νέα αναμορφωμένη δομή του τομέα ασφάλειας που προσδοκούν οι τοπικοί δρώντες. Η προϋπόθεση επιτυχίας που τίθεται είναι η ύπαρξη ευρείας συναίνεσης σχετικά όχι μόνο με την ανάγκη μεταρρύθμισης αλλά και με το πώς θα είναι οι νέες δομές ασφάλειας. Ωστόσο σε μετασυγκρουσιακά περιβάλλοντα αυτό φαντάζει ως ευσεβής πόθος λόγω των πολιτικών αντιπαραθέσεων διά ενόπλου βίας, των ανεπαρκών δυνατοτήτων των θεσμών ασφαλείας, της αυξημένης εγκληματικότητας και του γενικότερου υψηλού επιπέδου ανασφάλειας.

Όσο υψηλότερο είναι το επίπεδο βίας, τόσο μεγαλύτερη έμφαση πρέπει να δίνεται στη διαδικασία προετοιμασίας της εφαρμογής των δράσεων SSR ώστε να διαμορφωθούν οι συνθήκες αποδοχής της και οικειοποίησης από τους τοπικούς δρώντες. Γι' αυτό το λόγο απαιτείται να υπάρχει ένα ελάχιστο επίπεδο ασφάλειας για την προώθηση της διαδικασίας. Αυτό πρέπει να εξασφαλίζεται μέσω μηχανισμών του τύπου «Entry Force», όπως μια διεθνής αποστολή υποστήριξης της ειρήνης ή μια αποστολή διατήρησης της ειρήνης. Οι εν λόγω δυνάμεις πρέπει να διαθέτουν αποτελεσματικές δυνάμεις ασφαλείας που θα είναι σε θέση να αυξήσουν το κόστος που θα έχει για τους

τοπικούς δρώντες η επιλογή της βίας και της μη συμμετοχής σε διαδικασίες DDR, έναντι του διαλόγου και του συμβιβασμού. Ελλείψει τέτοιων δυνάμεων ασφαλείας, το βάρος για την αντιμετώπιση της άμεσης ανασφάλειας πέφτει συνήθως στον κατεστραμμένο τομέα της εσωτερικής ασφαλείας, γεγονός που έχει σημαντικές στρεβλωτικές επιπτώσεις στη μεταρρυθμιστική διαδικασία.

Ο ρόλος της «Entry Force» είναι κρίσιμος και χτίζει την εμπιστοσύνη των τοπικών δρώντων εφόσον δρα με αποτελεσματικότητα. Αυτή η εμπιστοσύνη είναι θεμέλιος λίθος για τα προγράμματα SSR καθότι είναι μακροπρόθεσμες πολυετείς διαδικασίες που αποσκοπούν στην αντιμετώπιση των διαρθρωτικών αιτιών της ανασφάλειας και όχι ένα μέσο για την αντιμετώπιση άμεσων απειλών ασφαλείας.

Η ΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΩΝ

Το προαναφερόμενο δίδαγμα που αφορά στον ρόλο της «Entry Force» έχει και μια χρονική παράμετρο. Ο ρόλος της πρέπει να οριοθετείται χρονικά ώστε ενώ παραμένει παρούσα στη χώρα-λήπτη να ωθεί τη μετάβαση ανάθεσης των λειτουργιών που επιτελεί προς τους τοπικούς μηχανισμούς ασφαλείας. Έτσι αυτή η χρονική πτυχή συνδυάζεται με το πρώτο δίδαγμα που αφορά στο κανονιστικό πλαίσιο σχεδίασης των SSR δράσεων. Εξαρχής θα πρέπει τα προγράμματα SSR να προβλέπουν τη μεταβατική περίοδο ανάληψης της ευθύνης υλοποίησής τους από τους τοπικούς δρώντες.

Αναμφίβολα η εφαρμογή ολοκληρωμένων μεταρρυθμίσεων που ανήκουν και διευθύνονται από τοπικούς παράγοντες απαιτεί τα θεμέλια σταθερών θεσμών και εκπαιδευμένου ανθρώπινου δυναμικού. Γι' αυτό το λόγο η οικοδόμηση της αρχιτεκτονικής του κράτους και των θεσμών ασφαλείας του είναι επιβεβλημένη ώστε να γίνει ο ομαλός «απογαλακτισμός» της χώρας-λήπτη από τους Διεθνείς. Το ζητούμενο είναι όταν θα αποχωρήσουν οι Διεθνείς να έχουν καταφέρει να βελτιώσουν την καθημερινότητα των πολιτών και να έχουν αναπτύξει ικανό επίπεδο δυνατοτήτων στους τοπικούς δρώντες ώστε να σε θέση να διατηρήσουν σε βιώσιμο επίπεδο την ανθρώπινη ασφάλεια και την ανθρώπινη ανάπτυξη, εγγράφοντας στο παρελθόν τις περιόδους ευθραυστότητας και βίας.

ΣΥΜΠΕΡΙΛΗΨΗ ΟΛΩΝ ΟΣΩΝ ΜΕΤΕΧΟΥΝ ΣΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

Ένα από τα κεντρικά ζητήματα που τίθεται κατά τη σχεδίαση των προγραμμάτων SSR είναι ποιους μη κρατικούς δρώντες θα περικλείει το μεταρρυθμιστικό πλαίσιο. Ποιοι μη κρατικοί δρώντες «νομιμοποιούνται» να συμμετέχουν και έτσι άτυπα να επιτυγχάνουν και την αναγνώρισή τους από τους Διεθνείς, ώστε να μετέχουν στη δομή της εξουσίας κατά την οικοδόμηση του κράτους; Εδώ την απάντηση τη δίνει το πρώτο συμπέρασμα που αφορά στο κανονιστικό πλαίσιο της σχεδίασης ενός προγράμματος SSR. Οι ιδιαιτερότητες της κάθε περίπτωσης κράτους-λήπτη αλλά και οι διαφορετικές κρατικές, κοινωνικές και κοινωνιακές δομές με τις χώρες-χορηγούς, υπαγορεύουν αφενός μια εξαντλητική ανάλυση της κατάστασης, αφετέρου δε, επιβάλλουν την οικειοποίηση του σχεδιασμού από τους τοπικούς δρώντες. Οι ανεπίσημες, παραδοσιακές τοπικές δομές ασφάλειας και δικαιοσύνης, όπως οι φυλετικές πολιτοφυλακές και οι εθιμικοί μηχανισμοί δικαιοσύνης, είναι μη κρατικοί δρώντες που έχουν σημαντική προβολή στον τομέα ασφάλειας και δεν μπορούν να αγνοηθούν ή ακόμα χειρότερα να αντικαταθούν.

Μπορεί τέτοιου είδους δομές να είναι «ενάντια στους φιλελεύθερους κανόνες και τα διεθνή πρότυπα», αλλά είναι υπαρκτές, ασκούν επιρροή, παράγουν αποτελέσματα στον τομέα ασφάλειας και έχουν αναδειχθεί από την κοινωνία. Και μάλιστα παρατηρείται ότι αν εξαιρεθούν από τις δράσεις SSR ή αποτελούν τροχοπέδη στις μεταρρυθμιστικές προσπάθειες, ή αποτελούν παράγοντες ανασφάλειας. Σε τέτοιες περιπτώσεις έχουμε ένα «διχασμένο» σύστημα ασφαλείας στο οποίο το επίσημο και το ανεπίσημο ανταγωνίζονται είτε σε τοπικό είτε σε κρατικό επίπεδο.

Συνεπώς οι χορηγοί δεν θα πρέπει να εξετάζουν με κρατικοκεντρική προσέγγιση τη ΜΤΑ (SSR) αλλά θα πρέπει να αποδέχονται τη συμβολή των μη κρατικών δρώντων στον τομέα της ασφάλειας και να υιοθετούν ολιστική προσέγγιση τόσο στην οργάνωση όσο και στη ΜΔΤΑ (SSG/R). Στα προγράμματα SSR πρέπει να περιλαμβάνονται οι «ανεπίσημες» δομές που μετέχουν στον τομέα ασφάλειας χωρίς ακαδημαϊκές αγκυλώσεις αλλά με πραγματιστικό βλέμμα και με παραδοχή της «νομιμοποιημένης» δράσης τους.

Η ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΥΠΑΡΞΗΣ ΚΟΙΝΟΥ ΟΡΑΜΑΤΟΣ

Στη βιβλιογραφία συναντάται πολύ συχνά η έννοια της SSR με εξαιρετικά τεχνοκρατικούς όρους και αυτό είναι μια «παγίδα» που τείνει να αποκρύπτει την πραγματικότητα: η διαδικασία είναι στον πυρήνα της πολιτική και απαιτεί ισχυρή πολιτική νομιμοποίηση για να επιτύχει. Αυτή η νομιμοποίηση εκπορεύεται από δύο πηγές: τις πολιτικές ελίτ και τον ευρύτερο πληθυσμό. Η επιτυχία της MTA (SSR) εξαρτάται από την ύπαρξη συναίνεσης μεταξύ των εγχώριων δρώντων σχετικά με τις αρχές του προγράμματος SSR, με το στρατηγικό όραμα που ενσωματώνεται σε αυτό και από τους στόχους που επιδιώκει να επιτύχει.

Η ατζέντα της SSR πρέπει να ενσαρκώνει το κοινό όραμα των πολιτών και των τοπικών πολιτικών ελίτ για βιώσιμη ασφάλεια και ανάπτυξη. Αυτό θα επιτρέψει η θεματολογία και η στοχοθεσία της MTA (SSR) να ενσωματωθούν στην ευρύτερη πολιτική διαδικασία της χώρας-λήπτη και να συμπεριληφθούν σε οποιεσδήποτε ειρηνευτικές συμφωνίες ή συμφωνίες που συνάπτονται. Ιδιαίτερα η αποδοχή και υιοθέτηση του προγράμματος SSR από τον τοπικό πληθυσμό αποκτά βαρύνουσα σημασία καθότι στις χώρες που βρίσκονται σε μετασυγκρουσιακά περιβάλλοντα ή μεταβαίνουν στη δημοκρατία από τον αυταρχισμό, ο τομέας της ασφάλειας αποτελεί συχνά αντικείμενο φόβου και καχυποψίας μεταξύ του τοπικού πληθυσμού.

Έτσι μπορεί να οικοδομηθεί μια κατ' αρχήν εμπιστοσύνη στη σχέση μεταξύ των δυνάμεων ασφαλείας και των πολιτών αν αναληφθούν δραστηριότητες ευαισθητοποίησης και εκπαίδευσης του κοινού για να ενημερωθεί ο πληθυσμός για τα δικαιώματά του σε μια δημοκρατική πολιτεία και το ρόλο των δυνάμεων ασφαλείας μέσα σε αυτήν. Παράλληλα οι διευρυμένες διαβουλεύσεις και επαφές σε ολόκληρη την κοινωνία απηχούν τη φωνή της στη διαδικασία μεταρρύθμισης, και αποτελούν ακρογωνιαίο λίθο και κλειδί για την επιτυχή εφαρμογή της.

Η ύπαρξη κοινού οράματος έρχεται να συγκεράσει και να επεκτείνει όλα τα προαναφερθέντα διδάγματα. Αν υπάρχει ένα ορθά σχεδιασμένο κανονιστικό πλαίσιο των δράσεων SSR στο οποίο η «Entry Force» θα κληθεί να αντιμετωπίσει επιτυχώς τις πρώτες επείγουσες προκλήσεις επί του πεδίου εφαρμογής ώστε να ακολουθήσει η απαραίτητη οικοδόμηση δυνατοτήτων όλων των δομών – δρώντων που μετέχουν στον τομέα ασφάλειας, τότε η μορφοποίηση ενός κοινού οράματος για την «επόμενη» μέρα

θα έρθει να εγκαθιδρύσει μια εμπεδωμένη μεταρρυθμιστική συναντίληψη της κατεύθυνσης προς την οποία καλούνται όλοι να συμπορευθούν.

Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΔΡΑΣΕΩΝ SSR ΣΕ ΠΕΡΙΟΧΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Το ιδιαίτερα πολύπλοκο και πολυσύνθετο περιβάλλον της αφρικανικής ηπείρου, με τα «τεχνητά» σύνορα και τη διασυνοριακή εξάπλωση εθνοτικών ομάδων, έχει καταδείξει την ανάγκη υιοθέτησης μιας περιοχικής προοπτικής για τις μεταρρυθμίσεις στον τομέα της ασφάλειας. Η πραγματικότητα μάς υπενθυμίζει ότι όλες σχεδόν οι σύγχρονες απειλές ασφαλείας και οι συγκρούσεις συχνά αποκτούν διεθνικό χαρακτήρα. Οι χώρες που βρίσκονται εν μέσω συγκρούσεων ή βιώνουν τη μετασυγκρουσιακή καθημερινότητα είναι εγκλωβισμένες σε περιοχικές ζώνες αστάθειας. Οι προσπάθειες για την αναχαίτιση της ανασφάλειας σε μια χώρα θα αποβούν άκαρπες αν δεν συνοδευτούν από παράλληλη δράση σε γειτονικά κράτη.

Αυτό δεν συνεπάγεται την προώθηση οριζόντιων μεταρρυθμίσεων σε γειτονικά κράτη στη λογική προκατασκευασμένων κανονιστικών προτύπων. Όπως προαναφέρθηκε απαιτείται η κατά περίπτωση εξέταση των τρόπων δράσης αλλά κυρίως απαιτείται η καλλιέργεια αυξημένης περιφερειακής συνεργασίας σε θέματα ασφαλείας. Η αποτροπή φαινομένων «spill-over» αλλά και η κατανόηση της εμπεδωμένης ασφαλείας και της βιώσιμης ειρήνης με όρους περιφερειακής ισορροπίας, υπαγορεύει την ενεργό συμμετοχή ενός ευρέος φάσματος Διεθνών, και τον «υποχρεωτικά» κεντρικό ρόλο των περιφερειακών οργανισμών της περιοχής στην οποία ανήκουν οι χώρες-λήπτες.

Η ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΔΡΑΣΕΩΝ SSR

Ένα κεντρικής σημασίας ζήτημα είναι το πώς αξιολογούνται τα προγράμματα SSR. Ποια είναι τα «μέτρα και τα σταθμά» που θα καθορίσουν την ανατροφοδότηση των χορηγών ώστε να βελτιώσουν τις κακές πρακτικές και να ενισχύσουν τις καλές; Η έλλειψη ευρέως αποδεκτών μεθοδολογιών παρακολούθησης και αξιολόγησης επισημαίνεται συνήθως ως ένα από τα βασικά προβλήματα που τελικά δρουν ως εμπόδιο στην όλη διαδικασία. Τα προγράμματα SSR πρέπει κατά τη διαδικασία σχεδίασης και συντονισμού των χορηγών να θέτουν ποσοτικά και ποιοτικά κριτήρια, όπως: τα ποσοστά εγκληματικότητας, τις δικαστικές στατιστικές, τις αντιλήψεις των πολιτών

(μέσα από δημοσκοπήσεις – βαρόμετρο) και τις εκθέσεις διεθνών και τοπικών οργανώσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Μέχρι τώρα οι χορηγοί έχουν επιδείξει την τάση να επικεντρώνονται σε ποσοτικά δεδομένα και όχι σε ποιοτικά αποτελέσματα για να αξιολογήσουν την αποτελεσματικότητα του προγράμματός τους. Το ζητούμενο δεν είναι πόσα χρήματα διατέθηκαν, ή ποιος είναι ο αριθμός των εκπαιδύσεων που πραγματοποιήθηκαν. Βέβαια είναι αναμφίβολα ευκολότερο να μετρηθεί το ποσό της βοήθειας και των πόρων που διοχετεύονται σε μια χώρα παρά, για παράδειγμα, να μετρηθεί η εξελισσόμενη στάση του κοινού απέναντι στον τομέα της ασφάλειας, το επίπεδο πρόσβασης των πολιτών στη δικαιοσύνη και η αποκατάσταση της εμπιστοσύνης των τοπικών πληθυσμών προς τους δρώντες του τομέα ασφάλειας.

Όμως η καθημερινή πραγματικότητα των πολιτών των χωρών-ληπτών δεν θα γίνει καλύτερη αν μάθουν ότι οι Διεθνείς διέθεσαν δεκάδες εκατομμύρια ευρώ αλλά μόνο αν βιώνουν ένα καλύτερο περιβάλλον ασφάλειας. Αυτό τελικά είναι το διακύβευμα και γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο η συνεκτική και ολιστική σχεδίαση των προγραμμάτων SSR πρέπει να διατρέχει εμφατικά τη φάση της αξιολόγησης.

Ο ΧΡΟΝΙΚΟΣ ΟΡΙΖΟΝΤΑΣ

Μια κρίσιμη προϋπόθεση για ένα επιτυχημένο πρόγραμμα MTA (SSR) είναι ο χρόνος εφαρμογής του. Η ασφάλεια δεν είναι αγαθό που το «παίρνεις από το ράφι», το «εισάγεις» στην «αγορά» και είναι έτοιμο προς «κατανάλωση». Είναι μια διαδικασία που μπορεί να πάρει μια ολόκληρη γενεά για να καρποφορήσει, ιδιαίτερα σε χώρες που βίωσαν πλήρη κρατική κατάρρευση ή ανακάμπτουν από πολυετείς ή εξαιρετικά βίαιες συγκρούσεις και τραγικές ανθρωπιστικές κρίσεις. Ωστόσο, οι χορηγοί τείνουν να λειτουργούν και να σχεδιάζουν σε χρονικούς ορίζοντες ενός έως τεσσάρων ετών και είναι επιρρεπείς σε μια σειρά πιέσεων, όπως η «κόπωση» και οι εγχώριες πολιτικές και εκλογικές διεργασίες, οι οποίες αντιστρατεύονται τη μακροπρόθεσμη δέσμευση.

Στο κέντρο αυτής τη διεκυστίνδας μεταξύ των δυνάμεων που υποστηρίζουν τις δράσεις SSR και σε αυτές που αναζητούν την «έξοδο» βρίσκεται η αυταπόδεικτη αλήθεια ότι δεν υπάρχει «fast-track» διαδικασία για τη MTA (SSR). Και μάλιστα, κάθε προσπάθεια επιτάχυνσης της διαδικασίας ώστε να βραχύνει η συνολική διάρκεια

δημιουργεί νέες πηγές αστάθειας. Συνεπώς η επιτομή όλων των προαναφερόμενων συμπερασμάτων – διδαγμάτων προβάλλεται στην κλίμακα του χρόνου.

Το πρώτο συμπέρασμα που προαναφέρθηκε αφορά στο κανονιστικό πλαίσιο της σχεδίασης του προγράμματος SSR. Είναι κοινός τόπος ότι τα προγράμματα SSR οφείλουν να προσδιορίζουν και να υποστηρίζουν τον μακροπρόθεσμο χαρακτήρα τους χωρίς να επιζητούν πρόωρες στρατηγικές εξόδου. Το δεύτερο που αφορά στη λειτουργικότητα της «Entry Force» εμπεριέχει τη χρονική παράμετρο της αλληλουχίας μετάβασης της ευθύνης υλοποίησης στους τοπικούς δρώντες. Το τρίτο και το τέταρτο που αφορούν στην οικοδόμηση δυνατοτήτων και στη συμπερίληψη μη κρατικών δρώντων στις δράσεις SSR περικλείει την ανάγκη πρόβλεψης ικανού χρονικού ορίζοντα υλοποίησης. Το πέμπτο που αφορά στην περιοχική οπτική της MTA (SSR) έχει τη χρονική πτυχή της ανάγκης ανάπτυξης δεσμών και σχέσεων σε διακρατικό και διεθνικό επίπεδο σε ένα χρονοβόρο πλαίσιο. Τέλος, το έκτο που αφορά στην αξιολόγηση των SSR δράσεων ο ολιστικός τους χαρακτήρας όχι μόνο δεν προσφέρεται για βραχυπρόθεσμες αξιολογήσεις αλλά η όλη διαδικασία είναι μακροχρόνια, η διάρκεια της οποίας, μάλιστα, είναι αντιστρόφως ανάλογη της διάρκειας και της σφοδρότητας του συγκρουσιακού περιβάλλοντος.

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Στο σημείο αυτό ολοκληρώνοντας τη συγκριτική ανάλυση των προγραμμάτων MTA (SSR) που εφαρμόστηκαν ή εφαρμόζονται στα μετασυγκρουσιακά περιβάλλοντα των αφρικανικών χωρών, θα πρέπει να γίνει μια περιληπτική σύνοψη των «take-away points» της παρούσας εργασίας και να απαντηθούν τα αρχικώς τεθέντα ερευνητικά ερωτήματα.

Η συγκριτική ανάλυση έγινε μέσα από το πρίσμα της έρευνας στη δευτερογενή επιστημονική βιβλιογραφία ώστε να αναδειχθούν:

- α. Οι καλές πρακτικές που συνεισέφεραν θετικά.
- β. Οι κακές πρακτικές που δεν απέδωσαν τα αναμενόμενα αποτελέσματα.
- γ. Οι δράσεις που όχι μόνο δεν επέφεραν τα αναμενόμενα αποτελέσματα αλλά τελικά δημιούργησαν μια κατάσταση χειρότερη απ' αυτήν που ξεκίνησαν.

δ. Τα συμπεράσματα – διδάγματα που προκύπτουν από την προηγηθείσα ανάλυση ώστε να καταγραφούν τα «πρέπει» και «δεν πρέπει» του σχεδιαστικού και εφαρμοστικού πλαισίου των προγραμμάτων SSR.

Το ανωτέρω υπόβαθρο μάς δίνει τη βάση πάνω στο οποίο μπορούμε να απαντήσουμε στα ακόλουθα ερευνητικά ερωτήματα:

- Ποιοι είναι οι κύριοι δρώντες στα προγράμματα MTA (SSR) στην Αφρική και ποιες είναι οι δράσεις που αναπτύσσουν;

Διεθνείς που ανήκουν και στις τέσσερις κατηγορίες χορηγών (holistic, niche, emerging powers, INGOs) έχουν αναπτύξει τις τελευταίες τρεις δεκαετίες πολυσχιδές έργο πάνω στις προσπάθειες MTA (SSR). Βαρύνοντα ρόλο έχει παραδοσιακά ο ΟΗΕ λόγω κύρους και νομιμοποίησης, ενώ ειδικά τα τελευταία χρόνια τόσο η Αφρικανική Ένωση όσο και περιφερειακοί αφρικανικοί οργανισμοί έχουν αυξημένη παρουσία. Το σύνολο των δράσεων των Διεθνών αφορά όλο το φάσμα του τομέα ασφάλειας με το κέντρο βάρους να εντοπίζεται στις δομές των ενόπλων δυνάμεων, στις δομές των σωμάτων ασφαλείας, και στο κράτος δικαίου.

- Υπάρχουν αποτυχημένα προγράμματα MTA (SSR) σε χώρες της Αφρικής; Αν ναι, γιατί απέτυχαν;

Δυστυχώς τα αποτυχημένα προγράμματα MTA (SSR) στην αφρικανική ήπειρο είναι περισσότερα από τα επιτυχημένα. Οι λόγοι που δεν ευοδώθηκαν εντοπίζονται στη συντριπτική τους πλειοψηφία στην ελλιπή σχεδίαση, στην πλημμελή αξιολόγηση και στον βραχύ χρονικό ορίζοντα δράσης. Τα κενά και οι ελλείψεις αυτές έχουν κατά καιρούς επισημανθεί τόσο από τους ακαδημαϊκούς όσο και από τους δρώντες επί του πεδίου. Όμως η «τριβή» που προκαλείται κατά την εφαρμογή των δράσεων SSR είναι τόσο αντιθετικά ισχυρή προς τον ενθουσιασμό και την «ορμή» κατά τη σχεδίασή τους, που υποχρεώνει σε συμβιβασμούς οι οποίοι τελικά φτάνουν κάποιες φορές να υπονομεύσουν την όλη προσπάθεια.

- Υπάρχουν προγράμματα MTA (SSR) που έχουν εργαλειοποιηθεί υπό την επίφαση της ανάπτυξης ώστε να επιτευχθούν σκοποί ξένοι προς το αξιακό σύστημα του ΟΗΕ; Αν ναι, ποιοι είναι οι παράγοντες που διαμόρφωσαν αυτήν την «παρέκκλιση»;

Σε αυτό το ερώτημα δεν υπάρχει μια απάντηση τύπου κατάφασης ή άρνησης. Αν γίνει μια χρονική αναδρομή στα προγράμματα των δεκαετιών του 1990 και του 2000, τότε θα συναντήσει κανείς τη γενική δυσπιστία για τα προγράμματα SSR τόσο από τους πολίτες όσο και από κάποιες ελίτ των χωρών-ληπτών, τα οποία μάλιστα συνέδεαν με αποικιοκρατικές μεθόδους και πρακτικές. Επομένως, ασχέτως αν υπήρχε ή όχι η πρόθεση από τους χορηγούς να ασκήσουν τέτοιου είδους παρεκκλίσεις από το αξιακό σύστημα του ΟΗΕ, τελικά το αίσθημα του τοπικού πληθυσμού μάς δίνει το μέτρο της επίδρασης. Μετά τη δεκαετία του 2010 η συγκεκριμένη αντίληψη έχει εκλείψει και σε αυτό έχει συμβάλει σημαντικά το γεγονός της κατακόρυφης αύξησης των αφρικανικών χορηγών στα προγράμματα SSR.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Το πλέον πρωτόγονο ορμέμφυτο του ανθρώπου είναι το αίσθημα επιβίωσης. Και μάλιστα η ιατρική επιστήμη αποδέχεται ότι το αίσθημα αυτό είναι το πλέον ισχυρό απ' όλα τα άλλα ανθρώπινα αισθήματα. Έτσι λόγω της ανθρώπινης ευφυΐας και του ενστίκτου επιβίωσης έχει εξασφαλιστεί η ανθρώπινη παρουσία πάνω στον πλανήτη για τόσες εκατοντάδες χιλιάδες χρόνια. Με αυτά τα δεδομένα θα εκτιμούσε κανείς ότι ποτέ ο άνθρωπος δεν θα έβαζε σε απειλή τη ζωή του, αλλά η ψυχολογία επεμβαίνει και μας υπενθυμίζει ότι στο όνομα μιας ιδέας, μιας αξίας, ενός οράματος, οι φυσικοί νόμοι καταργούνται διότι ξεπερνιέται κάθε λογική διαδικασία.

Ο φαύλος κύκλος που ξεσπάει σε μια σύγκρουση θέτει ζητήματα υπαρξιακών απειλών για το άτομο είτε στο όνομα μιας ιδέας είτε στο όνομα ενός συμφέροντος και τελικά όλοι οι εμπλεκόμενοι σε αυτόν τον κύκλο είναι απρόβλεπτοι και ικανοί να προκαλέσουν πρωτοφανείς για κάθε έννοια ανθρώπινου πολιτισμού ανθρωπιστικές κρίσεις.

Αυτόν τον φαύλο κύκλο καλείται να διακόψει η ΜΤΑ (SSR) και να επαναφέρει τον πολιτισμό στην καθημερινότητα. Όμως ακόμα κι αν τελικά διακοπεί ο κύκλος των συγκρούσεων, η μετασυγκρουσιακή κατάσταση δεν αρκεί για να επουλώσει τις πληγές ή να καταλαγιάσει το μίσος ή να σβήσει τον φόβο. Απαιτούνται δράσεις ανθρωπιστικού περιεχομένου και αξιών που θα δημιουργήσουν προϋποθέσεις ελπίδας για βιώσιμη ειρήνη. Τέτοιου είδους δράσεις καλούνται να αναπτύξουν οι χορηγοί δράσεων SSR συνθέτοντας όλες τις επιμέρους ψηφίδες της οικοδόμησης της ειρήνης και της ανθρώπινης ανάπτυξης που θα σχηματιστούν τμηματικά το ψηφιδωτό της ολιστικής και συνεκτικής προσέγγισης που οφείλει να διέπει τα προγράμματα SSR.

Τέτοιες προσπάθειες δεν νοούνται να έχουν στρατηγικές εξόδου αλλά θα πρέπει να διέπονται μόνο από στρατηγική εισόδου για μακροπρόθεσμη εταιρική σχέση ώστε να επιτυγχάνεται σταθερότητα. Στον σύγχρονο κόσμο που ζούμε έχουμε κατανοήσει ότι η αστάθεια σε ένα μέρος του πλανήτη συνεπάγεται συχνά αλυσιδωτές αντιδράσεις που μπορεί να γεννήσουν πολλαπλές απειλές σε άλλα μακρινά μέρη.

Ας πάρουμε για παράδειγμα την περιοχή του Sahel και ας δούμε πώς καταγράφει η Ευρωπαϊκή Διαστημική Υπηρεσία το μεγαλύτερο πρόβλημα φυσικής καταστροφής που αντιμετωπίζει: την ερημοποίηση. *«Η ερημοποίηση είναι η επέκταση των ερήμων*

στα φυσικά φράγματα, [δηλαδή] τις σαβάνες και τις στέπες. Αυτό οφείλεται σε πολλούς λόγους. Στο παρελθόν έχουν σημειωθεί τεράστιες διακυμάνσεις στις ποσότητες των βροχοπτώσεων, με σημαντικές περιόδους ξηρασίας (1912-15, 1941-42, 1968-74, 1983-85). Κατά συνέπεια, το έδαφος σχηματίζει αποθέσεις, η κάλυψη της βλάστησης εξαφανίζεται και, χωρίς φυσικά φράγματα, η έρημος επεκτείνεται με τη βοήθεια του βορειοανατολικού αληγούς, που επίσης ξηραίνει το έδαφος.

Ακόμη κι αν οι βροχές ήταν περισσότερες, το αμμώδες έδαφος είναι δύσκολο να καλλιεργηθεί ξανά. Ένας ακόμη σημαντικότερος παράγοντας που συμβάλλει στην ερημοποίηση είναι ο αυξανόμενος πληθυσμός αυτής της ευαίσθητης περιοχής. Οι σύγχρονες τεχνολογίες επιτρέπουν την κατασκευή βαθύτερων και αποδοτικότερων πηγαδιών. Αυτό παροτρύνει τους κτηνοτρόφους να διατηρούν όλο και περισσότερα ζώα. Τα ζώα στη συνέχεια χρειάζονται όλο και περισσότερα βοσκοτόπια, και η στάθμη του νερού μειώνεται. Οι θάμνοι και τα δέντρα πεθαίνουν και το έδαφος αποξηραίνεται. Ύστερα ο άνεμος διώχνει τα συστατικά του εδάφους που είναι σημαντικά για τη γεωργία, αφήνοντας αμμώδη και πετρώδη εδάφη.

Τα φυτά αναπτύσσονται πολύ αργά σε αμμώδη εδάφη, ενώ ο πληθυσμός χρειάζεται όλο και περισσότερα καυσόξυλα και τροφή για τα κοπάδια. Γι' αυτό και εξαφανίζεται ακόμη και η τελευταία αραιή φυσική κάλυψη. Χωρίς το φυσικό φράγμα των φυτών, η άμμος της ερήμου επεκτείνεται ανεμπόδιστα. Τεράστιες ποσότητες άμμου καταλήγουν με τον άνεμο στις στέπες, εμποδίζοντας την ανάπτυξη των φυτών, ακόμη κι όταν βρέχει. Έπειτα οι άνθρωποι μετακινούνται προς τις νοτιότερες στέπες για να βρουν βλάστηση. Ο πληθυσμός αυξάνεται υπερβολικά, όπως και οι επακόλουθες ανάγκες για ξύλο, λιβάδια και ζωοτροφή. Η ερημοποίηση συνεχίζει να εξαπλώνεται. Από τη δεκαετία του 1970, η Σαχάρα έχει καταλάβει μια λωρίδα του Σαχέλ, πλάτους περίπου 100 km» (European Space Agency n.d.).

Αν σε αυτές τις υπαρξιακές απειλές που προέρχονται από την ειρηνική δραστηριότητα του ανθρώπου και επισείουν απροσδιόριστες μεταναστευτικές ροές προς πάσα ασφαλή κατεύθυνση, προσθέσουμε όλους το αιματοκυλισμένους πολέμους των τελευταίων 60 χρόνων στη μαύρη ήπειρο, το λιγότερο που θα μπορούσαμε να συμπεράνουμε είναι ότι το ανθρώπινο γένος αυτοκτονεί. Η αλυσίδα των εκθετικών προβλημάτων που θέτουν τα συγκρουσιακά περιβάλλοντα σε συνδυασμό με τα ενυπάρχοντα «καυτά» ζητήματα της κλιματικής αλλαγής μάς φέρνει αντιμέτωπους με μια πραγματικότητα που ήδη βιώνουμε, εν μέσω διασυνοριακών υβριδικών απειλών. Δεν

υπάρχουν απομονωμένες γωνιές του πλανήτη Γη που μπορούμε να «σηκώσουμε το χαλί» και να αποκρύψουμε τα προβλήματα των συγκρουσιακών καταστάσεων. Η παγκόσμια διάδοσή τους έχει «αγγίξει» όλες τις αναπτυγμένες χώρες κατά τρόπο οριζόντιο και δυναμικά απειλητικό. Πλέον οι δράσεις SSR δεν έχουν μόνο έναν ανθρωπιστικό χαρακτήρα που κάποιες πλούσιες χώρες έχουν την πολυτέλεια να επιλέγουν το «πού» και «πότε» θα πραγματοποιηθούν. Η ανάγκη ολιστικής και συνεκτικής αντιμετώπισης των προβλημάτων που καλείται να επιλύσει η ΜΤΑ (SSR) αγγίζει τον υπαρκτικό πυρήνα ενός ευρέως φάσματος χωρών εκτός της περιφέρειας στην οποία εφαρμόζεται. Οι δράσεις για την εμπέδωση ασφάλειας δεν μπορεί να είναι μυωπικές, δεν μπορεί να είναι βραχυπρόθεσμες και πρέπει να έχουν ως προμετωπίδα το απλό απόφθεγμα του Μενάνδρου: «**Ὡς χαρίεν ἄνθρωπος, ὅταν ἄνθρωπος ᾖ**».

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Adebajo, Adekeye. "The Dog That Did Not Bark: Why Has Sierra Leone Not Returned to War After Peacekeepers Left?" In *The State of Peacebuilding in Africa*, by T. McNamee and M. Muyangwa, 343-361. Palgrave Macmillan, Cham, 2021.
- African Union, AU. "Policy Framework on SSR." *20th Ordinary Session of the AY Assembly*. Adis Ababa: African Union, 2013. 35.
- . "Policy on PCRD." *9th Ordinary Session of the Executive Council*. Banjul: African Union, 2006. 64.
- African Watch, Human Rights Watch. "Somalia: Beyond the Warlords - The Need for a Verdict on Human Rights Abuse." *Publications Vol.5, Issue No.2*. March 7, 1993. <https://www.hrw.org/reports/1993/somalia/>.
- Albrecht, Peter, and Cathy Haenlein. "Solving the Internal-External Divide: Sierra Leone's Path In and Out of Peacekeeping." *Conflict, Security & Development*, 21, no. 2 (2021): 107-127.
- Alga, Ecoma. "The Emerging Regional Policy Frameworks for SSR/G in Africa: Prospects and Opportunities for the AU and ECOWAS." *BISA-Africa and International Studies ESRC seminar series: "African agency in international politics African Agency in Peace, Conflict and Intervention"*. Birmingham: University of Birmingham, 2011. 5.
- Ansorg, Nadine. "Security sector reform in Africa: Donor approaches versus local needs." *Contemporary Security Policy* 38, no. 1 (2017): 129-144.
- AU Assembly. "DECISIONS, DECLARATIONS, RESOLUTION AND MOTION." *33rd Ordinary Session*. Adis Ababa: Assembly of the Union, 2020. 142.
- AU PEACE AND SECURITY COUNCIL. "ATMIS." *1068th Meeting PSC*. Adis Ababa: AU PSC, 2022. 8.
- Bah, Alhaji Sarjoh, Elizabeth Choge-Nyangoro, Solomon Dersso, Brenda Mofya, and Tim Murithi. *The African Peace and Security Architecture - A Handbook*. Εγχειρίδιο, Addis Ababa: Friedrich-Ebert-Stiftung (FES), Addis Ababa Office and the African Union (AU), 2014.

- Baker, Bruce, and Roy May. "A Sustainable Peace? Sierra Leone." In *Ending Africa's Wars -Processing to Peace*, by Oliver Furley and Roy May, 128-136. Routledge, 2006.
- Baker, Bruce, and Roy May. "Reconstructing Sierra Leone." *Commonwealth & Comparative Politics* 35, no. 60 (2004): 35-60.
- Bakrania, Shivit. *Security and justice evidence mapping*. Birmingham, UK: GSDRC, University of Birmingham, 2015.
- Ball, Nicole. *Putting Governance at the Heart of Security Sector Reform -Lessons from the Burundi-Netherlands Security Sector Development Programme*. Clingendael The Netherlands Institute of International Relations, 2014.
- Ball, Nicole, and Dylan Hendrickson. *Trends in Security Sector Reform (SSR): Policy, Practice and Research*. International Development Research Centre (IDRC), 2006.
- Ball, Nicole, 'Kayode J. Fayemi, Funmi Olonisakin, and Williams Rocklyn. *Security Sector Governance in Africa: A Handbook*. International Development Research Centre, 2004.
- Bang, Henrik Paul. *Foucault's Political Challenge - From Hegemony to Truth*. PALGRAVE MACMILLAN, 2015.
- Bappah, Habibu Yaya. "ECOWAS protagonists for peace: An internal perspective on policy and community actors in peacemaking interventions." *South African Journal of International Affairs* 25, no. 1 (Μάρτιος 2018): 83-98.
- Bates, Gill, and Huang Chin-Hao. *China's Expanding Peacekeeping Role: Its Significance and the Policy Implications*. SIPRI, 2009.
- Bellamy, Alex J., and Nicholas J. Wheeler. "Humanitarian intervention in world politics." In *The Globalization of World Politics -An Introduction to International Relations*, by John Baylis, Steve Smith and Patricia Owens, 514-529. Oxford University Press, 2020.
- Bellou, Fotini. "The European External Action Service: An Encompassing and Adaptive Agency at the Service of the EU Global Security Strategy?" In *European Union Security and Defence. Contributions to Political Science.*, by G. Voskopoulos, 101-118. Cham: Springer, 2021.

- Bellou, Fotini. "The Strategic Context of the European Security and Defence Policy." In *European Union Security and Defence. Contributions to Political Science*, by G. Voskopoulos, 25-37. Cham: Springer, 2021.
- Bendix, Daniel, and Ruth Stanley. "Deconstructing local ownership of security sector reform: A review of the literature." *African Security Studie* 17, no. 2 (2008): 93-104.
- Berhe, Mulugeta Gebrehiwot. "The Norms and Structures for African Peace Efforts: The African Peace and Security Architecture." *International Peacekeeping* 24, no. 4 (2017): 661-685.
- Boahen, Adu A. *General History of Africa Vol. II -Africa under Colonial Domination 1880-1935*. UNESCO, 1990.
- Britannica, Πάπυρος Larousse. *Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος - Τόμος 54ος*. Πάπυρος, 1991.
- Brooks, D. "What is security: Definition through knowledge categorization." *Security Journal* 23 (July 2010): 225-239.
- Bugayova, Nataliya, and Darina Regio. *The Kremlin's Campaign in Africa: Assessment Update*. Institute for the Study of War, 2019.
- Bugayova, Nataliya, Mason Clark, Michaela Walker, Andre Briere, Anthony Yanchuk, and George Barros. *The Kremlin's Inroads After the Africa Summit*. Institute for the Study of War, 2019.
- Buzan, Barry. "The English School: A neglected approach to International Security Studies." *Security Dialogue* 46, no. 2 (2015): 126-143.
- Buzan, Barry, Ole Wæver, and Jaap de Wilde. *Security, A New Framework for Analysis*. London: Lynne Rienner Publishers, Inc., 1998.
- Byrnes, Rita M. *South Africa, a Country Study*. Library of Congress, 1997.
- Caparini, Marina. *DDR and SSR Challenges in Mali -NUPI Working Paper 853*. Norwegian Institute of International Affairs, 2015.
- Carver, Richard. *Sierra Leone: From Cease-Fire to Lasting Peace?* January 1, 1997. <https://www.refworld.org/docid/3ae6a6b624.html>.
- Castañeda, Carla. "How Liberal Peacebuilding May Be Failing Sierra Leone." *Review of African Political Economy* 13, no. 120 (2009): 235-251.
- Cawthra, Gavin. "The death of security sector reform? The South African exemplar revisited." *Conflict, Security & Development* 19, no. 2 (2019): 223-235.

- Chikwanha, Annie Barbara. "A constitutional based transformative approach to reform the security sector in Africa's post liberation war countries." *African Security* 30, no. 2 (February 2021): 170-183.
- Council of the European Union, General Secretariat of the Council. *European Security Strategy : a secure Europe in a better world*. Έκθεση Εφαρμογής, Brussels: EU Publications Office, 2009.
- DCAF Geneva Centre for Security Sector Governance. *SSR Backounder Series*. Geneva, 2015.
- DCAF Geneva Centre for Security Sector Governance. *The Contribution and Role of SSR in the Prevention of Violent Conflict*. DCAF, 2017.
- de Waal, Alex. *The Real Politics of the Horn of Africa -Money, War and the Business of Power*. Polity Press, n.d.
- Debos, Marielle. *Living by the Guns in Chad -Combatants, Impunity and State Formation*. Zed Books Ltd, 2016.
- Desjardins, Jeff. *Mapped: Visualizing the True Size of Africa*. February 19, 2020. <https://www.visualcapitalist.com/map-true-size-of-africa/>.
- Detzner, Sarah. "Modern post-conflict security sector reform in Africa: patterns of success and failure." *African Security Review* 26, no. 2 (2017): 116-142.
- Donais, Timothy. *Peacebuilding and Local Ownership, Post- conflict consensus- building*. Routledge Taylor and Francis Group, 2012.
- Donais, Timothy. "Security sector reform and the challenge of vertical integration." *Journal of Intervention and Statebuilding* 12, no. 1 (2018): 31-47.
- Duursma, Allard, and Niklas Masuhr. "Russia's return to Africa in a historical and global context: Anti-imperialism, patronage, and opportunism." *South African Journal of International Affairs*, October 26, 2022.
- Dzinesa, Gwinyayi A. "Disarmament, Demobilization, and Reintegration in Southern Africa -Namibia, Angola, and Mozambique." In *Peacebuilding, Power, and Politics in Africa*, by Devon Cutris and Gwinyayi A. Dzinesa, 330-350. Ohio University Press, 2012.
- Ebo, Adedeji, and Kristiana Powell. "Why Is SSR Important? A United Nations Perspective." In *The Future of Security Sector Reform*, by Mark Sedra, 45-58. CIGI, 2010.

- ECOWAS Commission. "Supplementary Act on ECPF for SSR/G." *Heads of States and Government of ECOWAS*. Dakar: ECOWAS Commission, 2016. 30.
- ECOWAS Executive Secretariat. "eisa.org." *ECOWAS 2001 protocol*. Δεκέμβριος 21, 2001. <https://www.eisa.org/pdf/ecowas2001protocol.pdf> (accessed Σεπτέμβριος 14, 2022).
- Eisenstadt, S. "African Age Groups: A Comparative Study." *Africa: Journal of the International African Institute* 24, no. 2 (Απρίλιος 1954): 100-113.
- European Council on Foreign Relations. *Mapping African Regional Cooperation*. December 1, 2022. <https://ecfr.eu/>.
- European External Action Service. *EU RACC SAHEL*. January 4, 2022. https://www.eeas.europa.eu/eu-racc-sahel/about-eu-regional-advisory-and-coordination-cell-sahel-racc_en?s=4439 (accessed Σεπτέμβριος 24, 2022).
- . *EUAM RCA*. October 6, 2021. https://www.eeas.europa.eu/euam-rca/about-eu-advisory-mission-central-african-republic-euam-rca_en?s=3344#53359 (accessed Σεπτέμβριος 24, 2022).
- . *EUBAM LIBYA*. September 9, 2021. https://www.eeas.europa.eu/eubam-libya/about-eu-border-assistance-mission-libya-eubam_en?s=327#11759 (accessed Σεπτέμβριος 24, 2022).
- . *EUCAP SAHEL MALI*. September 2021, 2021. https://www.eeas.europa.eu/eucap-sahel-mali/about-eucap-sahel-mali_en?s=331#10107 (accessed Σεπτέμβριος 24, 2022).
- . *EUCAP SAHEL NIGER*. October 2020. <https://www.eucap-sahel.eu/wp-content/uploads/2020/10/EUCAP-Sahel-Niger-Factsheet-EN-low-resolution.pdf> (accessed Σεπτέμβριος 24, 2022).
- . *EUCAP SOMALIA*. July 16, 2022. <https://www.eucap-som.eu/eucap-somalia-the-european-unions-civilian-mission-in-somalia-celebrates-its-10th-anniversary/> (accessed Σεπτέμβριος 24, 2022).
- . *EUNAVFOR MED IRINI*. August 31, 2022. <https://www.operationirini.eu/about-us/> (accessed Σεπτέμβριος 24, 2022).
- . *EUNAVFOR SOMALIA*. September 22, 2022. <https://eunavfor.eu/> (accessed Σεπτέμβριος 24, 2022).

- . *EUTM Mali*. January 13, 2020. https://eutmmali.eu/wp-content/uploads/2022/01/20220113_Fact-Sheet-EUTM-sans-elections-22FEB_ENG.pdf (accessed Σεπτέμβριος 24, 2022).
- . *EUTM Mozambique*. January 4, 2022. https://www.eeas.europa.eu/eutm-mozambique/about-european-union-training-mission-mozambique_en?s=4411 (accessed Σεπτέμβριος 24, 2022).
- . *EUTM RCA*. September 15, 2021. https://www.eeas.europa.eu/eutm-rca/about-military-training-mission-central-african-republic-eutm-rca_en?s=334 (accessed Σεπτέμβριος 29, 2022).
- . *EUTM Somalia*. September 2022. <https://www.eutm-somalia.eu/wp-content/uploads/bsk-pdf-manager/2022/09/EUTM-S-FACTSHEET-7th-Mandate.pdf> (accessed Σεπτέμβριος 24, 2022).
- European Space Agency, ESA. *Eduspace*. n.d. https://www.esa.int/SPECIALS/Eduspace_Global_GR/SEM5MT4PVFG_0.html (accessed Δεκεμβρίου 1, 2022).
- European Union. "A Strategic Compass for Security and Defence." *EEAS*. March 21, 2022. https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/strategic_compass_en3_web.pdf (accessed Σεπτέμβριος 19, 2022).
- Evans, Thammy. "DCAF Geneva Centre for Security Sector Governance." *International Security Sector Advisory Team*. Αύγουστος 28, 2015. <https://issat.dcaf.ch/Share/Blogs/ISSAT-Blog/The-Case-for-SSR-as-a-Conflict-Prevention-Measure> (accessed Σεπτέμβριος 7, 2022).
- Farah, Douglas. *Blood From Stones: The Secret Financial Network of Terror*. Broadway Books, 2004.
- Garassi, Donata, Stephanie Kuttner, and Per Egil Wam. *The Security Sector and the Poverty Reduction Strategies*. Social Development Department -The World Bank Group, 2009.
- Gbla, Osman. "Security sector reform under international tutelage in Sierra Leone." *International Peacekeeping* 13, no. 1 (2006): 78-93.
- Gross, Eva. *ASSESSING THE EU'S APPROACH TO SECURITY SECTOR*. Study, Brussels: European Parliament -Policy Department DG External Policies, 2013.

- Harborne, Bernard, William Dorotinsky, and Paul M. Bisca. *Securing Development - Public Finance and the Security Sector (Overview)*. World Bank Publications, 2017.
- Hoagland, Jack, Amy Oakes, Eric Parajon, and Susan Peterson. "The Blind Men and the Elephant: Comparing the Study of International Security Across Journals." *Security Studies* 29, no. 3 (May 2020): 393-433.
- Horn, Adrian, Funmi Olonisakin, and Gordon Peake. "United Kingdom-led Security Sector Reform in Sierra Leone." *Civil Wars* 8, no. 2 (2006): 109-126.
- Human Rights Watch. *"We'll Kill You if You Cry": Sexual Violence Widespread in the Sierra Leone Conflict*. January 14, 2003. <https://www.peacewomen.org/node/90335>.
- . "Human Rights Watch World Reports." *Human Rights Watch World Report 1990 - Liberia*. January 1, 1991. <https://www.refworld.org/docid/467fca281e.html>.
- Hutchful, Eboe. "Security Sector Governance and Peacebuilding." In *Peacebuilding, Power, and Politics in Africa*, by Devon Curtis and Gwinyayi A. Dzinesa, 63-86. Ohio University Press, 2012.
- Institute for Economics and Peace, IEP. *The Economic Cost of Violence Containment*. IEP, 2015.
- Isima, Jeffrey. "Scaling the Hurdle or Muddling Through Coordination and Sequencing Implementation of Security Sector Reform in Africa." In *Sedra, Mark*, by The Future of Security Sector Reform, 327-338. CIGI, 2010.
- Jackson, P. "Security Sector Reform and State Building." *Third World Quarterly* 32, no. 10 (2011): 1803-1822.
- Jackson, Paul, and Shivit Bakrania. "Is the Future of SSR non-linear?" *Journal of Intervention and Statebuilding* 12, no. 1 (2018): 11-30.
- James, Laura. "Sudan." In *Africa Yearbook Volume 12*, by Jon Abbink, Sebastian Elischer, Andreas Mehler and Henning Melber, 366-377. Brill, 2016.
- Jervis, Robert. "Realism, Neoliberalism, and Cooperation: Understanding the Debate." *International Security* 24, no. 1 (Summer 1999): 42-63.
- Kanet, Roger E., and Dina Moulioukova. *Russia and the World in the Putin Era -From Theory to Reality in Russian Global Strategy*. Routledge, 2022.
- Kanyako, Vandy. "Donor Policies in post-war Sierra Leone." *Journal of Peacebuilding & Development* 11, no. 1 (2016): 26-39.

- Knight, Andy W. "Linking DDR and SSR in post conflict peace-building in Africa: An overview." *African Journal of Political Science and International Relations* 4, no. 1 (2010): 29-54.
- Kohl, Christoph. *PRIF Report No. 126: The Reform of Guinea-Bissau's Security Sector - Between demand and practice*. Peace Research Institute Frankfurt, 2014.
- Kozyrev, Vitaly. "Harmonizing 'Responsibility to Protect': China's vision of a post-sovereign world." *International Relations* 30, no. 3 (2016): 328-345.
- Krogstad, Erlend Grøner. "Security, Development, and Force: Revisiting Police Reform in Sierra Leone." *African Affairs* 111, no. 443 (2012): 261-280.
- Lamb, Guy. *DDR 20 Years Later - Historical Review of the Long-term Impact of Post-independence DDR in Southern Africa*. International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 2013.
- Legro, Jeffrey W., and Andrew Moravcsik. "Is Anybody Still a Realist?" *International Security* 24, no. 2 (Fall 1999): 5-55.
- Lund, Micael S. *Preventing Violent Conflicts, A Strategy for Preventive Diplomacy*. Washington D.C.: United States Institute of Peace Press, 1996.
- Marshall, Monty G. *Conflict Trends in Africa, 1946-2004*. UK Ministry of Defence, Department for International Development, A Macro-Comparative Perspective.
- Marten, Kimberly. "Russia's use of semi-state security forces: the case of the Wagner Group." *Post-Soviet Affairs* 35, no. 3 (2019): 181-204.
- Massey, Simon. "Multi-party Mediation in the Guinea-Bissau Civil War." In *Ending Africa's Wars - Processing to Peace*, by Olivier Furley and Roy May, 114-132. Routledge, 2016.
- Mazrui, Ali A., and C. Wondji. *General History of Africa Vol. VIII -Africa since 1935*. UNESCO, 1993.
- Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, MFA PRC. *Foreign Policies*. October 22, 2021. https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/wjzcs/202110/t20211022_9609380.html.
- Nagy, Tibor P., Assistant Secretary Bureau of African Affairs. "The Trump Administration and U.S. Africa Policy: What has been accomplished and what lies ahead?" *US Embassy in Mali*. March 3, 2020. <https://ml.usembassy.gov/the->

trump-administration-and-u-s-africa-policy-what-has-been-accomplished-and-what-lies-ahead/.

- O'Neill, William G. *Police Reform in Situations of Forced Displacement -Chad, Eastern Zaire, and Kosovo*. Brookings University -LSE University, 2012.
- Obi, Cyril I. "Economic Community of West African States on the Ground: Comparing Peacekeeping in Liberia, Sierra Leone, Guinea Bissau, and Côte D'Ivoire,." *African Security* 2, no. 2-3 (2009): 119-135.
- OECD. *ODA Levels in 2021- Preliminary data*. Detailed Summary Note, Paris: OECD, 2022.
- . *Security Sector Reform and Governance, DAC Guidelines and Reference Series*. Paris: OECD, 2005.
- . *The OECD DAC Handbook on Security System Reform (SSR) Supporting Security and Justice*. Paris: OECD, 2007.
- Omach, Paul. "The Limits of Disarmament, Demobilization, and Reintegration." In *Peacebuilding, Power, and Politics in Africa*, by Devon Curtis and Gwinyayi A Dzinesa, 115-135. Ohio University Press, 2012.
- OSCE Secretariat - Conflict Prevention Centre - Operations Service, OSCE. "OSCE." *OSCE SSR/G*. February 22, 2022. https://www.osce.org/files/f/documents/2/4/512470_0.pdf.
- OSCE, Organization for Security and Cooperation in Europe. "OSCE Documents." *OSCE Code of Conduct on Politico-Military Aspects of Security*. December 3, 1994. <https://www.osce.org/files/f/documents/5/7/41355.pdf> (accessed Σεπτέμβριος 24, 2022).
- . "OSCE Documents." *CHAIRMANSHIP'S PERCEPTION PAPER ON OSCE BASIC NORMS AND PRINCIPLES IN THE FIELD OF SECURITY SECTOR GOVERNANCE/REFORM*. November 30, 2007. <https://www.osce.org/files/f/documents/5/5/29386.pdf> (accessed Σεπτέμβριος 24, 2022).
- Palik, Júlia, Siri Aas Rustad, and Fredrik Methi. *PRIO Paper 2020 -Conflict Trends in Africa, 1989-2019*. Peace Research Institute Oslo (PRIO), 2020.
- Paul, Christopher, et al. *What Works Best, When Building Partner, Capacity and Under What Circumstances?* RAND Corporation, 2013.
- PEACE SECURITY COUNCIL. "COMMUNIQUÉ 1087." *PEACE AND SECURITY COUNCIL1087th MEETING*. Adis Abeba: PSC, 2022. 4.

- . "COMMUNIQUÉ 1093." *PEACE AND SECURITY COUNCIL 1093rd MEETING*. Adis Ababa: PSC, 2022. 5.
- Permanent Mission of the People's Republic of China to the UN, China Mission. *UN China mission*. October 12, 2011. http://un.china-mission.gov.cn/eng/chinaandun/securitycouncil/thematicissues/other_thematicissues/201110/t20111020_8417545.htm.
- Richmond, Oliver P., and Gëzim Visoka. *The Oxford Handbook of Peacebuilding, Statebuilding, and Peace Formation*. Oxford University Press, 2021.
- Rotberg, Robert I. "Failed States in a World of Terror." *Foreign Affairs* 81, no. 4 (July - August 2002): 127-140.
- Sabaratnam, Meera. "Postcolonial and decolonial approaches." In *The Globalization of World Politics -An Introduction to International Relations*, by John Baylis, Steve Smith and Patricia Owens, 160-175. Oxford University Press, 2020.
- Santos, Ricardo Oliveira dos. "Liberal Peace, Peacebuilding and UN Peacekeeping Rationality." *Journal of Intervention and Statebuilding* 13, no. 5 (2019): 644-649.
- Sedra, Mark. "Adapting Security Sector Reform to Ground-Level Realities: The Transition to a Second-Generation Model." *Journal of Intervention and Statebuilding* 12, no. 1 (2018): 48-63.
- . *Security Sector Reform in Conflict-Affected Countries, The evolution of a model*. London & New York: Routledge Studies in Conflict, Security and Development, 2017.
- . *The Future of Security Sector Reform*. Centre for International Governance Innovation, 2010.
- Shambaugh, D. "Chinese Thinking about World Order." In *China and the International System. Becoming a World Power*, by X. Huang and R.G. Patman, 22-27. Routledge, 2013.
- Sherman, Jake. "The "Global War on Terrorism" and its Implications for US Security Sector Reform Support." In *The Future of Security Sector Reform*, by Mark Sedra, 59-73. CIGI, 2010.
- Short, Clare. "ClareShort.org." *Speeches*. March 9, 1999. <https://www.clareshort.org/speeches/security-sector-reform> (accessed Σεπτέμβριος 10, 2022).

- . "ClareShort.org." *Essays*. November 1, 2010. <https://www.clareshort.org/essays/future-of-security-sector-reform>.
- Siegle, Joseph. "Russia and Africa: Expanding Influence and Instability." In *Russia's Global Reach: A Security and Statecraft Assessment*, by Graeme P. Herd, 80-90. Garmisch-Partenkirchen: George C. Marshall European Center for Security Studies, 2021.
- SIPRI. "SIPRI.org." *SIPRI PEACE OPERATIONS 2022*. May 2022a. <https://www.sipri.org/sites/default/files/2022-05/mpo22.pdf> (accessed Σεπτέμβριος 21, 2022).
- SIPRI. *Yearbook 2022: Armaments, Disarmament and International Security*. Oxford University Press, 2022b.
- Standish, Reid. "Putin Has a Dream of Africa." October 25, 2019.
- Suzuki, Sanae. "Exploring the roles of the AU and ECOWAS in West African conflicts." *South African Journal of International Affairs* 27, no. 2 (Ιούνιος 2020): 173-191.
- Taylor, Ian. *The International Relations of Sub-Saharan Africa*. Continuum, 2010.
- The African Union Commission. "Agenda 2063 The Africa We Want." *24th Ordinary Session of the Assembly of the Union*. Adis Ababa: African Union Commission, 2015. 24.
- . *Agenda 2063: The Africa We Want [overview]*. 2015. <https://au.int/agenda2063/overview> (accessed Σεπτέμβριος 14, 2022).
- The Associated Press. *AP News*. March 18, 2018. <https://apnews.com/article/moscow-russia-elections-international-news-russia-election-4dd8f0b87d3b4763bf7d76b8cd15d24b>.
- The White House. "Presidential Policy Directive 23." *The White House Archives*. April 23, 2013. <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/04/05/fact-sheet-us-security-sector-assistance-policy>.
- . "Security Governance Initiative." *The White House*. August 6, 2014. <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/08/06/fact-sheet-security-governance-initiative>.
- Tieku, Kwasi Thomas. *United States Relations in the Age of Obama*. Ithaca, NY: Institute for African Development, Cornell University, 2012.
- U.S. Government Publishing Office. "Senate Hearing 111-406." *U.S. Government Publishing Office*. November 17, 2009.

<https://www.govinfo.gov/content/pkg/CHRG-111shrg56320/html/CHRG-111shrg56320.htm>.

UN Archives. *Archives and Records Management Section*. June 11, 2004. <https://search.archives.un.org/sierra-leone-development-partnership-committee-depac-first-meeting-20-march-2003>.

UN Department of Economic and Social Affairs. *World Population Prospects 2022*. UN, 2022.

UN Development Programme. "Human Development Report 2002." *UNDP (United Nations Development Programme)*, 2002.

UN Mission MINURCAT, UN. *MINURCAT*. December 1, 2022. <https://minurcat.unmissions.org/background>.

UN Peacekeeping MINURSO. *UN Peacekeeping*. May 2022. <https://peacekeeping.un.org/en/mission/minurso> (accessed Σεπτέμβριος 23, 2022).

UN Peacekeeping MINUSCA. *UN Peacekeeping*. May 2022. <https://peacekeeping.un.org/en/mission/minusca> (accessed Σεπτέμβριος 23, 2022).

UN Peacekeeping MINUSMA. *UN Peacekeeping*. May 2022. <https://peacekeeping.un.org/en/mission/minusma> (accessed Σεπτέμβριος 23, 2022).

UN Peacekeeping MONUSCO. *UN Peacekeeping*. May 2022. <https://peacekeeping.un.org/en/mission/monusco> (accessed Σεπτέμβριος 23, 2022).

UN Peacekeeping. *UN Peacekeeping*. November 19, 2022a. <https://peacekeeping.un.org/en/past-peacekeeping-operations>.

—. *UN Peacekeeping*. Spetember 30, 2022b. <https://peacekeeping.un.org/en/troop-and-police-contributors>.

—. *UN Peacekeeping*. Μάιος 2022c. <https://peacekeeping.un.org/en/where-we-operate> (accessed Σεπτέμβριος 12, 2022).

UN Peacekeeping UNISFA. *UN Peacekeeping*. May 2022. <https://peacekeeping.un.org/en/mission/unisfa> (accessed Σεπτέμβριος 2022, 2022).

- UN Peacekeeping UNMISS. *UN Peacekeeping*. May 2022. <https://peacekeeping.un.org/en/mission/unmiss> (accessed Σεπτέμβριος 23, 2022).
- UN Secretary-General. "Securing peace and development: the role of the UN in supporting SSR." *Report to General Assembly 62nd Session, Agenda item 34*. New York: UN, 2008. 19.
- . "Securing States and societies: strengthening the UN comprehensive support to SSR." *General Assembly 67th Session, Agenda item 54*. New York: UN, 2013. 25.
- UN Security Council. "Statement by the President of the Security Council." *Συνέλευση υπ' αριθμ. 5632 του Συμβουλίου Ασφαλείας*. New York: UN, 2007. 3.
- UN Statistics Division. *UN Data a World of Information*. November 1, 2021. <https://data.un.org/en/reg/g2.html>.
- UNAIDS. *Feature story - PEPFAR: the first 15 years*. September 28, 2018. <https://www.unaids.org/en/resources/presscentre/featurestories/2018/sep-tember/pepfar-the-first-15-years>.
- UNCTADSTAT. "Country Profile: Sierra Leone." *UN Conference on Trade and Development*. December 1, 2022. <https://unctadstat.unctad.org/CountryProfile/GeneralProfile/en-GB/694/index.html>.
- UNPKO Current Operations. *UNPKO Where we operate*. September 2022. <https://peacekeeping.un.org/en/where-we-operate>.
- UNSC UNITAMS Report. *UN Missions UNITAMS*. September 2, 2022. https://unitams.unmissions.org/sites/default/files/sg_reportenglish_0.pdf (accessed Σεπτέμβριος 23, 2022).
- UNSC. "UNSC S/PRST/2022/6." *9122nd Meeting of the Security Council*. New York: UNSC, 2022.
- . "UNSCR2151(2014)." *7161st*. New York: UNSC, 2014. 6.
- UNSC UNSOM Report. *UN Missions UNSOM*. May 13, 2022. https://unsom.unmissions.org/sites/default/files/sg_report_on_somalia_13_may_2022_.pdf (accessed Σεπτέμβριος 23, 2022).
- US Department of State. "Office of Counterterrorism." *US Department of State -Archives*. November 7, 2002. <https://2001-2009.state.gov/s/ct/rls/other/14987.htm>.

- US Secretary Condoleezza Rice. "US Department of State -Archives." *US Department of State*. January 18, 2006. <https://2001-2009.state.gov/secretary/rm/2006/59306.htm>.
- USAID, USAID. "Sierra Leone Strategy Statement." *usaid.gov*. June 6, 2006. https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PDACH223.pdf.
- USIP Education and Training Center. *Certificate Course in Conflict Analysis*. USIP, 2008.
- USNC. "Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development." *7680th*. New York: USNC, 2016. 8.
- . "UNSCR2553(2020)." *SC 3 December 2020*. New York: UNSC, 2020. 8.
- Van de Walle, Nicolas. "U.S. Policy Towards Africa: The Bush Legacy and the Obama Administration." *African Affairs* 109, no. 434 (2009): 1-21.
- W. Pope Deputy Coordinator for Counterterrorism. "US Department of State -Archives." *US Department of State*. April 14, 2004. <https://2001-2009.state.gov/s/ct/rls/rm/2004/31731.htm>.
- Wainaina, Binyavanga. "How to Write About Africa." *Granta 92: The view from Africa*, Winter 2005.
- Walsh, Declan. "Putin's Shadow Soldiers: How the Wagner Group Is Expanding in Africa." *The New York Times*, May 31, 2022.
- Watts, Stephen, Alexander Noyes, and Gabrielle Tarini. *Competition and Governance in African Security Sectors Integrating U.S. Strategic Objectives*. The RAND Corporation, 2022.
- Weber, Max. *The Theory of Social and Economic Organization*. Oxford University Press, 1947.
- World Bank. "Operational Manual / BP 8.00 Rapid Response to Crises and Emergencies." *The World bank*. March 2007. http://web.worldbank.org/archive/website01541/WEB/0_C-389.HTM.
- . *The WB Data*. Σεπτέμβριος 30, 2022a. <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=BJ>.
- . *The WB Data*. Σεπτέμβριος 30, 2022b. <https://data.worldbank.org/indicator/AG.SRF.TOTL.K2?locations=BJ>.
- . *The WB Data -Country Sierra Leone*. December 1, 2022c. <https://data.worldbank.org/country/sierra-leone>.

- . *The World Bank Group*. November 1, 2022. <https://www.worldbank.org/en/archive/history#>.
- World Bank. *World Development Report 2021: Data for Better Lives*. World Bank Publications, 2021.
- World Bank. *World Development Report 1997: The State in a Changing World*. Oxford University Press, 1997.
- Xinhua News Agency. *Diplomatic Exchanges*. August 15, 2015. http://www.china.org.cn/world/2015-08/21/content_36372142.htm.
- . *International News*. February 21, 2007. <http://www.china.org.cn/english/international/200551.htm>.
- Yuan, Xinyu. "The Chinese approach to peacebuilding: contesting liberal peace?" *Third World Quarterly* 43, no. 7 (2022): 1798-1816.
- Γκόφας, Ανδρέας, Γιώργος Λ. Ευαγγελόπουλος, and Μαριλένα Κοππά. *Ένας αιώνας Διεθνών Σχέσεων 1919-2019*. Πεδίο, 2020.
- Κέντρο Πληροφόρησης ΟΗΕ. *unic.org*. September 8, 2022. <https://unic.org/el/%CE%AD%CE%BA%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7-%CE%BF%CE%B7%CE%B5-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%BB%CE%B1%CF%80%CE%BB%CE%AD%CF%82-%CE%BA%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%B1%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%BF/>.
- Κονδύλης, Παναγιώτης. *Θεωρία του Πολέμου*. Θεμέλιο Ιστορική Βιβλιοθήκη, 1998.
- Κοτσύφου, Ελένη. *Βασικές Έννοιες της Πολιτικής Επιστήμης και των Διεθνών Σχέσεων*. Επίκεντρο, 2015, 2η Έκδοση.
- Κουσκουβέλης, Ηλίας Ι. *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*. Ποιότητα, 2007.
- Λαζαρίδου, Μαρίτα. "UN Regional Information Centre." *Περιφερειακό Κέντρο Πληροφόρησης του ΟΗΕ*. 2020. <https://unic.org/el/%CF%84%CE%B1-%CE%B7%CE%BD%CF%89%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%B1-%CE%B5%CE%B8%CE%BD%CE%B7-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B5%CE%B9%CF%81%CE%B7%CE%BD%CE%B7-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B1/> (accessed Σεπτέμβριος 7, 2022).
- Μπαμπινιώτης, Γεώργιος Δ. *ΛΕΞΙΚΟ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ. ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗ*, 2007.

